

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ÇİN'İN KÜRESELLEŞMESİNDE KUŞAK VE YOL
GİRİŞİMİ VE TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNE
MUHTEMEL ETKİLERİ**

Gülşah DEMİR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

MAYIS 2021

**ÇİN'İN KÜRESELLEŞMESİNDE KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ VE
TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNE MUHTEMEL ETKİLERİ**

Gülşah DEMİR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gülşah DEMİR

24.05.2021

ÇİN’İN KÜRESELLEŞMESİNDE KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ VE TÜRKİYE-ÇİN
İLİŞKİLERİNE MUHTEMEL ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Gülşah DEMİR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2021

ÖZET

Deng Xiaoping, 1978 yılında gerçekleştirdiği “Reform ve Dışa Açılım” politikalarının sonucunda benimsediği sosyalist piyasa ekonomisi sistemi ile Çin ekonomisini kapitalizme açarak küreselleşme sürecini başlatmıştır. 2008 küresel finansal krizinden sonra ABD’nin liderliğindeki küresel sistemin meşruiyetinin sorgulandığı konjonktürde Çin’in krizden minimum hasarla çıkması ve 2010 yılında dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmesi bölgesel ve küresel rolünün yeniden konumlandırılmasını gerekli kılmıştır. Çin, 2012 yılında göreve gelen Xi Jinping tarafından ortaya koyulan “Çin Rüyası” vizyonu çerçevesinde ekonomik, ticari, askeri ve kültürel alanlarda daha aktif stratejiler izlemiş ve BRICS Yeni Kalkınma Bankası, Asya Alt Yapı Yatırım Bankası ve Kuşak ve Yol Girişimi gibi alternatif kurumsallaşma hamleleri ile 21. Yüzyılın küresel hegemonik gücü olma niyetini ortaya koymuştur. Çin ekonomisinin, Orta Doğu ve Afrika’nın zengin enerji kaynaklarına ve Avrupa pazarlarına kesintisiz bağlanmasının önemli bir argümanı olan Kuşak ve Yol Girişimi, Çin için ekonomik ve ticari bir proje olmasının yanında derin politik amaçlar da ihtiva etmektedir. Çin’in, girişime taraf Asya ve Afrika ülkelerine girişim kapsamında gerçekleştirilen ulaşım ve alt yapı projeleri için verdiği yüksek miktardaki kredilere karşılık “borç tuzağı diplomasisi” politikasını uygulaması Kuşak ve Yol Girişimi’ni emperyal politikaları doğrultusunda kullandığı algısını güçlendirmektedir. Çin’in güvenlik ve zaman açısından Orta Doğu ve Avrupa’ya kara ve demir yoluyla ulaşması için en uygun güzergâh olan Orta Koridor Girişimi, Türkiye’nin jeopolitik ve coğrafi önemini artırmaktadır. Türkiye, “kazan kazan” stratejisinin uygulanabilirliğini sağladığı taktirde girişimden kazançlı çıkacak ülkeler arasında yer alacaktır. Ancak öncelikli olarak girişimin Türkiye açısından oluşturduğu risklerin tespit edilmesi ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir. İşbu çalışma Kuşak ve Yol Girişimi’nin Türkiye üzerindeki muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi ve ortaya çıkan fırsat ve risklerin analiz edilerek çözüm sunulması bakımından önem teşkil etmektedir.

Bilim Kodu : 114108
Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, Kuşak ve Yol Girişimi, Türkiye-Çin İlişkileri, Orta Koridor
Sayfa Adedi : 209
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

BELT AND ROAD INITIATIVE IN CHINA'S GLOBALIZATION AND ITS POSSIBLE
EFFECTS ON TURKEY- CHINA RELATIONS

(M. Sc. Thesis)

Gülşah DEMİR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

May 2021

ABSTRACT

Deng Xiaoping initiated the globalization process by opening the Chinese economy to capitalism with the socialist market economy system adopted as a result of his “Reform and Opening Up” policies in 1978. After the 2008 global financial crisis, when the legitimacy of the current global system led by the United States was questioned, China's exit from the crisis with minimal damage and became the world's second largest economy in 2010 required a repositioning of its regional and global role. China has pursued more active strategies in economic, commercial, military and cultural areas within the framework of the “Chinese Dream” vision put forward by Xi Jinping, who took office in 2012 and has demonstrated its intention to become the global hegemonic force of the 21st century. with alternative institutionalization moves such as the BRICS New Development Bank, The Asian Infrastructure Investment Bank and the Belt and Road Initiative. The Belt and Road Initiative, which is an important argument for the uninterrupted connection of the Chinese economy to the rich energy resources of the Middle East and Africa and European markets, in addition to being an economic and commercial project for China, it also contains deep political goals. China's implementation of “debt trap diplomacy ” policy in response to the high amounts of loans it gives to Asian and African countries participating to initiative for transport and infrastructure projects carried out within the framework of the initiative strengthens the perception that it is using the Belt and Road Initiative in accordance with its imperial policies. The Middle Corridor Initiative, which is the most suitable route for China to reach the Middle East and Europe by land and railway in terms of security and time, increases Turkey's geopolitical and geographical importance. Turkey, will be among the countries that will benefit from the initiative if it ensures the viability of the “win win ” strategy. But first of all, it is necessary to identify and resolve the risks posed by the initiative from the view of Turkey. This study is important in terms of evaluated the possible impact of the Belt and Road Initiative on Turkey and provided solutions by analyzing the emerging opportunities and risks.

Science Code : 114108
Key Words : Globalisation, The Belt and Road Initiative, Turkey-China Relations,
Middle Corridor
Page Number : 209
Supervisor : Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca sunduğu katkılarından dolayı kıymetli danışmanım Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK hocama, tüm eğitim ve öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi anlamda beni destekleyen aileme ve özellikle varlığıyla gücüme güç katan kızım Ceren'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
HARİTALARIN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KÜRESELLEŞME	9
2.1. Küreselleşme Tanımı.....	9
2.2. Tarihsel Süreçte Küreselleşme	10
2.3. Küreselleşme Yaklaşımları.....	12
2.3.1. Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım	13
2.3.2. Kuşkucu/ Şüpheli Yaklaşım.....	14
2.3.3. Dönüşümsel Yaklaşım	15
2.4. Küreselleşmenin Boyutları	15
2.4.1. Ekonomik Boyutlu Küreselleşme	15
2.4.2. Siyasi Boyutlu Küreselleşme	17
2.4.3. Kültürel Boyutlu Küreselleşme	19
3. ÇİN’İN KÜRESELLEŞME YOLUNDA GEÇİRDİĞİ AŞAMALARA GENEL BİR BAKIŞ	23
3.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1976).....	23
3.1.1. Mao Dönemi İç Politika Yansımaları	24
3.1.1.1. Büyük ileri atılım politikası	24
3.1.1.2. Kültür devrimi.....	25

3.1.2. Mao Dönemi Dış Politika Yansımaları.....	26
3.1.2.1. Kuruluş dönemi ve tek tarafa yaslanma politikası (1949-1955).....	26
3.1.2.2. Bağımsız ve barışçıl dış politika arayışları (1955-1962)	28
3.1.2.3. Çin-Sovyet ayrılığı ve Üçüncü Dünya Hareketi'nin gelişmesi (1962-1972)	30
3.1.2.4. ABD ile yarı ittifakın tesisi ve Mao Zedong dönemi sonu (1972-1976)	32
3.2. Deng Xiaoping Dönemi (1978-1997).....	33
3.2.1. Deng Xiaoping Dönemi İç Politika Yansımaları.....	34
3.2.1.1. Ekonomik reform ve dışa açılım politikası	34
3.2.1.2. Dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar	37
3.2.1.3. Deng Xiaoping dönemi siyasi reform süreci	38
3.2.2. Deng Xiaoping Dönemi Dış Politika Yansımaları	39
3.2.2.1. Barışçıl dış politika anlayışı (1978-1989).....	39
3.2.2.2. Düşük profil stratejisinin izlenmesi (1989-1993)	42
3.3. Jiang Zemin Dönemi (1993-2003)	45
3.3.1. Jiang Zemin Dönemi İç Politika Yansımaları	45
3.3.2. Jiang Zemin Dönemi Dış Politika Yansımaları	48
3.4. Hu Jintao Dönemi (2003-2012).....	53
3.4.1. Hu Jintao Dönemi İç Politika Yansımaları	53
3.4.2. Hu Jintao Dönemi Dış Politika Yansımaları	59
3.5. Xi Jinping Dönemi (2013-...)	65
3.5.1. Xi Jinping Dönemi İç Politika Yansımaları	66
3.5.2. Xi Jinping Dönemi Dış Politika Yansımaları	70

4. ÇİN'İN KÜRESELLEŞMESİNİ HIZLANDIRICI VE GECİKTİRİCİ UNSURLAR	83
4.1. Çin'in Küreselleşmesini Hızlandırıcı Unsurlar	84
4.1.1. Çin'in Küresel Ekonomi Politik Gücü.....	84
4.1.2. Çin'in Küresel Kültürel Gücü.....	92
4.1.3. Çin'in Küresel Askeri Gücü	102
4.1.3.1. Çin'in kara kuvvetleri gücü	105
4.1.3.2. Çin'in deniz kuvvetleri gücü.....	106
4.1.3.3. Çin'in hava kuvvetleri gücü.....	109
4.1.3.4. Çin'in uzay ve nükleer gücü	109
4.2. Çin'in Küreselleşmesini Geciktirici Unsurlar	111
4.2.1. Küreselleşmeyi Geciktiren Politik Boyutlu Sorunlar	112
4.2.2. Küreselleşmeyi Geciktiren Sosyo-Ekonomik Boyutlu Sorunlar	116
5. ÇİN'İN KÜRESELLEŞME HAMLESİ OLARAK KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ	121
5.1. Kuşak ve Yol Girişimi'nin Tarihsel Arka Planı	121
5.2. Kuşak ve Yol Girişimi'nin Ortaya Çıkış Gerekçeleri	125
5.3. Kuşak ve Yol Girişimi'ne Genel Bir Bakış.....	128
5.4. Kuşak ve Yol Girişimi'nin Sürdürülebilirliği Açısından Zorluklar	139
5.4.1. Çin'in Borç Tuzağı Diplomasisi.....	139
5.4.2. Kuşak ve Yol Girişimi'ne Karşı Çıkan Ülkelerin Tutumları.....	143
5.4.3. Kuşak ve Yol Girişimi Coğrafyasında Yaşanan Sorunlar	146
6. KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE- ÇİN İLİŞKİLERİ .	149
6.1. Türkiye ve Çin İlişkilerine Genel Bakış.....	149
6.2. Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi.....	154
6.3. Türkiye'nin Girişim Bağlamında Elde Edebileceği Fırsatlar	166

	Sayfa
6.4. Türkiye’nin Girişim Bağlamında Karşılaşabileceği Zorluklar.....	171
6.4.1. Her İki Ülkede Girişimi Algılamadaki Farklılık	172
6.4.2. Jeopolitik Meselelere Bakış Açısındaki Farklılık.....	173
6.4.3. Doğu Türkistan Meselesi.....	174
6.4.4. Türkiye Aleyhine Artan Ticaret Açığı.....	177
6.4.5. Finansal İlişkilerde Artan Bağımlılık	177
7. SONUÇ	181
KAYNAKLAR	189
ÖZGEÇMİŞ	209

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 5.1. Tarihi İpek Yolu.....	123
Harita 5.2. Kuşak ve Yol Girişimi	131
Harita 5.3. Kutup İpek Yolu	132
Harita 6.1. Orta Koridor Girişimi	155

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AAVB	Asya Alt Yapı Yatırım Bankası
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BRICS	Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin-Güney Afrika
BTK	Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu
COVID-19	Yeni Tip Koronavirüs
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FOCAC	Çin-Afrika İş Birliği Forumu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
PLA	Halk Kurtuluş Ordusu
SEATO	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İş Birliği Örgütü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

1. GİRİŞ

En genel tanımıyla küreselleşme, ekonomiden ticarete, siyasetten kültüre ve toplumlardan fikirlere kadar yaşamın her alanının başat uluslararası bir güç tarafından dizayn edilmesiyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Küreselleşmenin uzun soluklu yolculuğu, 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çöküşüyle birlikte ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerin, sabit kur sistemini terk ederek sermayeleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmalarıyla uluslararası ölçekli ticari ilişkilerin yoğunlaşması üzerine hız kesmeden devam etmiştir. 1990'ların başında SSCB'nin dağılarak iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasına müteakip ABD'nin başat rolünü güçlendirdiği liberal tek kutuplu dünya sisteminin hâkim olduğu konjonktürde, bilgi ve enformasyon teknolojisinde yaşanan devasa gelişmelerin de etkisiyle küreselleşme kavramı günümüzde mahiyeti ve kapsamı bakımından doğal sınırlarına ulaşmıştır.

Marksist/ Leninist ideolojinin tüm yönleriyle yaşatıldığı bir dönem olan Mao Zedong döneminin izolasyonist dış siyaset ve planlı ekonomi politikalarının aksine Çin Halk Cumhuriyeti, 1978 yılında Deng Xiaoping tarafından iç siyaset bağlamında sosyalist devlet yapısına sadık, dış politikada barış içinde bir arada yaşama ilkesini benimserken ekonomik açıdan ise reform ve dışa açılım politikalarının sonucu olarak “stratejik kapitalizm” adı altında hayata geçirilen “Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi” sistemiyle birlikte ekonomik boyutlu küreselleşmenin nimetlerinden mümkün mertebe faydalanmaya başlamıştır. Çin'in Aralık 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinin resmiyet kazanmasıyla birlikte, Çin pazarlarının ithalatta düşük gümrük vergileri uygulanmak suretiyle doğrudan yabancı yatırımlara açılması, Çin ekonomisi üzerinde uluslararası rekabeti artırırken ekonominin liberalizasyonu sürecine ve nihayetinde küreselleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. 2008 yılında dünya çapında yaşanan finansal krizin akabinde ABD'nin liderliğindeki düzenin sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlarken bölgesel bir güç olan Çin'in özellikle ekonomik alanda yaşadığı hızlı gelişim ve yoğun küreselleşme hamlelerinin neticesinde yükselişe geçmesi, bölgesel ve uluslararası rolünün yeniden konumlandırılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Çin'in kurulduğu tarihten günümüze dek dış politikada “barış içinde bir arada yaşama” prensibini düstur edinerek kendini gerçekleştirme ve küreselleşme sürecini iddiasız sürdürme politikasına mukabil Xi Jinping'in göreve geldiği 2012 yılından beri

politikalarını “Çin Rüyası” kavramı ışığında yürüttüğü görülmektedir. Bu kavram çerçevesinde Çin Komünist Partisi (ÇKP)’nin 100. kuruluş yıl dönümü olan 2021 “ilk yüz yılı” ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)’nin 100. Yıl dönümü olan 2049 ise “ikinci yüzyılı” oluşturmak üzere “iki tane yüz yıl hedefi” belirlenmiştir. İlk yüz yılı oluşturan 2021 yılında temel gereksinimlerin karşılandığı varlıklı bir Çin hedeflenirken 2049 yılında ise her bakımdan güçlü, ekonomik gelişimini tamamlamış, insan hakları ve demokrasi konusunda kendisini aşmış müreffeh sosyalist bir Çin dizayn etme ülküsü hedeflenmiştir. İşbu amaçlar doğrultusunda Çin ekonomik, ticari, askeri, kültürel ve politik gelişimini daha proaktif stratejilerle sürdürürken bölgesel ve uluslararası düzeyde de paralel kurumsallaşma girişimlerine hız vermiştir. BRICS Yeni Kalkınma Bankası, Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Deniz İpek Yolu (Kuşak ve Yol Girişimi) Çin’in küresel bir güç olma çabalarının önemli örneklerini teşkil etmektedir.

İlk kez 2013 yılında Xi Jinping’in Türkistan ve Güney Asya ülkelerine yaptığı bir dizi ziyaret sırasında uluslararası kamuoyu ile paylaştığı Kuşak ve Yol Girişimi, dünya nüfusunun %64’ünü, dünya GSMH’sının %42’sini ve Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını kapsayan, taraf ülkelerle karşılıklı ve çok yönlü ilişkileri geliştirmeyi öngören ve “kazan kazan” ilkesine dayalı bir proje olarak ifade edilmektedir. ABD ve müttefikleri tarafından Doğu ve Güney Çin Denizi’nde çevrelenen Çin’in, kuşatılmışlık hissinden kurtulması için Uygur Özerk Bölgesi topraklarını kapsayan batı sınırı üzerinden dünyaya açılmasına olanak tanıyan ve Avrasya’ya dönüş stratejisinin en önemli argümanı olan Kuşak ve Yol Girişimi, dünyanın ikinci büyük ekonomisi ve üretim devi sıfatlarını taşıyan Çin’in giderek artan hammadde ve enerji ihtiyacı için Orta Doğu ve Afrika’nın zengin yer altı ve enerji kaynaklarını kesintisiz şekilde topraklarına taşıyabileceği ve Avrupa pazarları dahil dünyanın çoğu bölgesine mallarını ihraç edebileceği bir ticari fırsat olarak görülmektedir. Ekonomik amaçların buz dağının yalnızca görünen kısmını teşkil ettiği girişimin bunun ötesinde bazı politik amaçlar güttüğü görülmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi’nin mimarı ve en büyük finansörü olan Çin’in işbu proje bağlamında taraf ülkelerde gerçekleştirilen yatırımlar için yüksek miktarda koşulsuz kredi sağlaması sonucu büyük oranda borç altına giren ülkelerin önemli liman, hava alanı ve telekomünikasyon gibi stratejik açıdan önemli kurumlarının 49 yahut 99 yıllık bir süre için Çin tarafından kiralanması Çin’in borç tuzağı diplomasisi yoluyla “Çin tarzı emperyalizm” uygulamak noktasında Kuşak ve

Yol Girişimi'ni araç olarak kullandığı algısını güçlendirmektedir. İşbu nedenle girişimin tüm boyutlarıyla ele alınması mahiyetinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye'nin merkez ülke olarak stratejik öneme sahip olduğu Kuşak ve Yol'un önemli sac ayaklarından birini teşkil eden Orta Koridor Girişimi, Çin'den başlayarak Afganistan, Pakistan, Türkistan Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi birbirine bağlayacak olan bir güzergahı kapsamaktadır. Orta Koridor Girişimi, Çin ekonomisini Avrasya ve Orta Doğu üzerinden karayolları ve demiryolları vasıtasıyla Avrupa'ya bağlayarak Çin'i küresel tedarik halkasının önemli bir unsuru haline getirirken aynı zamanda politik ve kültürel olarak da etkisinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin Bakü Tiflis Kars Demiryolu, Marmaray, Avrasya Tüneli, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı ve Çandarlı Limanı vb. alt yapı ve ulaşım projeleriyle desteklediği Orta Koridor Girişimi'nin, Türkiye açısından muhtemel etkileri değerlendirildiğinde bir takım fırsat ve riskleri bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Girişimin önemli paydaşlarından biri olan Türkiye'nin, girişim bağlamında gerek girişime taraf komşu ülkelerle gerekse Çin ile olan ekonomik, ticari, siyasi ve kültürel yönlü ilişkilerinin girişimin önemli ilkelerinden olan "kazan kazan" prensibi çerçevesinde yürütüldüğü ve girişimin mahiyeti ve amacının doğru okunduğu takdirde önemli avantajlar yakalaması söz konusuysa buna mukabil fırsatların değerlendirilemediği konjonktürde telafisi güç riskleri doğurması ve Türkiye açısından kayıplara yol açması muhtemeldir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde ABD'nin öncülüğünde kurulan IMF (Uluslararası Para Fonu), GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumları vasıtasıyla Amerika, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında liberal ekonomik sistemin işleticisi konumunda bulunarak küresel politik ve ekonomik sistemi kendi çıkarları doğrultusunda dizayn etme imkanını yakalamıştır. Yaklaşık 60 yıl boyunca başını ABD'nin çektiği Batı dünyasının küresel menfaatlerine hizmet eden liberal ekonomik düzenin, 2008 yılında yaşanan küresel kriz dolayısıyla Atlantik merkezli yapısının çatırdamasının yanı sıra

son yıllarda yükselen ekonomileriyle dikkat çeken Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Güney Afrika gibi ülkelerin Batı tarafından dizayn edilen küresel ekonomik ve siyasi düzen içerisinde kendilerine fırsat eşitliği ve adilane temsil hakkı sunulmadığını ifade etmeleri, mevcut hegemonik düzenin meşruiyetini sorgulanır hale getirmiştir. İşbu bağlamda en iddialı çıkış ise 2010 yılından beri dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü sıfatını taşıyan, sosyo ekonomik ve askeri açıdan gerçekleştirdiği hamlelerle kapsamlı ulusal güç haline gelen ve bölgesel büyük güç statüsü kazanan Çin tarafından gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında deklare edilen Kuşak ve Yol Girişimi ile Çin, bölgesel güç olmanın ötesinde 21. Yüzyılın küresel hegemonik gücü olma iddiasını söylemsel olarak ifade etmekten kaçınsa da pratikte hayata geçirmeye başlamıştır. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin mahiyetinin, kapsamının, Çin'in nihai hedefleri açısından taşıdığı anlamın ve işbu girişim kapsamında Türkiye'nin Çin ile sürdüreceği ilişkilerinin oluşturacağı muhtemel fırsat ve risklerin değerlendirilmesini yapmanın amaçlandığı bu çalışma, girişimi detaylandırarak birçok açıdan ele alması bakımından da önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın Problemi

Son zamanların en önemli ve kapsamlı ekonomik, ticari ve siyasi hamlesi olarak görülen Kuşak ve Yol Girişimi'nin Çin'in küreselleşmesine yaptığı katkıyı ve mevcut küresel sistemin yeni hegemonik gücü olma potansiyelini araştırmak ve işbu girişimin Türkiye ve Çin arasındaki ilişkileri nasıl ve ne denli etkileyeceğini ortaya koymak bu çalışmanın esas problemini teşkil etmektedir. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ve üzerinde önemle durulan temel problemin yanı sıra bu araştırma, çeşitli sorulara da cevap verme potansiyeli bakımından önem arz etmektedir. Bu sorulardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1. SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte komünist düzenin hezimete uğraması sonucu Doğu Bloğu ülkeleri dahil çoğu ülkede sosyalizmin aşamalı olarak terk edilmesine karşılık hala sosyalist devlet yönetiminin hâkim olduğu bir ülke olarak Çin, hangi politikaları izleyerek uluslararası rolünü pekiştirmiş ve mevcut küresel sistemin yeni başat gücü olmaya aday en güçlü ülke olarak yükselmiştir?

2. Deng'in başlattığı Reform ve Dışa Açılım politikasının önemli bir sonucu olarak ekonomi alanında başlayan liberalizasyon süreciyle birlikte takriben elli yıldır ekonomik boyutlu olarak küreselleşen bir ülke olarak Çin, içerisinde bulunduğumuz konjonktürde küreselleşme sürecini başka hangi alanlara taşımış ve bu bağlamda ne denli başarı sağlamıştır?
3. İlk kez ABD tarafından 2011 yılında deklare edilen “Yeni İpek Yolu” projesine karşı hamle olarak tarihsel bir sahiplenme iç güdüsüyle Çin tarafından 2013 yılında açıklanan Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in önemle üzerinde durduğu üzere taraf ülkeler arasında karşılıklı iş birliğine dayalı, kazan kazan mantığına uygun olarak geliştirilen, çok kutuplu uluslararası ilişkiler sistemi dizayn etme ve tamamen ekonomik ve ticari bir entegrasyon sağlama amacıyla mı hareket etmektedir, yoksa ekonomik sebeplerin ötesinde Çin hegemonyası liderliğinde yeni bir emperyalist dönemin kapılarını mı aralamaktadır?
4. Jeostratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle dünyanın en kritik coğrafyalarından birini oluşturan Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından da önemi haiz ülkelerin başında gelmektedir. Asya ve Avrupa'nın kilit noktasında enerji nakil hatları ve ticaret yollarının geçiş güzergahı açısından transit ülke olma özelliğine sahip olması Orta Koridor Girişimi bağlamında Türkiye'ye önemli bir paydaş olma statüsü kazandırmaktadır. İşbu nedenle Kuşak ve Yol Girişimi, Türkiye açısından nasıl değerlendirilmelidir? Girişimin Türkiye açısından sağladığı avantajlar ve barındırdığı riskler fırsat maliyeti açısından düşünüldüğünde ortaya nasıl bir sonuç çıkmaktadır?

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından günümüze dek Çin'in, kendi içerisinde geçirdiği sosyo-ekonomik dönüşümle beraber küresel bir güç olma yolunda hızlı adımlarla yürümesinin verdiği öz güvenle küresel güç dengesini kendi eksenine kaydırma çabaları ve mevcut küresel sistemin yeni hâkimi olma potansiyelini eyleme dökmesi sonucu 2013 yılında hayata geçirdiği Kuşak ve Yol Girişimi ve girişimin Türkiye açısından değerlendirilmesi kapsamında hazırlanmıştır.

Çalışmanın sınırlılıkları bağlamında değerlendirme yapıldığında karşımıza bazı sorunlar çıkmaktadır. Öncelikle Kuşak ve Yol Girişimi kapsamı, ekonomisi ve nüfus potansiyeli bakımından son zamanların en önemli projelerinden biri olarak genel geçer kabul görmüş bir girişim olma özelliğine haizdir. Ancak Kuşak ve Yol Girişimi'nin niyeti konusunda çok sesli bir bakış açısı hakimdir. Çinli ve Çin'e yakın kaynakların girişimi Çin hükümetinin ifade ettiği üzere ülkelerin iç işlerine müdahale ve statükoyu değiştirme noktasında herhangi bir amaç gütmeyeceğinin sadece uluslararası ölçekli ekonominin ve ticaretin karşılıklı yarar ve iş birliğine dayalı olarak geliştirilmesinin hedeflendiği noktaları üzerinde durmasına karşılık Batılı kaynakların çoğunda Kuşak ve Yol Girişimi'ni, Çin'in yeni bir emperyalist düzen inşasının önemli bir parçası olarak görme eğilimi mevcuttur. İşbu bağlamda Kuşak ve Yol Girişimi, mahiyeti bakımından literatürde ikircikli bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Son otuz yıldır mevcut küresel sistemin yegâne gücü olan ABD'nin öncülüğündeki liberal dünya düzeninin önemli sac ayaklarından olan finansal kurumların 2008 küresel finans krizinden sonra darbe alması sonucu ortaya çıkan mevcut uluslararası sistemin Batı merkezli otoritesinin sarsıldığı algısı üzerine dünyanın yükselen güçlerinden biri olan Çin'in sistem içerisinde nasıl bir rol oynayacağı ve küresel sistemin 21. Yüzyıldaki baş mimarı olup olmayacağı konusu günümüz içinde belirsizliğini korumaktadır. Çin'in, paralel kurumsallaşma girişimlerinden en önemlisini ihtiva eden Kuşak ve Yol Girişimi, kuşkusuz kaçınılmaz bir eksen değişikliğinin önemli bir argümanı olmakla beraber girişimin bu yönünün Çin tarafından açıkça deklare edilmemesi şu an içinde bulunulan tarihsel dönüşümün nereye varacağı konusunda belirsizliğe yol açmaktadır.

İlk defa 2013 yılında duyurulan ve “Çin Rüyası” ülküsünün ikinci yüz yılını oluşturan, 2049 yılında tamamlanması hedeflenen Kuşak ve Yol Girişimi, anlaşıldığı üzere hala inşa aşamasında olup dinamik bir sürecin içerisinde. İşbu bağlamda değerlendirildiğinde girişime taraf ülkeler nezdindeki Çin algısında oluşabilecek muhtemel değişiklikler, girişimin geçtiği coğrafyalarda çıkabilecek uzun soluklu problemler, dünya üzerinde yaşanabilecek küresel çaplı sıkıntılar veya Çin devletinin kendi içerisinde ortaya çıkabilecek olası sorunlar vb. ihtimaller düşünüldüğünde Kuşak ve Yol Girişimi'nin, beklenilenin aksine, Çin'in yeni küresel hegemonik güç

olma potansiyeline artı değer katamaması işbu çalışmanın önemi noktasında başka bir açmazı beraberinde getirme ihtimali taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çin'in içinde bulunduğumuz yüzyılda her bakımdan küresel bir güç olma ihtimalinin en önemli argümanı olarak ifade edilen Kuşak ve Yol Girişimi'nin ve işbu girişimin Türkiye zerindeki muhtemel etkilerinin ayrı başlıklar altında analiz edildiği bu çalışmada, özellikle psikoloji, hukuk ve siyaset bilimi vb. sosyal bilimlerde sıkça başvurulan ve gözlem, mülakat, görsel işitsel materyaller, raporlar ve dokümanlar gibi çoklu bilgi kaynakları kullanılarak¹ bir durum hakkında detaylı bilgi toplamaya ve çıkarımda bulunmaya dayalı bir nitel araştırma yöntemi olan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu alışma kapsamında toplanan veriler, konuya ilişkin bilgileri içeren yazılı belgelerin tahlil edilmesine dayalı bir veri toplama yöntemi olan doküman incelemesi yoluyla literatürden elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu alışma boyunca literatürden yararlanılarak ulaşılan veriler, nitel araştırmalarda kullanılan iki temel veri analiz türünden biri olarak addedilen ve elde edilen verileri mleyip özetleyen, mukayese ve kategorize ederek yeni bir veri geliştirmeyi amaçlayan bir yöntem olan içerik analizi kapsamında değerlendirilmiştir.

¹ Creswell, j. W, (2013) *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (3.Baskı), (ev: Bütün, M ve Demir, S.B.), Ankara: Siyasal Kitabevi-nal Sevindik, s.97

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KÜRESELLEŞME

2.1. Küreselleşme Tanımı

Günümüz yaşam biçimini tüm yönleriyle etkileyen küreselleşme bir terim olarak, “ilk ortaya çıktığı 1960’lardan beri hem popüler hem de akademik literatürde bir süreci, durumu, sistemi, gücü ve dönemi tanımlamak için kullanılmıştır.”² Küreselleşmenin bir kavram olarak ilk kez ne zaman kullanıldığıyla ilgili en yaygın görüş, Marshall McLuhan’ın 1962’de kaleme aldığı “*Gutenberg Galaxy*” adlı eserinde mevcut düzen için “global köy” tanımlamasını yapmasıyla ortaya çıktığına ilişkin görüştür. Son yıllarda küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların, kavramın yalnızca ekonomik bir olgu olmadığını aynı zamanda toplumsal bir süreci de ifade ettiğini ortaya çıkarması, kavram konusunda tek bir tanımın yapılmasını imkânsız hale getirmektedir. İşbu nedenle küreselleşmenin çeşitli akademik çevrelerce farklı boyutları ele alınarak değişik bakış açılarıyla değerlendirildiği görülmektedir.

Anthony Giddens küreselleşmenin, bireylerin hayatından bağımsız işleyen ve dünyanın neresinde olursa olsun etkileri bakımından dışarıda kalan bir olgu olmaktan ziyade bireylerin, toplumların ve devletlerin bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal bakımdan birbirlerine giderek artan bir bağımlılık ilişkisi içinde olduğu karmaşık bir ilişkiler ağını tanımladığını ifade etmektedir.³ Yine Giddens, küreselleşmeyi anlattığı “*Elimizden Kaçıp Giden Dünya*” adlı kitabında küreselleşme için kullanılan global köy benzetmesinin kavramı tanımlamak noktasında yetersiz hale geldiğinden bahsederken küreselleşmenin insanların yaşam biçimini fark ettirmeden bir bütün olarak değiştirdiğini ifade etmiştir.

Roland Robertson ise küreselleşmeyi dünyanın ve üzerindeki bilinçli oluşumların topyekün olarak bütünleşmesi olarak ifade etmektedir.⁴ Ayrıca Robertson, küreselleşmeyi yalnızca ekonomik bazlı ele almanın kavramı tanımlamakta yetersiz kaldığını vurgularken küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisini geniş biçimde değerlendirmiştir. Robertson, yerel halkların, bölgelerin, uygarlıkların ve ulus-

² Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme*, (2. Baskı), (Çev: Ersoy A.), Ankara: Dost Yayınevi, s.24

³ Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, (1.Baskı) (Çev: Güzel C.), İstanbul: Kırmızı Yayınları, s.84

⁴ Steger, M.B. (2013), a.g.e.28

devletlerin kendi geçmiş ve geleneklerini kapsayan kültürlerindeki çeşitliliğin çağdaş küreselleşmeyle birlikte dünya çapındaki uygulama ve organizasyonların katkısıyla bir araya gelerek benzerlikler oluşturacağını ve böylece homojen bir dünya kültürü oluşacağını altını çizmektedir.⁵ Thomas & Wilkin ve McGrew küreselleşmenin sosyal yönünü öne çıkaran akademisyenlerdendir. McGrew, modern anlamdaki küreselleşmenin yalnızca ekonomik boyutlu olarak değerlendirilmemesi gerektiğini aksine politika, kültür, üretim ve eğitim gibi sosyal hayatın tüm alanlarını dolaylı veya doğrudan kapsayan bir süreç olduğunu ve ifade etmektedir.⁶ Farklı olarak Cerny, Jones ve Bairoch & Kozul Wright küreselleşmenin finansal ve ekonomik boyutlarıyla ilgilenmişlerdir. Cerny, küreselleşmeyi ülkelerin üretim ve mali yapılarının giderek artan bir şekilde diğer ülkelerdeki ekonomik ajanlara bağımlı hale geldiği uluslararası bir iş bölümü oluşturmak ve artan sayıda sınır ötesi işlemlerin birbirine bağlandığı bir süreç ve bu bağımlılığın mekânsal sınırına ulaştığı ekonomik entegrasyonun nihai aşaması olarak tanımlamıştır. Al-Rodhan & Stoudman ve Hebran & Stack ise küreselleşmeyi ekonomik, politik, kültürel ve sosyal açıdan bir bütün olarak değerlendiren isimlerdir.⁷

2.2. Tarihsel Süreçte Küreselleşme

Küreselleşmenin ilk kez ne zaman ortaya çıktığıyla ilgili olarak ortak bir kanaate varılmamış olsa da bir bakış açısına göre küreselleşme, insanlık tarihiyle yaşıt bir diğer bakış açısına göre toplumsallaşma sürecinde ortaya çıkmış bir unsur ve bunlardan farklı olarak başka bir bakış açısına göre ise Endüstri Devrimi'nin yaşandığı 19.yüzyılda temelleri atılan bir kavramdır.⁸ Küreselleşmenin tarih sahnesindeki yerini ne zaman aldığı konusunda fikir birliğine varılamamış olması küreselleşmenin tanımında olduğu gibi tarihsel gelişiminde de birbirinden farklı yorumların yapılmasına yol açmıştır.

⁵ Robertson, R (1996). "The Theory and the Discourses of Globalisation", *Kyoto University Research Information Repository*, 233-250, s.238

⁶ McGrew A. (2010). "Globalization and Global Politics". Web:http://www.good-governance-debates.de/wp-content/uploads/2015/03/Globalization-and-global-politics-by-Anthony-McGrew_2010.pdf. (Erişim Tarihi: 12.12.2020)

⁷ Riaz, M. U., Hassan, S. M. ve Qadri, M. M. (2014). "Understanding Globalisation and Its Future An Analysis", *Pakistan Journal of Social Sciences*, 34(2), 607-624, s.611

⁸ Tireli, M. (2009). "Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz", T.C. BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, s.16

Küreselleşme sürecinin, 15.yy'dan beri kültürel ve toplumsal bir etkileşim sonucu başladığını düşünen Roland Robertson'a göre;⁹ küreselleşme beş aşamadan meydana gelmiştir. 15. Yüzyılın başından 18. Yüzyılın ortalarına kadarki süreci kapsayan oluşum aşamasında, "bireycilik" ve "hümanizm" değer kazanmış, Orta Çağ toplum düzenine tepki olarak ulusalcılık fikri doğmuş ve heliosentrik teorinin kabulü ve modern coğrafyanın başlangıcıyla birlikte küreselleşme ortaya çıkmıştır. 18. Yüzyılın ortalarından 1870'li yıllara kadar devam eden başlangıç aşamasında, bireycilik ve hümanizmin söylem olarak yaygınlaşmasıyla birlikte "üniter devlet" kavramı ortaya çıkmış, iletişim alanındaki gelişmelerin etkisiyle devletler arasındaki bağlantılar artırılarak "uluslararası ilişkiler" kavramı anlamlı hale getirilmiş ve sanayileşme, üretim ve ulaşım süreçleri yeniden inşa edilmiştir. 1875'ten 1920'e kadar süren kalkış aşamasında, toplumlar arasında uluslararası ilişkiler geliştirilerek Avrupa merkezli bir uluslararası toplum bilinci ortaya çıkmış ve küresel iletişim biçimlerinin hızında ve sayısında ciddi artışlar izlenmiştir. Ayrıca Olimpiyatlar ve Nobel Ödülleri aracılığıyla küresel rekabet ortamı oluşturulmuştur. Dördüncü aşamayı oluşturan ve 1920-1960 yıllarını kapsayan hakimiyet için mücadele aşamasında, İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş, Soğuk Savaş Dönemi başlayarak dünya iki kutuplu bir hal almış, Üçüncü Dünya kavramı ortaya çıkmış ve Birleşmiş Milletler (BM) kurularak "ulusal bağımsızlık" kavramı önem kazanmıştır. 1960'lardan 1990'lara kadar süren belirsizlik aşamasında ise, Sovyet Rusya liderliğindeki Doğu Bloğunun hezimete uğramasıyla birlikte dünya kapitalist Batı sisteminin hakimiyetine geçmiş, küreselleşme bilincinin artmasıyla küresel ölçekli kurum ve organizasyonların hakimiyet alanı genişlemiş buna mukabil etnik ve kültürel ayrımcılık had safhaya çıkmıştır.

Dünya Bankası'nın "birinci küreselleşme dalgası" olarak yorumladığı 1875-1914 yıllarını kapsayan dönemde küreselleşme kendisini daha çok ekonomik boyutlu olarak göstermiştir. Demir yollarının gelişmesi, telgrafın icadı ve denizcilikte yaşanan ilerlemeler neticesinde siyasi, askeri ve bilhassa ticari ilişkiler uluslararası gelişme göstermiştir.¹⁰ Tüm bu gelişmeler sonucunda küreselleşme hız kazanmış ancak bu dönemde Batı'nın lehine artan ekonomik kalkınma ve çeşitli bölgelerdeki eşit olmayan

⁹ Robertson, R. (1990). "Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept", *Theory Culture & Society* 7(2), 15-30, s. 26-27.

¹⁰ Kıvılcım, F. (2013). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230, s.221

modernizasyon hızı dünya sistemindeki güç dengesinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemde İngiltere'nin tartışılmaz hakimiyeti sona ermiş, Almanya ve İngiltere arasında güç mücadelesi baş göstermiş ve bir dünya savaşına giden süreç işlemeye başlamıştır.

1914'ten 1945'e kadar ki süreci ifade eden ikinci dönemde küreselleşme birinci dönemin aksine duraklama dönemi yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından 1929'da patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı ve akabinde II. Dünya Savaşı'nın yaşanması gibi gelişmeler siyasi anlamda radikal milliyetçiliğin ekonomik anlamda ise korumacılığın, içe kapanmanın hâkim olduğu küreselleşmenin sekteye uğradığı bir dönemi ifade etmektedir.

1945'ten günümüze kadar ki süreci ifade eden üçüncü dönemin başlangıcı ise II Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB arasında yaklaşık yarım asır sürmüş olan Soğuk Savaş Dönemi'nin başladığı tarihe tekabül eder. Soğuk Savaş'ın özellikle ilk yıllarında dünyanın büyük kısmının iki kutup arasındaki güç mücadelesinin bir parçası olduğu, nükleer stratejik teorilerinin ön plana çıktığı daha çok caydırıcılık ve güvenlik konularına önem verildiği görülmektedir.¹¹ 1971 yılında Bretton Woods Sistemi'nin tökezlemesiyle birlikte sabit kur sisteminin terk edilmesi başta ABD, Japonya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin sermayeleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmalarıyla ekonomik bağlamda küreselleşmenin önünü açmıştır. Benzer şekilde 1980'lerde Dünya Bankası, IMF, GATT ve OECD gibi ekonomi örgütlerinin katkısıyla sermaye dolaşımındaki engellerin kalktığı küresel ticari ilişkilerin hızlandığı görülmektedir. 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasının akabinde SSCB'nin dağılarak iki kutuplu sistemin yok olması sonucu ABD'nin öncülüğünde tek kutuplu yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler özellikle internetin kullanılmasıyla¹² birlikte küreselleşme büyük bir yol kat etmiştir.

2.3. Küreselleşme Yaklaşımları

Küreselleşme algı ve yaklaşımlarına yönelik olarak çeşitli sınıflandırmalar yapılırsa da genel olarak Held ve McGrew'in yapmış oldukları çalışmada ortaya

¹¹ Reich, S. (1998). "What Is Globalisation", *The Helen Kellog Institute for International Studies* (Working Paper 261), s.23

¹² Kivılcım, F., (2013), a.g.m.222.

çıkardıkları üçlü bir tasnif çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. İkilinin ortaya koyduğu yaklaşımlar:

- Aşırı Küreselleşmeci (Hiper Globalist) Yaklaşım
- Kuşkucu (Skeptic) Yaklaşım
- Dönüşümsel (Transformationalist) Yaklaşım

2.3.1. Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım

Held ve McGrew'in de aralarında bulunduğu aşırı küreselleşmeciler, küresel ekonomik sistemin ulusal sınırları aştığını ve hükümetlerin ekonomi politikalarının eskiye nazaran daha az etkili olduğunu savunmaktadırlar.¹³ “Bir diğer ifadeyle aşırı küreselleşmecilere göre, piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür. Devletlerin otoritesindeki bu gerileme ise, diğer kurumlar ile birliklerin ve yerel otoritelerin artarak yaygınlaşması şeklinde görülebilir. Aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler.”¹⁴

Thomas Friedman, Francis Fukuyama ve Kenichi Ohmae gibi isimler diğer adıyla radikaller olarak da adlandırılan aşırı küreselleşmeci yaklaşımın savunucuları arasındadırlar. Onlara göre endüstrileşme neticesinde doğan “ulus devlet” küreselleşmeyle birlikte tükeniş sürecine girmiştir. Gittikçe önemini yitiren hükümet politikaları yerini küresel piyasaların vazgeçilmez cazibesine bırakmıştır. Bu yaklaşımı benimseyenlerin ayrıca sosyal devlet anlayışına karşı çıktıkları görülmektedir. Sosyal devlet sanıldığı gibi aksine fayda sağlamaktansa kişilerin girişimci yapısına zarar vererek egemen toplum bilincinin yok olmasına yol açmaktadır.¹⁵

¹³Bryane, M. (2003). “Theorising the Politics of Globalisation:A Critique of Held et al.’s Transformationalism”, *Journal of Economic and Social Research*, 4(2), 3-17, s.7

¹⁴ Bozkurt, V. (2000). "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar," içinde *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Basım Yayım,1-25, s.19

¹⁵ Çelik, M.Y. (2012). “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 57-74, s.61

2.3.2. Kuşkucu/ Şüpheli Yaklaşım

Anthony Giddens'ın kendilerine “şüpheli” ismini verdiği küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme, aşırı küreselleşmeci yaklaşımı benimseyenlerin iddia ettiklerinin aksine aslında yeni bir kavram değildir. Dünya 19. Yüzyılda ne denli küreselleşmişse günümüzde de o boyutta bir küreselleşme mevcuttur. Dünya ekonomisindeki sınırların kaldırılması küreselleşmenin bir sonucu olarak görülse de aslında yüzyıl önceki uygulamadan bir farkının olmadığı görüşündedirler. Kuşkucular küreselleşmenin olağanüstü bir gelişme içinde olduğunu reddedip zamanın olağan akışında düşük bir seviyede seyrettiğini düşünmektedirler. Ayrıca küreselleşmenin ideolojik boyutunun öne çıkarıldığını varsaymaktadırlar.

Naomi Klein ve Noreena Hertz küreselleşme karşıtı söylemleriyle öne çıkan isimlerdendir. Onlara ek olarak Paul Hirst, Graham Thompson, Joseph Stiglitz, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin arasında olduğu isimler ise küreselleşmeye ağır eleştiriler getiren düşünürler arasında yer almaktadır.¹⁶

Kuşkucu yaklaşımın en önemli tezlerinden biri de küreselleşme sonucunda zengin ülkelerin daha da zengin olmalarına karşılık yoksul ülkelerin gittikçe yoksullaşmasıdır. Ekonomik büyüme araştırmaları göstermektedir ki; zengin ülkelerde kişi başına düşen gelir oranı birbirine yaklaşıırken, fakir ülkelerde bu ara gittikçe açılmaktadır.¹⁷ Küreselleşmenin gelir dağılımındaki adaletsizliği gittikçe artırdığını savunan Stiglitz, bu durumu anlatmak için;¹⁸ “*Küreselleşme umulan başarıyı getiremedi. Yoksul insanlar sadece tokluk için yaşamaya başladı. Avrupa Birliği'nde inek başına 2 dolar sübvansiyon düşüyor. Dünya Bankası'nın kişi başına fakirlik sınırı da 2 dolar. Yani Avrupa'da inek olmak, Afrika'da insan olmaktan daha iyi! (...)*” ifadelerini kullanmıştır.

¹⁶ Kürkçü, D. D. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yaklaşımlar”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*, 3(2), 1-11, s.7

¹⁷ Çelik, A.g.m.63

¹⁸ İnternet: “Joseph Stiglitz'in Gözünden IMF ve Küreselleşme”, (14 Aralık 2006), Web: <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/182/joseph-stiglitzin-gozunden-imf-ve-kuresellesme> (Erişim Tarihi:18.02.2020)

2.3.3. Dönüşümsel Yaklaşım

Anthony Giddens'ın da desteklediği dönüşümsel yaklaşımın iddiası ise, küreselleşmenin sosyal, ekonomik ve politik açıdan toplumları ve dünyadaki mevcut düzeni değiştirip dönüştürdüğüdür.¹⁹ Dönüşümselciler, ulusal hükümetlerin güç ve otoritelerini sil baştan yapılandırıldığını iddia ederken aşırı küreselleşmecilerin ulus devletin çökmek üzere olduğu yönündeki düşüncelerini ve kuşkuların değişen bir şey olmadığına yönelik ifadelerini reddetmektedirler.²⁰

Rosenau, Giddens, Scholte ve Castel gibi isimler tarafından desteklenen dönüşümselci yaklaşım, küreselleşmenin tarihsel süreç içerisindeki belirsiz gidişatından dolayı şu an geldiği noktadaki durumu ile ilgili net bir bilginin imkânsız olduğunu savunmaktadır.²¹ Dönüşümselci yaklaşım, küreselleşmeye diğer iki yaklaşıma göre daha farklı bir yorum getirirken küreselleşmenin etkileri konusundaki düşüncelerinden dolayı aşırı küreselleşmeci yaklaşıma göz kırpmaktadır.

2.4. Küreselleşmenin Boyutları

Dünya üzerindeki ideolojik kamplaşmanın ortadan kalkması ve kutuplaşan ülkeler arasında duvarların yıkılmasının akabinde bilgi ve enformasyon teknolojisinde yaşanan hızlı ilerlemenin de büyük katkısıyla bireyler, toplumlar, ulus aşırı kuruluşlar ve devletler arasındaki ekonomik, ticari, siyasal, sosyal ve kültürel yönlü bağlantı ve ilişkilerin sağlıklı bir şekilde tesis edilmesi, küreselleşme olgusunun çeşitli boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir kavram olduğunu ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmenin daha iyi anlaşılabilmesi açısından çeşitli boyutları ele alınarak bir değerlendirme yapmak kavramın mahiyetini ve etkisini anlamak bakımından önem arz etmektedir.

2.4.1. Ekonomik Boyutlu Küreselleşme

“Ekonomik globalleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade

¹⁹Esgin A. (2001). “Ulus-devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Yaklaşımlar”, *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 185-192, s.189

²⁰ Çelik, (2012), a.g.m.65

²¹ Kürkcü, (2013), a.g.m.9

etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik globalleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yaygınlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir.”²² Özellikle 18. Yüzyılda İngiltere’de başlayan Endüstri Devrimi ile sanayileşmenin sunduğu büyük çaplı seri üretim avantajı ülkelerin gerek ham madde gerekse pazar ihtiyacını artırarak serbest piyasa ekonomisinin ve dolayısıyla kapitalizmin ulusal sınırları aşarak ülkelerin ekonomilerinin bütünleşmesine olanak tanırken aynı zamanda küreselleşme sürecini de hızlandırmıştır.

Siyasi bir sürecin parçası olmaktan ziyade ekonomi merkezli bir düzenin tezahürü olarak modern dönemin başlarında yaygınlaşan kapitalizm, kapsamı bakımından ilk kez küresel ölçekli bir dünya ekonomik sisteminin kurulmasında başat bir rol üstlenmiştir. 16. Yüzyılda temelleri atılan kapitalist sistem, ulus devletlerin siyasi otoritelerini kullanarak üzerlerinde hakimiyet kurmalarının mümkün olmadığı coğrafyalara ticaret ve üretim gibi ekonomi ajanları vasıtasıyla girilmesini mümkün kılan ve böylece küreselleşmenin önünü açan bir düzeni temsil etmektedir.²³ Immanuel Wallerstein tarafından “modern dünya sistemi” olarak tasvir edilen kapitalist dünya ekonomisi, üretimi ve iş bölümünü “merkez”, “çevre” ve “yarı çevre” arasında paylaştıran ve merkez ile çevre arasında bağımlılık ilişkisi doğuran bir sistemin varlığına işaret etmektedir. Üretim süreçlerinde elde edilen kar oranının, rekabetçi üretimin yoğun olduğu çevre ülkelerinden yüksek karlılık derecesine sahip kısmi tekelleri üreten merkez ülkelere kayması çevreden merkeze doğru sürekli bir değer akışına yol açarak eşitsiz bir takas durumunu ortaya çıkarmaktadır.²⁴ Merkezi teşkil eden güçlü ekonomilerin kısmi tekellerini muhafaza etmek için azami özen gösterdiği konjonktürde çevreyi oluşturan zayıf ekonomiye sahip ülkelerin iş bölümü ve üretimin dağılımını değiştirmek noktasında yetersiz kaldıkları görülmektedir. Merkez ve çevre arasında karma üretim süreçlerine ve çoğunlukla korumacı devlet yapısına sahip yarı çevre ülkeleri ise kendilerini çevre ülke haline getirecek politikalar izlemekten kaçınırken merkeze doğru bir yönelim içerisindeyler.²⁵ Merkezi, çevreyi ve yarı

²² Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282, s.268

²³ Giddens, A. (1994) *Modernliğin Sonuçları* (1.Baskı.), (Çev. Kuşdil E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

²⁴ Wallerstein, I. (2011) *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, (1.Baskı) (Çev. Abadoğlu ve E., Ersoy N.), İstanbul: bgst Yayınları, s.59

²⁵ Wallerstein, I. (2011), a.g.e. 61

çevreyi teşkil eden aktörlerin değişkenlik gösterebildiği bu analizde değişmeyen şey sürekli bir kısır döngü halinde devam eden sistemin kendisi yani kapitalist olma özelliğidir. Ayrıca kapitalizm küreselleşmenin bir sonucu olarak dünya çapında yaygınlaşan bir sistem olmanın aksine ekonomik boyutlu küreselleşmenin sebebinin oluşturan ve onu hızlandıran bir dünya ekonomik düzenini teşkil etmektedir.

Ekonomik anlamda küreselleşme, 1971 yılında Bretton Woods sistemindeki tıkanıklığın ABD, Almanya, Japonya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin sabit kur sistemini terk etmeleri sonucunda giderilmesiyle birlikte hızlanma sürecine girmiştir. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kurularak GATT'ın yerini almasıyla birlikte dünya genelinde DTÖ'nün başını çektiği uluslararası örgütler vasıtasıyla ulusal ekonomilerin, uluslararası pazarlarla buluşması sağlanmış ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler, ticaretin artması ve sermaye hareketlerinin hız kazanması ile birlikte üretim artmış ve ekonomik boyutlu küreselleşme hız kesmeden devam etmiştir.²⁶

Ekonomik boyutlu küreselleşme yalnızca uluslararası örgütler değil çok uluslu şirketler tarafından da yürütülmektedir. Her iki unsur da piyasa ekonomisini yönlendirerek hükümetlerin tek başlarına münhasır ekonomi politikaları üretmesine engel olmaktadır. Ekonomik boyutlu küreselleşmeyi üretimin ve finansal sistemin küreselleşmesi olarak iki açıdan değerlendirmek de fayda vardır. Ulusal ölçekli şirketlerin ürettikleri malları sınır ötesine çıkarmaları üretimin küreselleşmesi olarak tanımlanırken, finansal faaliyetler sonucu ortaya çıkan sermayenin fırsat maliyeti açısından yüksek kar beklentisi içinde hiçbir kısıtlama söz konusu olmaksızın ülke dışına çıkarılması ise finansal faaliyetlerin küreselleşmesini ifade etmektedir.²⁷

2.4.2. Siyasi Boyutlu Küreselleşme

1648 Westphalia Antlaşması ile uluslararası sistemin başat aktörü haline gelen ulus devletin siyasi boyutlu küreselleşmeyle birlikte yetkilerini uluslararası ve ulus üstü kurumlarla paylaşan ve hatta onlara devreden bir pozisyon aldığı görülmektedir.

²⁶ Dikkaya, M. ve Deniz, F. (2006). “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 163-181, s.169

²⁷ Göngen, M.A. (2013). “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (29), 117-134, s.123

Küreselleşmeyle birlikte toplumlar arasındaki siyasi ilişkilerin giderek yoğunluk kazanmasıyla beraber devlet egemenliği kavramı sorgulanmaya başlamıştır.²⁸ Benzer şekilde sermayenin küreselleşmesiyle devletlerin egemenlik alanının daralması, 1945’den itibaren IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların gittikçe önem kazanması ve hükümetlerin karar alma sürecine müdahale etmeleri, uluslararası hukukun, devletlerin yanı sıra kişileri, uluslararası örgütleri ve çok uluslu şirketleri hukuken özne olarak kabul etmesi ve dış politikanın iç politik dengeleri değiştirme ve ona yön verme gücünün artması gibi unsurlar²⁹ ulus devlet kavramının elzemiyetini ve geçerliliğini tartışılır hale getirmiştir.

Modernitenin başlangıcının siyasal düzlemdeki yansıması olarak görülen ulus-devlet kavramının küreselleşmeyle birlikte öneminin azalması buna binaen karar alma mekanizmalarında farklı unsurların etkisinin artması, modern dönemin sona ermesinden ziyade radikalleşmesiyle açıklanabilmektedir. “Modern” olgusunun tek bir karar alma mekanizması veya uygarlığın tekelinde olmadığını savunan Giddens, modernliğin velinimetlerinden uzunca bir süredir faydalanarak dünyada hegemonik güç haline gelen Batı’nın küreselleşmenin artmasıyla birlikte dünya çapındaki öneminin azalmasını, Batı eksenli kurumların uluslararası sistemdeki etkisinin azalması olarak görmek yerine bu etkinin küresel manada yaygınlaşmasına bağlamaktadır.³⁰ Aynı zamanda modernliğin yapısal manada küreselliği desteklediğini savunan Giddens küreselleşmenin, birbirlerinden millerce uzaktaki yerleşimleri birbirine bağlayarak bu yerleşimler üzerindeki olayların birbirleri üzerindeki etkisinin yoğunluğuna dikkat çekerek küreselleşmenin toplumsal ilişkileri artıran yönüne atıfta bulunmuştur.³¹ Siyasi anlamda, yerel ulusçuluğun diğer ifadeyle mikro milliyetçiliğin yükselmesi bununla yakından ilişkilidir. Küreselleşme her ne kadar ulus devletin etkisini azaltarak daha bütünleşmiş bir dünya toplumu vaadiyle hareket etse de özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucunda dünyanın uzak bir bölgesinde yaşanan hak arayışları ve etnik temelli sorunlar vb. başka bir bölgede çeşitli etnik unsurlardan oluşan bir devletin parçalanmasına olanak tanıyarak ulus-devletten daha küçük yapıların ortaya çıkmasına ön ayak olabilmektedir.

²⁸ Steger, M. (2013), a.g.e.83

²⁹İnternet: “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”, (14 Aralık 2006) Web: <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin-boyutlari-ve-etkileri> (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

³⁰ Giddens, A. (1994), a.g.e .52

³¹ Giddens, A. (1994), a.g.e .62-63

Küreselleşen siyasi ortamda ulus devletin tek başına politika üretip uygulayamaması sonucu “küresel yönetim” kavramı ortaya çıkmıştır. Küresel yönetim, “iş birliği yoluyla sorunları çözmeye yardımcı olan hükümetler arası ve hükümet-dışı kuruluşların yanında, resmi ve resmi olmayan oluşumları da içeren geniş kapsamlı bir karar verme sürecini ifade etmektedir.”³² Devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık, ekonomik ve siyasi meselelerin devletleri eskiye nazaran daha çok etkilemesi küresel yönetimin önemini ortaya koymaktadır. Küresel yönetim sayesinde tek bir aktörün çözmekte zorlandığı konular kolaylıkla halledilebilmektedir.³³ “Küresel politika ortamında ulusal ve yerel çıkarları uzlaştırmak amacıyla, ulusal hükümetler iletişim ve istişare yoluyla diğer ulusal hükümetlerle ya da ulus üstü kurumlarla iş birliğini ve koordinasyonu geliştirmenin yollarını aramaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği bölgesel grupların gelişmesine öncülük ederken, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarda küresel ticaret politikalarında iş birliğine yardımcı olmaktadır.”³⁴ “Küresel yönetimin ortaya çıkmakta olan yapısını binlerce gönüllü Sivil Toplum Kuruluşu (STK)’dan oluşan “küresel sivil toplum” da biçimlendirmektedir. Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace gibi uluslararası STK’lar, ulus-devletlerin ve devletlerarası örgütlerin verdiği siyasi ve ekonomik kararlara meydan okuyan milyonlarca sıradan vatandaşı temsil etmektedir.”³⁵

2.4.3. Kültürel Boyutlu Küreselleşme

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratma da sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü kültür olarak tanımlanabilir. Her toplumun konuştuğu dilden inandığı dine kadar tüm davranış kalıpları kültür tarafından şekillendirilmektedir.

Batı toplumunun başını çektiği Endüstri Devrimi ile birlikte hammadde temin etme ve üretim fazlasını dışarıya pazarlama çabaları sonucu gelişmiş ülkeler, ilk etapta

³² Gençkaya, Ö.F. ve Gündoğdu, H.K.(2017) “Küresel Yönetim Ekseninde Stratejik Planlarda Koordinasyonun Önemi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* (5), 125-137, s.127

³³ Temiz H. E. (2012). “Sosyal Politika Bağlamında Küresel Yönetim”, Tematik Yazılar, *Toplum ve Demokrasi* 6(13-14), 201-217, s. 203

³⁴ Gençkaya Ö.F. ve Gündoğdu H.K. (2017), a.g.m.127

³⁵ Steger, M., (2013), a.g.e.96

ekonomik küreselleşmenin önünü açmışlar, daha sonra hakimiyet kurma düşüncesi ile politik manada küreselleşmenin başka bir ismi olan .“sömürgeleştirme” faaliyetlerine başlamışlar ve akabinde hakimiyetlerini devamlı kılmak için 19. Yüzyılın ortalarında misyonerler vasıtasıyla kendi kültürlerini gittikleri ülkelere empoze etmeye başlamışlardır. 20. Yüzyılın yarısından sonra bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı atılımlarla beraber dünya git gide küçülmüş kültürel boyutlu küreselleşme daha fazla toplumu daha seri bir biçimde etkilemeye devam etmiştir.³⁶

Ülkelerin uyguladıkları büyüme modellerinin son yıllarda hızla küreselleşen dünya ile uyum sağlayamaması ve işlevsel acıdan yetersiz kalması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için ekonomideki kültürel yönleri öne çıkaran ve küreselleşmede yaşam çeşitliliğine önem veren bir kavram olan Mor Ekonominin doğmasına olanak tanımıştır. Mal ve hizmetlerin kültürel boyutuyla ilgilenen kavram, ilk olarak 19 Mayıs 2011 tarihinde Fransa’da Diversum Derneği’nin öncülüğünde Le dergisinde yayınlanan bir bildiri sonucu ortaya çıkmıştır. Sonrasında 11-13 Ekim 2011 tarihleri arasında UNESCO, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu himayesinde düzenlenen 1. Uluslararası Mor Ekonomi Forumu sonucunda kavram resmiyet kazanarak küreselleşme yeni bir boyuta ulaşmıştır.³⁷

İrk eşitliği, kültürel aktarım ve ekonomik antropoloji ilkelerine dayalı Mor Ekonomi kavramıyla birlikte çok uluslu şirketler, tüketicilere etkin bir biçimde ulaşarak mal ve hizmetlerini pazarlamak için ilgili ülkenin kültürel özelliklerine uygun satış stratejileri geliştirmektedirler. Çoğu ekonomi uzmanı tarafından yerel kültürleri yaşatarak çeşitliliğe ön ayak olması ve küreselleşme için katalizör görevi üstlenmesi bakımından Mor Ekonomi hareketi desteklenmektedir. Bunun ötesinde Mor Ekonominin giderek daha yaygın hale gelmesiyle birlikte bireylerin ve toplumların öncelikli olarak küresel ölçekli bir kültür olmak üzere farklı kültürlerle adaptasyonu anlamına gelen kültürleşme kavramı da önem kazanmaktadır. Kültürleşmeyle birlikte baskın kültürün yerel kültürler üzerindeki etkisinin artırılarak kültürel anlamda toplulukların hegemonize edildiği ve asimilasyona uğradığı ifade edilmektedir. Bunun günümüzdeki en bariz örneğini Amerikan kültürünün dünya üzerindeki hakimiyeti

³⁶Mahiroğulları, A. (2005). “Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1275-1288, s.1278

³⁷İnternet: “The Purple Economy: An Objective, An Opportunity” (11 Haziran 2013) Web: <https://www.diversum.net/en/purple-economy/f.php?t=the-purple-economy&id=1> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)

teşkil etmektedir. Bakıldığında dünyanın en ücra yerlerinde dahi Amerikan kültürünün insanlar tarafından benimsenerek gündelik yaşamlarının bir parçası haline getirildiği görülmektedir.³⁸ ABD merkezli küresel ölçekli faaliyet gösteren eğlence şirketleri her nerede olursa olsun insanların hayatlarını şekillendirme konusunda oldukça etkilidirler. Yeme içme gibi en temel ihtiyaçların karşılanmasında dahi bu durum etkisini göstermektedir. Örnek olarak, Ray Kroc tarafından kurulan ve Amerika'nın 20. Yüzyıldaki en büyük hamlelerinden biri olarak görülen McDonald's dünyanın büyük kısmında faaliyet göstermektedir. Amerikan kültürünün bu yolla yayılması üzerine durumu ifade etmek için George Ritzer, "McDonalddlaşma" kavramını geliştirmiştir. McDonalddlaşma ile birlikte sadece yeme-içme alışkanlığı değil aynı zamanda iş, eğitim, seyahat ve aile gibi birçok farklı toplumsal alan da etkilenmektedir.³⁹

³⁸ Sondhi K. (24 Eylül 2020) "Purple Economy- the 21st Century Cultural Evolution" Web: <https://www.youthpolicyreview.com/post/purple-economy-the-21st-century-cultural-evolution> (Erişim Tarihi:15.04.2021)

³⁹ Ritzer G. (2011). *Toplunun McDonalddlaştırılması*. (2.Baskı), (Çev. Kaya Ş.S.), İstanbul:Ayrıntı Yayınları, s.23

3. ÇİN'İN KÜRESELLEŞME YOLUNDA GEÇİRDİĞİ AŞAMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Küreselleşmenin yapısı gereği bir anda gerçekleşmeyen, tarihsel süreç içerisinde aşamalı olarak kaydedilen bir süreci ifade ettiği düşünüldüğünde, Çin'in küreselleşme anlamında günümüzde geldiği seviyeye kimler tarafından hangi politikalar izlenerek ulaştığı büyük önem arz etmektedir. İşbu kapsamda ÇHC'nin Mao Zedong öncülüğünde kurulduğu 1949 yılından başlayarak günümüze kadar Çin liderleri nezdinde uygulanan iç ve dış politika stratejilerinin Çin'in küreselleşme sürecine yapmış oldukları katkıların ortaya koyulması gerekmektedir.

3.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1976)

Sun Yat Sen öncülüğündeki milliyetçi burjuva devrimcilerinin 1911 yılında ayaklanmasıyla Mançu hanedanlığı ortadan kaldırılmış ve iki bin yıllık Çin imparatorluk dönemi sona erdirilmiştir. 1912 yılında milliyetçilerin öncülüğünde rejim değişikliğine gidilerek cumhuriyet kurulmuştur. Milliyetçilerin ve komünistlerin yaşadığı bir dizi çatışma sonucunda 1 Ekim 1949 tarihinde komünist partinin başında bulunan Mao Zedong tarafından ÇHC kurulmuştur.

Kendisi de köylü bir aileden gelen Mao, milliyetçilerle yapılan iç savaşın (1927-1949) ve İkinci Çin-Japon Savaşı'nın (1931-1945) kazanılmasında özellikle eski Çin köylülerinin de içinde bulunduğu sınıf tarafından desteklenmiştir. 1927 yılında ÇKP'nin başına geçtikten sonra ilk hedefi toprak tiranlarını yenerek ekilebilir arazileri paylaştırıp köylü sınıfa vergi muafiyeti getirmek olmuştur. Ülkede azınlığı oluşturan ancak bürokrasi tarafından desteklenen Çin Milliyetçi Partisi iş dünyası, endüstri, finans gibi daha birçok alanda faaliyet göstermekteydi. Ayrıca milliyetçi hükümet yetkilileri arasındaki ciddi yolsuzluklar ve yüksek enflasyon halk için külfetli ve derin sosyal memnuniyetsizliğin hâkim olduğu bir atmosfer oluşturmuştu. Ülkedeki koşulların da etkisiyle Mao şehir kültürüne dayalı Marksizmi Çin'e uyarlamış ve tarım kitlelerini devrimin itici gücü olarak kullanmıştır.⁴⁰

⁴⁰ Zhang, D. (2018). "The political Leadership of Mao Zedong", *Journal of Contemporary Educational Research*, 2(4), s.29

Mao, 1949 yılında devrimin ardından, Tayvan'a çekilerek orada kendi devletini kuran milliyetçi kitlenin önderliğini yapan Çan Kay Şek'e karşı propaganda oluşturmaya başlamıştır. Ders olarak okutulan ve toplum tarafından saygı gösterilen Çan Kay Şek ismi Mao'nun talimatıyla ülkeden silinmeye başlamıştır. Daha sonra Mao kendi liderliğini pekiştirmek ve Çin halkına sunduğu değerlerin akıllardan çıkmaması için ülke çapında kendi propagandasını yaptırmıştır. Bu doğrultuda Mao'nun resimleri toplumsal alanların yanı sıra evlere dahi astırılmış, paralar üzerinde yer almış ve meydanlara heykelleri dikilmiştir. Halkın Mao'nun ilke ve ideallerini anlaması için "Mao Zedong Düşüncesi" isimli bir kitap çıkarılarak insanların okuması sağlatılmıştır.⁴¹

3.1.1. Mao Dönemi İç Politika Yansımaları

3.1.1.1. Büyük ileri atılım politikası

Mao döneminin en belirgin özelliği olan merkezîyetçi planlı ekonomi politikası ilk kez 1953 yılında hayata geçirilerek SSCB modeli kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. İlk üç yıllık dönemin en büyük getirileri yatırımın artması ve çiftçi kooperatifleri kurulması olmuştur.

Mao, feodalizmden komünizme geçiş sürecini sağlıklı yürütmek amacıyla başlattığı “Yüz Çiçek Kampanyası” ile ülkedeki aydın sınıfın fikirlerini almayı planlamaktaydı. Ancak komünist partinin uygulamalarından memnun olmayan entelektüel kesimin eleştirilerini artırarak komünizm aleyhine görüş beyan etmeleri Mao tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu eleştirileri yapanların çoğu hapis cezasına çarptırılmıştır.⁴²

Mao tarafından 1958 yılında ikinci beş yıllık kalkınma planı diğer adıyla Büyük İleri Atılım Politikası uygulamaya koyulmuştur. Bu politikayla beraber emeğin, toprağın ve hasılatın bir potada toplanıp paylaştırıldığı düzen anlamına gelen “halk komünleri” oluşturulmuş özel mülkiyet büyük oranda kaldırılmıştır. Ülkedeki tarım sınıfı zorunlu olarak çalıştırılmış ve Çin yönetimi SSCB'den savunma sanayi ürünleri

⁴¹ Çakı, C. (2019). “Mao Zedong'un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Gösterge bilimsel Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 189 – 210, s.193-194

⁴² Timurtaş, M. E. (2018). “ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN EKONOMİK VE SİYASİ GEÇMİŞİNİN BUGÜNKÜ GELİŞİM SÜRECİNDEKİ ROLÜ”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 52-69, s.56

alırken Çin karşılığında büyük miktarlarda tarım ürünü ihraç etmiştir. Mao ayrıca çelik üretiminde belirlediği kotayı doldurmak adına ülkede iş gören görmeyen tüm araçları hurda kabul ederek eritilmesini isteyince kaçınılmaz son iyice yaklaşmıştır. 1959 yılında başlayan ve dört yıl süren kıtlıkla beraber milyonlarca insan hayatını kaybetmiş ve Büyük İleri Atılım Politikası bekleneni verememiştir.⁴³

3.1.1.2. Kültür devrimi

Büyük Proleter Kültür Devrimi olarak da adlandırılan ve 1966'da başlayıp on yıl süren bu dönem üçüncü beş yıllık kalkınma politikası dönemine tekabül etmektedir. Bu kalkınma döneminin en önemli hedefi milli savunmaya ehemmiyet vererek ekonomik açıdan bir savaşa hazırlıklı olmaktır. Bir başka önemli hedefi ise yeterli düzeyde tarımsal üretim yapılmasıydı. İktisadi hedeflerin amacına ulaştığı bu dönemde gayrisafi tarımsal üretim ve sanayi üretimi hedeflenenin %14,1'i kadar artış göstermiştir. 1967'den itibaren bir yıl boyunca devrimin etkisiyle ekonomik olarak %4-5 oranında küçülme görülürken 1969 -70 yıllarında %16-19 arası büyüme gerçekleştiği görülmektedir.⁴⁴

Mao'ya göre Çin devriminin sürekliliğinin sağlanması açısından Kültür Devrimi gerçekleşmesi gereken bir hamleydi. Bu konu hakkındaki görüşleriyle ilgili olarak Mao şu ifadeleri kullanmıştır:⁴⁵

“(...) Çin'i siyasi yönden özgür ve iktisadi yönden kalkınmış bir Çin haline getirmek istemekle kalmıyor aynı zamanda eski kültürün tahakkümü altında cahil ve geri bırakılan Çin'i yeni bir kültürün hüküm sürdüğü aydınlanmış ve ileri bir Çin haline getirmek istiyoruz. Kısacası yeni bir Çin kurmak istiyoruz. Kültür alanında hedefimiz yeni bir milli Çin kültürü inşa etmektir.”

Bu düşünce doğrultusunda Mao “Dört Eski” olarak da adlandırılan eski kültür, eski düşünce, eski gelenekler ve eski alışkanlıkların toplum tarafından unutulmasına çaba göstermiştir. Öyle ki eskiyi çağrıştıran her şey Mao ve devrimcileri için “yok edilmesi gereken şey” olarak yorumlanmaktaydı. Çin medeniyeti üzerinde yadsınamaz etkisi olan Konfüçyüs de bundan nasibini almıştır. Devrime hizmet eden eğitimci ve

⁴³ Kissinger, H. (2015). *Çin*, (1.Baskı), (Çev Çeper N.I.), İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.234-235

⁴⁴ Çalık, Ü. (2011). “Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)”, *Liberal Düşünce Dergisi*, (64), 15-206, s.191

⁴⁵ Zedong, M. (1975). *Seçme Eserler Cilt II*. Ankara: Aydınlık Yayınları, s.327.

öğrenciler tarafından Konfüçyüs'ün köyü yakılmış, değerli kitaplar parçalanmış ve dahi Konfüçyüs'ün akrabalarının mezarları dağıtılmıştır.⁴⁶

Mao'nun oluşturduğu algıyla beraber Çin'de yerel yönetimler ve provoke edilmiş kişiler arasında iç savaşın eşğine gelen çatışmalar yaşanırken, Halk Kurtuluş Ordusu ve içinde Deng Xiaoping'in de bulunduğu Komünist Parti mensupları tasfiye edilmiştir. Eğitim sistemi süresiz olarak dondurulmuş ve gençlerin, kurumsal sisteme ve onun gerekliliklerine karşı çıkan bir milis güç olan Kızıl Muhafızlar'a katılmaları desteklenmiştir.⁴⁷

Kültür Devrimi'nin en önemli simgelerinden olan ve Mao'dan alıntılarını yapıldığı "Küçük Kırmızı Kitap" Kızıl Muhafızlara devlet kurumlarına ve bürokrasiye rahatça saldırma cesareti vermekteydi. Kamusal alanlara saldırılar düzenleyen ve ülkede gittikçe kaotik bir duruma yol açan Kızıl Muhafızlar 1968 yılına gelindiğinde kendi içlerinde bölünmeye başlayınca tehlikenin farkına varan Mao, bu milis kuvveti dağıtarak güvendiği askerleri ve parti liderlerini görev başına getirmiştir.⁴⁸

Kültür devrimi on yılın ardından arkasında büyük yıpranmışlıklar ve acılar bırakarak 1976 yılında sona ermiştir. Ulusal ekonomik durgunluk ve çöküşün yanı sıra Çin toplum ve aile yapısının etik ahlak kurallarına ve kültürel yapısına büyük zarar vermiştir. Bunun yanında geleneksel kültürel eserler mimarisi tahribata uğramıştır. 1987 yılında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin iki yıllık bir süreci kapsayan soruşturma ve doğrulama aşaması sonucunda Kültür Devrimi sırasında 4,2 milyon kişinin göz altına alındığı, 1,3 milyon kişinin öldüğü, 70.000 evin yok edildiği ortaya çıkmıştır.⁴⁹

3.1.2. Mao Dönemi Dış Politika Yansımaları

3.1.2.1. Kuruluş dönemi ve tek tarafa yaslanma politikası (1949-1955)

Mao'nun öncülüğünde kurulan ÇHC, ilk dış temaslarını komünist ideolojinin ve devrimin ilham kaynağı olan SSCB ile gerçekleştirmiştir. Bu dönemde tek tarafa yaslanma politikası güden Mao, kuruluşun ardından kısa bir süre sonra Sovyetler

⁴⁶ Kissinger, H. (2015), a.g.e.246

⁴⁷ Kissinger, H. (2015), a.g.e.245

⁴⁸ Kissinger, H. (2015), a.g.e.248

⁴⁹ Chen, Y. S. (2020). "The Causes and Enlightenment of Chinese Cultural Revolution", *Journal of Social Science Studies*, 7(1), 1-7, s. 2-3

Birliği'ne giderek 14 Şubat 1950'de Stalin ile bir Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'na imza atmıştır. Bu antlaşmaya göre SSCB, Çin'e deniz üslerini kullandırması karşılığında askeri, lojistik, ekonomik ve teknolojik destek sözü vermiştir.⁵⁰

Sovyet desteği olmadan uluslararası arenada yeterli etkiye sahip bir güç olamayacağını düşünen Mao, kendi radikal devriminin hedeflerine ulaşması için SSCB'den alınacak bu desteği elzem kabul etmekteydi. Ekonomik kalkınmanın ilk hamlesi olan Birinci Beş Yıllık Plan'ın hedeflerine ulaşmasının ancak Sovyetlerin yapacağı teknolojik, ekonomik ve insan kaynağı yardımıyla mümkün olacağını düşünmekteydi. İşbu amaçla çok geçmeden yüzlerce Çinli öğrenci teknik ve bilimsel destek için eğitilmek üzere Sovyetlere giderken, 8000'i aşkın teknik uzman ve 2000'e yakın sağlık, kültür ve eğitim uzmanı SSCB'den Çin'e gönderilmiştir. İkili ilişkiler bu şekilde yoğunlaşırken 1953 yılında Çin-SSCB ticari ilişkileri de gelişmiştir. Sovyet dış ticaretinde Çin'in payı %20'ye çıkarken Çin'in SSCB'ye yaptığı toplam ihracat %55,6'ya yükselmiştir.⁵¹

Bu dönemde Çin-Sovyet yakınlaşmasını motive eden başka bir unsur ise stratejik ve ideolojik düşman olarak görülen ABD'nin Pasifik'teki çıkarlarına karşı girişilen Kore Savaşı olmuştur. Haziran 1950 tarihinde Kim II-Sung liderliğindeki Kuzey Kore'nin 38. Enlem sınırını ihlal ederek güneye saldırı düzenlemesi sonucu patlak veren savaşta Çin, SSCB ile birlikte Kuzey Kore'nin yanında yer almıştır. Mao'yu bu kararı almasında teşvik eden unsurlardan biri güvenlik kaygısıyken bir diğeri Çin iç savaşında milliyetçi kanadı destekleyen ABD Başkanı Truman'ın milliyetçilere iki milyar doları aşkın yardımda bulunması ve Mao'nun ABD Başkanı Roosevelt'i ziyaret talebinin karşılıksız bırakılmasının Mao'yu rencide etmesiydi. 1953 yılında son bulan Kore Savaşı Çin'i askeri ve ekonomik konularda Sovyetlere daha da yaklaştıırken ABD ile başlayan yeni bir husumete kapı aralamaktaydı.⁵²

ABD başlangıçta Çan Kay Şek tarafından Tayvan'da kurulan Çin Cumhuriyeti'ni meşruiyet anlamında desteklemek noktasında isteksiz görünürken bu

⁵⁰ Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015). "USSR-China Relations in the Cold and Post Cold War Era", *WULFENIA JOURNAL*, 22(3), 313-326, s.314

⁵¹ Çolakoğlu, S. (1999). "Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya" *Bilig*, (8), 13-25, s.15

⁵² Turan, İ. (2016). "ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TAYVAN SORUNU", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 80-105., s.85

politikası Kore Savaşı sonrası değişen bir tavır sergilemiştir. Çin'in Kore Savaşı'na dahil olmasından kısa bir süre sonra Truman tarafından Tayvan'a 29 milyon dolarlık askeri yardımda bulunulmuştur.⁵³ 1953 yılında ABD'de yapılan Başkanlık seçimlerinde galip gelen Eisenhower, ilk iş olarak Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 146/2 kararı kapsamında Tayvan'ın ABD tarafından koşulsuzca korunacağını açıklamıştır. Mao'nun çok sayıda askerini Fujian bölgesine gönderip Tayvan'a ait olan Dachen, Kuemoy ve Matsu adalarını bombalatması üzerine ABD yönetimi yeni bir hamle yaparak 1954 yılında Tayvan ile Karşılıklı Savunma Antlaşması imzalamıştır. Bununla da yetinmeyen ABD 1955 yılında Tayvan meselesini Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na getirerek Çin üzerinde baskı oluşturmayı amaçlamıştır. Ayrıca Çin'e uzun zaman sürecek bir ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır.⁵⁴ ABD'nin nükleer silah kullanma tehdidinin ardından Mao, Dış İşleri Bakanı Zhou Enlai'ye verdiği talimatla geri çekileceklerini açıklamasını istemiştir. Bu talimatın üzerine Enlai 1955 Bandung Konferansı sırasında Çin'in çekildiğini belirterek Birinci Tayvan Krizi'ni sonlandırmıştır.⁵⁵

3.1.2.2. Bağımsız ve barışçıl dış politika arayışları (1955-1962)

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekim 1949 tarihinde kuruluşunun ardından onu ilk tanıyan sosyalist olmayan devlet 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan olmuştur. Ilımlı bir havada başlayan bu iyi ilişkiler silsilesi kendisini Kore Savaşı ve Tayvan meselesinde de göstermiştir. Yeni Delhi'nin Birleşmiş Milletler (BM)'de Pekin'e yönelik desteğini ifade etmesi Mao tarafından takdirle karşılanmıştır. 1954 yılında Hindistan'ın Tibet'teki Çin egemenliğini kabul etmesi üzerine iki taraf arasındaki ilişkilerin "Barış İçinde Bir Arada Yaşama"⁵⁶ Hindistan'daki karşılığıyla "Pancsheel" ilkesi çerçevesinde yürütülmesine karar verilmiştir.⁵⁷

⁵³ Dumbaugh, K. (2009). "Taiwan's Political Status: Historical Background and Its Implications for U.S. Policy", CRS Report for Congress. **Congressional Research Service**, s.1.

⁵⁴ Turan, İ. (2016), a.g.m.85

⁵⁵ Kissinger, H. (2015) a.g.e.203

⁵⁶ "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" beş ilkeden oluşmaktadır. Bunlar: egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmama, birbirine saldırmama, eşit ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşamadır. Detaylı bilgi için bkz. Barış Adıbelli, *Pax Sinica Çin'in Yeni Dünya Düzeni* (2016), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

⁵⁷ Li, Z. (2010). "Chine-India Relations Stratejic Engagement and Challenges", **Center for Asian Studies**, s.6.

Nehru liderliğindeki Hindistan'ın Pekin'e karşı olumlu bir politika izlemesinin nedenlerinden biri Asya'da küreselleşmenin önünü açacak olan ekonomik ve siyasi ortamın karşılıklı güven ve huzurun varlığıyla doğru orantılı olmasıdır. Bir başka neden olarak Asya'daki Avro-Amerikan etkisinin kırılmak istenmesi gösterilebilmektedir. Nehru'ya göre, Batı'nın hegemonist politikalarının Asya'da işlevini kaybetmesi ancak Çin ve Hindistan'ın başını çekeceği güçlü bir Asya ile mümkün olmaktadır. Bir başka neden ise Nehru'nun Soğuk Savaş'ın soğuk rüzgarının Asya'yı ele geçirmesinden korkmasıydı. Bu amaçlar doğrultusunda geliştirilen Yeni Delhi-Pekin arasındaki ilişkiler Bağlantısızlık Hareketi'nin ilk adımı sayılan Bandung Konferansı'nın da ön ayağını oluşturmuştur.⁵⁸

Bandung Konferansı 1955 yılında bağımsızlıklarını yeni kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin çoğunluğunu oluşturduğu Endonezya'nın Cava adasının Bandung kentinde düzenlenmiştir. Konferansın farklı amaç ve görüşlere sahip devletlerden oluşması toplantıdan tek bir karar çıkmasını olanaksız hale getirmiştir. Ancak konferans, Asya-Afrika görüşü olan bağlantısızlık ve Doğu bloğu söylemi olan "barış içinde bir arada yaşama" ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür.⁵⁹ Konferans bitiminde hazırlanan deklarasyonda Çin'in BM'ye kabulünün desteklenmesini içeren bir maddeye yer verilmesi Çin tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bandung Konferansı sonrası iki kutuplu yapının dışında yeni bir fikir oluşması mümkün olmamışsa da konferans Bağlantısızlar Hareketi için dönüm noktası olmuştur. Nasır ve Tito'nun girişimleriyle Eylül 1961 tarihinde toplanan Belgrad Konferansı Bağlantısızlar Hareketi'nin resmen ilanı niteliğindedir. Konferans sonucunda üye devletlerin uyması gereken kurallar maddeler halinde belirtilmiştir. Buna göre,⁶⁰

1. Konferansa katılacak olan her devlet farklı siyasal ve toplumsal yapılara sahip ulusların barış içinde bir arada yaşamalarına dayanan bağımsız bir politika izlemiş olmalıdır.

⁵⁸ Sarılioğlu, İ. (2015). "Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını, s.1176-1177 Web: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%c4%b0O%c4%9eLU-%c4%b0r%5%9fat-H%4%b0ND%4%b0STAN-%c3%87%4%b0N-%c4%b0L%4%b0%5%9eK%4%b0LER%4%b0N%4%b0N-BUG%3%9cN%3%9c-VE-YARINI.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

⁵⁹ Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitapevi, s.386

⁶⁰ Sander, O. (1996), a.g.e.387-388

2. Ulusal kurtuluş ve bağımsızlık mücadelelerini sürekli olarak desteklemiş olmalıdır.
3. Askeri paktlara ve Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaş çatışma ve düzenlemelerine katılmamış olmalıdır.
4. Eğer katılacak bir devlet büyük devletlerden biriyle ikili anlaşma yapmış ya da bölgesel bir savunma paktnın üyesi olmuşsa soğuk savaş içinde yer almamış olmalı ve Doğu Batı mücadelesine katılmamış olmalıdır.
5. Soğuk savaşa taraf olan herhangi bir devletin yararına olacak askeri üslere topraklarında yer vermemiş olmalıdır.

Bandung Konferansı akabinde bir fenomen olarak ortaya atılan bağlantısızlık ideali “Üçüncü Dünya” konseptini de beraberinde getirmiştir. Üçüncü Dünya bir kavram olarak, Soğuk Savaş döneminin başını ABD’nin çektiği emperyalist Batı ülkelerinden oluşan Birinci Dünya ve SSCB’nin ideolojik liderliğindeki komünist unsurlardan oluşan İkinci Dünya’nın dışında, onlardan bağımsız politika arayışı içerisinde olan sömürge geçmişine sahip, bağımsızlığını yeni kazanan Asya-Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika ülkelerinden oluşan bir yapı olarak tanımlanabilir.

Bu dönemde Batı bloğunun izlediği emperyalist politikaları üçüncü dünya ülkeleri için tehdit olarak gören Çin, bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkelerle Batı bloğuna karşı “barış içinde bir arada yaşama” prensibi çerçevesinde iş birliği ve uyum içerisinde ilişkilerini geliştirerek bu ülkeleri iç ve dış politika bağlamında Batı’nın etkisi dışında bırakma amacı gözetmiştir.⁶¹

3.1.2.3. Çin-Sovyet ayrılığı ve Üçüncü Dünya Hareketi’nin gelişmesi (1962-1972)

ÇHC’nin kuruluşundan Stalin’in 1953 yılında ölümüne kadarki süreçte arada ortaya çıkan pürüzler hariç yakın temaslar dahilinde gelişen Çin-Sovyet ilişkileri Krusçev’in iktidarıyla birlikte sıkıntılı bir döneme girmiştir. 1955 yılında Krusçev liderliğindeki Doğu bloğu ülkelerinin NATO’ya karşı Varşova Paktnı kurmasının ardından Çin’in bu pakta katılmayı reddedip aynı yıl düzenlenen Bandung Konferansı’na katılarak Batı bloğunun yanı sıra Doğu bloğunun da üstünlüğüne karşı

⁶¹ Üngör, Ç. (2009). “Çin ve Üçüncü Dünya”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (41), 27-38, s.29

cephe alması iki ülke arasındaki ideolojik ortaklığın çatlamasına neden olmuştur.⁶² 1956 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nde Krusçev'in, Stalin'i eleştirmesi tüm komünist çevrelerce olduğu gibi Çin tarafından da hayretle karşılanarak tepkilere neden olmuştur. Bu gelişme taraflar arasında ideoloji temelli ayrılığın ikinci bir hamlesi olarak yorumlanabilir.⁶³ 1958 yılında Çin'in SSCB'den füze sistemini geliştirme ve hidrojen bombası üretme konularında beklediği yardımı görememesi, SSCB'nin nükleer enerjiyle çalışan denizaltılarını Çin'e verme noktasında isteksiz davranması buna mukabil Sovyetlerin Çin'de radyo istasyonu kurma isteğinin Çin tarafından reddedilmesi ve SSCB'ye ait gemilere Çin limanlarına girme izni verilmemesi iki ülke arasındaki bir diğer sorundur.⁶⁴ 1962 yılında çıkan Çin- Hindistan sınır anlaşmazlığı meselesinde Sovyetlerin tarafsızlık politikası izlemesinin yanı sıra anlaşmazlığın Çin tarafından çıkarıldığını düşünmesi ve Çin'in Doğu Türkistan'daki Sovyet nüfuzunu kırma politikası izlemesi sonucu çok sayıda Kazak ve Uygur'un SSCB'ye göç etmesi diğer sorunları oluşturmaktadır.⁶⁵ Çin ve Sovyet ayrılığının en önemli nedenlerinden biri de Krusçev'in; *"Biz Amerika Birleşik Devletleri'yle dost olmak onunla barış ve uluslararası güvenlik mücadelesinde olduğu kadar, iktisadi alanlarda da iş birliği yapmak istiyoruz."* söyleminin Mao tarafından emperyalizme boyun eğmek olarak yorumlanması ve SSCB'nin sosyalizmden ödün verdiğini ve artık proleteryanın liderliğini yapamayacağını belirtmesi olmuştur.⁶⁶ Çin-Sovyet anlaşmazlığı 1969 yılında yaşanan sınır çatışması nedeniyle ayyuka çıkmıştır. Ussuri nehri sınırında yaşanan çatışmalar önceleri konvansiyonel silahlarla yapılmış olsa da daha sonraları iki komünist ülkenin birbirlerine karşı nükleer silah kullanmaları riskini doğurmuştur.⁶⁷

1960'ların ortalarında yaşanan Çin-Sovyet ayrılığı üzerine Sovyetlerin Çin'e yaptığı yardımları geri çekmesi ve BM'de Pekin'e temsil hakkı verilmeyip Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti'nin Batı tarafından Çin'in yasal temsilcisi olarak görülmesinin sonucu olarak Çin, dış politikasında Batı emperyalizmi ve SSCB

⁶² Kissinger, H. (2015), a.g.e.211

⁶³ Kissinger, H. (2015), a.g.e.213

⁶⁴ Çolakoğlu, S. (1999), a.g.m.21

⁶⁵ Çolakoğlu, S. (1999), a.g.m.22

⁶⁶ Tabak, H. (2008). "Mao Devletinden Devlet Maosu'na: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2(1), 63-76, s.67.

⁶⁷ Öcal, M. (2017). "Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991)", *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5(2), 165-184, s.174

revizyonizmine tepki olarak Üçüncü Dünya ideolojisine ağırlık vermiştir. Bu doğrultuda Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendiren Mao, Kültür Devrimi boyunca dünya insanlarına ABD emperyalizmine, Sovyet revizyonizmine ve gerici milletlere karşı birleşmesi çağrısında bulunarak Üçüncü Dünya hareketinin yerleşmesini sağlamıştır.⁶⁸ Çin dış politikasının belirleyici argümanı olarak ortaya çıkan Üçüncü Dünyacı anlayış Çin'in emperyalizme karşı mücadele eden ve bağımsızlık savaşı veren üçüncü dünya ülkeleriyle yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Çin'in bu tutumu kendisini Vietnam Savaşı ve İsrail işgaline karşı direnen Filistin Kurtuluş Örgütü'ne ve Arap coğrafyasında ortaya çıkan milliyetçi hareketlere verdiği destekte de göstermiştir.⁶⁹

Mao'nun "Üçüncü Yol" olarak tasvir ettiği Üçüncü Dünya ideolojisi veya üç dünya teorisi, yarı veya tam sömürge durumunda olan milletlerin nevi şahıslarına münhasır bir üçüncü yol inşa ederken Mao'nun ortaya koyduğu Çin sosyalizmini benimsemelerini arzu etmekteydi.⁷⁰ İşbu amaç doğrultusunda Mao, bilhassa bağımsızlığını kazanan ve her konuda yetersiz kalmış Afrika ülkelerinde alt yapı çalışmalarını desteklemiş, üçüncü dünya ülkelere resmi yetkili ve sanatçıları göndererek bu ülkelerde siyasi, kültürel ve ticari olarak etki alanını genişletici faaliyetlerde bulunmuştur. Çin tarzı sosyalizmin propagandasını yapmak için çeşitli etkinlikler düzenlemiş ve bu ülkelerdeki öğrencilere yüksek öğrenim verme imkânı sunmuştur.⁷¹

3.1.2.4. ABD ile yarı ittifakın tesisi ve Mao Zedong dönemi sonu (1972-1976)

Çin İç Savaşı, İkinci Çin -Japon Savaşı, Kore Savaşı, 1.ve 2. Tayvan Krizi gibi meseleler süresince jeopolitik ve ideolojik husumet içerisinde seyreden Çin ve ABD ilişkileri, Çin- Sovyet anlaşmazlığının devam ettiği 1970'lerin başında yeni bir dönemece girmiştir. BM Genel Kurulu'nun Ekim 1971 tarihinde düzenlemiş olduğu oturumda 2758 sayılı karar ile Çin'in BM nezdinde tanınması ve akabinde Tayvan'ın çıkarılarak yerine Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi yapılması Çin

⁶⁸ Tse, J. ve Lee, H. (2008). "China's Third World Policy from the Maoist Era to the Present". *Social and Cultural Research Occasional Paper* (3), s.5.

⁶⁹ Üngör, Ç. (2009), a.g.m.30

⁷⁰ Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (2. Baskı). (Çev. Doğduaslan G.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.259

⁷¹ Üngör, Ç. (2009), a.g.m.30-31

açısından memnuniyetle karşılanmış ve ABD ile olan ilişkilerin seyrinin değişeceğinin sinyalini vermiştir.⁷²

1972 yılında ABD Başkanı Richard Nixon'un Çin'e bir haftalığına yaptığı ziyaret iki ülke arasında olumlu diplomatik ilişkilerin tesis edilmesini sağlamıştır. İki ülke arasındaki iş birliği kendisini Vietnam meselesinde de göstermiştir. Vietnam Savaşı'nda ABD, Çin'i kendisi gibi komünist olan SSCB'ye karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanarak Sovyetlerin direncini kırmayı hedeflerken, Çin ise Kuzey Vietnam ile Sovyetlerden bağımsız ilişkiler kurmak amacı gütmüştür.⁷³ Aynı yıl Çin-ABD diyalogunun bir sonucu olarak imza edilen Şanghay Bildirisi ile tarafların Asya-Pasifik coğrafyasında kendi hegemonyalarını kurmadan ilişkilerini yürütmeleri ve başka unsurlarca da olası bir üstünlük kurma çabasına da karşı olacaklarını bildirmeleri⁷⁴ sonucunda taraflar arasında ılımlı ilişkilerin devam edeceği mesajı verilmiştir.

Ekim 1949 tarihinde ÇHC'nin kurulmasıyla başlayıp ölüm tarihi olan 9 Eylül 1976'ya kadar Çin'i yönetmiş olan Mao Zedong, yirmi yedi yıllık iktidarı süresince gerek iç politika gerekse dış politika perspektifi açısından oldukça hareketli bir dönemin baş mimarı olmuştur. Marksist ideolojiyi Çin'e uyarlayarak Çin tarzı sosyalizm inşası yolunda atmış olduğu adımlarla Çin toplumuna büyük bedeller ödetmekten kaçınmayan sosyalist lider, uyguladığı politikalarla Çin'in bugün gelmiş olduğu noktada önemli bir paya sahiptir. 1976 yılında ölümünden sonra yaşanan iki yıllık belirsizliğin ardından ÇHC'nin başına gelen Deng Xiaoping'le birlikte Mao dönemi sona ermiş olsa da Mao kültü devam etmiştir.

3.2. Deng Xiaoping Dönemi (1978-1997)

Sosyalist düşünce ekolünden gelen Deng Xiaoping, 1956 yılında ÇKP tarafından düzenlenen 8. Parti Kongresi'nde parti genel sekreterliğine getirilerek 1966 yılında gerçekleşen Kültür Devrimi'ne kadar bu görevini sürdürmüştür. Devrim sırasında Mao tarafından partinin çoğu üyesi gibi görevden azledilmesinin ardından 1973 yılında partiye geri alınmış olsa da devrimin hayatta kalmış kurbanlarından olan Deng'in

⁷² Tabak, H. (2008), a.g.m.70

⁷³ K.Punnoose S. (2018). "Volatility of U.S-China Relations", *International Journal of Research in Social Sciences* 8(9), 637-655, s.643-644

⁷⁴ Kissinger, H. (2015), a.g.e.336

güçlü ve idealist bir lider olmasında yaşanan bu gelişmelerin etkisi büyüktür. Mao'nun ölümüyle birlikte geçen iki yılın akabinde Dörtlü Çete'yi alt ederek kazandığı iktidar mücadelesi sonucu 1978 yılında Çin'in de facto devlet başkanı olmuştur.

ÇHC'nin Mao'dan sonra ikinci lideri olan Deng, iktidarı süresi boyunca bilhassa politik manada sosyalist çizginin dışına çıkmasa da yoksulluğun sosyalizmin otomatik bir sonucu olmadığını kanıtlamak ve sosyalist bir devletin her bakımdan yeterli bir ülke olabileceğini göstermek adına bir dizi ekonomik hamlelerini “Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi” politikasıyla gerçekleştirerek Çin'in küreselleşme açısından bugün geldiği seviyede kritik bir rol oynamıştır. Deng'in modern bir Çin devleti ve toplumu inşa etmek için uyguladığı reform ve dışa açılma hamleleri Çin'in dış politikada da aktif politikalar sergilemesini gerekli kılmıştır. İşbu gereklilik beraberinde modernleşmek için küreselleşen bir Çin algısı oluşturmıştır.

Düşünce ve teori olmak üzere iki unsurun birleşiminden oluşan ÇKP ideolojisinde, teori Marksizmin evrensel temel ilkelerini düşünce ise ülkede ÇKP tarafından uygulanan hâkim stratejiyi oluşturmaktadır. Her ne kadar Deng'in reformist politikaları parti nezdinde kabul görse de ÇHC kurulduğundan beri yalnızca Mao'nun fikirleri ‘düşünce’ statüsüne sahip olmuştur. İlk defa 1992 yılında Başbakan Li Peng tarafından “Deng düşüncesi bizim değerli hazinemiz” ifadesi kamuya lanse edilmiş ve akabinde 4 Ekim 1992 tarihinde “Deng düşüncesi” ÇKP tüzüğünde kendisine yer bulmuştur.⁷⁵

3.2.1. Deng Xiaoping Dönemi İç Politika Yansımaları

3.2.1.1. Ekonomik reform ve dışa açılım politikası

Kültür Devrimi'nin 1976 yılında sona ermesinin ardından Çin'in içinde bulunduğu ekonomik durum, 1978 yılında iktidara gelen Deng Xiaoping'in Sovyet tarzı ekonominin yapı taşlarından olan halk komünlerini, yalnızca iç talebi karşılamaya yetecek dış ticareti ve kontrollü fiyat mekanizması gibi politikaları terk etmesi sonucunu doğurmuştur.⁷⁶ İktidarı süresi boyunca uluslararası arenada güçlü küreselleşmiş bir Çin oluşturma idealinin yeni bir dizi ekonomik hamlelerden geçtiğini

⁷⁵ Chang, M. H. (1996). “The Thought of Deng Xiaoping”, *Communist and Post-Communist Studies*, 29(4), 377-394, s.377-378.

⁷⁶ Sandıklı A. (2009). “Geleceğin Süper Gücü Çin”, *Bilgi Strateji* 1(1), 40-50, s.42.

savunan Deng Xiaoping, Dört Modernizasyon⁷⁷ ilkeleri doğrultusunda, göreve geldiği 1978 yılının aralık ayında ÇKP'nin düzenlemiş olduğu 11. Merkez Komitesi 3. Genel Kurul Toplantısı'nda reform dönemini başlattığını açıklamıştır.

Deng'in reform sürecine geçmesinde katalizör görevi üstlenen bazı nedenler mevcuttur. Bunlardan ilki Çin halkının Kültür Devrimi'nin etkisinden kurtulmak istemesidir. Bir başka neden ise planlı ekonomiye dayalı Büyük İleri Atılım politikası sonucunda başlayan kıtlığın süregelen dönemde devam etmiş olmasıdır.⁷⁸ Deng'in reform yapma ihtiyacı hissetmesinin başka bir gerekçesi ise Çin'in, Kore, Tayvan ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerinin ekonomik olarak kendisinden daha iyi noktada olduğunu görmesi olmuştur. O dönemde Japonya ekonomisi dünyada ikinci sıraya yükselmiş ve küresel rekabet şansı yakalamış, Güney Kore ekonomik yoksunluklarını aşarak endüstriyel anlamda depar atlamış ve yoksul bir ekonomiye sahip Tayvan elektronik parça ihracatında bir ivme yakalamıştır.⁷⁹

Deng'in reform sürecinin ilk ayağını kırsal kesime yönelik yapılan reformlar oluşturmuştur. Tarımsal açıdan verimliliğin hedeflendiği bu aşamada yapılan ilk icraatlar, çiftçilerin devlet tarafından belirlenen kotayı doldurduktan sonra üretim fazlası ürünlerinin piyasa ekonomisinde değer biçilen fiyattan serbestçe satmalarına olanak sağlayan “Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi” ve devlet tarafından yapılan fiyat artışları olmuştur. Bu dönemde tarımda görülen %5,9 oranındaki verimlilik artışının %78'inin Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi'nden, %22'sinin ise yükselen fiyat artışlarından kaynaklandığı görülmektedir.⁸⁰

Devletin, tarım ürünleri için belirlediği vergide indirim gitmesi, yetiştirilmesi gereken ürünlerde kotayı düşürmesi ve ürünler ve fiyatlar üzerindeki denetimin azaltılması gibi tarım sektöründe verimliliği artıran politikalar izlemesiyle birlikte ormancılık ve balıkçılık gibi diğer iş alanlarında da gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca birden çok iş kolunda çalışmalarını yürüten Köy ve Kasaba İşletmeleri (KİK)'in

⁷⁷ Dört Modernizasyon İlkeleri: Tarım, sanayi, bilim ve teknoloji ve ulusal savunmadır. Detaylı Bilgi İçin Bknz: “*China Under Four Modernization*”, Joint Economic Committee Congress of The United States, 30 Aralık 1982

Washington

⁷⁸ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007). “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Journal of Yaşar Üniversitesi* 2(7), 681-686, s.664.

⁷⁹ Kroeber, A. R. (2017). *Çin Ekonomisi: Herkesin Bilmesi Gerekenler* (1. Baskı.), (Çev. Mazı, M.), Ankara: Buzdağı Yayınevi, s.25-26.

⁸⁰ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007), a.g.m.664

kurulmasıyla 1980'lerden bu yana GSYH ve üretimde %20-30 oranında artış sağlanırken 130 milyon insan iş imkanına kavuşmuştur. Çin'de 1978 yılında açlık sınırının altında yaşayan 250 milyon kişi varken KİK'ler sayesinde bu oran 1998 yılında 42 milyon seviyesine düşmüştür.⁸¹

Kırsal alanda yapılan reformların başarı göstermesinin ardından Çinli yetkililer reformları kentsel odaklı olmak üzere Çin ekonomisinin tüm bileşenleri üzerinde uygulamak adına 1984 ekiminde düzenlenen ÇKP 12. Merkez Komitesi Toplantısı'nda "Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması" kararına varmışlardır.⁸² İşbu doğrultuda fiyatlar üzerinde düzenlemeler yapılarak planlama sistemine dayalı Çin ekonomisinin piyasa ekonomisine adapte edilmesi amaçlanmış, ticari ürünler üzerindeki kota ve lisans şartları gevşetilmiş, ihracat üzerindeki sübvansiyonlar artırılmış ve ithalat üzerindeki vergiler nispeten kaldırılarak uluslararası ticaretin önündeki engeller büyük ölçüde azaltılmıştır.⁸³ Çin hükümeti aynı yıl Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'lere ticari ilişkilerini geliştirme, kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma ve ürettiklerini pazarlamaları yönünde direktif vermiştir. Ardından küçük çapta faaliyet gösteren KİT'lerin, çalışanları tarafından hisselerinin alınması ve özel sektör tarafından kiralanması sağlanmıştır. 1997 yılında küçük çaplı çok sayıda KİT'ler, verimlerinin azalması neticesinde özelleştirilmeye başlanmıştır.⁸⁴

Çin'de 1988-89 yılları arasında baş gösteren politik gerginlik kendisini ekonomik konularda da göstermiştir. Gıda ürünlerinin fiyatlarının artması sonucu %20-30 seviyelerine çıkan enflasyon, lise veya yüksek öğrenimden mezun olan kişilerin iş bulma noktasında sıkıntı yaşamaları, özel sermayeli kurumların bürokratik engellemelerle karşılaşması gibi nedenlerden dolayı ülke çapında yaşanan protestolar hükümetin çok sert bir karşılık vermesi sonucu dağılmıştır.⁸⁵

1992 yılında ÇKP 14. Ulusal Kongresi'nde Çin hükümeti Çin'e özgü bir piyasa sisteminin kurulmasının Çin ekonomisinin ilerlemesi için elzem olduğunu ifade etmiştir. Akabinde 1993 yılında gerçekleştirilen 8.Ulusal Halk Kongresi'nin ilk

⁸¹ Öz, S., (2006). "Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin", TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, s.4

⁸²Karluk, A. C. (2001). "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyo Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar", *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3(1), 265-283, s.267

⁸³ Sandıklı, A. (2009), a.g.m.439

⁸⁴ Öz, S., (2006), a.g.m.4

⁸⁵ Kroeber, A. R. (2017), a.g.e.52

toplantısında “Çin’e Özgü Sosyalist Piyasa Ekonomisi” anayasal güvence altına alınmış ve ÇKP 14. Merkez Komitesinin Üçüncü Toplantısı’nda sosyalist pazar ekonomisine geçiş sağlanmıştır. Sosyalist Piyasa Ekonomisinin uygulamada başarı sağlaması adına hazırlanan eylem planına göre; devlet şirketlerinin özelleştirilerek anonim şirkete dönüştürülmesi, finans sisteminin reformunun tamamlanması ve yatırım, ticaret ve mali sisteminin düzenlenmesi ilk iş olarak amaçlanmıştır.⁸⁶

Deng’in ekonomik kalkınmayı sağlamaya yönelik ikinci hamlesi ise dışa açılım politikasıdır. Çin, Özel Ekonomik Bölgeler, Serbest Ticaret Bölgeleri, Açık Sınır Kentler ve Açık Kıyı Kentler aracılığıyla dış ticaret hacmini artırmayı ve piyasa ekonomisine entegre olmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Tayvan ve Hong Kong’a yakın mesafedeki şehirlerde kurulan bu özel bölgelerde, yabancı yatırımlara yönelik getirilen serbestlik, vergi muafiyet ve indirimleri başarının yakalanmasını sağlamış ve akabinde çeşitli kıyı şehirleri ve adalarda çok sayıda özel bölge oluşturularak 1993 yılına kadar 1800’ü aşkın özel bölge açılmıştır.⁸⁷

3.2.1.2. Dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar

Deng, göreve geldiği 1978’den hemen bir yıl sonra ülkedeki ekonomik kalkınmanın başka bir koşulu olarak gördüğü, Çinli ortağa sahip olan yabancı firmaların yatırımlarını artırmaları ve ihraç malları üretmelerini teşvik etmek amacıyla, “Çin Halk Cumhuriyeti Ortak Yatırım Kanunu” nu çıkarmıştır. Akabinde bu yabancı firmalara tek başlarına Çin’e yatırım yapma imkânı tahsis edilmiştir. Bilhassa Singapur, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde yaşayan Çinlilerin yatırımlarını artırmalarıyla Çin’e büyük miktarda sermaye aktarımı yapılmıştır. Çin’in iç talebinde yaşanan artışlar, üretim maliyetlerindeki düşüş ve ihracat koşullarının elverişli olması Çin’i yabancı yatırım konusunda cazibe merkezi haline getirmiştir.⁸⁸

Çin, yabancı yatırımlara ilk etapta demir-çelik, otomotiv, enerji, beyaz eşya, petrokimya ve telekomünikasyon sektörlerinde olanak sağlamıştır. İhracata dayalı üretim yapan bu sektörlerde olan yabancı talebini artırmak ve teknoloji transferi sağlamak adına Çin hükümeti, Şanghay merkezli Yangtze Vadisi üzerinde ekonomik bir bölge daha oluşturmuştur. Bu politikanın sonucu olarak 1991-95 yılları arasında

⁸⁶ Kroeber, A. R. (2017), a.g.e.268

⁸⁷ Öz, S. (2006), a.g.m.5

⁸⁸ Karluk, A. C. (2001), a.g.e.277

Çin ortaklı veya doğrudan yabancı yatırımlı on iki bin civarı şirket kurulurken Çin ekonomisi %14 oranında büyüme gerçekleştirmiştir.⁸⁹

1957'den Deng'in iktidara geldiği 1978 yılına kadar 6,5 kat artışa ulaşan dış ticaret hacmi, reform ve dışa açılım politikasının pratikteki başarısının ardından 1978'den 1997'ye kadar olan süreçte 16 kat artarak büyük bir başarı sağlamıştır. Dış ticaret hacminin artmasında Çin'in uyguladığı düşük döviz kuru politikasının da etkisi büyük olmuştur. 1980'de 2,8 Remninbi 1 dolara karşılık gelirken bu oran 1990'ların başında 5.76 Remninbi'ye yükselmiştir. Çin'in parasını devalüe etmesi dış ticaret hacminde ivme yakalamasını sağlamış ve ekonomik anlamda rekabet etme direncini güçlendirmiştir.

3.2.1.3. Deng Xiaoping dönemi siyasi reform süreci

Ağustos 1980 tarihinde düzenlenen genişletilmiş politbüro toplantısında devlet ve partinin liderlik sisteminin nasıl reforme edilmesi gerektiğine ilişkin yapılan tartışmada Deng önemli açıklamalarda bulunmuştur. Politik reform ve demokratikleşme açısından beş büyük engelin varlığından bahseden Deng, bu engelleri bürokrasi, ataerkil yöntemler, gücün aşırı yoğunluğu, öne çıkan mesajların ömür boyu görev süresi ve çeşitli ayrıcalıklar olarak tanımlamıştır. Ayrıca Deng, sosyalist anlamda gerçekleştirilecek modernleşmenin sağlanması adına şu üç hususun önemine dikkat çekmiştir:⁹⁰

- Gelişmiş kapitalist ülkeleri ekonomik performans açısından yakalamak
- Kapitalist ülkelerdekini aşkın bir demokrasi seviyesine ulaşmak
- Bu gelişmiş ülkelere nazaran daha nitelikli insan gücü oluşturmak

Deng tarafından gerçekleştirilen reformların ikinci ayağını oluşturan siyasi odaklı reform sürecinde Batı tarzı bir demokratikleşmeyi “*Batı'yı taklit etmemeliyiz ve serbestleşmeye izin verilmemelidir.*” ifadesiyle reddeden Deng, siyasi reformlara ilişkin olarak Kasım 1986 tarihinde Japon Başbakanı ile yaptığı görüşmede “*yaşamlarının ilk dönemlerinde kadın ve erkeklere üst düzey görevler vererek partinin ve devletin sürekli canlılığını sağlamak, bürokratizmi ortadan kaldırıp verimliliği*

⁸⁹ Öz, S. (2006), a.g.m.5

⁹⁰ Brodsgaard, K. E. (2010). “Economic and Political Reform In Post-Mao China”, *Copenhagen Journal of Asian Studies*, 1(1), 31-56, s.41

artırmak, tabandan işçi sınıfı, köylü ve aydınlara kadar bu kişilerin yönetime katılmasına izin vererek inisiyatiflerini teşvik etmek”⁹¹ açıklamasında bulunarak ÇHC’nin benimsemesi gereken siyasi reform ilkelerini sıralamıştır.

Deng’in siyasi reform politikasına yönelik olarak ülkede 1987 yılında başlayan protestolarda ilk önlem olarak Deng öğrencilerin halka açık yerlerde gösteri yapmasını yasaklatmış, protestolarla ilişkili gördüğü parti yöneticilerini görevlerinden azletmiş ve bir kısmının tutuklanıp ceza almasını sağlamıştır. Alınan bir dizi önleme karşın Pekin ve Şanghay dahil çoğu bölgeye yayılan ve adına “Beijing Baharı” denilen protesto gösterileri 1989 mayısında ayyuka çıkmıştır. Kentli işçi sınıfının da destek verdiği gösteriler esnasında demokrasi, özgürlük, hesap verilebilirlik, yolsuzluğun engellenmesi ve hükümetle diyalog talepleri yükselmiştir. Gösterilerin yönetime karşı isyan ve başkaldırı olarak görülmesinin ardından Haziran 1989’da gece yarısı Halk Ordusu tarafından Tianamen meydanındaki öğrencilere karşı silahlı saldırıya geçilmiş ve 5000’e yakın öğrenci Çin hükümeti tarafından öldürülmüştür. Tarihe “Tiananmen Meydanı Katliamı” olarak geçen bu menfur hadise Mao Zedong’un otoriter sosyalist devlet anlayışının halefi Deng Xiaoping tarafından da devam ettirildiğinin göstergesi olmuştur.

3.2.2. Deng Xiaoping Dönemi Dış Politika Yansımaları

3.2.2.1. Barışçıl dış politika anlayışı (1978-1989)

1971 yılında BM Genel Kurulu’nun 2758 numaralı kararı ile Tayvan yerine Çin’in BM Güvenlik Konseyi’nin beşinci üyesi olarak kabul edilmesi ve akabinde Nixon’un Çin ziyareti sonrası iki ülke arasında imza edilen Şanghay Bildirisi ile yumuşama dönemine giren Çin-ABD ilişkileri 1 Ocak 1979 itibarıyla diplomasi sahasına taşınmıştır.

ABD’nin ilk iş olarak Çin’i uluslararası anlamda tanımasının akabinde Mayıs 1979 tarihinde Çin’e “en çok gözetilen ulus” ayrıcalığı tanınması iki ülke arasındaki teknoloji aktarımının ve nükleer, ticari ve ekonomik yönlü ilişkilerin pekişmesine vesile olmuştur.⁹² Deng’in reform ve dışa açılım stratejisinin bir sonucu olarak

⁹¹ Zhu H. T.ve Gruver W. R. (2016). “Deng Xiaoping: A Leadership Case Study”, *International Journal of Arts&Sciences*, 9(1), 1-38, s.12.

⁹² Tabak, H. (2008), a.g.m.72

Çin,1980 yılından itibaren Dünya Bankası, IMF ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı (IAEA) gibi Batı eksenli kuruluşlara üye olarak Çin tipi sosyalizmin alt yapısını oluşturmaya başlamıştır.⁹³ Aynı dönemde Pekin ve Washington münasebetinin odak konusunu Tayvan meselesi oluşturmuştur. Çin'in Tayvan konusundaki "bir devlet iki sistem" anlayışı ve Tayvan'ı ÇHC'nin bir parçası olarak görülmesine ilişkin ısrarı ABD'ye yönelik bazı şartlar koşmasına neden olmuştur. Pekin'in, ABD'nin Tayvan ile olan ilişkisine son vermesi, ABD ve Tayvan arasında 1954 yılında imzalanan "Ortak Savunma Antlaşması"nın yürürlükten kaldırılması ve Tayvan'daki ABD askeri varlığına son verilerek Tayvan'ın da içinde bulunduğu tek bir ÇHC'nin uluslararası arenada tanınmasına ilişkin şartları ilk etapta ABD tarafından kabul edilmiştir.⁹⁴ Bu kabul beyanından yalnızca üç ay sonra Washington, Taipei ile Tayvan'ın Kendini Savunma Kapasitesini Sürdürmesi için Gerekli Miktardaki Savunma Malzemeleri ve Hizmetlerini Sağlayacağına Dair İlişkiler Yasası'nı onaylaması üzerine Tayvan'a silah satışı noktasında ısrarcı olması Çin ve ABD arasındaki diyalogu germiş olsa da koparmamıştır.⁹⁵ 1982 yılında ABD ve Çin'in düzenlemiş olduğu Üçüncü Bildiri ile Çin, Tayvan meselesinin Çin'in iç işlerine dahil olduğunu ve dışarıdan bir müdahalenin meşruiyetinin olmadığını dile getirirken ABD ise Tayvan meselesinde Çin tarafından barışçıl bir politika izlenmesinin ABD nezdinde geçerli olacağını ifade etmiştir.⁹⁶ Bu bildiri sonrası ABD'nin Tayvan'a silah satışı konusundaki kararlı tavrı ve Çin'in meseleye bakış açısında bir değişiklik olmaması sorunun çözümü noktasında taraflarca bir uzlaşmanın varlığını olanaksız kılmıştır.

Bu dönemde Çin-Amerikan ilişkilerinin, ortak stratejik düşman olarak görülen SSCB'nin durdurulması noktasında olumlu bir havada geliştiği söylenebilir. 1978 yılında Sovyet yanlısı Kuzey Vietnam yönetiminin Kamboçya'ya saldırması ve akabinde Kamboçya'da kurulan yönetimin SSCB tarafından tanınması Çin-Sovyet ilişkilerini gererek Çin'in Kuzey Vietnam'a saldırmasıyla sonuçlanmıştır.⁹⁷ Benzer şekilde 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi Çin ve ABD arasında gelişen pozitif yönlü ilişkilerin başka bir gerekçesini oluşturmuştur. Afganistan işgali üzerine

⁹³ Harris S. (2015). *Çin Dış Politikası*, (1.Baskı), (Çev. Şir A. Y.), İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, s.72

⁹⁴ Turan, İ. (2016), a.g.m.88

⁹⁵ Kissinger, H. (2015), a.g.e.466

⁹⁶ Kissinger, H. (2015), a.g.e.467

⁹⁷ Tabak, H. (2008), a.g.m.72

Çin, ABD ve Pakistan ile Sovyetlere karşı ortak tavır sergilenmiş ayrıca Hindistan Dış işleri Bakanı Atal Bihari Vajpayee'nin talebi üzerine Çin ve Hindistan arasında diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir.⁹⁸ Çin-Sovyet münasebetinin kırılma noktasına geldiği bu konjonktürde Pekin, Moskova ile olan diyalogun geliştirilmesinin ancak Afganistan'daki Sovyet varlığına son verilmesi, Kamboçya'nın işgali noktasında SSCB'nin Kuzey Vietnam'a verdiği desteği çekmesi ve Moğolistan'daki Çin Sovyet sınır hattındaki Sovyet varlığının çekilmesiyle mümkün olacağını ifade etmiştir. 1982-85 yılları arasında Sovyetler'de yaşanan lider değişikliğinden sonra iki ülke arasında sınırlar açılarak ekonomik, ticari ve bilimsel yönlü ilişkiler geliştirilmiştir.⁹⁹

Deng Xiaoping ,1 Eylül 1982 tarihinde ÇHC'nin 12. Ulusal Halk Kongresi'nde Çin'in yeni dış politikasının bağımsız ve barışçıl bir politika üzerine kurulduğunu ilan etmiş ve yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:¹⁰⁰

“Çin ilişkileri, Çin'e özgü şartlar altında yürütülmelidir. Bağımsızlık ve özgüven her koşulda baz alınması gereken şartlardır. Biz Çinliler olarak zor kazandığımız bağımsızlığımıza ve egemenliğimize değer verildiği takdirde diğer ülkelerle dostane ilişkilere ve iş birliğine değer vermeliyiz. Hiçbir ülke Çin'in vasat olmasını ve kendisi açısından zarar doğuracak bir şeyi kabul etmesini bekleyemez”

Mao döneminde nispeten izolasyonist bir strateji çerçevesinde yürütülen dış politika ilişkileri Deng'in iktidarıyla beraber iç siyasette modernleşmiş bir Çin dizayn etme çabasına yönelik olarak barışçıl ve yeniliklere açık bir dış politika geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Teknik, bilimsel, teknolojik ve kültürel anlamda çağı yakalamak adına “Batıdan öğrenme” dönemine girilmesi ve Batıyla olan münasebetlerin geliştirilmesi Çin'in dış politikasında “Üçüncü Dünya” algısının eskisi kadar revaçta olmamasına neden olmuştur. Sovyetlerin Çin için büyük bir tehdit olarak algılanması SSCB ile yakın temasları olan Küba ve Vietnam gibi üçüncü dünya ülkelerine karşı bu dönemde Çin'i mesafeli durmasına yol açmıştır.¹⁰¹ 1989 Tiananmen olaylarına kadar Üçüncü Dünya ideolojisi kapsamında pasif bir politika izleyen Çin yine bu

⁹⁸ Mohanty, B. (2017). “China in Afghanistan: Security,Regional Standing, and Status”, **Occasional Paper** (126), s.10.

⁹⁹ Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015), a.g.m.316.

¹⁰⁰ Cheng J. Y.-S.ve Zhan F. W. (1999). “Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis”, **Philippine Journal of Third World Studies**, 14(3), 91-114, s.99-100.

¹⁰¹ Üngör, Ç. (2009), a.g.m.32.

dönemde Cezayir, Suudi Arabistan, Irak, İran ve Pakistan gibi gelişmekte olan ülkelerle Güney-Güney retoriği çerçevesinde nüfuzunu artırmak adına bilhassa nükleer teknoloji ve füze sistemlerine dayalı askeri ilişkilerini güçlendirmiştir.

Çin-Sovyet ilişkilerinde, Temmuz 1986 yılında detant konseptinin mimarı olan SSCB Genel Sekreteri Mikhail S. Gorbaçov'un Vladivostok'ta yaptığı konuşma sonrası uzun süre sonra ilk kez büyük bir adım atılmıştır. Gorbaçov, Asya-Pasifik bölgesine ilişkin olarak, Afganistan ve Moğolistan'dan Sovyet birliklerinin kısmen geri çekilebileceğini, sınır anlaşmazlıklarının çözümü noktasında imtiyazların revize edilmesini ve uzay çalışmalarında ve hidroelektrik santrallerinin geliştirilmesi konularında iş birliği önerisinde bulunmuştur. İşbu girişimlere rağmen Çin'in Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerle iletişime geçmesine nazaran Sovyet Komünist Partisi ile yeni dönemde ne tür bir ilişki kuracağının belirsiz olması sağlıklı bir diplomasiyi olanaksız kılmıştır.¹⁰²

Deng'in reform ve dışı açılım politikasının fitilini ateşlediği 1982 yılından 1989 Tiananmen Meydanı olaylarına kadar geçen süreçte ittifaka dayanmayan bağımsız ve barışçıl bir dış politika anlayışı benimseyen Pekin'in, yürüttüğü diplomatik ve politik ilişkiler Çin'in ekonomik gerçekleşmesinin gölgesinde kalmıştır. Bu dönem Çin dış politika ilişkilerinin ikincil önemde görüldüğü bir süreci kapsamaktadır.

3.2.2.2. Düşük profil stratejisinin izlenmesi (1989-1993)

Deng'in 1989 yılında vuku bulan Tiananmen Meydanı hadisesi ve Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist yönetimlerin yıkılmasının üzerinde bıraktığı endişeli duygular eşliğinde;¹⁰³ *“Ağırbaşlı bir perspektif benimse; istikrarlı duruşunu sürdür; kendi halinde ve sakin ol; gücünü muhafaza et ve kaynaklarını gizle; liderliğe heveslenme; neticede bir şeyler yap.”* söylemlerine dayanan ve adına 24 Karakter Bildirisi denilen beyanından da anlaşılacağı üzere bu dönem, Çin için yeterli gücü toplayana kadar göze batmayarak ve düşük profil stratejisi izleyerek dış mihrakların tepkisini çekmemeye yönelik politika geliştirilen bir süreci ifade etmektedir.

¹⁰² Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015), a.g.m..317

¹⁰³ Tüter M. (2018). *Çin Gücü, Statükoya Karşı Yeni Güç Arayışları*, (1.Baskı), İstanbul: KopernikYayınları, s.127.

Deng, Komünist Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang'ı Tiananmen olayları esnasında kriz yönetimindeki başarısızlığı nedeniyle istifa ettirerek yerine Şanghay Parti Sekreteri Jiang Zemin'i getirmiştir. Tam bu dönemde ülke bazında yaşanan çalkantılı kriz dönemi, Deng'in reform politikalarının ağır eleştirisi alması ve Politbüro'nun tutucu üyelerince Tiananmen hadisesinden sorumlu tutulması ve Çin'in protestolara karşı giriştiği engelleme faaliyetlerinde insani müdahale noktasında sınıfta kalarak binlerce kişiyi katletmesinin Batı'da bazı reaksiyonlara neden olarak Çin'e karşı ekonomik ve ticari yaptırım kararının verilmesi, Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerinde yaşanan sorunlar, Dalai Lama'nın ABD Kongresi tarafından ağırılanmasının ardından 1989 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesi ve Vietnam, Küba ve Kuzey Kore hariç komünizmin Doğu Avrupa ve SSCB dahil ayrışma sürecine girmesi Pekin için buhranlı bir dönemin başladığının habercisiydi.¹⁰⁴ İşbu konjonktürde Deng, 1992 yılında içlerinde Jiang Zemin ve kızı Deng Nan'ın da bulunduğu bir heyetle Shenzen ve Zhuhai dahil Güney Çin'deki ekonomik bölgelere bir dizi ziyarette bulunmuştur.¹⁰⁵

Deng'in liderliğindeki heyet gezi süresince “Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi”nin ancak Batı'yı kopyalamadan, bilim ve teknolojinin öncülüğünde gerçekleştirilen reform politikalarıyla gerçekleştirebileceğini ve bunun ise Çin'in kapitalistleşmesine neden olmayacağını aksine reform politikalarının üretken, zengin bir sosyalist Çin dizayn etmenin ilk basamağı olacağı konusunda halkı ikna etmeye çalışmışlardır. Deng'in mimarı olduğu ve bir kült haline gelerek kendisinden sonraki dönemde Çin'in siyasi ve ekonomi politikalarının şekillenmesinde rol oynayan “Güney Turu” Deng tarafından gerçekleştirilen son icraat olması bakımından da önem teşkil etmektedir. Güney Turu sonrası yaptığı;¹⁰⁶ *“Emekliye ayrılmakta ısrar etmemin nedeni yaşlılığında hata yapmak istemeyişimdir. (...) Genç yoldaşlar seçerek onları yükseltmeli ve yetiştirmelerine yardımcı olmalıyız. (...) Onlar olgunluğa eriştiğinde rahatça dinleniriz.”* açıklamasının ardından Deng ölüm yılı olan 1997'ye kadar tamamen kendi kabuğuna çekilmiştir.

Tiananmen olayları esnasında gerilimi azaltmaya yönelik olarak Gorbaçov'un Çin'e yönelik gerçekleştirdiği dostane ziyareti vesilesiyle SSCB'nin son dönemlerinde

¹⁰⁴ Kissinger, H. (2015), a.g.e.531

¹⁰⁵ Kissinger, H. (2015), a.g.e.532

¹⁰⁶ Kissinger, H. (2015), a.g.e.537-538

lımlı bir çerçevede yürütülen Pekin-Moskova ilişkileri Sovyetlerin yıkılmasına müteakip Rusya Federasyonu'nun yeni başkanı Boris Yeltsin'in bu politikayı devam ettirmesi üzerine daha geliştirilmiş ve 'Stratejik Ortaklık' seviyesine çıkarılmıştır.¹⁰⁷ Yeltsin'in Çin'i ziyaretiyle 28 Ocak 1993 tarihinde imzalanan antlaşmalar kapsamında Rusya iki ülke arasındaki malların ve insanların geçişinin sağlanması adına sınır kapılarını açma kararı almış, Rus askeri teçhizatlarının Çin'e ihracına yönelik anlaşmaya varılmış ve Çin-Rus Ekonomik İş birliği çerçevesinde aynı yıl içerisinde iki ülke arasındaki ticaret hacmi 7 milyar dolara çıkmıştır.¹⁰⁸

Çin'i Batıyla tahsis edilecek ilişkiler bağlamında kaldıraç olarak gören Yeltsin konuya ilişkin olarak şu açıklamada bulunmuştur:¹⁰⁹

"Çin Bizim için çok önemli bir devlettir. Dünyanın en uzun sınırlarını paylaştığımız ve sonsuza dek yan yana yaşamak ve çalışmak için mukadder olduğumuz bir komşudur. Rusya'nın geleceği, Çin ile iş birliğinin başarısına bağlı. Çin ile ilişkiler bizim için küresel politika açısından da son derece önemlidir. Batı ile olan ilişkilerimizde Çin omzuna yaslanabiliriz. Bu durumda Batı Rusya ile olan ilişkilerini daha da saygı çerçevesinde tedavi edecektir."

Çin'in Tiananmen olayı neticesinde uluslararası arenada zedelenen prestijini geri kazanmak istemesi ve Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin başat güç olarak belirmesinden duyduğu endişenin etkisiyle dış politikada daha aktif bir rol aldığı görülmektedir. Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgali neticesinde ABD'nin statükonun yeniden düzenlenmesi gerekçesiyle meseleyi BM'ye taşıması üzerine Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi sıfatıyla BM'nin Irak'a yönelik yaptırım ve askeri kuvvet uygulama kararına oluru vererek krizin çözümü noktasında ABD'nin safında olduğunu gösteren bir politika izlemiştir. İşbu adımla birlikte Batı tarafından Çin'e yönelik uygulanan ambargolar kaldırılmış, uluslararası finans kuruluşlarıyla yeniden ilişki tesis edilmiş ve Suudi Arabistan'ın da içinde olduğu petrol devi ülkelerle diplomatik ilişki geliştirme noktasında büyük adımlar atılmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015), a.g.m .317

¹⁰⁸ Tumurchuluun G. (1994). "CHINA'S FOREIGN POLICY AFTER THE COLLAPSE OF THE USSR: CHANGES CHALLENGES AND OPPORTUNITIES", *The Mongolian Journal of International Affairs* (1), 52-63, s.57.

¹⁰⁹ Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015), a.g.m..317

¹¹⁰ Emiroğlu H. (2006). "Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası", *Ortadoğu Yıllığı*, 463-482, s.465.

Çin'in Tiananmen olaylarının ardından üçüncü dünyaya bakış açısında da değişiklik yaşandığı görülmektedir. ABD'nin başını çektiği Batı ülkeleri tarafından ekonomik ambargoya maruz kalan Çin, yönünü Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya çevirmiştir. Bu dönemde Çin'in üçüncü dünyayla olan ilişkisi ideolojik temelli olmaktan çıkmış ekonomik gelişmesine paralel olarak hammadde ve enerji ihtiyacını karşılamaya ve ticari yönlü ilişkilerini geliştirmeye dayalı pragmatist ve düşük profil stratejisinin uygulandığı bir şekil almıştır.¹¹¹

3.3. Jiang Zemin Dönemi (1993-2003)

Tiananmen olayları esnasında Deng tarafından ÇKP Genel Sekreterliği'ne getirilen, Deng'in reform politikalarının en önemli destekleyicilerinden olan ve onun halefi olarak görülen Jiang Zemin, diğer ÇHC liderlerinin aksine devrimci veya askeri alt yapıya sahip olmayan ve kendisine bağlı bir seçmen kitlesi bulunmayan bir lider olması hasebiyle dikkat çekmektedir. Deng'in ünlü "Güney Turu" sonrası köşesine çekilmesine müteakip 27 Mart 1993 tarihinde Çin Devlet Başkanlığı görevine getirilen Jiang Zemin, kendisinden umulmayacak biçimde başarılı bir başkanlık süreci geçirmiştir. Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılayı (GSYH) daha önce görülmemiş biçimde artırmış, Hong Kong'un Çin'e katılımı konusunda yürüttüğü barışçıl politikada muvaffakiyet sağlamış, Çin'in Batılı ve diğer ülkelerle ilişkileri geliştirerek ekonomik ve politik bazlı küreselleşmesine büyük katkıda bulunmuştur.¹¹²

3.3.1. Jiang Zemin Dönemi İç Politika Yansımaları

Deng tarafından başlatılan "Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi" sistemi onunla aynı ideolojiyi benimseyen Jiang Zemin döneminde de devam ettirilmiştir. Bu dönemde kamudan özel sektöre kaynak aktarımında sağlanan etkinlik, bir dizi yapılanma sonucu mamül malların üretiminde artış yakalanması ve kırsal ölçekli işletmelerin performanslarının artırılmasına yönelik izlenen politikalar sonucu yaşanan ekonomik büyüme kendisini doğrudan yabancı yatırımları ve ihracat odaklı ticaretin geliştirilmesi konularında da göstermiştir. 1992 yılında yabancı yatırımların GSYH içindeki payı 2,6 seviyesindeyken 1996 yılına gelindiğinde bu oran 4,6 seviyesine çıkmıştır. Benzer şekilde 1992 yılında ihracat düzeyi 61,8 trilyon dolarken

¹¹¹ Üngör, Ç. (2009), a.g.m.33

¹¹² Kissinger, H. (2015), a.g.e.539-540

arada geçen süre boyunca 75,4 trilyon dolarlık artış sağlanarak 1996’da 137,2 trilyon dolara yükselmiştir.¹¹³

Sosyalist piyasa ekonomisine geçilmesinin başka bir tezahürü olarak 1994 yılında vergi sisteminde değişikliğe gidilmesi gösterilebilir. Bu değişiklikle birlikte daha önce merkeze aktarılan tüm vergiler, katma değer vergisi, işletme vergisi ve gelir vergisi gibi tasnifler yapılarak bu vergiler üzerinde işletmelere özel bir kar edinme hakkı verilmiştir. Yerel yönetimlere tahsis edilen bu vergi karlarını artırmaya yönelik olarak işletmeler, merkezden bağımsız özgün politikalar izlemeye başlamışlardır. Bir başka kayda değer gelişme ise Merkez Bankası’nın kurularak yerel ticari bankaların yanı sıra yabancı bankaların da sınırlı olarak Çin’de faaliyet göstermesine izin verilmesi olmuştur. Aynı yıl tek kur uygulamasına geçilmiş ve 1996 yılına gelindiğinde cari işlemler üzerindeki kur kontrolleri kaldırılarak Çin ekonomisi dış dünyaya açılmıştır.¹¹⁴

Deng’in “bir ülke iki sistem” söylemi çerçevesinde “Tek Bir Çin” kurma idealinin bir parçası olarak 1 Temmuz 1997 tarihinde yüz yılı aşkın süredir İngiltere’nin sömürgesi durumunda olan Hong Kong’un Çin’e ait Özel İdari Bölge statüsünü kazanmasıyla birlikte Pekin yönetimi siyasi olarak kazanım sağladığı gibi ekonomik anlamda da avantaj yakalamıştır. Bu tarihten itibaren Hong Kong, Çin yabancı sermayesinin yarısından fazlasını karşılayarak Çin’e ekonomik kaynak aktarımı ve ihracata dayalı ticaret hususunda büyük olanak sağlamıştır.

1996’nın sonuna kadar ki süreçte sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin de etkisiyle ekonomik anlamda çığır açan Çin, üretimde verim eksikliği ve teknoloji zafiyeti gibi nedenlerden ötürü 1997 yılından 2002’ye kadar ki süreçte ekonomik olarak büyümenin azaldığı ve piyasanın durgunlaştığı bir döneme girmiştir. Bu döneme gelinceye kadar devletin faaliyetlerine devam etmesi adına KİT’lere verdiği desteğin artık yeterli gelmemesi ve KİT’lerin devletin sağladığı mali yardım ve bankaların verdiği düşük faizli kredilerle varlığını sürdürmesi sorunsal ekonomik durumun kötüleşmesinde belirleyici olmuştur.¹¹⁵ KİT’lerin tamamen zarar etmesi üzerine 1997’den itibaren “büyük olanı tut, küçüğü bırak” stratejisinin uygulanarak

¹¹³ Yalın T. ve Çetinbakış M. (2019). “Uyanan Dev Çin’in Yapısal ve Ekonomik Dönüşüm Süreci”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(17), 123-145, s.126.

¹¹⁴ Öz, S. (2006), a.g.m.5

¹¹⁵ Yalın T. ve Çetinbakış M. (2019), a.g.m.126

zarar eden kamu kurumlarının özelleştirilmesi yoluna gidilmiştir.¹¹⁶ 1997 yılında gerçekleşen ve küreselleşmenin de etkisiyle hızla yayılan Asya Krizi'nin de Çin ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Buna mukabil diğer çoğu Asya ülkesinin aksine Çin bu süreci sosyalist piyasa ekonomisinin gereği olan dışa açılım politikası vesilesiyle hafif atlatmayı başaramamıştır.

Yine bu dönemde topyekün gelişmenin sağlanması adına , Batı Çin'deki zengin yer altı kaynaklarının çıkarıldıktan sonra Doğu Çin'e götürülerek işlenmesi, üretimde kullanılması ve ihraç edilmesi sonucu ortaya çıkan bölgeler arası ekonomik eşitsizliğin artması sonucu Jiang Zemin yönetimi 2000 yılında bilim ve eğitim vasıtasıyla Batı bölgesindeki halkın hayat standardını artırma, bölge sanayisini geliştirme ve alt yapı yatırımlarına ağırlık vererek çevreyi koruma maddelerine dayanan bir eylem planı ortaya koymuştur.¹¹⁷

Deng Xiaoping ile başlayan ekonomik reformlar Jiang Zemin döneminde de hız kesmeden devam ederken ülke içerisinde zengin ve yoksul tabakalar arasındaki uçurumun sürekli artması, işçilerin, çiftçilerin, terhis edilen askerler ve zayıflamış diğer grupların partiye olan ilgisinin azalmasına neden olmaktaydı. Aralık 2001 tarihinde Çin Sosyal Bilimler Akademisi tarafından Halk Gazetesinde yayımlanan rapora göre, orijinal sosyal tabakaların yok olma sürecine girdiği ve toplumda yeni güçlü sınıfların ortaya çıktığı buna mukabil işçi, köylü sınıfının, bazı dini grupların ve aydın sınıfın geleceğinin ise belirsiz olduğundan bahsediliyordu.¹¹⁸ Hızlı ekonomik büyüme sonucu oluşan sosyal ve siyasi hoşnutsuzluk durumunun çözümüne ilişkin olarak Jiang Zemin, Şubat 2000 tarihinde Guangdong eyaletine gerçekleştirdiği gezi sırasında bahsettiği “Üç Temsil Teorisi” konseptini 2001 yılında ÇKP'nin 80. Yıl dönümü etkinlikleri sırasında kamuoyuyla paylaşmıştır. ÇKP'nin taban kitlesini genişletmek adına partiyi özel girişimciler dahil kapitalist unsurlara açan bu teori, adından da anlaşılacağı üzere üç temel parametreye dayanmaktaydı. Bunlardan ilki ülkede ekonomik üretimin geliştirilerek üretici gücün kuvvetlendirilmesi, bir diğeri Çin kültürünün ilerlemesi sonucu gelişmiş ileri bir kültür oluşturulması ve sonuncusu ise çoğunluğun temel çıkarlarının benimsendiği siyasi uzlaşmaya dayalı bir sistem

¹¹⁶ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007), a.g.m.666

¹¹⁷ Deniz T. (2014). “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 188-212, s.196.

¹¹⁸ Lewis J. W. ve Litai X. (2003). “Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success”. *The China Quarterly* (176), 926-942, s.929.

kurmakta.¹¹⁹ İşbu doğrultuda Üç Temsil Teorisi, 2002 yılında düzenlenen ÇKP 16. Parti Kongresi'nde parti tüzüğüne koyulmuş ve aynı kongrede ÇKP Genel Sekreterliği'ne getirilen Hu Jintao'nun da kendi başkanlığı süresince izleyeceği bir iç politika argümanı haline gelmiştir.

Jiang Zemin döneminde Deng'le başlayan Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisinin gereklerine riayet edilerek ülke içerisindeki ekonomik gelişmeye hız kesmeden devam edilmesine rağmen siyasi anlamda içe dönük otoriter politikaların izlendiği görülmektedir. 1989 Tiananmen Hadisesi sırasında Parti Genel Sekreterliği'ne getirilen Jiang Zemin, göreve getiriliş amacına uygun olarak Devlet Başkanlığı döneminde ülke içerisindeki siyasal ve toplumsal hakların kullanılmasına sınırlamalar getirmiştir. Bu kapsamda muhalif hareketlerin desteklenmesini önlemek amacıyla medyanın imkanları sınırlandırılarak gazeteciler hapse atılmış ve dış dünyayla bağlantı olarak görülen internete büyük oranda sansür getirilerek demokratik hakların kullanımı askıya alınmıştır. İşbu yolla, uygulamış oldukları milliyetler politikası nedeniyle dağılmaya mahkûm olan Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Doğu Bloğu ülkelerinin makus kaderini yaşamamak adına Çin hükümeti tarafından kendinden olmayan milletlerin merkeze olan bağımlılığını artırmak amacıyla çeşitli politikalar uygulamaya koyulmuştur. 1994 yılı itibarıyla özellikle Doğu Türkistan ve Tibet Özerk Bölgeleri'nde olmak üzere öncesinde anayasal hak olarak verilen özerk bölgeler yasası, din-inanç yasası, dil-yazı kullanım yasası vb. haklar geri alınarak günümüzde dahi devam ettirilen etnik, dini ve kültürel asimilasyon politikalarına hız verilmiştir.¹²⁰

3.3.2. Jiang Zemin Dönemi Dış Politika Yansımaları

Deng Xiaoping'in 1989 Tiananmen olayları sonrasında dış politikada, ülkedeki ekonomik reformların sürdürülebilirliği ve iç istikrarın sağlanmasına yönelik olarak izlediği düşük profil stratejisi ve ittifak yapmama prensibi Jiang Zemin yönetimi tarafından 1996 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir. Pekin hükümeti özellikle Üçüncü Tayvan Boğazı Meselesinin etkisiyle dış politika stratejisini değiştirme yoluna

¹¹⁹ Hepeng, J. (2004). "The Three Represents Campaign: Reform the Party or Indoctrinate the Capitalists?" *Cato Journal* 24(3), 261-275, s.261.

¹²⁰ Karluk, A. C. (2019). "Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 2(1), 1-36, s.28-29.

giderek, büyük güçlerle rekabetten kaçınıp iş birliğine dayalı yeni ekonomik ve stratejik ortaklıklar geliştirmeye ve çok kutuplu düzeni baz alan yeni bir küresel yapı inşası girişimlerinde bulunmuştur.

İşbu amaçla Nisan 1996'da Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in Pekin ziyaretinde iki ülke arasında karşılıklı güven ve eşitliğin esas alındığı bir stratejik ortaklık kurulduğu deklare edilmiştir. Aradan geçen bir yılın ardından bu defa Jiang Zemin'in Moskova ziyaretinden yeni dünya düzeninin kurulması ve çok kutupluluğun sağlanmasını temel alan Çin-Rusya Ortak Deklerasyonu imza edilmiştir. Yine Mayıs 1997 tarihinde Çin ve Fransa arasında küresel çok kutuplu sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak adına kapsamlı bir ortaklık inşa edilmiştir.¹²¹

2000'li yılların başına kadar Çin-ABD ilişkilerinin merkez üssünü her zaman olduğu gibi yine Tayvan meselesi oluşturmuştur. Tiananmen hadisesinin etkisiyle Çin'in demokrasi ve insan hakları noktasında beklenen seviyeye gelmesinin güçlüğü'nün anlaşılması ABD'nin Tayvan'a olan askeri ve siyasi desteğinin sürdürmesini sağlamıştır.¹²² 1993-1995 yılları arasında ABD'nin Tayvan'a yönelik 3,5 milyar dolarlık silah satışı yapması ve 9 milyar dolarlık askeri teçhizat satış antlaşması yapılması ve ayrıca 1995 yılında ABD'nin Tayvan liderine vize imkânı sağlayarak ülkeye alınması iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmış ve 1995-1996 arasında Üçüncü Tayvan Krizi'nin vuku bulmasına neden olmuştur.¹²³ ABD'nin bu hamlesine karşılık Çin'in tüm sınır hattı boyunca füze yerleştirmek kaydıyla Tayvan'ı askeri olarak tehdit etmeye başlaması akabinde Tayvan ABD tarafından koruma altına alınmıştır. Tayvan kriziyle gerginleşen ilişkiler 1997 yılında Jiang'ın Washington ziyareti ve bir yıl sonra Clinton'un Pekin'e gerçekleştirdiği ziyaret sonrası yumuşama dönemine girmiştir. Taraflar arasında diyalog ve iş birliğine dayalı politika izleneceğine dair gelişen olumlu hava, Yugoslavya'ya karşı NATO tarafından yapılan hava saldırısı esnasında Belgrad Çin büyükelçiliğine ABD uçağınca bomba atılması ve can kaybı yaşanması sonucu kaybolmuş olsa da 1999 yılında ABD tarafından Çin'in

¹²¹ Cheng J. Y.-S.ve Zhan F. W. (1999), a.g.m.102

¹²² Turan, İ. (2016), a.g.m.90

¹²³ Köksoy F. (2019). "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 10(2), 88-103, s.86

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’ye üyeliği noktasında koyduğu çekinceyi kaldırması ilişkileri yeniden tesis etme noktasında önemli rol oynamıştır.¹²⁴

ABD Deniz Kuvvetleri envanterine ait E-3 tipi istihbarat uçağının 2001 yılında Çin savaş uçağıyla çarpışmasının ardından Çin’e zorunlu iniş yapması iki ülke arasında “casus uçağı” krizine neden olması iki ülke ilişkilerinin yeniden gerilmesine yol açmıştır.¹²⁵ 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası uluslararası terörizm konusunda iş birliği içerisine giren Çin ve ABD’nin arasındaki sorunların başında gelen Tayvan konusunda da politika değişikliğine gidildiği görülmektedir. Bu tarihten sonra ABD Tayvan ile olan diyalogunu Çin’in toprak bütünlüğüne dayalı tek Çin prensibini gözeterek şekilde ilerleteceğinin garantisini vermiştir. Çin ise uluslararası terörizm konusunda ABD’yi destekleyeceğini beyan etmiştir.¹²⁶

Bu dönemde Rusya ile yakın temaslar içerisinde olan Çin, 2000’li yılların başından itibaren ABD’nin Irak işgalinin de etkisiyle yönünü Türkistan’a çevirmiştir. SSCB’nin yıkılmasının ardından bölgedeki Rus etkisinin kırılması sonucu oluşan boşluğun ABD tarafından doldurulmasının bölgedeki enerji ve yer altı zenginlikleri eksikliğini çıkarlarıyla çatıştığını düşünmesi ve içerisindeki milliyetçi hareketlerin kontrol altında tutulması adına Çin, 1997 yılında ilk olarak Kazakistan ile petrol çıkarma ve transfer etme konularını kapsayan bir antlaşma imzalayarak bölge üzerindeki etkisini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu gelişmeler Çin’in Türkistan’da hegemonik güç olma girişiminde bulunduğuna yönelik bir bakış açısı geliştirmiştir.¹²⁷ Çin’in 1996 yılında Rusya, Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan ile bölgedeki askeri ittifak arayışının sonucu olarak Şanghay Beşlisi’ni kurmasının üzerinden beş yıl geçtikten sonra 15 Haziran 2001 tarihinde Şanghay’da bir araya gelen üye ülke devlet başkanları, Özbekistan’ın katılımı üzerine Şanghay İşbirliği Teşkilatı’nın kurulduğunu açıklamışlardır. Üye devletler arasında siyasi, ekonomik, güvenlik, çevre ve bilim gibi konularda iş birliğini öngören ve üye ülkelerin herhangi bir problem karşısında ortak

¹²⁴İnternet: “Dr. Emine Akçadağ ile Çin-ABD İlişkileri”, (31 Mart 2015), Web:<http://www.tuicakademi.org/dr-emine-akcadag-ile-cin-abd-iliskileri/> (Erişim Tarihi: 02.03.2020)

¹²⁵İnternet: “ABD ile Çin arasındaki uçak krizi büyüyor”, (2 Nisan 2001), Web:<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-ile-cin-arasindaki-ucak-krizi-buyuyor-39235357> (Erişim Tarihi:12.02.2020)

¹²⁶ Dedekoca E. (2017). “ABD–Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 141-168, s.155.

¹²⁷ Deniz T. (2014), a.g.m.203-204

hareket edeceklerini beyan ettikleri örgüt tüzüğü Haziran 2002’de hazırlanarak deklare edilmiştir.¹²⁸

Çin’in Batı tarzı küreselleşen dünyaya entegre olma çabası kendisini belki de en çok DTÖ’ye üyeliği konusunda göstermiştir. Esasen Çin’in DTÖ’ye üyelik süreci sanıldığı gibi bir anda gelişen bir süreçten ibaret olmamıştır. İlk olarak 1947 yılında DTÖ’nün ilk hali olan GATT’a üye olan Çin, 1949 yılında milliyetçilerle verilen mücadelenin kazanılmasının ardından Batılı ülkelerin politik anlamda Tayvan’da kurulan Çin Cumhuriyeti’nin muhatap alması üzerine 1950 yılında GATT’tan çekildiğini beyan etmiştir. Daha sonraları Deng tarafından uygulamaya konan sosyalist piyasa ekonomisinin gereği olan dışa açılma politikasının bir sonucu olarak Pekin, 1986 yılında GATT’a üyelik konusunda başvuruda bulunmuştur.¹²⁹ Uzun yıllar süren müzakereler sonucu Çin, 11 Kasım 2001 tarihinde DTÖ’ye üye olmuştur. Çin açısından bakıldığında DTÖ üyeliği, Çin’deki yabancı sermaye yatırımının artırılması, taraflar arasında tarife haricindeki engellerin kaldırılarak dış ticaret hacminde ivme yakalanması ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin sağlanması gibi bazı avantajlar sağlamaktaydı. Buna mukabil Çin pazarlarının yabancı yatırımcıya açılması sonucu iç rekabet gücünün kırılarak Çin ekonomisinin dış etkilere açık bir hal alması durumu söz konusuydu. Kendi içerisinde çeşitli handikaplara sahip olan Çin’in DTÖ üyeliği konusu yalnızca ekonomik değil ideolojik yönden de değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Kurulduğu tarihten itibaren genel itibariyle Marksist ideolojik yaklaşımı benimseyen Çin, başta ekonomi konusu olmak üzere aşamalı olarak dönüşüme uğrasa da radikal bir girişim olan DTÖ üyeliği, ülke içinde kendisini gerçek Marksist olarak tanımlayan kesim ile küreselleşmeyi destekleyen liberaller arasında görüş farklılığına da neden olmuştur. Kendisini yeni sol olarak tabir eden Marksistler, serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesini sosyalizmden kapitalizme geçiş olduğunu savunurken liberaller Çin’in DTÖ üyeliği ile yapısal manada küreselleşme sürecine girmesini olumlu karşılamışlardır.¹³⁰

¹²⁸ Adıbelli, B. (2016). *Pax Sinica: Çin’in Dünya Düzeni* (2. Baskı.), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.263-264

¹²⁹ Oktay F. (2017). *Çin, Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri* (2. Baskı.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.98.

¹³⁰ Dirlik A. (2006). *Global Modernite ve Sosyalizm; Üçüncü Dünya Hayaleti, Globalite ve Çin Halk Cumhuriyeti*, (Çev: Batmaz V), İstanbul: Salyangoz Yayınları, s.163

Jiang Zemin'in barışçıl ve iş birliğine dayalı çok kutuplu politika geliştirme anlayışı Çin'in üçüncü dünya ülkeleriyle olan münasebetlerinde de kendisini göstermiştir. 1990'lardan beri küreselleşmenin hız kazanmasıyla Çin bu ülkelerle olan ilişkilerinde enerji tedariki, ticaretin geliştirilmesi ve ABD'nin dengelenmesinin sağlanmasını esas alan bir politika izlemiştir.

ABD'nin 11 Eylül saldırılarını gerekçe göstererek Afganistan'ı işgal etmesi ve 2003 yılında ikinci Irak işgalini düzenlemesi Rusya, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin yanı sıra Çin tarafından da Orta Doğu'da ABD'nin hegemonya kurması olarak yorumlanmıştır. Benzer şekilde Çin 'in ekonomik büyümesine binaen sınırlı sayılabilecek enerji kaynaklarına sahip olması Orta Doğu politikasını şekillendirmede başka bir gerekçeyi oluşturmaktadır. İşbu kapsamda ucuz enerji tedarikinin yanı sıra Çin mallarının Orta Doğu pazarlarına ulaştırılarak ihracata yönelik ticareti geliştirmek¹³¹ ve ABD'nin Orta Doğu üzerindeki nüfuzunu kırmak hasebiyle Çin Dışişleri Bakanlığı tarafından 2002 yılında Orta Doğu Özel Temsilciliği açılmış ardından 2003 yılında Çin – Körfez Ülkeleri Forumu kurulmuştur. Ayrıca Çin bölgede BM'nin öncülüğünde düzenlenen barış misyonlarında aktif görevler üstlenmiş 2006 yılında Beyrut'ta açtığı Konfüçyüs Enstitüsü aracılığıyla Orta Doğu'ya yönelik politikalarını şekillendirmiştir.¹³²

Çin'in Afrika ülkeleri ile olan ilişkisi de politik ortaklık kurmaktan ziyade ekonomik meseleler üzerinde anlaşmaya varmaya dayalı yürütülmüştür. Batı'nın demokrasi ve insan hakları gibi politik söylemlerine mesafeli yaklaşan Afrikalı liderler, Çin'in pragmatist ve sorgulamayan tavrı nedeniyle Çin'e karşı sempatiyle yaklaşmışlardır. 1996 yılında Jiang Zemin'in Afrika ziyareti sırasında barış içinde bir arada yaşamının esaslarına vurgu yapılarak ilişkilerin bu ekseninde yürütüleceğinin sinyali verilmiştir.¹³³

Jiang Zemin döneminde Çin, Tiananmen hadisesinin izlerini silmek üzere yakın çevre ülkeleriyle komşuluk diplomasisine dayalı ilişkiler yürütmeye devam etmiştir.

¹³¹ Ermağan İ.ve Üstüenal E. (2014). "Çin'in Orta doğu Politikaları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(37), 19-39, s.27

¹³² Aslan H. K. (2014). "Yükselen Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu politikası", *Akademik ORTADOĞU*, 9(1), 29-55, s.42-43

¹³³ Kiremitçi M. S. (2013). "Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri", T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, s.72.

İlk defa 2002 yılında ÇKP'nin 16. Kongresi'nde Başbakan Wen Jiabao tarafından ifade edilen komşuluk diplomasisi, "iyi komşuluk, güvenli komşuluk ve refahlı komşuluk" söylemleri etrafında şekillendirilmiştir.¹³⁴ Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği'ne (ASEAN) üye ülkeler nezdinde olumlu karşılanması sonucu güvenli komşuluk diplomasisi gereği 2002 yılında Çin ve ASEAN ülkeleri arasında Çin-ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması imza edilmiştir. Bu antlaşmaya müteakip 2003 yılında Çin ve ASEAN ülkeleri arasında yaklaşık 86 milyon dolarlık dış ticaret hacmi oluşmuştur.¹³⁵

3.4. Hu Jintao Dönemi (2003-2012)

Kasım 2002 tarihinde düzenlenen ÇKP 16. Ulusal Kongresi'nde Parti Genel Sekreterliği görevini Jiang Zemin'den devralan Hu Jintao, 15 Mart 2003 tarihinde 10. Ulusal Halk Kongresi sırasında Çin Devlet Başkanlığı görevine getirilerek 2012 yılında görevi Xi Jinping'e devredeceği on yıllık süre boyunca Çin iç ve dış siyasetini idare eden isim olmuştur.

Hu Jintao, Deng tarafından Jiang Zemin'den sonra belirlenen dördüncü nesil Çin liderlerinin son üyesi olması bakımından önemlidir. Liderliğinin ilk yılı Jiang Zemin'in gölgesi altında geçen Hu¹³⁶ iktidarı süresince iç politikada ekonomik reformlara devam ederek Çin'i dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline getirmiş, dış politikada düşük profil stratejisi ve çok kutuplu politika uygulayarak barışçıl yükseliş ve ahenkli dünya kavramları ışığında ve Konfüçyanizmi dış politika argümanı haline getirerek Çin'in tepki çekmeden küreselleşen bir güç olması yolunda büyük katkılarda bulunmuştur.

3.4.1. Hu Jintao Dönemi İç Politika Yansımaları

Deng ve Jiang Zemin gibi Hu Jintao da müreffeh bir Çin'e ulaşmanın yolunun ekonomik reformlardan geçtiğini ve ekonomik anlamda büyümüş, kendini

¹³⁴ Pekcan, C. (2019). "Yeni-liberal Kurumsalcılık Çerçevesinde Çin'in Komşuluk Diplomasisi: Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 13(19), 2867-2892, s.2874

¹³⁵ Çınar, Y. (2013). "Çin'in Güney Doğu Asya'da Bölgesel İş Birliğine Açık Hegemonya Girişiminin Temelleri", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 9(34),1-26, s.4-5

¹³⁶ Duchâtel, M. ve Godement, F. (2009). "China's Politics under Hu Jintao", *Journal of Current Chinese Affairs*, 3-11, s.3

gerçekleştirmiş, sosyalizmin nihai hedefine ulaşmış bir Çin'in küresel güç haline geleceğine inanarak ekonomi politikalarına öncelik vermiştir.

Çin ekonomisinin 1997-2002 yılları arasında hızlı gelişme göstermesi sonucu ortaya çıkan yapısal bozukluklar, teknoloji zafiyeti ve üretimde yaşanan sıkıntılar nedeniyle duraklama dönemine girmesinin akabinde 2003 yılında büyüme hızındaki artış ve talep fazlasının yol açtığı enflasyonla birlikte “ekonomide aşırı ısınma” sorunu da baş göstermiştir. Ekonomide yaşanan bu ısınmanın başlıca nedeni ise devlet bankalarının doğru kredi imkânı sağlamaması nedeniyle yatırımcının kar edemediği safhada dahi tasarruflarını artırarak yatırım yapma yolunu seçip büyümeye gitmesi olmuştur. Batık kredilerdeki artışı arazi fiyatlarındaki fahiş artış miktarları takip etmiş ve bu durumun önüne geçmek amacıyla “ekonomiyi soğutma” politikası takip edilmeye başlanmıştır.¹³⁷ Konuya ilişkin olarak Başbakan Wen Jiabao Nisan 2004 tarihinde yaptığı konuşmada ekonomik soğumanın sağlanması adına çalışma içinde olduklarını ifade etmiştir. İşbu amaçla küçük ölçekli bankaların kredi sağlamasına kısıtlamalar getirilerek yatırım projelerine yeni fiyat kontrol ve düzenlemeler uygulanmaya başlamıştır. Merkez Bankası tarafından diğer bankalara, ısınan sektörlerle ilişkin olarak verdikleri kredi miktarını azaltmaları noktasında direktif verilmiştir.¹³⁸ Alınan önlemlerin başarıyı yakalamasıyla birlikte Çin ekonomisi içine düştüğü bu sıkıntıdan çıkmayı başarmış 2005 yılına gelindiğinde doğru büyüme oranı izleyerek dünya ekonomisindeki büyüme artışını %4,3 oranında geçerek %9,3 seviyesini yakalamıştır. Yine aynı yıl içerisinde Çin, satın alma gücü paritesini artırarak GSYH'sını yaklaşık 9 milyar dolara çıkarmış ve ABD'den sonra ekonomik açıdan dünyanın ikinci büyük gücü olma imkanına kavuşmuştur.¹³⁹

Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye üye olmasının ardından uluslararası ticaret hacminin genişleyeceği beklentisi pratikte gerçekleşerek, 2001 yılında 266 milyar dolarlık ihracat seviyesine ulaşan Çin, 2004 yılına gelindiğinde bu miktarı 593 milyar dolara yükseltmiştir. Aynı şekilde ithalat seviyesini 244 milyar dolardan 561 milyar dolara çıkararak dış ticaret hacmi noktasında dünyada üçüncü olmayı başarmıştır.¹⁴⁰ Çin'in DTÖ üyeliği ile avantaj yakaladığı diğer bir konu da doğrudan yabancı

¹³⁷ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007), a.g.m.667

¹³⁸ Gündal B. (2015). “Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(2), 55-72, s.60.

¹³⁹ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007), a.g.m.667

¹⁴⁰ Öz, S. (2006), a.g.m.26

yatırımlarında gözlenen artışlardır. Çin'deki iki yüz kadar sayıdaki çok uluslu şirketlerce gerçekleştirilen yabancı yatırımlar 2000 yılında 38 milyar dolarken 2005 yılına gelindiğinde bu oran 60 milyar dolara yükselmiştir.¹⁴¹

Hu dönemi Çin ekonomisinde hızla büyüme gerçekleşirken, Eylül 2008'de ilk olarak ABD'de yüksek risk faizli ipotek kredilerinde görülen kriz, sonrasında borsanın çökmesine, diğer finansal kurumların zararına görmesine ve nihayetinde ekonomik bazı sektörlerin topyekûn hasara uğramasına yol açmış ve diğer ülkelere sıçrayarak küresel bir kriz haline gelmiştir. Çin, ABD ve Batı ülkelerine nazaran krizden daha az hasarla çıkarak ekonomik büyümesini sürdürmeye devam etmiştir. 2008 yılında %9,8 oranında ve 2009 yılında %9,2'lik bir oranda büyüme gösteren Çin 2007 yılındaki %14,2'lik büyüme oranının altında bir seyir takip ederek küresel krizi hissetmiştir.¹⁴² Küresel krizin Çin üzerindeki bir başka etkisi ise ithalatına yönelik %20 seviyesindeki talep düşüşüyle birlikte 2009 yılında 23 milyon işçinin işten çıkarılması olmuştur. Çin küresel krizin etkilerini minimuma indirmek için teşvik programı hazırlayarak GSYH'sinin %12'sine tekabül eden 590 milyar dolarlık bir bütçe ayırmış ve bir dizi ekonomik tedbir alma yoluna gitmiştir. Alınan tedbirler sayesinde 2009 yılında %9,2 oranında büyüme gösteren Çin, 2010 yılında bunu %9,5'e çıkarmıştır. Gelişmiş bir ithalat sektörüne sahip olan ve %10 oranında dış ticaret fazlası veren bir ülke olan Çin'in kriz döneminde ithalatına dönük talebin azalması sonucunda Çin'in ihracat bağımlısı bir ülke olduğunu ve bunun ise bir kriz halinde büyük bir sorun teşkil ettiğini fark eden Pekin hükümeti, büyümenin öncelikli olarak iç taleple sağlanmasının önemini kavramış ve 2010 yılında %10 seviyesinde olan dış ticaret fazlasını 2013 yılına gelinceye kadar %2 seviyesine indirmiştir.¹⁴³

Hu Jintao dönemi ekonomi politikasının temel argümanı olan “ekonomik büyümenin” 2008 küresel krizinden sonra azalan bir seyir izlediği gözlenmektedir. Her ne kadar 2010 yılındaki ekonomik canlandırma stratejisiyle beraber büyüme oranı, %10'lara yükselmiş olsa da izleyen yıllarda önce %9,3 seviyesine ardından 2013 yılında %7,7 seviyesine gerilemiştir.¹⁴⁴ Ekonomik büyümedeki düşüşün temel sebeplerinden biri verimsiz uygulanan makroekonomi politikaları olduğu gibi bir

¹⁴¹ Saray, M. O. ve Gökdemir, L. (2007), a.g.m .676

¹⁴² Li, L., Zhang N. ve Willett, T. D. (2012). “The Effects of the Global Financial Crisis on China's Financial Market and Macroeconomy”, (Düz. Burdekin, R.C), *Economic Research International*,s.2

¹⁴³ Kroeber, A. R. (2017), a.g.e.307

¹⁴⁴ Oktay, F. (2017), a.g.e.244

diğeri ise Hu yönetiminin uyguladığı safi sermaye artırımını yapılarak gerçekleştirilen büyümedir. Yaşanan krizle birlikte hükümet yetkilileri yeni kaynak üretilmesinden ziyade kaynakların verimli kullanılmasına dayalı bir büyüme stratejisinin önemini kavramışlardır.¹⁴⁵

Mao ve Deng döneminin monolitik parti yönetim sisteminin aksine 2000’li yıllarla beraber parti içi rekabetin güçlendiği kolektif liderlik sisteminin ortaya çıkması sonucu Çin hükümeti ve yetkililerince “parti içi demokrasi kavramı” sıkça kullanılır hale gelmiştir. Eylül 2009 tarihinde ÇKP’nin 17. Merkez Komitesi 4. Genel Kurul Toplantısı’nda parti içi demokrasiyi geliştirmek ve liderlik seçiminde yolsuzluk yapılmasına ilişkin etkin bir mücadele sürdürülmesi teşvik edilerek parti içi demokrasi kavramının ÇKP için hayati öneme sahip olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁴⁶

Muhafazakâr yetkililer ve bilim insanlarının aksine Başbakan Wen Jiabao, 2006 yılında Brookings Enstitüsü’nden gelen bir heyetle görüşmesinde; “*Biz genelde üç önemli bileşenden bahsedebiliriz: seçimler, yargı bağımsızlığı ve denge ve kontrole dayalı denetim*” ifadelerini kullanarak Batının evrensel değerlerine dayanan demokrasiyi savunduğunu açıklamıştır.¹⁴⁷ Başbakan Wen, 2007 yılında partinin yayın organına verdiği yazıda şu ifadeleri kullanarak ülkedeki demokrasi temelli sorunların sosyalizmin ilk aşamasında olmasından kaynaklandığını, ekonomik gelişmişliğin tamamlanması halinde sosyalizmin nihai hedefine varacağı ve o zaman demokrasi ve hukuk ilkelerine bağlı gelişmiş bir Çin’in varlığından söz edileceğinin altını çizmiştir.¹⁴⁸

“Çin sosyalizmin ilk aşamasındadır. Bu kendisini her şeyden önce üretim güçlerinde gösteren bir az gelişmişlik aşamasıdır. Bu nedenle ekonomik gelişmeyi ana işimiz olarak almalıyız... Ekonomik reformlarla birlikte politik reformları da sürdürdük. Sosyalist demokrasi ve hukuk sistemini geliştirdik, ülke insanları politik konularda giderek daha etkin rol oynuyorlar... Ancak Çin’in sosyalist piyasa ekonomisi, demokrasisi ve hukuk sistemi henüz tam gelişmiş bulunmuyor. Hala sosyal eşitsizlik, yolsuzluk ve rüşvet var. Sosyalist sistem henüz olgun değil. Çin’in sosyalizmin bu ilk aşamasının ötesine geçmesi için önünde daha çok uzun bir yol var (...)

¹⁴⁵ Oktay, F. (2017), a.g.e.307

¹⁴⁶ Li, C. (2009). “Intra-Party Democracy in China:Should We Take It Seriously?” **China Leadership Monitor** (30), 1-14, s.2.

¹⁴⁷ Li, C. (2009). a.g.m.5

¹⁴⁸ Oktay, F. (2017), a.g.e.456

Uyumlu bir dünya inşasının ancak “uyumlu toplum” dizayn etmekten geçtiğinin kavranması üzerine Hu Jintao’nun iç politika anlayışının bir tezahürü olarak herkesin uyum içinde çalışacağı ve Çin’de yaşayan her bireyin uygun bir statüye sahip olması için herkesin elinden geleni yapacağı bir toplum oluşturmanın öneminin kavranması sonucu ortaya atılan “uyumlu toplum” söylemi, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne riayet eden, adalet ve eşitliği önceleyen, dostluk, düzen ve istikrarın sağlandığı bir ahenkli toplum oluşturma amacı ile ortaya koyulmuştur.¹⁴⁹ Siyasi ve ekonomik boyutunun yanı sıra kültürel ve çevresel boyutuyla ele alınan kavramın 2005 yılında ÇKP Merkez Komitesi tarafından alınan kararla birlikte kapsamı da genişletilmiştir. İşbu bağlamda “uyumlu toplum” söyleminin, kırsal kalkınma, bölgesel kalkınma, istihdam, eğitim, tıp ve halk sağlığı, çevre koruma, hukuk sistemi, vergilendirme ve mali politikalar, sosyal güvenlik sistemi, topluluk yönetimi ve parti liderliği vb. alanlarda uygulamaya koyulması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁰

Hu Jintao’nun Konfüçyanist bakış açısının iç politikadaki yansıması olarak dizayn ettiği “uyumlu toplum” söyleminin, pratikte ülke içerisindeki bölgesel gelişmişlik farkından kaynaklanan sosyal eşitsizliklerin ve demokrasi zafiyetlerinin vb. giderilmesi açısından, uyumlu toplum oluşturma ötesinde her bakımdan uyumsuz, memnuniyetsiz bir toplum algısını yıkmadığı aşikardır. Özellikle Uygur Özerk Bölgesi’ndeki işsizlik, milli aşağılanma ve dışlanmışlık, giderek artan çevre kirliliği ve nüfus değişimi vb. uygulamalar uyumlu toplum mottosunun uyumsuzluğunu gözler önüne sermiştir. 2003 yılı itibarıyla iş gücü fazlası, çoğunluğunu bekar kızların oluşturduğu Uygur gençlerinin Çin’in iç bölgelerinde işe yerleştirilme vaadiyle toplatılarak sürgün edilmeleri ve ucuz iş gücü olarak çalıştırılmalarına ek olarak ağır istismar ve hak ihlallerine uğramaları söz konusu olmuştur. İşbu koşulların devamında 26 Haziran 2009’da Çin’in Guandong eyaletinde bir oyuncak fabrikasında 300 Uygurlu işçinin binlerce Çinli işçi tarafından yaralanmak ve katledilmek suretiyle vahşice muamelelere uğramaları sonucunda 5 Temmuz 2009 tarihinde Urumçi’de düzenlenen gösteriler, Çin hükümetinin olayı soruşturmak yerine Uygur halkına yönelik saldırı ve katliam düzenlemesiyle sonuçlanmıştır. İşbu olaylar

¹⁴⁹ Hui, E. S.-i.ve Chan, C. K.-c. (2011). “The “Harmonious Society” as a Hegemonic Project: Labour conflicts and changing labour policies in China”, *LABOUR Capital and Society*, 44(2), 154-183, s.155.

¹⁵⁰ Chan, K.M. (2009). “Harmonious Society”, *International Encyclopedia of Civil Society*, 821-825, s.821.

sonrasında bölgeye binlerce asker sevk edilerek haksız tutuklamalar yapılmış, ilan edilen sokağa çıkma yasağına ek olarak bölgenin telefon ve internet gibi iletişim imkanları sonlandırılmıştır. Çin hükümeti tarafından yaşanan olayların başlarında Dünya Uygur Kurultayı ve Rabia Kadir'in olduğu Uygur bölücüler tarafından düzenlenmiş planlı bir organizasyon olduğu ifade edilmiştir.¹⁵¹ Çin resmi haber ajansları tarafından olaylarda yaşamını kaybedenlerin sayıları olduğundan çok daha az ifade edilerek katliamın gerçek görüntülerine dair hiçbir haber yayınlanmamıştır. Türkiye kamuoyunun tepkisini bertaraf etmek amacıyla Çin Başkonsolosluğu tarafından olaylara ilişkin montajlı propaganda kayıtları dağıtılarak spekülasyon yapılmak istenmiştir. Ayrıca 11 Eylül sonrası terörist olduğu gerekçesiyle idama mahkûm edilen yüzlerce Uygur'a ek olarak Urumçi Katliamı sonrasında Çin hükümeti tarafından tüm Uygur halkı terörist olarak ilan edilerek yeni idam kararlarına maruz kalmışlardır.¹⁵² Benzer şekilde 10 Mart 1959 Tibet Ayaklanması'nın 50. Yıldönümünde gerçekleşen gösterilerde, Dalay Lama tarafından Tibet kimliği ve kültürünün Çin tarafından neredeyse yok edildiğinin, Tibet halkının potansiyel suçlu olarak addedildiğinin ve meşru, anlamlı bir özerkliğin Tibet halkının hakkı olduğunun ifade edilmesi üzerine Tibet'te güvenlik önlemlerini artıran ve olaylara ilişkin yayın yapma yasağı getiren Çin hükümeti Tibet'in ekonomik olarak gelişmesinin kaynağının kendileri olduğunu ifade ederek¹⁵³ Tibet halkının isteklerine cevap verilmeyeceğinin sinyallerini vermiştir.

Bu dönemde ekonomik sosyalizasyonun büyük oranda gerçekleşmesinin, sosyal gelişme ve özgürlükler noktasında kendini geliştirmiş bir Çin ortaya çıkaracağı ifadelerinin aksine özellikle azınlık bölgelerinde uygulanan insan hakları ihlalleri, demokrasi alanında yaşanan sıkıntıların varlığı ve Çin'in hızlı ekonomik gelişiminden kaynaklı refah devlet görüntüsünün yalnızca kıyı şeridi için geçerli olması, gelir dağılımında yaşanan ciddi çaplı adaletsizlikler ve bölgesel gelişmişlik farkının açılması dünyanın ikinci büyük ekonomisi olma sıfatına sahip olan Çin'in önünde büyük sorunlar oluşturmuştur. İşbu sorunların bertaraf edilmesi ve sürdürülebilir

¹⁵¹ Tümtürk, S, (2010) "5 Temmuz'un Ardından Doğu Türkistan", (Düz. Özkan, Ü., Göktuğ, S. ve Kandur, J.), Hür Doğu Türkistan Sempozyumu *İnsani Yardım Vakfı*, 83-100, s.83-84.

¹⁵² Tümtürk, S, (2010) a.g.m.91-92

¹⁵³ İnternet: "Tibet ayaklanmasının yıldönümünde gösteriler", (10 Mart 2009) Web:<https://www.cnnturk.com/2009/dunya/03/10/tibet.ayaklanmasinin.yildonumunde.gosteriler/517070.0/index.html> (Erişim Tarihi: 07.01.2021)

ekonomik büyümenin devamlılığı için hammadde ve pazar arayışı içerisinde giren Çin'in bölgesel ve uluslararası alanda dost-düşman edinen ve güç mücadelesi veren aktörlerden biri olarak hareket ettiği ve işbu kapsamda Çin milliyetçiliğinin dış politika argümanı olarak kullanıldığı görülmektedir. ABD'nin Malakka Boğazı ve Pasifik Okyanusu'ndaki askeri varlığı, sürdürdüğü Tayvan politikası ve Hindistan'a verdiği füze desteği vb. politikalar yoluyla Çin'i çevreleyerek ekonomik ve siyasi anlamda kuşatma altına almasının yanı sıra insan hakları ve demokrasi hususlarında Çin'in azınlık politikalarına ve işlerine müdahale ettiği yönündeki algı Çin'in ABD'ye yönelik milliyetçi reflekslerle hareket etmesine neden olmuştur.¹⁵⁴ Benzer şekilde bu dönemde Çin şovenizminin diğer rotasını ise zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip, jeostratejik açıdan önemi haiz Doğu Çin Denizi'nde yer alan Senkaku adacıkları nedeniyle husumet yaşadığı Japonya teşkil etmiştir. Çin'in petrol ihtiyacının neredeyse tamamının bu bölgeden karşılanması ve Hint ve Pasifik Okyanusunun kilit noktasında olması sebebiyle bölgedeki deniz ticaretinin üçte birine ev sahipliği yapması Çin'in Doğu Çin Denizi üzerinde tam egemenlik iddialarını güçlendirerek Japonya'ya olan husumetini körüklemiştir.¹⁵⁵

3.4.2. Hu Jintao Dönemi Dış Politika Yansımaları

Deng ve Jiang'dan tepki çekmeden ve iddia etmeden yükselmenin diğer adı olan düşük profil stratejisi ve barışçıl çok taraflı küresel ilişkiler geliştirme taktiklerini devralan Hu Jintao, diğer iki lidere ek olarak kendi döneminde dış politika argümanı olarak, "barışçıl yükseliş" sonraki deyişiyle "barışçıl gelişme" ve "ahenkli dünya" kavramlarını Çin dış politikasına kazandırmıştır.

'Barışçıl yükseliş' kavramı ilk olarak ÇKP'nin eski başkan yardımcılarında Zheng Bijian'ın Kasım 2003 tarihinde organize edilen Boao Forumu sırasında 'Çin'in Barışçıl Yükselişi için Yeni Bir Yol ve Asya'nın Geleceği' adı verilen konuşmasında, "*Çin'in ekonomik küreselleşmeye katıldığı sosyalizmin Çin değerleriyle yeniden inşa edildiği bir stratejik yol*" ifadeleriyle Çin dış politikasında kendisine yer edinmiştir. Çin'in dış politikada barışçıl ve düşük profil stratejisi izleyerek dünyanın ikinci

¹⁵⁴İnternet: "Çin Milliyetçiliği", (3 Ekim 2011) Web:<http://www.tuicakademi.org/cin-milliyetciligi/> (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

¹⁵⁵Özdemir, Y. "Çin-Japon dalaşının perde arkasında ne var?", (20 Eylül 2012), Web:<https://www.evrensel.net/yazi/36584/cin-japon-dalasinin-perde-arkasinda-ne-var> (Erişim Tarihi:06.01.2021)

ekonomi devi olduğu bu noktada barışçıl yükseliş söylemi Çinli yetkililerce global anlamda revizyonist bir söylem olmadığı gerekçesiyle savunulsa da içerdiği anlam bakımından ofansif bulunabileceği yönündeki düşünce nedeniyle değiştirilmiştir. Yeni tabiriyle ‘barışçıl gelişme’ olarak ifade edilen kavramdan Çin tarafından yayınlanan resmi bir raporda şu şekilde bahsedilmiştir:¹⁵⁶

“(...) kendi gelişimi için barışçıl bir uluslararası ortam oluşturmaya ve kendi gelişimiyle dünya barışına katkıda bulunmaya çalışmak; reform ve yenilikler yaparak ve başka ülkelere değil, kendine güvenerek gelişim sağlamak; küresel ekonomiye uyum sağlamak ve diğer ülkelerle ortak faydaya dayalı bir gelişim izlemek; barış, gelişim ve iş birliği yoluyla, uyumlu bir dünya yaratılmasına katkıda bulunmak...”

Çin’in dış politikasının oyun kurucularından olan Dai Bingguo tarafından 2010 yılında kaleme alınan “Barışçıl Gelişme Yolunu Seçmeyi Sürdürme” isimli makale, Çin dış politika söylemlerini bir tehdit olarak algılayan dış mihrakların ve Çin’in değişimini temel ilkelerden taviz ve sapma olarak gören yerel odakların yaklaşımlarını değiştirmeleri için bir açıklama niteliğindedir. Dai, küreselleşen dünyada uluslararası meselelerin barış ve iş birliği içinde çözümlenmesinin Çin’in menfaatleri açısından kaçınılmaz olduğunu ve dünya ile bütünleşen bir Çin’in muvaffakiyeti sağlayacağına olan inancını şu sözlerle ifade etmiştir:¹⁵⁷

“Bilim ve teknolojiadaki hızlı ilerlemenin yanı sıra, ekonomik küreselleşme ve uygulamalı bilimsel ve teknolojik bilginin kapsamlı gelişimi sonucunda dünya giderek küçülmüş ve küresel bir köye benzemiştir. Çıkarların daha önce görülmemiş bir düzeyde kesişmesinin yanı sıra bütün ülkelerin karşılıklı etkileşimi ve birbirine bağımlı olmasıyla birlikte ortak çıkarlar çok daha kapsamlı bir hal almış, ülkelerin el ele vermesini gerektiren sorunlar katlanarak çoğalmış, karşılıklı yararlı iş birliği için istekler artmıştır.”

Hu dönemine damga vuran diğer bir kavram ise ‘ahenkli (uyumlu) dünya’ doktrini olmuştur. 2005 eylülünde Başkan Hu Jintao’nun, BM’nin kuruluşunun 60. Yıl dönümünün ihya edildiği zirvede “Uyumlu Bir Dünyaya Doğru Uzun Ömürlü Barış ve Müşterek Refah” başlığını taşıyan konuşmasında Çin’in, BM ilke ve şartlarına riayet ederek, statükoyu değiştirmeye yönelik çabalardan kaçınarak uluslararası mecralarda iş birliği ve uyum kuralları içinde barışçıl bir politika benimseyeceğinin

¹⁵⁶ Pekcan, C. (2019), a.g.m. 2875

¹⁵⁷ Kissinger, H. (2015), a.g.e.607-608

garantisini verdiği konuşması ahenkli dünya söyleminin ilanı niteliğinde olmuştur.¹⁵⁸ Hu, ataları tarafından kullanılan “He-He” (ilk He, barış ve uyumu ikinci He ise iş birliğini ve kaynaşmayı simgeler.) söyleminden ilham aldığı ahenkli dünya konseptini dört amaç etrafında şekillendirmiştir. Bunlardan ilki ortak güvenliğin sağlanması adına çok taraflılığın desteklenmesiyle bir diğeri, karşılıklı yarara dayalı iş birliğinin geliştirilerek ortak refahın sağlanmasıdır. Hu, üçüncü olarak tüm medeniyetlerin birlikte uyum içinde olduğu ve birbirleriyle iletişim sağladığı bir dünya bilinci inşa etmenin önemini vurgularken son olarak ise, BM’nin otoritesini devam ettirmesi, etki alanını genişletmesi ve yeni tehditlere ve değişimlere karşı etkili bir mücadele sürdürmesi için daha rasyonel reformlara ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹

Hu Jintao, önceki başkanlardan farklı olarak Çin dış politikasının etki alanını güçlendirmek ve Çin küreselleşmesinin önünü açmak için yumuşak güç konseptine ehemmiyet vermiştir. Yumuşak gücün en önemli sac ayağını oluşturan Konfüçyanizm bu dönemde yeniden popülerite kazanmıştır. Mao tarafından Kültür Devrimi yılları boyunca halkın uzaklaştırılmak istendiği Konfüçyüs geleneği Hu Jintao döneminde dış politika argümanı olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu dönem süresince Hu Jintao’nun yanı sıra Başbakan Wen Jiabao’da Konfüçyüs değerlerine bağlı olduğuna dair söylemlerde bulunmuştur. Başbakan Wen, 2007 yılında Harvard’da yaptığı konuşmada konuya ilişkin olarak; *“Konfüçyüs’ten Sun Yat-sen’e, Çin ulusunun geleneksel kültürü birçok değerli unsur içermektedir. Bunlar, insan doğası ve demokrasi gibi olumlu şeylerdir. Geleneksel kültürümüz aynı zamanda, farklı bakış açılarına rağmen, sevgi, insanlık, uyum gibi, göklerin/tianxia’nın altındaki her şeyin hepimiz için olduğunu vurgulamaktadır”* ifadelerini kullanmıştır. Benzer şekilde Hu’nun 2008 Pekin Olimpiyatları’nın başlangıcında Konfüçyüs’ün söylemi olan *“uzaklardan gelen dostları ağırlamak büyük zevktir”*¹⁶⁰ ifadesini kullanması Hu Jintao döneminin dış politikada, barışçıl ve Konfüçyüsçü geleneğe dayalı yumuşak güç politikası sürdüreceğinin göstergesi olmuştur.

Hu Jintao dönemine dış politika perspektifi açısından bakıldığında karşımıza yeni bir stratejik doktrin olan “genişletilmiş komşuluk” kavramı çıkmaktadır. Coğrafi

¹⁵⁸ Kissinger, H. (2015), a.g.e.597

¹⁵⁹ Keyuan, Z. (2012). “Building a Harmonious World: A Mission Impossible”, *Copenhagen Journal of Asian Studies* 30(2), 74-99, s.75

¹⁶⁰ Pekcan, C. (2017). “Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72(4), 1127-1155, s.1132

olmasının yanında politik ve ekonomik çerçevede değerlendirilmesi gereken bir argüman olarak “genişletilmiş komşuluk”, Çin’in sınır komşusu olup olmadığına bakılmaksızın ilişkiler ağı kurduğu tüm ülkeleri kapsamaktadır. Japonya, Moğolistan, K. Ve G. Kore, Vietnam, Tayland, Singapur, Malezya, Türkistan Cumhuriyetleri ve Rusya “Yakın Komşular” olarak tanımlanırken, ABD ve Avrupa kıtasındaki Çin ile münasebeti bulunan devletler “Uzak Komşu” sınıflandırmasına tabidirler.¹⁶¹

11 Eylül saldırılarının ardından ABD’nin küresel terörizmle mücadele kapsamında Afganistan ve Irak’ı işgal edip Orta Doğu’da başat güç olması ve 2008 yılında Obama’nın, ABD Başkanı seçilmesinin ardından küresel krizin etkilerinin yavaş yavaş atlatıldığı dönemde yönünü Asya-Pasifik’e çevirmesi ABD’ye terörizmle mücadele noktasında destek veren Çin’i zora sokmuştur. Çin’in bölgesel anlamda etki alanını genişletmesi ve kendisi iddia etmese de kısmi küresel güç olma kapasitesini artırması Obama yönetimindeki ABD’nin Çin’i dengeleme politikası yürütmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. İşbu amaçla 2011 yılında ABD tarafından “Asya’ya Dönüş” stratejisi resmen yürürlüğe koyulmuştur. ABD, bölge devletleriyle karşılıklı ekonomik ve siyasi iş birliği yoluyla Çin’in büyümesini dengelemeye çalışırken Çin ise 1994 yılında kurulan ve kendisinin de dahil olduğu Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC) bağlamında bölgedeki gücünü artırmayı amaçlamıştır.

ABD ve Çin arasındaki bölgesel bazlı rekabetin diğer bir adresi de Türkistan olmuştur. 11 Eylül sonrası güvenlik ekseninde bölgedeki etkinliğini artıran ABD’nin bölgenin zengin enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya kesintisiz ikmalinin sağlanması ve Çin’in dengelenmesi öncelikli amacı olmuştur. Çin ise bölgedeki varlığını, ABD etkisini kırmak ve artan enerji bağımlılığının en önemli donörlerinden olan Türkistan’ı kaybetmemek adına 2001 yılında faaliyete geçen Şanghay İş Birliği Örgütü çerçevesinde yürütmüştür.

Çin ile Tayvan arasındaki gerilim, Demokratik İlerleme Partisi (DİP) lideri Chen Shui Bian’ın 2004 yılında ikinci kez Devlet Başkanı seçilmesinin ardından Tayvan’ın bağımsızlığına ilişkin taleplerin ayyuka çıkmasıyla artmıştır. Tayvan’ı kendi toprağı olarak gören Çin ekonomik bütünleşme veya savaş yoluyla Tayvan’ı anakaraya bağlama politikası izleyeceğinin sinyallerini vermiştir.¹⁶² İşbu doğrultuda Çin 2005

¹⁶¹ Fidan G. (2011). “Çin-Arap Dünyası İlişkileri: Eski Köye Yeni Adet”, **21. YÜZYIL** (27), 53-59, s.55.

¹⁶² Köksoy F. (2019), a.g.m.86

yılında Tayvan'daki herhangi bir bağımsızlık söyleminin şiddetle bastırılacağına dair hazırladığı Ayrılma Karşıtı Kanun'u çıkarmıştır. Bu kanunla birlikte Tayvan meselesinde aktif politika izleyen ABD Tayvan'a silah satışını artırma yoluna gitmiştir. Tayvan ve Çin arasındaki ilişkiler 2008 yılında Çin'e yakın Milliyetçi Parti lideri Ma Ying-jeou'nun seçilmesiyle son bulmuş ve diplomatik ilişkiler tesis edilebilmiştir.¹⁶³

Son yıllarda stratejik ortaklık ve iş birliğine dayalı ilişkiler yürüten Rusya ve Çin, üç yüz yılı aşkın süredir iki ülke arasında 4000 kilometrelik bir alanda yaşanan sınır sorunlarını 2004 yılında imza edilen bir antlaşma ile çözüme kavuşturmuşlardır.¹⁶⁴ Ayrıca 2009-2012 yılları arasında uygulanacak bir Eylem Planı ile, Çin-Rusya ilişkilerinin petrol ve doğal gaz dahil enerji kaynaklarına yönelik geliştirilmesinin önemi ortaya koyulmuştur. İşbu bağlamda Skovordino-Daqing petrol boru hattının inşası için antlaşma yapılmış ve "Transneft ve Rosneft" Rus petrol şirketlerine Çin bankasından 25 milyar dolarlık kredi imkânı sağlanmıştır. 2010 yılında Çin tarafından Daqing ve Rusya tarafında ise Skovordino boru hatları tamamlanarak Doğu Sibiry ve Pasifik Okyanusu'nu birleştiren bir boru hattıyla birlikte ilk petrol teslimatı 2011 yılında gerçekleşmiştir.¹⁶⁵

Hu Jintao komşuluk diplomasisinin gereği olarak bölge ülkeleriyle de dostane ilişkiler yürütmüştür. Bölgede güvenliği sağlamak adına Laos, Myanmar ve Tayland ile Mekong Nehri boyunca uyuşturucu ve insan kaçakçılığının engellenmesi adına birlikte devriye yapma kararı almışlardır. Ayrıca Vietnam'a diplomatik ziyaretler de bulunulmuş ve Hindistan ile Himalayalar'daki sınır sorunlarının çözümü noktasında mutabakata varılmıştır. Çin ayrıca sorumlu güç olmanın gereği olarak, 2003 yılında Kuzey Kore'nin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshetmesinin ardından sorunu çözmek adına Japonya, Kuzey ve Güney Kore, ABD ve Rusya'nın da içinde bulunduğu ülkelerle 2008 yılına kadar sürecek olan "Altılı Müzakere" döneminin baş mimarı olmuştur.¹⁶⁶

¹⁶³ Pekcan C. (2019b). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Temel Gelişme ve Dinamikleri/Xi Jinping'in Tayvan Politikasındaki Dönüşüm: Çin ve Tayvan'ın 'Diplomatik Tanınma' Rekabeti", (Düz. Arı, T. ve Yılmaz, M.E.), *XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, 538-552, s.545.

¹⁶⁴ Pekcan, C. (2019) a.g.m. 2877

¹⁶⁵ Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015), a.g.m.318

¹⁶⁶ Pekcan C. (2019), a.g.m. 2877

Hu Jintao döneminde de üçüncü dünya ülkeleriyle olan ilişkiler Güney-Güney retoriği çerçevesinde daha çok sosyal, ekonomik ve teknik konularda geliştirilmiştir. 2000 yılında Çin-Afrika İş birliği Forumu (FOCAC)'ın kurulmasıyla Çin'in kıta ile olan ilişkileri üst seviyeye çıkarılmıştır. 2006 yılında Pekin'de düzenlenen FOCAC zirvesine 40'ı aşkın Afrika ülkesi Devlet başkanları nezdinde katılım sağlamışlardır.

Bu dönemde Çin ve Afrika arasındaki ekonomik yönlü ilişkiler altın dönemini yaşamıştır. Çin, ABD ve Fransa'dan sonra Afrika'nın üçüncü büyük ticaret ortağı haline gelmiştir.¹⁶⁷ Çin ve Afrika arasında 2000 yılında 10 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 2006 yılında beş kat artarak 50 milyar doları görmüş ve 2010 yılı itibariyle 115 milyar dolarlık bir meblağa ulaşmıştır. Hu, 2007 yılında Afrika kıtasını seyahati esnasında samimiyet, dostluk, karşılıklı iş birliği ve ortak çıkarlara dayalı geliştirilecek olan ilişkilerin sağlamlaştırılması adına sekiz maddelik bir eylem planı açıklamıştır. Bu plan doğrultusunda Çinli şirketlerin kıtaya yönelik yatırımlarını artırması için 5 milyar dolar bütçeye sahip Kalkınma Fonu oluşturularak Afrika ülkelerine yapılacak desteğin artırılması amaçlanmıştır, Çin'in kıtaya olan ticari ve ekonomik iş birliği sahasını genişletmek için bölgeye tarımsal faaliyetleri artırmak adına uzman ekipler sevk edilerek, okul, hastane ve sıtmayı engelleyecek olan tıbbi merkezler kurulması öngörülmüş, Afrikalılara teknik ve mesleki eğitim verilmesi ve Afrika ülkelerinin borçları silinerek gümrük vergilerinin kaldırılması amaçlanmıştır.

Hu dönemi Çin Orta Doğu ilişkileri, 2004 yılında Kahire'de Arap Birliği'ne üye 22 devletin ve Çin'in katılımıyla düzenlenen Çin-Arap İş Birliği Forumu etrafında şekillenmiştir. Hu'nun uyumlu dünya konsepti çerçevesinde geliştirilen ilişkiler “Yeni Ortaklık” adı verilen üç ilkenin hayata geçirilmesine dayalı yürütülmüştür. Siyasi anlamda eşitlik ve karşılıklı güvenin baz alındığı ilke doğrultusunda Çin, bölgedeki istikrarın korunması, bölgenin gelişmesi ve halkların refah içinde yaşaması için elinden geleni yapmayı vadedmiştir.¹⁶⁸ Kültürel yakınlığın baz alınarak ilişkilerin güçlendirilmesine dayalı ilke de ise Çin ve Orta Doğu ülkelerinin “Doğulu” kimliğine sahip olmasının onları kültürel anlamda yakınlaştırdığı ve buna bağlı olarak Çin ve

¹⁶⁷ Bodomo A. (2009). “Africa-China Relations: Symmetry Soft Power and South Africa”, *China Review*, 9(2), 169-178, s.170

¹⁶⁸ Çalışkan Z., “Çin'in Ortadoğu Politikası”, (17 Ekim 2018), Web:https://insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html (Erişim Tarihi: 12.03.2020)

Arap dünyasının ahenkli dünya konseptine uygun olarak çok kültürlü, iş birliğine dayalı ilişkiler içerisinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Çin ve Orta Doğu ülkeleri arasında ilişkilerin ortaklık çerçevesinde idame ettirilmesini gerekli kılan son ilke ise ticari ve ekonomik ilişkilerin artırılması nüansıdır.¹⁶⁹ Bu minvalde Çin bölgeye yönelik altyapı yatırımlarını artırmış, ihtiyaç dahilinde bölge ülkelerine kredi imkânı sunmuş ve bölge ülkeleriyle “2 ithalat-1 ihracat” prensibi çerçevesinde ticaret yaparak 2010 yılına gelinceye kadar 100 milyar doları aşkın dış ticaret hacmi oluşturmuş ve ABD’yi sollayarak Orta Doğu’ya en çok ihracatı yapan ülke olmuştur.¹⁷⁰

3.5. Xi Jinping Dönemi (2013-...)

ÇKP 18. Merkez Komitesi tarafından Kasım 2012 tarihinde organize edilen toplantı sonucunda Çin yönetiminin beşinci nesil lideri olarak Çin Devlet Başkanlığı’na getirilen Xi Jinping’in iki dönem halinde yapabileceği en fazla on yıllık görev süresi 2018 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle kaldırılarak Xi’nin başkanlık koltuğundaki görev süresi sınırsız hale gelmiştir. Çin ekonomik hayatında gerçekleşen serbestleşmenin politik mecralarda da kendisini göstermesinin beklendiği dönemde Xi’nin, medya ve üniversiteler gibi birçok alanda ifade özgürlüğüne sınırlama getirmesi ve yönetimde merkezin otoritesini artırma yoluna gitmesi çeşitli çevrelerce Mao’dan sonra en güçlü ve otoriter lider olduğu yorumlarını da beraberinde getirmiştir.

Xi, göreve geldiği 2012 yılından beri politikalarını “Çin Rüyası” kavramı ışığında yürütmektedir. Bu rüyanın gerçekleştirilmesine yönelik olarak ÇKP’nin 100. kuruluş yıl dönümü olan 2021 “ilk yüz yılı” ve ÇHC’nin 100. Yıl dönümü olan 2049 ise “ikinci yüzyılı” oluşturmak üzere “iki tane yüz yıl hedefi” belirlenmiştir. İlk yüz yılı oluşturan 2021 yılında temel gereksinimlerin karşılandığı varlıklı bir Çin hedeflenirken 2049 yılında ise her bakımdan güçlü, ekonomik gelişmesini tamamlamış, insan hakları ve demokrasi konusunda kendisini aşmış müreffeh sosyalist bir Çin dizayn etme ülküsü hedeflenmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Fidan, G. (2011), a.g.m.57

¹⁷⁰ Ermağan İ.ve Üstünel E. (2014), a.g.m.27

¹⁷¹İnternet: “Çin’in 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı Neleri Hedefliyor?”, (31 Mart 2015), Web:<http://tr.academiachina.org/cinin-13-bes-yillik-kalkinma-plani-neleri-hedefliyor/#:~:text=%C3%87in'in%2013.%20BYKP',kar%C5%9F%C4%B1lanm%C4%B1%C5%9F%20zengin%20bir%20toplum%20kurmakt%C4%B1r.> (Erişim Tarihi: 22.03.2020)

3.5.1. Xi Jinping Dönemi İç Politika Yansımaları

2012 sonu itibarıyla Çin devletinin idaresini devralan Başkan Xi Jinping ve Başbakan Li Keqiang yönetimindeki idare, ilk iş olarak 2008 küresel krizinin Çin ekonomik ve sosyal hayatı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkinin iyileştirilmesi adına bir reform politikası hazırlamak gayreti içerisine girmişlerdir. 2013 yılında hazırlanan bu reform politikası çerçevesinde üç temel sorun üzerinde durulmuştur:¹⁷²

- Yolsuzlukla mücadelede sıkı tedbirler alınması
- ÇKP'nin otoritesinin devamı hususunda medya, üniversiteler ve sivil toplum bazında ideolojik kampanya dizayn edilmesi
- Ekonomik sektörlerin topyekûn canlandırılmasına yönelik yol haritası belirlenmesi

Çin devletindeki temel sorunlardan birini oluşturan yolsuzluk konusunda Xi Jinping, görevi devralır almaz yolsuzluğun “kökünün kazınacağı” beyanında bulunarak hazırladığı reform politikalarına yolsuzlukla eylem planını da eklemiştir. İşbu bağlamda Xi, “kaplanlar” olarak tasvir edilen üst yüzey yönetici ve bürokratlar ve “sinekler” olarak betimlenen alt düzey kadrolar dahil tüm sınıfları yolsuzluk konusunda uyarak etkin bir mücadele sürdüreceklerinin sinyali vermiştir.¹⁷³ Merkez Disiplin Denetim Komisyonu tarafından yürütülen yolsuzlukla mücadele politikası kapsamınca 2013-2015 yılları arasında yolsuzluk yapmak suretiyle görevini kötüye kullanan yöneticilerin sayısı 700 bini geçmiş ve 35 bin kişi bu gerekçeyle yargıya sevk edilmiştir.¹⁷⁴ Bu kapsamda siyasi kanattan idari ve askeri kanadın üst düzey yöneticilerine varana kadar yargılamalar gerçekleştirilmiş ve bu yargılamalar “kaplan avı” olarak tabir edilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Bürosu tarafından (2009-2010), (2012-2015) ve (2016-2020) yıllarını kapsayan üç Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı yayınlanmıştır. İşbu kapsamda Çin hükümeti insan haklarına saygı duyan, insan haklarının kapsamını genişleten ve güvence altına almak için çabalayan ve Çin'e özgü

¹⁷² Kroeber, A.R (2017), a.g.e.307

¹⁷³İnternet: Kabakçı F. “Çin'de yolsuzlukla mücadelede 'kaplan avı'”, (10 Ekim 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-yolsuzlukla-mucadelede-kaplan-avi/1277942> (Erişim Tarihi:20.04.2020)

¹⁷⁴ Oktay, F. (2017), a.g.e.502

sosyalist insan hakları söylemini yeniden şekillendiren politikalar izleyeceğinin mesajını vermiştir. 2016-2020 yıllarını kapsayan üçüncü Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı’nda ülke içerisindeki az gelişmiş bölgeler için daha fazla kaynak desteği ve kamu hizmetlerinden eşit faydalanma, 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın eş güdümünde ekonomik ve sosyal kalkınmaya paralel olarak insan haklarının da geliştirilmesine yönelik çabalama, internet kullanımı gibi sosyal haklardan mümkün olduğunca yararlanma, özellikle etnik azınlıklar ve pozitif ayrımcılık gösterilmesi gereken vatandaşların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik haklarını koruma ve geliştirme gibi daha birçok hakkın bu kapsamda koruma altına alınacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁵ Ancak bu eylem planlarında yer alan hedeflerin, Xi yönetiminin reform politikalarının başka bir ayağını oluşturan Çin toplumu üzerindeki parti denetiminin güçlendirilmesine yönelik yürütülen ideolojik kampanya ile örtüşmediği görülmektedir. İdeolojik kampanya kapsamında Xi yönetimi, medya ve internet kullanımına yönelik sıkı yaptırımlarda bulunarak takipçisi fazla olan sosyal medya kullanıcılarını hükümet aleyhine propaganda yapmalarının önüne geçmek için yıldırma politikası izlemiş, tehlike olarak görülen mesajları ileten kişilerin cezalandırılması ilişkin yasalar çıkarılmış ve erişimi güç olan sitelere ulaşmada yardımcı olan VPN(Virtual Private Network) vb. özel ağlara girişin önlenmesi adına ülkedeki internet kalitesini düşürme yoluna gitmiştir. Bu yaptırımlara ek olarak üniversitelerde Batı temelli düşüncelerin tehlikeli olduğu gerekçesiyle okutulmasına yasak getirilmiştir. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları, hükümet tarafından kendisinin gerçekleştiremediği sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak görülerek bunun dışında politik bir anlam içerebilecek faaliyetler yapılmasının önüne geçilmiştir.¹⁷⁶

Xi yönetimi tarafından 2018 Mart ayında yapılan düzenleme ile birlikte ÇKP’nin hükümet bürokrasisi üzerindeki yetkileri güçlendirilmiştir. İşbu kapsamda kamu yetkisini kullanan kişilerin adil yargılama süreci uygulanmaksızın göz altına alınmasına olanak tanıyan bir sistem olan “Liuzhi” oluşturulmuş ve yeni oluşturulan bir hükümet organı olan Ulusal Denetleme Komisyonu tarafından bu sistemin denetlenmesinin önü açılmıştır. Ayrıca Xi döneminde etnik ve dini azınlıklara yönelik baskılar da sistematik bir şekilde artırılmıştır. 2014 yılında Doğu Türkistan’a yönelik

¹⁷⁵İnternet: “National Human Rights Action Plan of China (2016-2020)”, (19 Temmuz 2019), Web:<http://www.chinahumanrights.org/html/special/20190719/> (Erişim Tarihi:08.01.2021)

¹⁷⁶ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.309-310

baskıcı eylemlerin "Şiddet İçeren Aşırılığa Karşı Sert Darbe Kampanyası" adı altında yürütülmesi ve akabinde 2016 yılında Komünist Parti Sekreteri Chen Quanguo'nun Tibet Özerk Bölgesi'nden Doğu Türkistan'a atanmasının ardından bölge üzerindeki Çin otoritesi artırılmıştır. İşbu kapsamda "siyasi eğitim kampları" adı altında kurulan gözaltı merkezleri ve hapishaneler keyfi şekilde gözaltına alınan kişilerle doldurulmuş, Türklerin Mandarin Çincesi öğrenmesi ve ÇKP propagandası yapması hususunda baskılar artırılmış, bölge insanına yönelik seyahat engelleri getirilmiş, İslam dininin yaşanması yasaklanmıştır. Ayrıca Doğu Türkistan'da QR kodları, yapay zekâ ve telefon casus yazılımları kullanılmak suretiyle oluşturulan yüksek teknolojiye sahip toplu gözetim sistemleri ve Çinli memurları Türklerin evine yerleştiren programlar vasıtasıyla insanların özel hayatı gözetim altında tutulmaktadır. Buna ek olarak bölge halkının yurtdışında yaşayan akrabalarıyla iletişim kurması engellenerek diasporadaki Uygurların Çin'e dönmeleri hususunda baskılar yapılmaktadır. Bu dönemde artan baskılara maruz kalan diğer bir bölge ise Tibet'tir. Çinli yetkililer tarafından bölge halkının konuşma ve hareket etme özgürlüğü kısıtlanarak bağımsız iletişim kurma imkanları yok edilmekte, dini figürlerin kullanımı yasaklanmakta ve ülke çapında yürütülen suçla mücadele kampanyası aracılığıyla Dalay Lama sempatisi olan ve hükümete muhalif kişilerin ihbar edilmesi teşvik edilmektedir. Bunlara ek olarak Henan kentinde yaşayan Hristiyanların kilise binalarının yıkılarak İncil ve diğer dini unsurlarına el konulmakta ve Ningxia'daki Hui Müslümanlarına yönelik baskılar artırılarak İslami unsur içeren tüm ikonlar yasaklanmaktadır.¹⁷⁷

Çin'in küreselleşme yolunda geçirdiği süreç göz önünde bulundurulduğunda insan hakları konusunda ilerlemenin kaydedilmesi, siyasi ve sosyal hayatta daha liberal politikaların uygulanması ve azınlıkların temel hak ve özgürlüklerinin gözetilmesinin gerekliliği ön plana çıkarken Xi, bunun aksine partinin devlet içerisindeki otoritesinin artırılması ve merkezileştirilmesine dayalı bir politikanın gerçekleştirilecek olan ekonomik ve sosyal tabanlı reformların uygulanabilirliğini artıracaklarını savunarak despot politikalar izleyen güçlü bir lider imajı çizmektedir.

Xi'nin reform politikalarının son sac ayağını ise ekonomik reform programı oluşturmaktadır. Kasım 2013 tarihinde gerçekleştirilen 18. Parti Kongresi 3.Genel

¹⁷⁷İnternet: "World Report 2019: Events of 2018." (2019), Web:<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/china-and-tibet#7934d0> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

Kurul Toplantısı kararları uyarınca programın detaylarına yer verilmiştir. Programı açıklayan Merkez Parti Komitesinin 60 maddelik kararının başlangıç bölümünde yer verdiği “ekonomik reformların piyasaların merkezi kontrolü çerçevesinde yürütülmesinin esas alınması” ve “ kaynakların piyasa kuralları, fiyatları ve piyasa rekabeti çerçevesinde dağıtılması” ilkeleri benimsenmiş ve hükümetin görevinin ekonomik istikrarın sağlanması ve sosyal hizmetlerin yürütülmesi olduğu piyasalara müdahalesinin ise ancak piyasalarda yaşanan pürüzler dahilinde mümkün olabileceği belirtilerek piyasaların olabildiğince serbest hareket etmesinin önü açılmıştır.¹⁷⁸ Ekonomik reform kapsamınca gündeme alınan ilk meseleler kamu borçlarının revize edilmesi, vergi sisteminin yeniden düzenlenerek yerel yönetimlere kendi uygulama sahalarında faaliyette bulunabilecekleri bir gelir temin etmek ve bütçenin gelir gider hesaplarının şeffaflaştırılarak hesap verilebilirliğin artırılmasını sağlamak olmuştur. Benzer şekilde enerji fiyatlandırmasına ilişkin olarak esneklik sağlanması etkin olmayan fabrikaların üretim yapmasına olanak sağladığı gibi yapılan vergi düzenlemeleriyle üretim fazlası yapılmasının önüne geçilmiş ve piyasa dengesi büyük oranda sağlanmıştır.¹⁷⁹

Çin’in 2008 küresel krizinden sonra ekonomik büyüme hızındaki düşüşün Xi döneminde de devam etmesi üzerine Mayıs 2014 tarihinde ekonomik büyümenin yapısında yapılması öngörülen bir değişiklik “yeni normal” adıyla Xi tarafından deklare edilmiştir. 2014 yılında Pekin’de düzenlenen APEC toplantısı esnasında Xi, ekonomideki bu “yeni normal” trendini detaylandırmıştır. Bu değişiklikle birlikte yüksek hızdan orta yüksek hızlı büyümeye geçilmesi sağlanarak büyümenin vites değiştirmesi öngörülmüş, ekonomik yapının korunarak iyileştirilmesinin gerekliliği ifade edilmiş ve ekonominin girdi ve yatırımlar yoluyla değil yeniliklerin ekonomiye entegrasyonunun sağlanmasıyla geliştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁸⁰

Çift haneli ve ihracata dayalı büyüme modelinden iç tüketimi artırmaya yönelik olarak büyümeyi hedefleyen bu yeni modelle birlikte ekonomi sermaye eksenli büyümenin yerine tüketim yani hizmet eksenli bir büyüme yoluna gitmektedir. 2014 yılında hizmet ekonomisi yükselerek %48’i görürken endüstri ve yatırım %42

¹⁷⁸ Oktay, F. (2017), a.g.e. 491

¹⁷⁹ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e. 313

¹⁸⁰İnternet: “New normal in economic development”, (5 Ekim 2017), Web:https://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpnationalcongress/2017-10/05/content_32869258.htm (Erişim Tarihi: 27.03.2020)

seviyesine gerilemiştir. Benzer şekilde hane halklarının tüketimi artarak %36'ya yükselmiştir. Ancak 2015 yılı itibarıyla özellikle Kuzeybatı ve Orta Çin'deki bazı sanayi kollarında yaşanan daralmanın da etkisiyle GSYH gerilemektedir.¹⁸¹ 2012 yılında %7,9 seviyesinde olan GSYH büyüme oranı 2016 yılında %6,7'ye gerilemiş ve 2018 yılında ise son 30 yılın en düşük seviyesi olan %6,6'ya kadar düşmüştür.

Xi yönetimi tarafından şimdiye kadar gerçekleştirilen reformlar sayesinde Çin'de yoksulluk oranında ciddi düşüşler gözlemlenmektedir. Dünya Bankası tarafından yapılan açıklama sonucu Çin'de 850 milyon kişinin yoksulluktan orta sınıfa yükseldiği ve 2020 yılında Çin'deki mutlak yoksulluğun ortadan kalkmasının mümkün gözüktüğü ifade edilmiştir. Orta sınıfın genişlemesi ve zenginleşen insan sayısındaki artışa rağmen Çin'de kırsal ve kentsel nüfus arasında gelir dağılımında büyük uçurum söz konusudur.¹⁸²

3.5.2. Xi Jinping Dönemi Dış Politika Yansımaları

Xi Jinping yönetimi, dış politika perspektifi bakımından değerlendirildiği zaman karşımıza önceki dönemlere nazaran daha proaktif bir dönemin başladığı göze çarpmaktadır. İlk defa 1989 Tiananmen hadisesi sonrasında Deng Xiaoping tarafından ortaya atılan “düşük profil sürdürme” stratejisi kendisine Çin dış politikasında uzun bir dönem yer bulmuş olsa da Xi ile birlikte bu anlayış yerini “başarı için çabala” politikasına devrederek Çin'in dış ilişkiler noktasında aktif ve sorumlu bir güç haline geleceğinin sinyalleri verilmiştir.¹⁸³

Bu dönem Çin dış politikasını “Çin tarzı ile büyük güç diplomasisi” ve “büyük güç ilişkileri için yeni model” kavramları da şekillendirmiştir. Büyük güç diplomasisi kavramı, Çin'in sorumlu ve büyük güç olmanın koşullarını yerine getiren bir devlet olduğunu ifade ederken, büyük güç ilişkileri için yeni model kavramı ise hegemonyanın yerine karşılıklı yarar, eşitlik ve saygı çerçevesinde ilişkilerin yürütülmesini esas almıştır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.316

¹⁸² Harrison V.; Palumbo D. “Çin Halk Cumhuriyeti 70 yaşında: 'Ekonomik mucize' nasıl gerçekleşti?” (1 Ekim 2019), Web:<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49880943> (Erişim Tarihi:16.04.2020)

¹⁸³ Weissmann, M. (2015). “Chinese Foreign Policy in a Global Perspective: A Responsible Reformer “Striving For Achievement””. *JCIR*, 3(1), 151-166, s.161

¹⁸⁴ Pekcan. C. (2019), a.g.m.2878

Xi tarafından 2013 yılında açıklanan “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı” ve “21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu” projelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkan “Kuşak ve Yol Girişimi” dünyanın üçte ikisine tekabül edecek şekilde 65 ülkeyi ve dünya GSYH’sının üçte birini kapsamı bakımından tamamlanması dahilinde Çin’i büyük bir küresel dönüşümün baş mimarı haline getirme ihtimalini barındırması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Xi döneminin en etkili dış politika argümanı olarak sayılabilecek Kuşak ve Yol Girişimi’ne ilerleyen bölümlerde detaylı olarak yer verileceğinden bu bölümde girişimden yalnızca ismen bahsedilecektir.

Xi’nin iktidara gelmesinden önceki dönemlerde stratejik iş birliği çerçevesinde yürütülen Çin ve Rusya ilişkileri 2012 yılı itibarıyla siyasi ve ticari olarak ilişkilerin güçlendirildiği bir safhaya geçmiştir. Son yıllarda iki ülke arasındaki Rus kaynaklarının Çin’e aktarımı için altyapı tesislerinin oluşturulması hususundaki yatırımlar ve çeşitli ticaret anlaşmaları iki ülkeyi ekonomik ve politik arenada birbirine yakınlaştırmıştır.2014 yılında yaşanan Ukrayna Krizi ile birlikte Avrupa ve ABD’nin yaptırımlarına rağmen Çin ve Rusya ilişkilerindeki yakınlaşma Batı’nın çıkarlarına düşman bir stratejik ortaklık olarak yorumlanmıştır.

25-27 Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirilen Kuşak ve Yol" 2. Uluslararası İş birliği Forumu kapsamında Pekin’e gelen Putin;¹⁸⁵ “Çin’in eylemleri Rusya’nın planlarıyla mükemmel bir şekilde örtüşüyor.” ifadesini kullanarak Kuşak ve Yol Girişimi’nin, Rusya’nın öncülük ettiği Avrasya Ekonomik Birliği’nin hedefleriyle uyumlu olduğunun altını çizmiştir. Haziran 2019’da bir araya gelen iki ülke liderleri kazan-kazan politikasına dayalı ekonomik ilişkiler ve iyi komşuluk stratejisi ilkelerine dayalı ilişkiler geliştirme noktasında bir araya gelmişlerdir. Görüşmeler esnasında Putin için “en iyi dostum” ifadesini kullanan Xi Jinping ayrıca şunları dile getirmiştir:¹⁸⁶

¹⁸⁵ Gözellik, E. ve AYTEKİN, E. “Çin’de 'Kuşak ve Yol' Forumu başladı”, (26 Nisan 2019), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-kusak-ve-yol-forumu-basladi/1463275> (Erişim Tarihi: 03.08.2020)

¹⁸⁶İnternet: “Xi-Putin görüşmesinden yeni dönemde ilişkileri geliştirme kararı”, (6 Haziran 2019), Web:<http://turkish.cri.cn/1781/2019/06/06/1s198318.htm> (Erişim Tarihi: 23.03.2020)

“Her iki taraf da karşı tarafın kendi esas çıkarlarını korumasına destek veriyor, karşılıklı olarak sağlam siyasi ve stratejik güven besliyor. Her alanı kapsayan ikili iş birliğini geliştirmenin yanı sıra, uluslararası meselelere ve küresel yönetişime aktif olarak katılarak, dünya barışı ve istikrarı ile uluslararası adaleti koruma konusunda yapıcı rol oynuyor.”

Görüşmelerde ek olarak Xi ve Putin, BM, Şanghay İş Birliği Örgütü, BRICS, Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği ve G20 kapsamında ilişkilerin yoğunlaşarak devletlerarası düzenin esas alındığı çok taraflı ilişkiler geliştireceklerini ifade etmişlerdir.

Obama yönetiminin “Asya’ya Dönüş” stratejisi çerçevesinde daha çok Asya-Pasifik eksenli yürütülen ABD ve Çin ilişkilerinin seyri, 2016 yılında ABD’nin 12 bölge ülkesiyle kurduğu Trans Pasifik Ortaklığı (TPP) ile Çin açısından bir tehdit oluşturarak tırmanırken yönetim değişikliğiyle ABD Başkanlığı’na seçilen D. Trump’ın 2017 yılında TPP’den çekilmesi ile değişmiştir. Ancak Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi ABD’nin bölgedeki kontrolünü tamamen kaybetmesi ihtimalini doğurmuş ve ABD bundan mütevellit bölgeye “Hint-Pasifik Ekonomik Vizyonu” programı çerçevesinde desteğini sürdürmektedir. Teknoloji ve altyapı konularında bölgeye 113 milyar dolarlık yardımda bulunan ABD ayrıca Japonya ve Moğolistan gibi ülkelerle ticari antlaşmalar yapmaktadır.¹⁸⁷

2017 yılı sonu itibarıyla ortaya koyulan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nde ABD, Çin’i “stratejik bir rakip” olarak tanımlamış ve dış politikasını güvenlik ekseninde yürütme kararı almıştır. Benzer şekilde Haziran 2019 tarihinde düzenlenen Hint-Pasifik Strateji Raporu’nda da Çin ve Rusya rakip telakki edilmiştir. Buna mukabil ÇHC Devlet Konseyi Enformasyon Bürosu tarafından Temmuz 2019’da yayımlanan “Yeni Dönemde Çin’in Ulusal Savunması” adını taşıyan bir beyaz kitapta ABD’nin küresel düzeni zora sokucu faaliyetlerde bulunduğu dikkat çekilmiştir. Çin’in yeni dönem ibaresinden ABD ile sürdüreceği stratejik bir rekabeti mi yoksa Asya Pasifik bölgesindeki ABD gücünün Çin’e kaydığının ifadesi mi olduğu kafa karışıklıklarına sebebiyet vermektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Pekcan, C. (2019), a.g.m.2881

¹⁸⁸ Korkmaz H.” ABD-Çin gerilimi: Soğuk savaşa doğru”, (5 Eylül 2019), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-cin-gerilimi-soguk-savasa-dogru/1573945> (Erişim Tarihi:23.03.2020)

ABD ile Çin arasındaki siyasi rekabet kendisini ekonomik mecralarda da göstermiştir. 2018 yılında Trump, Çin'in fikri mülkiyet hırsızlığı yaptığına ilişkin bir açıklamada bulunarak Çin ithal ürünlerine yönelik 50 milyar dolar değerinde bir tarife getirmiştir. Çelik ve alüminyum ithalatındaki tarifeleri giyim, ayakkabı ve elektronik sektörleri takip etmiştir. ABD'nin televizyon ve tıbbi cihazlar dahil çoğu Çin ürününe getirdiği %25'lik ithalat vergisine misilleme olarak Çin kendi tarifeleriyle cevap verirken Trump yönetiminin kendisine yönelik tutumunu ticari zorbalık olarak değerlendirmiş ve bunun küresel pazarları olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. ABD ile Çin arasında iki yılı aşkın süredir devam eden ticaret savaşlarına 15 Ocak 2020 yılında varılan mutabakatla beraber ara verildiği açıklanmıştır. Bu mutabakatla Çin fikri mülkiyet haklarına ilişkin olarak kopyalamayı, sahteciliği önlemeye yönelik tedbirler alacağını ifade etmiş, ABD'den bir dahaki dönem içerisinde 40 milyar dolarlık tarım ve gıda ürünleri alarak ABD ile olan ithalatını 309 milyar dolara artırma sözü vermiştir. Buna karşılık ABD ise Çin mallarına ilişkin uyguladığı %19'luk vergi seviyesini stabil tutmayı vadetmiştir.¹⁸⁹

Xi yönetiminin ABD ile olan ilişkilerinin temel odak noktalarından biri olarak sayılabilecek diğer bir husus ise iki ülke arasındaki ticaret savaşlarının diğer bir versiyonu olan teknoloji alanında yaşanan rekabetin yeni bir soğuk savaşa yol açabilecek seviyeye gelmiş olmasıdır. 2019 yılının ilk dört aylık döneminde akıllı telefon satışında ABD'li bir marka olan Apple'a oranla Çinli Huawei şirketinin satışlarını bir önceki yıla göre yüzde elli artırarak daha çok satış yapmasının ve buna bağlı olarak Apple'nin pazar payının yüzde 12'ye gerilemesi Trump tarafından Çin'e yönelik uygulanan ticaret yasağı kapsamına telekomünikasyon teknolojileri ürünlerini eklemesi ticaret savaşlarına yeni bir boyut kazandırmıştır. İşbu kapsamda Google, Intel, Broadcom, Qualcomm ve Xilinx vb. Silikon Vadisi şirketleri Huawei ile ilişkilerini dondurarak şirkete ürün tedarik etmeyeceklerini duyurmuşlardır.¹⁹⁰ Aynı yıl içerisinde ABD'nin baskıları sonucunda Kanada hükümeti tarafından Huawei'nin İran yaptırımlarını ihlal ettiği gerekçesiyle şirketin CEO'sunun tutuklanması ve Huawei'nin ABD'li şirketlerin ticari sırlarını çaldığı iddiası ABD'nin şirkete yönelik

¹⁸⁹ Yıldızoglu, E. "ABD ile Çin ticaret anlaşması, ekonomik ve siyasi rekabeti hafifletecek mi?", (19 Ocak 2020), Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51152022> (Erişim Tarihi: 20.03.2020)

¹⁹⁰ Günyol, A.ve Yanık, T. "ABD-Çin ticaret savaşında 2. perde: Teknoloji savaşı", (22 Mayıs 2019), Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-cin-ticaret-savasinda-2-perde-teknoloji-savasi/1484157> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

yaptırımlarının meşru dayanağını teşkil etmektedir. Ayrıca 5G teknolojisinde dünya lideri haline gelen şirketin Çin ordusunun iletişim altyapısını tedarik etmesi ve Çin hükümetinin iş birliği ve desteğiyle gelişmesinin ortaya çıkardığı güvensizlik yaptırımların başka bir sebebi olarak gösterilmektedir. Ancak şirket bu iddiaları yalanlayarak verimli çalışmalarının sonucunda bu seviyeye geldiklerini iddia etmektedir.¹⁹¹ Benzer şekilde 2030 yılında yapay zeka ve Big Data alanında dünya lideri olmaya hazırlanan Xi hükümeti tarafından başlatılan Dijital İpek Yolu Projesi kapsamında Huawei şirketinin Afrika'da inşa edilen ulusal veri merkezlerini kullanarak Big Data'yı Çin'e aktarması ve Peace fiberoptik kablo projesiyle Pakistan'ın Cibuti yoluyla Kenya ile bağlantısının sağlanarak Mısır ve Güney Afrika'ya kadar uzanacak olması ve fiber optik kablolar aracılığıyla Londra ve Pekin'in 5G teknolojisiyle birbirine bağlanacak olması, enformasyon ve dijital teknoloji gücü bakımından uluslararası alanda liderliği tehlikeye giren ABD tarafından Çin'in telekomünikasyon ağları üzerinden yürüteceği casusluk faaliyetleriyle uluslararası siber güvenliği tehlikeye atabileceği iddialarını güçlendirmektedir. İşbu kapsamda Londra'da düzenlenen NATO Liderler Zirvesi'nde ABD tarafından Huawei şirketinin iletişim güvenliğini tehlikeye düşürdüğü ifade edilmiş ve Joe Biden'in Başkan seçilmesinin akabinde Batılı ülkeler tarafından şirketle yaptıkları 5G sözleşmelerini iptal ettikleri duyurulmuştur.¹⁹² ABD ve Çin arasındaki teknoloji savaşlarına yönelik yaşanan son gelişme ise 18 Aralık 2020 tarihinde Trump tarafından denetim standartlarına uymayan Çinli şirketlerin New York Borsası'ndan çıkarılacaklarına ilişkin yasa tasarısının onaylanması üzerine 1 Ocak itibarıyla China Telecom", "China Mobile" ve "China Unicom Hong Kong" gibi Çin ordusuyla bağlantısı tespit edilen şirketlerin ABD borsalarından men edileceğinin duyurulması olmuştur.¹⁹³

Çin ve ABD arasında sürdürülen rekabete dayalı ilişkiler kendisini Aralık 2019 tarihinde Çin'in Vuhan kentindeki Huanan canlı hayvan pazarından dünyaya yayıldığı

¹⁹¹ Öztürkler, K. "Teknoloji savaşları: Huawei, 5G, ABD ve Çin ekseninde neler oluyor?", (20 Şubat 2020), Web:<https://www.bloomberght.com/yorum/koray-ozturkler/2247005-teknoloji-savaslari-huawei-5g-abd-ve-cin-ekseninde-neler-oluyor> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁹² Demirci, M. "5G teknolojisi, yapay zeka, nesnelerin interneti... ABD-Çin 'dijital savaşı' nasıl şekilleniyor?" (28 Kasım 2020), Web:<https://tr.euronews.com/2020/11/28/5g-teknolojisi-yapay-zeka-nesnelerin-interneti-abd-cin-dijital-savas-nas-1-sekilleniyor> (Erişim Tarihi: 12.01.2021)

¹⁹³ İnternet: "New York borsasından Çinli şirket hamlesi", (6 Ocak 2021), Web:<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/new-york-borsasindan-cinli-sirket-hamlesi-326862h.htm> (Erişim Tarihi: 08.01.2021)

söylenen yeni tip koronavirüs (COVİD-19) meselesinde de göstermiştir. ABD’li Senatör Tom Cotton’un virüsün Çin’de bir laboratuvarıda üretildiğini iddia ederek; “*Bu hastalığın oradan yayıldığına dair bir kanıtımız yok ama bu soruyu sormamız gerekiyor,*” şeklindeki açıklaması ve Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O’Brien tarafından; “*Vuhan’da baş gösteren salgın, ne yazık ki, en iyi uygulamaları kullanmak yerine örtbas edildi. Bu muhtemelen dünyanın iki ayına mal oldu*” ifadeleri üzerine Trump tarafından virüsün “Çin virüsü” olarak deklare edilmesine karşılık olarak Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cao Licien tarafından, “ABD Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC) Başkanı Robert Redfield’in ABD’de geçen yıl grip nedeniyle gerçekleşen bazı ölümlerin Covid-19 kaynaklı olabileceğini Temsilciler Meclisinde kabul etmesinin önemi üzerinden yola çıkarak; “*ABD, 34 milyon grip vakası ve buna bağlı olarak 20 bin ölüm bildirdi. Lütfen kaç tanesinin Kovid-19’la ilişkili olduğunu söyleyin. Salgını Vuhan’a getiren ABD ordusu olabilir. Şeffaf olun. ABD bize bir açıklama borçlu,*” şeklinde bir açıklama” yapması tarafların konuya ilişkin olarak birbirini suçladığını göstermiştir. Salgının ilk döneminde Çin açısından ekonomik ve prestij açısından dezavantajlar oluşturmaya karşın Çin’in toparlanma sürecine girmesinin akabinde Trump yönetiminin gerek test yetersizliği vb. süreci yönetme konusunda gösterdiği zafiyetler ve ekonomisindeki sıkıntılar gerekse uluslararası arenada virüse karşı etkili bir iş birliği oluşturma konusundaki beceriksizliği gibi olumsuz koşullar nedeniyle ABD’nin virüsten had safhada etkilenmesi kendi küresel prestiji açısından büyük sıkıntılara neden olmuştur.¹⁹⁴ ABD’nin virüsün Çin kaynaklı olduğu söylemlerini doğrulayan bir gelişme olarak Anglofon ülkelerinin en önemlilerini ihtiva eden ABD, Kanada, Britanya, Yeni Zelanda ve Avustralya’nın iş birliğiyle kurulan Beş Göz İstihbarat Örgütü’nün konuya ilişkin olarak yaptıkları açıklamalar gösterilebilir. Örgüt tarafından hazırlanan ve basına sızdırılan raporda, Çin’in virüsün insandan insana bulaşma özelliğini ilk etapta sakladığı ve ülkeler tarafından virüsün mahiyetinin anlaşılması bakımından istenen numuneleri aşı üretmek için zaman kazanmak amacıyla reddederek virüsün küresel ölçekte yayılmasına zemin hazırladığı ifade edilirken aynı zamanda virüsün laboratuvar ortamında üretildiği iddialarının güçlü olduğu vb. hususlara yer

¹⁹⁴ Korkmaz, H. “Kovid-19 salgını: ABD-Çin rekabeti propaganda savaşına dönüşüyor.”, (24 Mart 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/-kovid-19-salgini-abd-cin-rekabeti-propaganda-savasina-donusuyor/1777227> (Erişim Tarihi: 08.01.2021)

verilmiştir.¹⁹⁵ Dünya Sağlık Örgütü Çin Temsilcisi Dr. Gauden Galea tarafından Çin'in virüse ilişkin yaptığı çalışmalara kendilerinin davet edilmediğini ve bu yöndeki taleplerinin sebepsizce reddedildiğini ifade etmesi Beş Göz raporunu doğrular niteliktedir.

Çoğunluğunu AB üyelerinin oluşturduğu birçok ülkenin virüs nedeniyle büyük can kayıpları ve ekonomik darboğazlar yaşadığı konjonktürde Çin'in virüsü kontrol altına aldığına ilişkin gerçekleştirdiği algıya ek olarak üretim dünyaya sunduğu maske, solunum cihazı ve aşının uzun vadede Çin'in pandemiden kazançlı çıkan ülkelerin başında gelmesine olanak tanırken aynı zamanda virüsün kaynağı konusunda Çin'i işaret etmektedir. Tüm bu algılara rağmen neticede Çin'in küresel ekonomi üzerindeki ağırlığını gelecek yıl artırması beklenmektedir. İşbu kapsamda, Kasım 2020 tarihinde Çin'in ASEAN ülkeleri ve Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın da aralarında olduğu ülkelerle Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Antlaşmasını imzalayarak Çin pazarını dünyadaki en önemli serbest ticaret bölgelerinden birinin odak noktasına taşıması¹⁹⁶ Çin'in önümüzdeki dönemde ABD'yi bölgesinde etkisiz hale getirmesine ve küresel ekonomik sistemde yerini pekiştirmesi anlamına gelmektedir.

Çin'in Batı'ya açılan kapısı olarak nitelendirilen ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin sürdürülebilirliği açısından üzerinde tam hakimiyet sağlamanın önemli olarak görüldüğü Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'nde Uygur kimliğine yönelik Xi yönetimi tarafından son zamanlarda dozu artırılarak devam eden despotik uygulamalar çoğunluğunu Batılı ülkelerin oluşturduğu uluslararası arenada tepkiyle karşılanmaktadır. İşbu doğrultuda Temmuz 2019 tarihinde düzenlenen BM İnsan Hakları Konseyi'nin 41. Oturumunda aralarında Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Japonya'nın da olduğu çoğunluğu Avrupa ülkelerinden oluşan 22 üye ülke tarafından Doğu Türkistan'daki kitlesel tutuklamaların durdurulmasına yönelik imzalanan mektupta şu ifadeler yer almıştır:

¹⁹⁵İnternet: "Basına sızdırılan 'Beş Göz' raporu, Çin'i koronavirüsle ilgili her türlü örtbasla suçluyor", (3 Mayıs 2020), Web:<https://tr.sputniknews.com/abd/202005031041960459-basina-sizdirilan-bes-goz-raporu-cini-koronavirusle-ilgili-her-turlu-ortbasla-sucluyor/> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁹⁶ Fischer, J. "2020'nin kazananı Çin oldu", (11 Aralık 2020), Web:<https://www.indyturk.com/node/284196/d%C3%BCnyadan-sesler/2020%E2%80%99nin-kazanan%C4%B1-%C3%A7in-oldu> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

"Çin'i, kendi ulusal yasalarına uymaya, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye, Sincan ve Çin genelinde din ve inanç özgürlükleri de dahil olmak üzere insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermeye çağırıyoruz. Çin'i, ayrıca, Sincan'da, Uygur Türkleri ve diğer Müslüman topluluklara mensup azınlıkları keyfi göz altılardan, serbest dolaşım haklarını kısıtlamaktan kaçınmaya davet ediyoruz."

Mektubu imzalayan ülkelere ilişkin olarak Çin'in BM Cenevre Ofisi Daimî Temsilcisi Büyükelçi Şü Çin tarafından "Batılı ülkelere oluşun küçük bir grup" açıklaması yapılırken mektubun tamamen siyasi gerekçelerle imzalandığı vurgulanarak suçlamaların Çin tarafından kabul görmediği ifade edilmiştir.¹⁹⁷ Benzer şekilde Kasım 2019 tarihinde İnsan Hakları Konseyi'nin Evrensel Periyodik İncelemesi kapsamında Çin'in insan hakları sicilinin gözden geçirilmesine müteakip çoğu Batılı ülke tarafından Çin'e keyfi sistematik göz altıların durdurulması çağrısı yapılarak BM uzmanlarınca "siyasi eğitim" kamplarının gözlemlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. İslam İş Birliği Teşkilatı'na mensup olan ülkelerin katılım sağlamadığı bu çağrıya Türkiye ise Doğu Türkistan adını geçirmeden "bireylerin hukuki dayanağı olmaksızın hapsedilmesinin" kaygı verici olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁸

Çin'in Doğu Türkistan politikalarına yönelik tepkilerin diğer bir odağını ise ABD oluşturmaktadır. Kasım 2019 tarihinde Çin'in Uygur politikası nedeniyle ABD tarafından Çin'deki otuza yakın hükümet kuruluşu ve şirketine yönelik ABD teknolojilerinden faydalanamama konusunda yaptırım uygulanması kararının akabinde Hikvision gibi kameralı güvenlik hizmeti yürüten şirketlerin yanı sıra Megvii gibi yapay zeka teknolojisi üreten şirketlerin Doğu Türkistan'daki keyfi göz altılara ve teknolojik imkanlar kullanılarak uygulanan gözetlemelere destek vermeleri kapsamında kara listeye alınmasına karar verilmiştir. ABD'nin yaptırım kararına tepki gösteren Çin tarafı ise meselenin ABD ve Çin arasındaki ilişkileri zayıflattığını ve Çin'in iç işlerine ve çıkarlarına müdahale edildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁹ Benzer şekilde Kasım 2019 tarihinde Uygurların "ideolojik dönüştürme" kapsamında oluşturulan kamplarda zoraki olarak alıkonulduğuna ilişkin sızan belgelere rağmen Çin tarafından

¹⁹⁷ Altuğ, B. "BM İnsan Hakları Konseyi'ne üye 22 ülkeden Çin'e 'Uygur Türkleri' tepkisi", (11 Temmuz 2019), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-insan-haklari-konseyine-uye-22-ulkeden-cine-uygur-turkleri-tepkisi-/1529234> (Erişim Tarihi: 09.01.2021)

¹⁹⁸ Internet: "World Report 2019: Events of 2018." (2019), Web:<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/china-and-tibet#7934d0> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

¹⁹⁹ Internet: "ABD'den Çin'e Uygur yaptırımı", (8 Ekim 2019), Web:<https://www.dw.com/tr/abdden-%C3%A7ine-uygur-yapt%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1/a-50735745> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

kampların terörle mücadele kapsamında gönüllülük esası baz alınarak hazırlandığını ifade etmesinin sonucunda ABD tarafından Çin'e yönelik ek yaptırımlar uygulama kararı alınmıştır. İşbu kapsamda Mayıs 2020 tarihinde ABD Senatosuna ek olarak Temsilciler Meclisi tarafından da onaylanan tasarı kapsamında kamplarla ilişkisi tespit edilen Çinli hükümet görevlileri ve memurlara yönelik yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir. ABD'nin yaptırım kararına misilleme olarak Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cao Licen tarafından; *"ABD'yi bir an önce ilgili yanlış kararı geri çekmeye, Çin'in iç işlerine müdahaleyi, çıkarlarına zarar veren açıklama ve eylemleri durdurmaya çağırıyoruz"* ifadeleri kullanılarak ABD'nin yaptırım kararında direktmesi halinde Çin'in Uygur meselesinde aktif görev üstlenmiş ABD kaynaklı kurum ve görevlilere yönelik benzer hamlelerde bulunacağını altı çizilmiştir.²⁰⁰

ABD ve Çin arasında karşılıklı restleşmelerle devam eden ilişkilerin diğer bir konusunu da Hong Kong teşkil etmektedir. 2019 yılında Hong Kong'daki suçluların Çin'e iadesine ilişkin ortaya atılan yasa tasarısına karşı bölgede tüm yıl boyunca süren protestoların sonucunda 30 Haziran 2020 tarihinde Çin Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi'nin oy birliğiyle aldığı yeni Ulusal Güvenlik Yasası'nın Xi Jinping tarafından imzalanması²⁰¹ gerginliklerin üst seviyeye tırmanmasına neden olmuştur. Çin'in Özel İdari Bölgesi olması hasebiyle özgürlük ve demokratik haklar konusunda ayrıcalıklı konumu olan Hong Kong'un işbu yasa gereğince statüsü sorgulanır hale gelmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yapılan açıklamada bu yasa kapsamında Hong Kong yetkilileri tarafından akademik alandaki özgürlükleri kısıtlama, barışçıl söylemleri dahi susturma, adil yargılama hakkını gasp etme, sivil toplum ve medyanın özgürlüklerini sınırlama ve gizli güvenlik kurumları oluşturma vb. yönelik faaliyetlerin meşrulaştırıldığı ifade edilmektedir.²⁰²

Xi tarafından onaylanan yeni Ulusal Güvenlik Yasası'na karşı ilk tepki ABD'den gelmiştir. ABD Hazine Bakanlığı'nın 7 Ağustos 2020 tarihinde yaptığı

²⁰⁰İnternet: "Çin: Sincan Uygur bölgesi bir iç meseledir, ABD kararı geri çekmezse müteakıl adımlar atacağız." (11 Temmuz 2020), Web:<https://tr.euronews.com/2020/07/11/cin-sincan-uygur-bolgesi-bir-ic-meseledir-abd-karar-geri-cekmezse-mutekabil-ad-mlar-atacag> (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

²⁰¹ Kabakçı, F. "Çin'den ABD'nin Hong Kong yaptırımına misilleme", (10 Ağustos 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-den-abd-nin-hong-kong-yaptirimina-misilleme/1937120> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

²⁰²İnternet: "China: New Hong Kong Law a Roadmap for Repression", (20 Temmuz 2020), Web:<https://www.hrw.org/news/2020/07/29/china-new-hong-kong-law-roadmap-repression#> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

açıklamada, ilgili yasanın Hong Kong'un siyasi yapısına ve Hong Kong halkının temel insan haklarına zarar vermesi gerekçe gösterilerek aralarında üst düzey Hong Kong yetkililerinin de olduğu 11 kişiye ABD'deki mal varlıklarına el konulmak ve ticaret yapma yasağı vb. yönelik yaptırım uygulama kararı verilmiştir. ABD'nin yaptırım kararına karşı Çin Dış İşleri Bakanlığı Sözcüsü Cao Licien tarafından *"ABD ilgili kararıyla uluslararası hukuku ve uluslararası temel normlarını ciddi şekilde ihlal ediyor. Çin tarafı, bu duruma kesinlikle karşı çıkıyor ve (bu kararı) güçlü şekilde kınıyor."* şeklinde açıklama yapılarak aralarında İnsan Hakları İzleme Örgütü Başkanı Kenneth Roth ve bazı ABD'li senatörlerin de olduğu 11 kişiye yönelik karşı yaptırımlarda bulunulacağını altı çizilmiştir.²⁰³ Son olarak ABD tarafından Aralık 2020'de Hong Kong'da demokrasinin sağlanmasına yönelik çalışan bazı vekillerin Hong Kong yönetimi tarafından elimine edilmesine karşılık Çin Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi'nin 14 yetkilisini yaptırım kapsamına dahil edilmiştir.²⁰⁴ Çin tarafı ise bu yaptırım kararına binaen; *"Çin, Hong Kong konusunda kötü davranış ortaya koyan ABD'li idari yetkililere, Kongre üyelerine, hükümet dışı örgütlerin personeline ve bu kişilerin aile üyelerine karşı eyleme geçme kararı aldı"* şeklinde cevap vererek ABD'li diplomatik pasaport taşıyan hiç kimsenin Hong Kong ve Makau'ya vizesiz giriş yapamayacağını açıklamıştır.²⁰⁵

Xi Jinping Tayvan meselesi konusunda kendinden önce Hu Jintao'nun izlediği stratejiyi devam ettirerek Tayvan'ın de-jure bağımsızlığının önüne geçmeyi planlamıştır. ÇHC'nin kuruluşundan bu yana ilk defa 2015 yılında Singapur'da bir araya gelen Çin ve Tayvan liderleri Xi ve Ma Ying-jeou tarafından yürütülen diplomatik ilişkiler 2016 yılında DPP lideri Tsai Ing-wen'in devlet başkanlığı görevine gelmesi ilişkilerin yeniden gergin bir zeminde yürütmesine neden olmuştur.

Xi yönetiminde önem atfedilen komşuluk diplomasisi gereği Çin, ABD gibi büyük güçlerle olan temaslarını azaltarak yakın komşularıyla daha aktif politika

²⁰³ Kabakçı, F. "Çin'den ABD'nin Hong Kong yaptırımına misilleme", (10 Ağustos 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-den-abd-nin-hong-kong-yaptirimina-misilleme/1937120> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

²⁰⁴İnternet:"ABD'den 14 Çinli yetkiliye Hong Kong yaptırımı." (7 Aralık 2020), Web:<https://tr.euronews.com/2020/12/07/abd-den-14-cinli-yetkiliye-hong-kong-yapt-r-m> (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

²⁰⁵İnternet: "Çin'den ABD'ye misilleme: Vize ve yaptırım uygulayacaklar", (10 Aralık 2020), Web:<https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/cinden-abdye-misilleme-vize-ve-yaptirim-uygulayacaklar-6161672/> (Erişim Tarihi: 12.01.2021)

izleyeceği bir pozisyon almaktadır. 2015 yılında Singapur seyahatinde Xi, yakın komşuların diplomasipleri açısından önem teşkil ettiğini ve Çin'in barış, istikrar ve kalkınma konularında bölgede başat bir rol oynayacağını ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Xi, komşu ülkelerin Kuşak ve Yol Girişimi'nden büyük oranda faydalanacaklarını ve girişimin doğal ortakları olduklarını belirtmiştir.²⁰⁶ Bu minvalde Xi yönetimi, Orta-Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile deniz ve kara sınır anlaşmazlıklarını bir kenara bırakarak diyalog geliştirme yolunu seçmiştir. Xi, 2013 yılında ilk iş olarak Kuşak ve Yol Girişimi'ni anlatmak için Kazakistan ve Endonezya'ya ziyarette bulunmuştur. 2015 mart ayında Çin Ticaret, Dışişleri Bakanlıkları ve Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu tarafından düzenlenen “vizyon ve eylem programı” neticesinde 2017 yılında ilk Kuşak ve Yol Forumu düzenlenerek girişim bölge ülkelerinde popülaritesini artırmıştır.²⁰⁷ Benzer olarak Çin hükümeti, Kamboçya, Myanmar, Laos ve Moğolistan gibi ülkelerle iş birliğini geliştirmeye başlamıştır. Ayrıca Çin Pakistan ile 2017 yılında Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru kapsamında ticaret, güvenlik ve kültür konularında anlaşmaya varmışlardır.²⁰⁸

Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki diplomatik ve ticari ilişkilerin Xi döneminde de hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Petrol, karbon, altın ve uranyum gibi çok sayıda yer altı ve enerji kaynağına sahip olan Afrika kıtasında Çin, aktif bir dış politika izleyerek etkinliğini artırmaktadır. Benzer şekilde 53 Afrika ülkesinin 46'sının Tayvan meselesinde Çin'i desteklemeleri ve Çin'in “Tek Çin” politikasını onaylamaları diplomatik olarak ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır.²⁰⁹ Çin, kıtaya “Afrikalı Yetenek Programı” kapsamında mesleki ve kültür merkezleri açarak binlerce kişiye burs ve farklı alanlarda olmak üzere otuz bin personelin eğitilmesini sağlamıştır. 2015 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde düzenlenen FOCAC Zirvesi'nde her konuda karşılıklı iş birliğinin öngörüldüğü ve siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik hazırlanan “Çin-Afrika Birlikte Gelişiyor: Ortak Kalkınma

²⁰⁶ Li, X. ve Yuwen, Z. (30 Mart 2016). “A Blueprint for China's Neighborhood Diplomacy.” Web:<https://thediplomat.com/2016/03/a-blueprint-for-chinas-neighborhood-diplomacy/>. (Erişim Tarihi:13.01.2021).

²⁰⁷ Chun, Z. (2019). “China's Whole-of-Region Diplomacy Revisited”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5(1), 15-32, s.22

²⁰⁸ Pekcan, C. (2019), a.g.m.2881

²⁰⁹ Dağlı, O. “Afrika'da Çin'in yükselişi ve stratejik hedefleri”, (28 Ağustos 2018), Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/afrikada-cin-in-yukselisi-ve-stratejik-hedefleri/1240987> (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

İçin Kazan-Kazan İş birliği” adını taşıyan Eylem Planı’nı yürürlüğe koymuşlardır.²¹⁰ 2018 yılında Pekin’de düzenlenen ve “Kazan-Kazan İş Birliğiyle Ortak Gelecekler Daha Güçlü Bir Topluma” başlıklı konseptiyle FOCAC Zirvesi’nde altyapı, ulaşım, enerji ve eğitim konularının yanı sıra Xi, Afrika ülkelerinin Kuşak ve Yol Girişimi’nin doğal katılımcısı olduklarını ve kıta ülkelerinin ekonomik olarak refaha kavuşmaları için girişime destek vermelerinin gerekliliğinden bahsetmiş ve “Çin, Afrika yatırımları için herhangi bir şart koşmuyor ve içişlerine müdahale etmiyor.” ifadesinde bulunarak Afrika ülkelerinin projeyi desteklemeleri noktasında teşvikte bulunmuştur.²¹¹

İlk defa bir Çin devlet başkanının katılımıyla 2014 yılında toplanan 6. Çin-Arap İş Birliği Konferansı’nda Xi tarafından Çin ve Orta Doğu ülkeleri için İpek Yolu’nun öneminden bahsedilerek taraflar arasında Pekin Deklerasyonu, 2014-2016 Eylem Planı ve 2014-2024 Kalkınma Planı imza edilmiştir.²¹² 2015 yılında Afrika ve Avrupa pazarlarına giriş için kaçınılmaz olan Orta Doğu’nun Kuşak ve Yol açısından etkin bir bölge olduğu ve bölge ülkeleriyle “kazan-kazan” politikası çerçevesine ilişkiler kurulacağı beyan edilmiştir. 2016 yılında ise Çin-Arap iş birliğinin güçlendirilmesi adına 1+2+3 stratejisi uygulanacağı ifade edilmiştir. Bu stratejiide “1” sembolizasyonu enerji bağlamında iş birliğini gösterirken, “2” altyapı ve yatırım imkanlarının geliştirilmesini ve son olarak “3” ise yenilenebilir ve nükleer enerji ile uydu teknolojisindeki iş birliğini baz almaktadır.²¹³ Çin-Arap İş Birliği Forumu’nun 2018 yılında düzenlenen 8. Bakanlar Konferansı’nda “Çin-Arap Ülkeleri Kuşak ve Yol İnşasında İşbirliğine Dair Eylem Deklarasyonu”nun açıklanmasıyla birlikte Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında taraflar doğal ortak olarak lanse edilmiş ve 18 Arap ülkesiyle Kuşak ve Yol kapsamında iş birliği anlaşması imzalanmış, yedi ülke Asya Alt Yapı Yatırım Bankası (AAYB)’ye kurucu üye olmuştur.²¹⁴

²¹⁰ Arslan, İ. (2018). “Bir Ülke-Bir Kıta İlişkileri: Çin-Afrika Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 125-142, s.132

²¹¹ Kabakçı, F. “Pekin 2018 Çin-Afrika İş Birliği Forumu’na ev sahipliği yapıyor”, 3 Eylül 2018, Web:<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/pekin-2018-cin-afrika-is-birligi-forumuna-ev-sahipligi-yapiyor/1244999> (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

²¹² Aslan, H.K. (2014), a.g.m.43

²¹³ Alagöz, E. A. (2015). “İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin’in Orta Doğu Politikası”, *Güvenlik Stratejileri*, (29), 79-113, s.100.

²¹⁴ İnternet: “Çin: Orta Doğu’nun gelişmesi ortak yatırımlarla mümkün olacak”, (26 Kasım 2019), Web:<https://haberglobal.com.tr/ekonomi/cin-orta-dogu-nun-gelismesi-ortak-yatirimlarla-mumkun-olacak-15683> (Erişim Tarihi: 25.03.2020)

4. ÇİN'İN KÜRESELLEŞMESİNİ HIZLANDIRICI VE GECİKTİRİCİ UNSURLAR

Bir ülkenin küreselleşme sürecini hızlandıran ve geciktiren unsurların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, askeri, teknolojik vb. alanlarda yaşanan pozitif ya da negatif yönlü gelişmelerle yakın ilişki içerisinde olduğu aşıkardır. İçsel ve dışsal faktörler tarafından şekillendirilen küreselleşme olgusu, gelişen bir ekonominin uluslararası ilişkilere yön verecek kapasiteye ulaştığı ve sert güç unsuru olarak kabul edilen askeri güce ek olarak kültür gibi yumuşak güç unsurlarının akıllıca kullanıldığı konjonktürde ilerleme kaydederken, özellikle ülkelerin yolsuzluk, demokrasi ve insan hakları ihlalleri, enerji bağımlılığı, çevre kirliliği, eşitsizlik vb. içsel sınırlılıklarının hakim olduğu durumda yavaşlama eğilimi göstermektedir.

21. yüzyılın başlarında Çin'in hızla küreselleşen ekonomisiyle birlikte bölgesel ve küresel ölçekli bir güç olma ihtimalinin ortaya çıkması Soğuk Savaşın sona erdiği tarihten itibaren uluslararası küresel sistemin tek başat gücü olan ABD'nin mevcut düzen içerisindeki liderliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. İşbu bağlamda çeşitli uluslararası ilişkiler uzmanları ve alan çalışmaları uzmanları tarafından güç geçişi teorisi gündeme getirilmiştir. İlk kez 1958 yılında Çin henüz küreselleşme yolunda hızlı bir ivme yakalamamışken Çin'in içinde barındırdığı potansiyeli gören ve başını ABD'nin çektiği Batı düzenine karşı en büyük tehdidin Çin kaynaklı olacağını düşünen Kenneth Organski tarafından “Dünya Siyaseti” ismini verdiği eserinde dile getirilen güç geçişi teorisi, yükselen bir gücün uluslararası sistemdeki hegemonik gücü barışçıl yollarla olabileceği gibi çatışma veya savaşa başvurarak alt etmesi konseptine dayanmaktadır.²¹⁵

Çin'in son yıllarda gerek askeri gerekse ekonomik ve politik düzlemde izlediği politikaları mevcut küresel sistemin tek hegemonik gücü olma avantajını elinde bulunduran ABD tarafından endişeyle karşılanmaktadır. ABD Başkanı Trump Ulusal Güvenlik ve Savunma Stratejisi'nde Çin'i “ABD ve müttefiklerine karşı aktif rekabet halinde olan revizyonist bir güç” olarak tanımlamış ve Çin'in askeri, ekonomik ve politik alanlarda bilgi ve teknolojinin gücünden faydalanarak bölgesel güç dengesini

²¹⁵ Kim, W. ve Gates, S. (2015). “Power Transition Theory and The Rise of China”, *International Area Studies Review* 18(3), 219-226, s.220

kendi lehine olacak şekilde değiştirdiğinin altını çizmiştir.²¹⁶ Ancak Çin, en başından beri kendisini statükocu veya revizyonist olarak tanımlamak yerine barış içinde bir arada yaşama prensibini düştur edinmiş bir güç olarak tanımlamaktadır. Çin dış politika ilişkileri bağlamında kendine has dünya düzeni oluşturma noktasında referans aldığı barış içinde bir arada yaşama ilkesini sistematik bir şekilde uygulamaktadır.²¹⁷ Çin barış içinde bir arada yaşama stratejisi ile olağan küresel düzene herhangi bir çatışmaya neden olmayacak biçimde ayak uydurarak kendi gelişimini sürdürürken ABD'nin ortaya koyduğu kurum ve normların geçerliliğinin sorgulanmasına yol açacak stratejiler ile olası bir Çin düzeninin önünü açmak istemektedir.²¹⁸

4.1. Çin'in Küreselleşmesini Hızlandırıcı Unsurlar

Deng Xiaoping'in 1978 yılında başlattığı Reform ve Dışa Açılım Politikaları sonucunda kendine has sosyalist piyasa ekonomisiyle küreselleşme sürecine giren Çin'in, giderek artan ekonomik gücünün verdiği özgüveni dış politika düzlemine, askeri ve kültürel mecralara da taşıyarak mevcut küresel sistemin yeni başat gücü olma azmi gözlerden kaçmamaktadır. İşbu doğrultuda Çin'in küreselleşme sürecini hızlandırmak amacıyla geliştirdiği ekonomi-politik gücü, askeri gücü ve kültürel gücü üzerinden bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

4.1.1. Çin'in Küresel Ekonomi Politik Gücü

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde ABD'nin öncülüğünde kurulan IMF, GATT ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumları vasıtasıyla Amerika, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında liberal ekonomik sistemin işleticisi konumunda bulunarak küresel politik ve ekonomik sistemi kendi çıkarları doğrultusunda dizayn etme imkanını yakalamıştır.²¹⁹ Yaklaşık 60 yıl boyunca başını ABD'nin çektiği Batı dünyasının küresel menfaatlerine hizmet eden mevcut küresel sistemin, 2008 yılında yaşanan küresel kriz dolayısıyla Batı merkezli yapısının Atlantik'ten Pasifik'e doğru eksen değiştirmeye başladığı görülmektedir. Özellikle 2001 yılında DTÖ üyeliği ile

²¹⁶ Glaser, B. (2019). "China as a Selective Revisionist Power in the International Order", *YUSOF ISHAK INSTITUTE ANALYSE CURRENT EVENTS* (21), 1-9, s.2.

²¹⁷ Adıbelli, B. (2016), a.g.e.162

²¹⁸ Tüter, M. (2018), a.g.e.105

²¹⁹ Galchu J. (2018). "The Beijing consensus versus the Washington consensus: The dilemma of Chinese engagement in Africa", *African Journal of Political Science and International Relations* 12(1), 1-9, s.2

küresel ölçekli ekonomik bir güç olma yolunda emin adımlarla ilerleyen ve dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelen Çin, devlet kontrol ve müdahalesine ve korumacı ekonomi politikalarına dayalı “stratejik kapitalizm” olarak adlandırılan egemenlik ve esnekliğin temel alındığı bir modeli benimsemektedir. Pekin Uzlaşısı olarak tabir edilen Çin tarzı kalkınma modeline, Batı tarafından kurulan liberal demokratik dünya düzenine bir aykırılık teşkil etmesi bakımından mesafeli yaklaşılmaktadır.²²⁰ Ancak ilk kez Joshua Cooper Ramo tarafından 2004 yılında Washington Uzlaşısı’na karşı geliştirilen bir kavram olan Pekin Uzlaşısı, Batı medeniyeti tarafından dikte edilen, evrensel olarak benimsenmesi gereken ilkelerin yerine her ülkenin kendi gereksinimlerine göre geliştireceği strateji, politika ve kurumlarının var olması gerektiğini desteklemesi bakımından ilgi çekmektedir. Ayrıca Çin’in, farklı değerlere sahip ülkelerin çok kutuplu bir sistem içerisinde barış içinde bir arada yaşamalarının mümkün olabileceğini savunması çoğu konuda çizdiği olumsuz imajı uluslararası camianın gözünde düzeltmesine yardımcı olmakta ve gelecek dönemde küresel sistemin baş aktörü olma ihtimalini kolaylaştırmaktadır.²²¹

ABD’nin Soğuk Savaş sonrası devam eden hegemonyasının, 11 Eylül sonrası izlediği ofansif uluslararası politikası ve mimarı olduğu liberal ekonomik düzenin kriz dolayısıyla sarsıldığı konjonktürde Çin, Hindistan ve Brezilya gibi hızlı ekonomik yükselişe geçmiş ülkelerin ortaya çıkması Batı medeniyeti tarafından inşa edilen küresel finansal ve siyasal kurumların eleştirilmesine yol açmış, liberal sistemden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkan bölgesel güçler tarafından G20 vb. organizasyonlarda tartışmaya açık hale getirilmiştir. Dahası dünya nüfusunun neredeyse yarısını, küresel üretimin ve ticaretinin beşte birini temsil eden Rusya, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika ve Çin’in oluşturduğu BRICS ülkelerinin Batı merkezli finansal sistem dahilinde temsiliyetlerinin hakkaniyetli biçimde sağlanmaması ve dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahip olan Çin’in Batı Avrupa ülkelerine nazaran IMF’deki oy oranının çok daha düşük olması gibi sebeplerden ötürü BRICS ülkeleri tarafından küresel finansal sisteme bir alternatif olarak BRICS Kalkınma Bankası kurulmuş ve Koşullu Rezerv Fonu oluşturulmuştur.²²² Başka bir

²²⁰ Öniş, Z. (2018). ““Pekin Uzlaşısı” ve Yükselen Ekonomilerde Demokrasinin Geleceği”, *Fener* (Eşitsizlik Özel Sayısı), 16-17, s.16

²²¹ Galchu, J. (2018), a.g.m.4

²²² Tüter, M. (2018), a.g.e.85

örnek olarak 2013 yılında düzenlenen APEC toplantısında Çin tarafından IMF ve Dünya Bankası'na alternatif teşkil edecek olan ve Asya'daki alt yapı projelerinin gerçekleşmesi amacına hizmet edecek olan bir Asya Altyapı Yatırım Bankası fikri ortaya atılmıştır. Büyük oranda Çin tarafından finansmanın sağlandığı için daha çok Çin'in menfaatleri noktasında hareket edecek olan banka, ABD'nin engellemelerine rağmen çoğu Asya ülkesi ve NATO üye ülkelerinin bir kısmı tarafından destek görerek 2016 yılında hizmete açılmıştır. Benzer şekilde Çin'in ekonomik ve siyasi açıdan en önemli küreselleşme hamlesi olarak görülen ve 2013 yılında Pekin hükümeti tarafından açıklanan Kuşak ve Yol Girişimi ise küresel ekonominin işleyiş merkezini Avrasya'ya doğru çekerek mevcut küresel sermayeyi elinde bulunduran Batı'nın ekonomik üstünlüğünün Çin'e geçmesine yönelik atılmış bir adımdır.²²³

Çin ekonomi-politiğinin bugünkü aşamaya gelmesinde Deng Xiaoping'in dış politikada barışçıl ilişkilere dayalı düşük profil stratejisi izlediği zamanlarda içeride ekonomik reform politikalarının fitilini ateşlemesi ve daha önce sosyalist yönetimlerde örneği görülmemiş bir model olan sosyalist piyasa ekonomisi sistemine geçmesiyle Çin'in her bakımdan müreffeh küresel politik bir güç olmasının öncelikle küresel ekonomik bir güç olmasına bağlı olduğuna olan inanç gelmektedir. 1978 yılında reform ve dışa açılım politikaları ile başlatılan kırsal ve kentsel bazlı reform süreci ve büyük hissesi devlete ait olan KİT'lerin mümkün olabildiğince özelleştirilerek piyasada etkin bir rol üstlenerek ekonomik canlanmayı sağlaması ve dış ticaretin geliştirilmesine yönelik oluşturulan özel ekonomik bölgelerin etkisiyle Çin'in GSYH'sinde gözle görülür bir büyüme meydana gelmiş ve 1990'lardan itibaren Çin ekonomik anlamda hızlı bir ivme yakalamıştır. 2001 yılında Çin'in DTÖ'ye üyeliğiyle birlikte²²⁴ küresel anlamda ticaretini geliştirme imkanına kavuşan Çin menşeli firmalar hükümet tarafından desteklenmiştir. Sermayeye dayalı ekonomik büyüme politikası izleyen Pekin hükümetinin dışa açılma stratejisi izlemesinin sonucunda başka ülkelerdeki enerji ve hammadde kaynaklarına erişimi kolaylaşmış ve 2007 yılı itibarıyla Çin'in dış ticaret hacmi yıllar içinde genişleyerek 600 milyar dolar seviyesine yükselerek ABD'den sonra ikinci sıraya yerleşmiştir.²²⁵

²²³ Şimşek, O. (2019). "Küreselleşmenin Dönüşümü ve Çin'in Rolü", *Sosyo Ekonomi Dergisi* 27(40), 185-196, s.187

²²⁴ Yao, Y. (2018). "The Political Economy Causes of China's Economic Success. Economics". *ANU Press*, 75-92, s.76.

²²⁵ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.335

Çin'in ekonomik gücünü politik etkinliğe dönüştürme noktasında tam anlamıyla muvaffak olduğunu söylemek güç olsa da bu konudaki başarısını görmezden gelmek doğru değildir. Çin ile bilhassa ithalata bağlı ticari ilişkiler geliştiren ülkelerde Çin'in ekonomik üstünlüğü politik üstünlüğe evrilmiş durumdadır. 2003 yılında nükleer konulu çok taraflı görüşmelere katılmayı reddeden Kuzey Kore'nin Çin'in petrol boru hattını kısa bir süre için kestiğini açıklaması üzerine görüşmelere dahil olması ve yine 2011 yılında Güney Afrika'nın, Çin ile sürdürdüğü ekonomik ilişkilerin Dalai Lama ziyareti hasebiyle bozulacağı gerekçesiyle Dalai Lama'ya vize vermemesi Çin'in ekonomi politik gücünü ortaya koymaktadır.²²⁶ Benzer şekilde Türkiye ve Çin arasında 2010 yılından sonra genişleyen ticaret hacmi ve bu kapsamda yapılan stratejik ortaklık anlaşmaları nedeniyle finansal açıdan her geçen gün Çin'in etki alanına giren Türkiye'nin ekonomisine zarar gelmesinin verdiği endişeyle Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında Urumçi katliamına yönelik soykırım ifadesini kullanmasına rağmen bir yıl sonra Çin'in Doğu Türkistan politikalarını eleştirirken daha yumuşak bir dil kullanılması ve Uygurların Anası olarak tanınan Rabia Kadir'in ve Dünya Uygur Kongresi Başkanı Dolkun İsa'nın Türkiye'ye girişlerinin yasak olması Çin'in ekonomik güç argümanının siyasal düzlemdeki etkisinin başka bir örneğini teşkil etmektedir.

ABD'nin aksine Çin, ekonomik gücünü küresel politik hedeflerine ulaşma noktasında baskı ve ekonomik yaptırım tehdidine dayanarak değil daha uzun vadeli başarı sağlayacak dolaylı bir yöntem olan ekonomik entegrasyon yöntemiyle gerçekleştirmektedir. Mecazen güvercini elinde boğulmasına engel olacak şekilde gevşek ama kaçmasına izin vermeyecek kadar sıkı tutmak anlamına gelen ekonomik entegrasyon yöntemi ile Çin, ekonomik ilişkiler içerisinde olduğu ülkelerle ticari bağlarını güçlendirerek bu ülkeleri kendisine bağımlı hale getirirken bunu herhangi bir düşmanca tavra ve tepkiye yol açmadan ekonomik gücünü politik etkinliğe dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Çin'in bu politikası Tayvan meselesinde de kendisini göstermiştir. Çin ile Tayvan arasındaki gergin politik ilişkilere rağmen Çin uzun vadede Tayvan Boğazı'ndaki çıkarlarını tam anlamıyla sağlamak amacıyla ekonomik entegrasyon yöntemi ile Tayvan'la ticari ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Çin'in Tayvan konusunda amaçladığı politik çıkarlarını gerçekleştirmesi şu an için kolay

²²⁶ Tüter, M. (2018), a.g.e.161

görünmese de Çin, Tayvan'da faaliyet gösteren Çinli iş adamları vasıtasıyla ekonomik ilişkiler ağı üzerinden Tayvan'ı politik olarak tava getirme amacı gütmektedir.²²⁷

Çin'in bölgesel olarak artan ekonomik etkinliği ve genişleyen ticaret ağı ekonomi politik gücünü geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Çin'in ASEAN ülkeleri ile olan milyarlarca dolarlık ticaret hacminin yanı sıra ABD'nin bölgedeki varlığının garantörlerinden Güney Kore, Japonya ve Tayvan'ın dış ticaret fazlası vermesinde Çin ile sürdürdükleri ticaretin büyük payının olması bu ülkeleri Çin ile dostane ilişkiler yürütme konusunda motive etmektedir. Çin'in bölgedeki ekonomik etkinliğinin giderek artması ekonomik olarak dar boğazda olan ABD'nin bölgedeki varlığının sorgulanmasına yol açarken Çin'i bölgesel düzlemde artan politik bir güç haline getirmektedir.²²⁸

Benzer şekilde Çin'in Türkistan'da SSCB'nin yıkılmasına müteakip bölgedeki etkinliğini artırmak ve enerji güvenliğini sağlamak adına 1996 yılında kurulmasına ön ayak olduğu ŞİÖ çerçevesinde bölge ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini artırma politikası izlediği görülmektedir. Çin'in Türkistan Cumhuriyetleri ile dış ticaret hacmini genişletmesinin yanı sıra özellikle 2008 küresel krizinden sonra bölgenin bir numaralı yatırımcısı olması²²⁹ Çin'in bölgedeki ekonomi politik varlığını güçlendirmektedir. ABD'nin aksine Türkistan'daki yatırımların gerçekleşmesi noktasında Çin'in düşük faizli ve siyasi bir karşılık beklemeden sağladığı kredi avantajına karşılık yalnızca alt yapı çalışmaları ve projeler konusunda Çinli teknik ekip ve işçi çalıştırılması ve makine ve teçhizatın Çin'den karşılanması şartı koyması Çin'in borç verdiği ve yatırım yaptığı bu ülkeleri kontrol altına alarak bölgedeki ekonomi politik etkinliğini pekiştirmesini sağlamaktadır.²³⁰

Çin'in ekonomik gücünü politik etkinliğe dönüştürmesi noktasında Afrika'da büyük oranda başarı sağladığı görülmektedir. Mao döneminde ideolojik kamplaşmanın etkisiyle üçüncü dünya hareketinin bir parçası olan Afrika ve Çin arasındaki ilişkiler Çin'in 1971 yılında Afrika ülkelerinin Tayvan ile diplomatik

²²⁷ Tüter, M. (2018), a.g.e.162-163

²²⁸ Turan, İ.ve Keskin, B. Y. (2017). "Çevreleme Politikasının Çin'e Uygulanabilirliği", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 707-717, s.713

²²⁹ Duran, H. ve Purevsuren, N. (2016). "Güvenlik, Enerji ve pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Afro-Avrasya Özel Sayısı), 281- 294, s.290.

²³⁰ Kerimoğlu, Y. "Çin'in Orta Asya Politikaları", (22 Ocak 2019), Web:https://insamer.com/tr/cinin-orta-asya-politikalari_1942.html (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

ilişkilerini sonlandırması sonucu BM'deki koltuğunu geri kazanması neticesinde gelişmiş ve zamanla Afrika'nın Çin için önemli bir yatırım ortağı ve enerji tedarikçisi olması nedeniyle gün geçtikçe artan bir öneme sahip olmuştur. 2000 yılında FOCAC'ın kurulmasıyla Çin ve Afrika arasındaki ilişkiler kurumsal bir zemine oturtularak devam etmiştir.²³¹

Çin, Afrika ülkeleri ile olan ticaret hacmini genişletmesinin yanı sıra ulaşım, altyapı ve insan kaynağı imkanlarını kullanarak ve çeşitli kredi olanakları sağlayarak bölge ülkelerinin kendisine olan ekonomik bağımlılığını artırmak noktasında kararlı politikalar izlemektedir. Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendiren Pekin, bölgenin zengin ve çeşitli yer altı ve enerji kaynaklarının tek arzıcısı olmak amacı güderek Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığını en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra Çin, Afrika ile olan ekonomik bazı ilişkiler vasıtasıyla daha önce olduğu gibi olası bir durumda Tayvan ve Güney Çin Denizi'nde yaşanan sorunlar konusunda BM platformlarında kıta ülkelerinin desteğini kazanarak elini güçlendirmek saiki gütmektedir.²³²

Çin'in giderek artan ekonomi politik gücünün iç meselesi olarak addediği azınlıklar konusunda da elini güçlendirdiği gözden kaçmamaktadır. Çin hükümetinin Tibet'te uyguladığı baskıcı politikalarının sonucunda 2008 Pekin Olimpiyatları'nın İngiltere, Fransa ve ABD gibi Batılı devletler tarafından boykot edilmesine karşın Çin'in güçlü ekonomisinden ve ticari iş birliğinin tehlikeye girmesinden çekinen Güney Doğu Asya ülkelerinin Tibet konusunda Pekin'e destek verdiği gözlerden kaçmamaktadır. Vietnam hükümeti ve Myanmar cunta yönetimi tarafından Tibet'in Çin'in iç meselesi olduğuna ilişkin ve Pekin tarafından bölgeye yönelik uygulanan politikalara destek açıklamaları gelirken, Kamboçya hükümeti Lasa'da meydana gelen olayların, olimpiyat oyunlarını sekteye uğratmak üzere hazırlanmış bir komplo olduğunu savunmuştur. Yine Singapur ve Tayland yönetimleri tarafından olimpiyat oyunlarının protesto edilmesinin meseleyi siyasallaştırmak amacı güttüğünün altı çizilmiştir.²³³ Başka bir örnek olarak, Temmuz 2020 tarihinde düzenlenen BM İnsan

²³¹ Adıbelli, B. (2016), a.g.e.242

²³² Dağlı, O. "Afrika'da Çin'in yükselişi ve stratejik hedefleri", (28 Ağustos 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/afrikada-cin-in-yukselisi-ve-stratejik-hedefleri/1240987> (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

²³³ Glass, N. "Çin'i Batı eleştiriyor, komşuları destekliyor", (8 Nisan 2008), Web:<https://www.dw.com/tr/%C3%A7ini-bat%C4%B1-ele%C5%9Ftiriyor-kom%C5%9Fular%C4%B1-destekliyor/a-3252295> (Erişim Tarihi: 05.01.2021)

Hakları Konseyi 44. Oturumunda Belarus tarafından “Çin’in Doğu Türkistan’daki teröre ve bölücü gruplara karşı gösterdiği mücadeleye” yönelik verilen destek mektubunun aralarında Suudi Arabistan, Mısır, Filistin, Pakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin de olduğu ve çoğunluğunu Müslüman ülkelerin oluşturduğu 46 ülke tarafından imzalanması bu konuda önem teşkil etmektedir. İşbu mektupla Belarus temsilcisi tarafından; *"Pekin'in, Sincan bölgesinde terörizm, bölücülük ve aşırıcılıkla mücadele etmek için aldığı önlemlerin bölge halkının insan haklarını güvence altına almasını takdir ediyoruz. Sincan'da son 3 buçuk yıldır hiç terör olayı yaşanmadı ve bölge yeniden huzur ve istikrara kavuştu"* ifadelerine yer verilirken aynı zamanda Pekin yönetiminin bölgeye ilişkin uygulamalarının açık ve şeffaf yürütüldüğünü iddia edilmiş ve Çin’e yönelik aslı olmayan suçlamaları yapan ülkelere bu tutumlarından vazgeçmeleri gerektiği belirtilmiştir.²³⁴

SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte tek kutuplu dünyanın tek küresel gücü olarak görülen ABD’nin uluslararası sistemdeki başat rolü özellikle Çin’in sosyalist piyasa ekonomisine geçişle yaşadığı bir dizi ekonomik reformlarla ve akabinde 2001 yılında DTÖ’ye üyeliği ile birlikte hızla küreselleşen ekonomik gücü dolayısıyla biricikliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca stratejik rakip olarak görülen Sovyetlerin yerini 21. Yüzyılda Çin ile dolduran ABD’nin askeri, siyasi, ekonomik ve teknolojik üstünlüğünü muhafaza etmeye yönelik geliştirdiği reaktif stratejileri iki ülkeyi Asya, Afrika ve Orta Doğu coğrafyalarında temel menfaatler noktasında stratejik rakip haline getirmektedir.

2001 yılı sonrası ABD ve Çin arasındaki 125 milyar dolarlık dış ticaret hacmi 2017 yılı itibarıyla 700 milyar dolara yükselmiş, Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiş, küresel faaliyetlerin %20’ye yakını ve küresel marjinal büyümenin %40-50’sini karşılayan, dünyada küresel çaplı faaliyet gösteren en önemli bankaların birkaçına sahip olan bir ülke konumuna gelmiştir. Özellikle Çin’in büyümesini dengelemek ve uluslararası sistemin devamlılığını sağlamak için ABD Çin ile yoğun ticari ilişkiler içerisine girmiştir.²³⁵

²³⁴İnternet: “Aralarında Müslüman ülkelerin de bulunduğu 46 hükümetten, Çin’in Doğu Türkistan politikasına destek”, (7 Temmuz 2020), Web:<https://tr.euronews.com/2020/07/07/aralar-nda-musulman-ulkelerin-de-bulundugu-46-hukumetten-cin-in-dogu-turkistan-politikas-n> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

²³⁵ Meltzer J. P. ve Shena, N. (2019). “The US-China Economic Relationship: A Comprehensive Approach”. *American Enterprise Institute*, 1-24, s.7

İki ülke arasında yıllar içerisinde genişleyen ticaret hacminin Çin lehine fazla vermesi ABD'nin tepkisine neden olurken ABD'yi Çin'e giderek bağımlı hale getirmektedir. 2018 yılında Çin'in ABD'ye 478,4 milyar dolarlık ihracat yapmasına karşılık 155,1 milyar dolar değerinde mal ve hizmet ithal etmesi ABD aleyhine 323,3 milyar dolarlık bir açığın oluşmasına neden olmuştur.²³⁶ 2019 yılına gelindiğinde ise ABD'nin Çin'e ihracatı sadece 106,6 milyar dolar seviyesindeyken Çin'den yaptığı ithalatın 452,2 milyar dolar olması iki ülke arasındaki dış ticaret açığını 345,6 milyar dolar seviyesine yükseltmiştir.²³⁷ Benzer şekilde Çin'in elinde bulundurduğu 3,1 trilyon dolar civarındaki döviz rezervi ABD'nin küresel ölçekte faaliyet gösteren ekonomisi için tehlike teşkil etmektedir. Yine Çin Renminbisinin dolar karşısında sürekli değer kaybına uğraması ABD tarafından Çin'in döviz manipülatörü olarak yorumlanmasına yol açarak uzun vadede doların güvenilirliğini tehlikeye düşürmektedir. İşbu tehlikelerin önlenmesine yönelik ABD ve Çin arasında “ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu” kurularak ilişkilerin karşılıklı güven içerisinde yürütülmesinin önü açılmıştır.²³⁸ Çin ve ABD'nin çoğunlukla rakip olarak anıldığı konjonktürde iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari soluklu ilişkiler özellikle 2008 küresel kriz sonrasında Çin lehine artan ekonomik bağımlılık ABD'nin Çin'e karşı elini zayıflatmaktadır. İki ülke arasında politik, askeri ve ekonomik alanlarda yaşanan gerginlikler yine ekonomik sebeplerden mütevellit çatışma riskini en aza indirmektedir.

Çin'in gelişmiş ekonomik imkanlarını tahsis ederek uzun vadede küresel politik bir güç olması yolunda attığı önemli bir adım olarak görülen Kuşak ve Yol Girişimi, Çin tarafından kendi mallarını sorunsuz ve güvenli bir şekilde bu coğrafyalara ulaştırarak girişimin kapsadığı ülkelerle karşılıklı kazanımlara dayalı ticari ilişkilerini geliştirmek saikiyle hareket eden ekonomik bir kurumsallaşma girişimi olarak lanse edilse de Çin, girişime taraf ülkelere alt yapı kredileri ve yatırım imkanı sağlayarak

İnternet: “Çin'in ABD'ye dış ticaret fazlası rekor düzeye ulaştı”, (14 Ocak 2019), Web:<https://tr.sputniknews.com/asya/201901141037087666-cinin-abdye-ticaret-fazlasi-rekor-duzeye-ulasi/> (Erişim Tarihi: 15.08.2020)

²³⁷ Amedeo, K.” US Trade Deficit With China and Why It's So High”, (26 Şubat 2020), Web:<https://www.thebalance.com/u-s-china-trade-deficit-causes-effects-and-solutions-3306277> (Erişim Tarihi: 10.08.2020)

²³⁸ Turan, İ., ve Keskin, Y. B. (2020). “PASİFİK'TE KÜRESEL REKABET: ÇİN'İN YÜKSELMESİ VE ABD'NİN ÇİN'İ DENGELEME POLİTİKASI” içinde *İlkçağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, 487-502, Ankara:Berikan Yayınevi, s.496.

politik olarak uzun vadede ABD'nin söz konusu ülkeler üzerindeki küresel etkisini kırmak ve siyasi anlamda üstünlük kurmak amacını gütmektedir.²³⁹

4.1.2. Çin'in Küresel Kültürel Gücü

Çin'in, 1980'ler itibarıyla gerçekleştirdiği reform politikalarının sonucu olarak bir yandan ekonomik gelişimini sürdürürken öte yandan Batı'nın değerler sistemin uygulayıcısı olan uluslararası finansal kuruluşlara aktif katılım sağlayarak siyasal ve kültürel anlamda izolasyonist bir politika izlerken ekonomik açıdan mevcut küresel sisteme entegrasyonunu büyük oranda gerçekleştirerek kapitalizmin Çin versiyonu olan sosyalist piyasa ekonomisiyle uzun vadede büyük avantajlar yakaladığı görülmektedir. İşbu aşamadan sonra ekonomik ve ticari olarak iş birliği yaptığı Asya ve Afrika kıtalarında devamlılığını ve güvenliğini sağlamak hasebiyle kendi kültürünü ve yumuşak gücünü aktif etmeye başlamıştır.²⁴⁰

Üç bin yıllık köklü bir medeniyete sahip olmanın etkisiyle kendisine kültürel manada güvenen Çin'in, 2010 yılında icra edilen 16. Ulusal Kongresi'nde kültürel olarak gelişmesinin ehemmiyeti vurgulanmış ve konuya ilişkin Şanghay Sosyal Bilimler Akademisi'nce düzenlenen bir organizasyonda Çin'in kültürel değişim programları aracılığıyla yumuşak gücünü kullanarak kültürel cazibesini kullanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.²⁴¹ Benzer şekilde Çin devletinin uluslararası arenada kültürel gücünü artırmak istemesi hasebiyle ÇKP tarafından 2011 yılında düzenlenen 17. Merkez Komitesi Genel Kurul Toplantısı'nda başlı başına bu konuya yer verilmiş ve kültürel etkinliğin önemine atıfta bulunularak, Çin devletinin, kültürel etkinliğini tamamlamış süper bir sosyalist devlet olmasının öneminden bahsedilmiş ve Çin kültürünün dış camiaya etkili bir şekilde tanıtılmasının önemi ortaya koyulmuştur. Toplantıda ayrıca Hu Jintao tarafından Çin'in başka kültürler tarafından tehdit altında olduğuna değinilerek "kültürel güvenliğin" sağlanmasının ulusal güvenlik meselesi olduğu ifade edilmiştir.²⁴²

²³⁹ Turan, İ., ve Keskin, Y. B. (2020), a.g.m.497

²⁴⁰ Karluk, A. C. (2017). "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü", (Düz. Korkmaz T. ve Durgun G.), *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, 302-311, s.305

²⁴¹ Pekcan, C. (2016). "Çin'in Kültürel Diplomasisinin "Çin Tehdidi" Algısının Kırılmasındaki Önemi", *International Conference on Eurasian Economies*, 212-219, s.215.

²⁴² Shambaugh, D. (2016), *Çin Küreselleşme Yolunda* (1. Baskı), (Çev: Boyacı L.), İstanbul:Yarın Yayınları, s.230

Kültürel boyutlu küreselleşmesini sağlamak amacıyla Çin hükümeti, Eylül 2009 tarihinde “Kültürel Endüstrileri Yeniden Canlandırma Planı” çerçevesinde yumuşak güç ve kamu diplomasisini artırma yoluna gitmiştir. Konuya ilişkin olarak aynı yıl ÇKP Politbüro Daimî Komisyonu üyesi ve Propaganda Bölümü Başkanı Liu Yunshan;²⁴³ “İletişim yeteneğimizi ve uluslararası statümüzü birbirine uygun hale getirmek bizim için acil bir stratejik görev haline gelmiştir. Bu modern dönemde ileri iletişim yeteneği, güçlü haberleşme kabiliyeti elde edenler ve kültürü yaygın olanlar dünyaya etkili biçimde tesir edebilirler.” ifadesinde bulunmuştur.

20.yüzyılda yaşanan gelişmeler neticesinde güç kavramı, yalnızca askeri ve ekonomik güce dayanan, teşvik (havuç) veya tehdit (sopa) unsurlarına dayalı sert güç²⁴⁴ konseptine sıkıştırılmaz duruma gelmiştir. Bugün itibarıyla bakıldığında gücün “yumuşak güç” ve “akıllı güç” olmak üzere iki ayrı tanımının daha yapıldığı görülmektedir. Joseph Nye tarafından başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneği ve gücün ikinci yüzü olarak tasvir edilen yumuşak güç bir kavram olarak ilk kez yine J. Nye tarafından 1990 yılında ABD’nin uluslararası arenada etkilerini değerlendirdiği “Bound To Lead” isimli eserinde dillendirilmiştir. Bu tarihten sonra üzerinde sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir.²⁴⁵

Askeri ve ekonomik güç olarak tanımlanan sert gücün aksine yumuşak güç, niteliği bakımından tarihsel süreçte olgunlaşan kültürel unsurların uluslararası politikaya yine belirli bir zaman aralığında uyarlanması sonucu elde edilen güçtür.²⁴⁶ Yumuşak gücün tek başına kültürel unsurların varlığıyla etkin hale gelmesi elbette beklenilemez. Bir toplumun veya devletin yumuşak gücünü kendi çıkarlarına uygun olarak kullanması ancak kültürel değerlerini cazip göstermesiyle sağlanabilmektedir.²⁴⁷ Bir devletin yumuşak gücünün etkinliği kültürünün bireyler ve toplumlar tarafından cezbedici bulunması kaydıyla yurt içi ve yurt dışında bununla

²⁴³ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.230-231

²⁴⁴ Nye, J. (2017). *Yumuşak Güç*, (Çev. Aydın R.İ.), İstanbul: BB101 Yayınları, s.24.

²⁴⁵ Çavuş, T. (2012). “Dış politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37, s.24.

²⁴⁶ Özertem, H. S.ve Demirtepe, T. (2013). “Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin’in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları”, *Bilgi* (65), 95-118, s.98.

²⁴⁷ Nye, J. (2017), a.g.e.25

ilgili olarak siyasi bir değer oluşturması ve dış politikayı yönlendirmesiyle doğru orantılıdır.²⁴⁸

Çince ismiyle *ruan shili* olarak bilinen yumuşak gç kavramı, 2003 yılında J. Nye'in, *Soft Power* adlı kitabının Çin diline uyarlanması zerine Çinli akademisyen ve resmi yetkililerce dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. 2007 yılında düzenlenen ÇKP'nin 17. Kongresi'nde Hu Jintao'nun Çin kültürünün evrensel nitelikte yayılmasının ancak yumuşak gücün kullanımıyla mümkün olduğuna ilişkin görüşünü belirttiği konuřmasıyla²⁴⁹ yumuşak güç, Çin tarafından bir dış politika argümanı haline gelmiştir. İşbu kapsamda yumuşak güç kavramının Çin'in menfaatleri noktasında en etkin biçimde kullanılması meselesi önemli bir araştırma konusu olarak addedilmiş ve başta Batı kültürü olmak üzere diğer köklü medeniyetlerin kültürleri analiz edilerek, Çin'in ilişkiler kuracağı bölgelerdeki sosyo-kültürel ve etno-demografik yapıyı czmleyebilen uzman kadroların yetiştirilmesine zen gösterilmiştir.²⁵⁰

2014 yılında Başkan Xi Jinping'in yumuşak gücü geliştirmenin Çin'in küresel anlamda iletişim kabiliyetini geliştirmesiyle yani Çin'in medya aracılığıyla yakından tanınmasının sağlanması yoluyla güven verici tarafının ne ckarılmasıyla doğru orantılı olduğunu açıklamıştır. Xi'nin yumuşak güce atfettiği önem onun "Çin Rüyası", "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu", ve "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" hedefleriyle yakından ilişkilidir. Xi, yumuşak gücün toplumları uyururucu etkisinin yardımıyla Büyük Çin idealine giden yolda uzun bir yol kat edileceğinin bilincindedir.²⁵¹

Yumuşak güç paradigmasının Çin'de hükümet yetkilileri ve akademisyenlerce henüz ilgi odağı haline gelmesine karşılıklı aslında kavramı başarıyla uygulamanın Pekin için düşünüldüğü kadar zor olmadığı kanısı cşitli gerekçelerle ifade edilebilmektedir. Binlerce yıl önce Köktürk hakanı Bilge Kağan'ın Orhun Yazıtları'nda Çin'in yumuşak gücüne dair yapmış olduğu uyarılar bunun önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Konuya ilişkin olarak Bilge Kağan'ın; "(...) *Çin halkının sözleri tatlı, ipeklileri yumuşakmış. Tatlı sözle, yumuşak ipeklilerle kandırıp uzaktaki halkları bu şekilde kendilerine yaklaştırırlarmış. Yakına yerleştikten sonra da gereken*

²⁴⁸ Nye, J. (2017), a.g.e.32

²⁴⁹ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.232

²⁵⁰ Karluk, A.C. (2017), a.g.m.306

²⁵¹ Arif, B. H. (2017). "The Role of Soft Power in China's Foreign Policy in the 21st Century", *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 3(3), 94-101, s.97

kötülüğü orada düşünürlermiş. Bilgili ve yiğit insanları ilerletmezlermiş (...)”²⁵² ifadelerine yer vermesi Çin’in yumuşak güç argümanını kullanma hususunda deneyimli bir medeniyet olduğunu ortaya koymaktadır. Öncelikle uzun bir devlet geleneğine sahip olan Çin, ayakta kalmanın yalnızca vakıf olunan askeri güçle değil politik ve diplomatik ilişki geliştirme yeteneğiyle de ilişkili olduğunu farkındadır. Konuya ilişkin olarak Çinli bir stratejist olan Sun Zi, “*Savaş Sanatı*” adlı eserinde savaş zamanında yapılan en doğru stratejinin düşmanı, fiziki anlamda değil mental olarak etkisiz hale getirmek olduğunu ifade etmiştir.²⁵³ Benzer şekilde Çin ahlak öğretisinde büyük payı olan Konfüçyüs’ün uyum ve gelişim miti üzerinden yola çıkarak Pekin’in iç ve dış siyasetini bu ilkeler doğrultusunda yeniden şekillendirmesi başka bir gerekçeyi oluşturmaktadır.²⁵⁴ Kendi içsel düşünce yapısının ve geleneklerinin yanı sıra Çin, Soğuk Savaş döneminin Sovyetler aleyhine sonuçlanmasının bir gerekçesi olarak, ABD’nin uluslararası arenada yumuşak güç unsurlarını farkında olmadan işlevsel olarak kullanıp kendisine ek faydalar sağlamasına karşılık Sovyetlerin yumuşak güç argümanından mahrum olmasından kaynaklandığını bilmektedir.²⁵⁵ İşbu nedenle Joshua Kurlantzick’in de “*Charm Offensive: How China’s Soft Power is Transforming the World*” adlı eserinde belirttiği üzere Çin 1990’lar ve öncesinde izolasyonist, iş birliği ve uyumdan uzak ofansif imajını değiştirmek adına şu günlerde yumuşak güç argümanını kullanmayı tercih etmektedir.²⁵⁶

Yumuşak gücün pratikte içerdiği anlama uygun olarak kullanılması için dış politika, siyasi değerler ve kültür olmak üzere üç boyutlu olarak irdelenmesi gerekmektedir. Çin, dış politika bağlamında yumuşak gücünü çifte standarda yol açacak şekilde kullanmaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerine karşı Çin üstünlüğüne dayalı bir politika sergilerken, küresel ölçekli güçlere karşı statüko açısından zararsız, barış içinde bir arada yaşamanın ilkelerine sadık, karşılıklı bağımlılığın gereklerine uygun

²⁵²İnternet: “Bilge Kağan Yazıtı.” (2013). Web:<http://www.orhunyazitlari.com/bilge-kagan.html>. (Erişim Tarihi: 13.01.2021)

²⁵³ Özertem, H. S.ve Demirtepe, T. (2013), a.g.m.101

²⁵⁴ Sayın Y. (2013). “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi ve Çin’in Dış Politikasında Dönüşüm”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29), 223-237, s.226.

²⁵⁵ Ping X. ve Li W. (2015). “The China Model vs. American Soft Power: Going Global and Peaceful”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2), 153-170, s.156

²⁵⁶ Özertem, H. S.ve Demirtepe, T. (2013), a.g.m.102.

hareket eden diplomasi cambazı bir Çin karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁷ Çin, dış politika bağlamında yumuşak güç diplomasisini güçlü kılmak adına bölgesel ve uluslararası çaptaki kuruluşlarda etkin bir politika sergilemektedir. ŞİÖ, ASEAN ve Çin-Afrika İş birliği Forumu Çin'in meseleye ilişkin aktif olduğu kurumlardandır. Yine Çin'in bazı devletlerle karşılıklı bağımlılık çerçevesinde yürüttüğü ekonomik ilişkiler, kalkınma hibeleri ve insani yardımları Çin'in yumuşak gücünün birer göstergesidir.²⁵⁸ 2008'de dünyada yaşanan ve özellikle Avrupa ve ABD ekonomisinin kıstasa girmesine neden olan kriz süresince Çin'in yükselişini devam ettirmesi Pekin Uzlaşısının imajını olumlu yönde etkilemiştir.²⁵⁹

Siyasi değerler noktasında Çin'in yumuşak gücünün uygulanabilirliğinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Öncelikle Çin'in evrensel demokrasi ilkeleriyle uyumlu bir siyasi tablo çizmesi gerekmektedir. Çin'i yöneten küçük elit sınıfın Batı değerlerine karşın ekonomik ve siyasi temelli sorunların Marksizm'e dayalı bir politika izlenerek çözüleceğine inanması Çin'in otoriter sosyalist yapısını muhafaza ettiğinin aslında bir göstergesidir.²⁶⁰ Ayrıca otoriter rejimden kaynaklı olarak ülkede basın özgürlüğünün kısıtlı olması, küreselleşmenin alametifarikası olan internetin sansürlenmesi, insan hakları ve azınlık hakları konularında olumsuz bir politika izlenmesi siyasi değerler noktasında Çin'in yumuşak gücünü kısıtlayan handikaplardır.²⁶¹

Yumuşak gücün diğer iki kaynağına nazaran Çin'in kültür argümanını görece olarak daha olumlu yönde ve aktif kullandığı aşıkardır. Bu avantajın yakalanmasının en önemli nedeni ise hükümetin yumuşak gücü artırmak için kamu diplomasisini etkin olarak kullanması gösterilebilir. Devletler arasındaki ilişkilerin belli başlı kurumlar vasıtasıyla yürütülmesi anlamına gelen diplomasi kavramı tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahiptir. İkinci dünya savaşı sonrası yaşanan değişimle birlikte uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, hükümet dışı organizasyon vb. uluslararası

²⁵⁷ Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M. E. (2016). "Çin'in Yumuşak Güç Politikalarının Uluslararası Arenada Mevcut Durumu ve Geleceği", *International Turgut Özal Congress on Business Economics and Political Science*, Turgut Özal University. Ankara, 517-528, s.522

²⁵⁸ Vural, A. (2017). "Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika Politikası", *Avrasya Etüdları* (51), 123-152, s.134

²⁵⁹ Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M. E. (2016), a.g.m.523

²⁶⁰ Özertem, H. S.ve Demirtepe, T. (2013), a.g.m.108

²⁶¹ Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M.E. (2016), a.g.m.524.

aktörlerin sayısında yaşanan artışla beraber geleneksel diplomasi anlayışı bir dizi değişikliğe uğramış ve kamuoyu diplomasinin ilgi alanına girmiştir.²⁶²

Kamu diplomasisi, bir devletin diğer devletlerdeki halkların gözünde iyi bir imaj ve yüksek tanınırlık kazanmak için onların geleneklerini, hayata bakışlarını ve kültürlerini anlamaya çalışırken kendisi hakkındaki olumsuz algıları düzeltmek ve onlar üzerinde kültür ihracı yoluyla etkinlik kurmak amacıyla kaynaklarını tahsis ettiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶³ Kamu diplomasisi bir kavram olarak ilk defa 1965 yılında Tuff Üniversitesi Edward Murrow Merkezi'nin başkanlığını yapan Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır. Gullion kamu diplomasisini, devletlerin dış politika üretirken öteki devletlerdeki kamuoyu hareketlerini dikkate alması olarak yorumlamıştır.

Kamu diplomasisi, Soğuk Savaş yılları iki kutuplu yapının başat güçleri tarafından ideolojik kampanya yürütmede bir argüman olarak değerlendirilmiştir. Komünizm ve kapitalizmin siyasi ve ideolojik kampanyasına alet edilen halkların nükleer silah tehdidi altında taraf olmaya zorlandığı bu dönemde kamu diplomasisi bugünkü anlamından uzak biçimde sert güç argümanı olarak kullanılmıştır.²⁶⁴ 1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılması üzerine iki kutuplu düzen yarışının sona ermesi sonucu küreselleşen dünyanın iş birliği halinde hareket edeceğine olan inanç kamu diplomasisinin öneminin ortadan kalktığı algısını güçlendirmiştir. Ancak 11 Eylül 2001 saldırısının ardından oluşan güvensizlik ortamının yanı sıra uluslararası göç ve insan kaçakçılığı, terörizm, uyuşturucu ticaretinin yanında ekonomik temelli sıkıntılar vb. tehdidin niteliğini değiştirerek kamu diplomasisine olan ihtiyacı hiç olmadığı kadar artırmıştır.²⁶⁵

Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde, Mao Zedong'un öncülüğünde kurulan ÇHC'nin dış politika anlayışının komünist çizgide olması nedeniyle ABD'nin başını çektiği Batı bloğunca Çin'in bir tehdit olarak görülmesi üzerine Mao tarafından 1954

²⁶² Kocabıyık, H. (2019). "Değişen Diplomasi Anlayışı Kamu Diplomasisi ve Türkiye", *Avrasya Etüdləri* 25(55), 163-196, s.167.

²⁶³ Aykurt, İ. S. (11 Eylül 2015). "Geleneksel İlişkilere Halk Aşısı: Kamu Diplomasisi" Web:<https://www.sosyalbilimler.org/geleneksel-iliskilere-halk-asisi-kamu-diplomasisi/>. (Erişim Tarihi: 07.04.2020)

²⁶⁴ Köksoy, E. (2014). "Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi", *Marmara İletişim Dergisi* (22), 211-231, s.213

²⁶⁵ Gökirmak, M." Küreselleşen Dünyada Diplomasi: Kamu Diplomasisi", (3 Ocak 2012), Web: <http://www.kamudiplomasisi.org/ana-sayfa/44-makaleler/124-kuereselleen-duenyada-diplomasi-kamu-diplomasisi-.pdf> (Erişim Tarihi:07.04.2020)

yılında “barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi” deklare edilerek dış ilişkilerde tehditkâr bir Çin algısının kaldırılması amaçlanmıştır. Benzer şekilde 1978 yılında Deng Xiaoping’in reform ve dışa açılım politikasının Çin’in ekonomik gücünü kullanmak suretiyle bölgesel ve daha sonraları ise küresel anlamda hegemonya kurmak istemesi olarak yorumlanması üzerine Deng, “düşük profil stratejisi” uygulayarak Çin’in dikkat çekmeden gelişimini sürdürmesini amaçlamıştır. Tehditkâr bir Çin algısını yok etmenin öneminin farkında olan Hu Jintao ile ise Çin dış politika literatürüne “barışçıl yükseliş”, “barışçıl gelişim” ve “ahenkli dünya” mitleri yerleştirilerek Çin’in yumuşak yüzü ön plana çıkarılmak istenmiştir.

Çin’in yumuşak gücünü uygulamasında maşa görevi üstlenen kamu diplomasisini etkili bir şekilde yürütmek istemesinin bazı sebepleri mevcuttur. Bunlar:²⁶⁶

- Halkının geleceğinin idamesi bakımından durmaksızın çalışan bir ülke olarak Çin’in siyasal sistemi ve iç politika yöntemlerine karşı anlayış bekleyen bir ülke olduğunu göstermek
- Çin’in korkulması gereken ekonomik bir güç olarak görülme yerine ekonomik bakımdan güvenilir, istikrarlı ve sorumlu bir müttefik olarak algılanmayı istemesi
- Çinli liderler tarafından Çin’in uluslararası toplum ve dünya barışına katkıda bulunma gücüne sahip sorumlu ve güvenilir bir ülke olarak görülmek istenmesi
- Kadim bir medeniyet olarak Çin’in kendisine saygı gösterilmesini beklemesi

Kamu diplomasisini uygulamak üzere her ülkede olduğu gibi Çin’de de Dışişleri Bakanlığı büyük rol üstlenmektedir. Dışişleri Bakanlığı kamu diplomasisinin etkin kullanılmasına yönelik nitelikli, yabancı ülkelerin dil ve kültürlerine aşina diplomatlar yetiştirilmesine katkı sunmasının yanında kamu diplomasisi stratejilerinin yönetildiği bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁷ Diğer ülkelere binaen Çin’de kamu

²⁶⁶ Lejli, H. A. (2011). “Public Diplomacy of People’s Republic of China”, Sarajevo School of Science and Technology Sarajevo School of Science and Technology Department of Political Science Web:<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/Public-Diplomacy-of-People's-Republic-of-China-Anja-L-Hessarbani.pdf>. (Erişim Tarihi: 07.04.2020)

²⁶⁷ Akçadağ, E. (20 Mayıs 2010). “Yükselen Güç Çin’in Kamu Diplomasisi” Web:<https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/83-yuekselen-guec-cinin-kamu-diplomasisi> (Erişim Tarihi:07.04.2020).

diplomasisinin başat aktörü olarak ÇKP'nin küçük elit sınıfı tarafından organize edilen ve onun denetimindeki ÇKP Dış İlişkiler Propaganda Ofisi ve Tiananmen hadisesi sonrası kendi kabuğuna çekilen Çin'in yeniden açık politikalar izlemesinde görev alan Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi karşımıza çıkmaktadır. Bu iki ofis Çin'de kamu diplomasisinin gelişimine rehberlik ederek bu amaçla planlar sunmak, dış medyayı yakından takip etmek, internet de dahil iç medya araçlarını dizayn etmek ve sansürlemek gibi vazifeleri üstlenmektedirler.²⁶⁸ Çin'de kamu diplomasisinin gelişimine Batılı ülkelerde olduğu kadar bağımsız hareket etme serbestisine sahip olmasalar da STK'lar da katkıda bulunmaktadır. Devlet dışı aktör olarak tanımlanan bu STK'ların başında Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries ve Institute of Foreign Affairs gelmektedir. İşbu kuruluşlar aracılığıyla Çin, dış ülkelerde yaşayan Çinlilerin yoğun olduğu ülkelerde diasporanın gücünü kullanarak yumuşak gücünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır.²⁶⁹

Çin yumuşak gücünü artırmak için araç olarak kullandığı kamu diplomasisini, bir zamanlar üçüncü dünya ülkeleri olarak tarif edilen gelişmemiş ülkelerde enerji kaynaklarının Çin'e sorunsuz temini ve Tayvan'ın tanınmasının önüne geçmek için kullanırken buna karşılık ABD, Avrupa ve gelişmekte olan ülkelerde Çin tehdidi algısını ortadan kaldırmak, kültürel anlamda tanınmak ve imajını düzeltmek için uluslararası fuarlar, projeler, turizm, eğitim vb. argümanlarıyla devam ettirmektedir.²⁷⁰

2006 yılında Kültürel Gelişim Ulusal Planı kapsamında Çin kültürünün ülke sınırları dışına çıkmasını sağlamak adına “dışa açılım” politikası uygulamaya koyulmuştur. Ekonomik ve kültürel anlamda tanınmanın sağlanması için uygulamaya koyulan bu strateji neticesinde 2003 yılında Fransa'da ve 2007 yılında Rusya'da Çin yılı ilan edilmiştir.²⁷¹ 2008'de kültür ve spor etkinliği olarak gerçekleştirilen Pekin Olimpiyatları Çin'in yumuşak gücünü konuşturması bakımından önemli bir organizasyondur. 2005 yılında Hu Jintao tarafından ifade edilen “bir asırlık dünya” söylemi olimpiyatlarda “bir dünya bir rüya” ve barışçıl şekilde bir arada yaşamayı

²⁶⁸ D'Hooghe, I. (2007). “The Rise Of Chinese Public Diplomacy”. *Netherlands Institute of International Relations Clingendael diplomacy Papers* (12), s.21

²⁶⁹ Akçadağ, E. (20 Mayıs 2010). “Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi” Web.<https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/83-yuekselen-guec-cinin-kamu-diplomasisi> (Erişim Tarihi:07.04.2020).

²⁷⁰ Yıldırım, E. (2019). “Yumuşak Güç Kavramı Bağlamında Çin'in Sahraaltı Afrika'ya Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2373- 2403, s.2382

²⁷¹ Özertem, H. S.ve Demirtepe, T. (2013), a.g.m.103

öngören “uyumlu bir toplum” sloganlarının temelini oluşturmuştur. Olimpiyatlar neticesinde Çin küresel anlamda daha tanınır hale gelmiş ve yumuşak gücünü kullanmayı başarmıştır. Benzer şekilde 2010 yılında Şanghai World Expo’nun yapılması Çin’in uluslararası imajını güçlendirmiştir.²⁷²

Çin’in yumuşak yüzünü parlatmakla görevli kamu diplomasisinin bir sonucu olarak 2004 yılında uluslararası platformda Çin dili ve kültürünü sınırların ötesine taşımak adına British Council, Goethe-Institut ve Alliance Française benzeri, Devlet Konseyi ve Propaganda Bakanlığı bünyesinde Hanban kurumu oluşturulmuştur. Hanban’a bağlı olarak kurulan Konfüçyüs Merkez Enstitüsü çeşitli ülkelerde yüksek öğrenim veren okullarla anlaşmalar yaparak ilgili üniversitelerde faaliyetlerine başlamıştır. 2016’ya gelindiğinde Konfüçyüs Merkez Enstitüsü toplam 135 ülkede kendine yer bulmuş ve bu kapsamda 500 enstitü temsilciliği açılarak ücretsiz kurslar aracılığıyla Çin dili ve kültürünün propagandası yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Türkiye’de Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Okan Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi’nde olmak üzere dört enstitü faaliyetlerini sürdürürken Sakarya üniversitesinde yeni bir enstitü kurulması için çalışmalar başlamıştır. İşbu kurumlar aracılığıyla Türkiye’de bir yandan Çin dili ve kültürü yaygınlaştırılırken öte yandan Çin lobisi güçlendirilmektedir.²⁷³ Benzer şekilde son dört yıl içerisinde Kazakistan’da beş, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’da ikişer merkez enstitü ve 12 de yerel şube açılmıştır. Ayrıca Hanban ajansı tarafından açılan meslek kursları ve okullar aracılığıyla da Çin dili ve kültürü yaygınlaştırılmaktadır. Ayrıca ilki 2005 yılında Kenya’da açılan Konfüçyüs Enstitüleri, Afrika kıtasında bugün için Kenya’da dört, Güney Afrika’da altı, Fas’ta üç olmak üzere toplam 43 ülkede 65 enstitüyle faaliyetlerini yürütmektedir. Buna ek olarak Zambiya’da Çince İngilizcenin yanında zorunlu ikinci dil olarak okullarda öğretilmeye başlamıştır.²⁷⁴

Ayrıca Çin’de kamu diplomasisini geliştirmek adına üniversitelerde gazetecilik ve medya departmanlarınca ana bölümler oluşturulmuş, 2010 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından Kamu Diplomasisi Dairesi açılmış yine aynı yıl Çin Halk Siyasi

²⁷² Wu, Y. (2018). “The Rise of China with Cultural Soft Power in the Age of Globalization”, *Journal of Literature and Art Studies*, 8(5), 763-778, s.769

²⁷³ Karluk, A.C. (2017), a.g.m.306

²⁷⁴ Kavas, A. “Kovid-19 gölgesinde Konfüçyüs Enstitüleri’nin akıbeti”, (13 Mayıs 2020), [Web: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803) (Erişim Tarihi:04.01. 2021)

Danışma Konferansı (CPPCC) tarafından Kamu Diplomasisi adında üç ayda bir yayımlanan bir dergi çıkarılmıştır.²⁷⁵ Çin hükümeti yumuşak gücün uluslararası ortamda tanıtılmasında başrol oynayan medyaya büyük önem vermektedir. Xinhua Haber Ajansı, Çin Merkez Televizyonu (CCTV), Uluslararası Çin Radyosu ve China Daily'e büyük ölçekli bütçeler ayrılarak 2010 yılında kendi egemenlik alanlarında küresel bir kampanya başlatmaları sağlanmıştır.²⁷⁶ Yine Çin etkili bir kültürel dış politika yürütmek amacıyla uzun yıllardır "Çin'in Sesi" adıyla yayın yapan uluslararası radyo kanalı yoluyla ve diğer yayın organlarınca dünya nüfusunun çoğunluğunca bilinen bir dil olan İngilizceyi yayın dili olarak seçerek etki alanını genişletmeyi amaçlamaktadır.²⁷⁷

Benzer şekilde Çin mahalleleri ve Çin lokantaları ise Çin'in yumuşak gücünün görücüye çıktığı diğer mecraları teşkil etmektedir. Diasporadaki girişimci, işçi, mühendis, teknisyen vb. kalabalık denizaşırı Çinliler tarafından kurulan mahallelerde bir yandan Çin kültürü devşirmeciliği yapılırken diğer yandan ilgili ülkelerdeki ulus aşırı ticari sektörlerde güçlü ortaklıklar kurularak ülke ekonomileri üzerindeki Çin nüfuzu artırılmak istenmektedir. Ayrıca yalnızca Kuzey Amerika'da 50 bine yakın sayıda varlık gösteren Çin lokantaları da Çin'in kültürünün küreselleşmesinde büyük rol oynamaktadır.²⁷⁸

Ekonomik iş birliği, kültür ve dış yardım ağırlıklı olarak tasvir edilen Çin tarzı yumuşak güç kavramı bazı hususlarda Batılı yumuşak güç konseptinden ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Çin'in Asya toplumları arasında biricikliğine vurgu yaparak dilini ve kendine has kültürünü artan biçimde yayma çabasıdır. İkinci olarak Çin otoriter yönetimine rağmen hızla gelişen ekonomisi nedeniyle yoksul ve demokrasiden yoksun ülkelerde hızla rol model olmaya başlamıştır. Son olarak ise Batılı rakiplerinin aksine Çin'in dış yardımlar konusunda ön koşullar dayatmaması gelişen ülkeler açısından Çin'i avantajlı bir konuma yükseltmektedir.²⁷⁹

²⁷⁵ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.232-233

²⁷⁶ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.250

²⁷⁷ D'Hooghe, I. (2005). "The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations", (Düz: J. Melissen), New York: **Palgrave Macmillan**, s.96

²⁷⁸ Tokgöz, B. "Gülümseyen ejderin yumuşak gücü.", (29 Aralık 2019), Web:<http://www.mucerreret.com/yazarlar/gulumseyen-ejderin-yumusak-gucu/> (Erişim Tarihi: 12.01.2021)

²⁷⁹ Tüter, M. (2018), a.g.e.113

Soğuk Savaş döneminin SSCB aleyhine sonlanmasıyla birlikte askeri ve siyasi gücün tek başına küresel olarak etkin, müreffeh bir güç ortaya çıkarmadığının anlaşılması üzerine Çin, yumuşak güç ve kamu diplomasisi yoluyla kültürel cazibesini ve uluslararası imajını her geçen gün artırmaya rağmen, kültürel olarak henüz küresel bir ivme yakalayamamıştır. Çin'in kültürel olarak kısmi bir güç olarak lanse edilmesinin en önemli nedenlerinden biri Afrika gibi ekonomi, insan hakları ve demokrasi, noktasında gelişmemiş ülkelerde olumlu bir imaj oluşturmaya rağmen başta ABD olmak üzere çoğu gelişmiş ülkeler tarafından uluslararası statükoyu değiştirmeye yönelik tehdit olarak görülmesi ve devletlerin Çin'e temkinli yaklaşma ihtiyacı hissetmeleridir. Bu olumsuz algının kırılması ve Çin'in kültürel diplomasi alanında küresel ölçekli bir güç olması için özellikle ülkedeki siyasi yapının esnetilmesi ve yalnızca ekonomik olarak değil demokrasi ve insan hakları konularında revizyonist politikalar izlemesi gerekmektedir.

4.1.3. Çin'in Küresel Askeri Gücü

Çin'in modernizasyonunu tamamlamak için hızlandırılmış ekonomik kalkınma hamlelerinin ardından ilk olarak egemen kıtasal bir güç ve akabinde küreselleşmiş süper sosyalist bir Çin dizayn etme çabasının otomatik bir sonucu olarak güvenlik kaygıları baş göstermiştir. Her bakımdan güvenli bir Çin sağlamanın sonucu olarak askeri gücün geliştirilmesine yönelik projeler ve çeşitli yol haritaları belirlenmiş ve işbu çalışmaların uygulamaya geçmesi bakımından Çin askeri harcamalarında her yıl ortalama %9 seviyesinde artış yaşanmıştır. Bu oranın Çin'in yıllık GSYH'nın üzerinde seyretmesi Çin'in yükselen bir hızla askeri modernizasyonunu gerçekleştirmeye çalıştığının göstergesi olmuştur. Çin'in 1989 yılında gerçekleştirdiği askeri harcamaları 16,600 milyar dolarken 2011 yılında bu oran 129,272 milyar dolara çıkarılarak Çin'i dünya genelinde en yüksek askeri harcama yapan ikinci ülke seviyesine getirmiştir.²⁸⁰ Son olarak Çin'in askeri bütçesi 2018 yılına nazaran %7,5 oranında büyük bir artışla 2019 yılında ise 177,49 milyar dolara çıkarılmıştır.²⁸¹ Merkezi ABD'de bulunan bağımsız kuruluş Global Firepower'ın yayınladığı 2020 raporunda ise Çin'in toplam savunma bütçesi 237 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca

²⁸⁰ Tüter, M. (2018), a.g.e.190

²⁸¹ Altunkaya, T. "Çin savunma bütçesini açıkladı: 177 milyar dolar", (5 Mart 2019), Web:<https://tr.euronews.com/2019/03/05/cin-savunma-butcesini-acikladi-177-milyar-dolar> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

yine Global Firepower'ın 2020 yılında yayınladığı raporda ABD'yi 433 bin askeri personel ile geride bırakan Çin ordusu toplam 2 milyon 693 bin askeri personel sayısı ile dünyanın en büyük askeri nüfusuna sahip ülke olma özelliği göstermektedir.²⁸²

Çin'in askeri modernizasyon sürecini hızlandırmasında itiş gücü vazifesi gören bazı nedenler mevcuttur. Bunlardan biri Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA)'nın 1979 yılında Vietnam'a karşı saldırı düzenlediği zaman yaşadığı 40 bini aşkın can kaybına rağmen coğrafi, lojistik ve emir- komuta sıkıntıları yüzünden komşu bir devlete karşı dahi sınır ötesi harekât gerçekleştirememiş olmasının yaşattığı utançtır. Diğer bir neden ABD'nin 1991 Körfez Savaşı sırasında uzun menzilli hava saldırıları, hayalet bombardıman uçakları, uzaktan kumandalı savaş araçları, uydu ve istihbarat alanındaki yeteneklerini kullanması Çin'in askeri anlamda ABD'nin çok altında olduğunu görmesini sağlamıştır.²⁸³ Çin'in askeri güvenlik kapasitesini artırmasının en önemli nedenlerinden bir diğeri de ABD'nin Güney Kore ve Japonya gibi Doğu Asya ülkeleriyle olan yakın ilişkilerinin bölgede Çin tarafından Amerikan tehdidi olarak yorumlanması ve bölgesel ve küresel ölçekli çıkarlarının riske girdiğine yönelik endişesidir. Yine ABD'nin Irak ve Kosova gibi uzak bölgelerdeki ülkelere olan müdahalelerinin Çin tarafından ABD'nin Tibet ve Doğu Türkistan Özerk Bölgelerine yönelik de gerçekleşeceğine olan derin kaygı bu nedenler arasında gösterilebilir. Çin'in ABD'yi bölgede tehdit olarak görmesi ve güvenlik algısını güçlendirmesinin başka bir gerekçesi de Çin'in enerji nakil güzergahı olan Hazar bölgesi, Orta Doğu, Mançurya, Malakka Boğazı ve Hint Okyanusu üzerindeki olası ABD egemenliğine karşı deniz ve hava kuvveti avantajı ve teknolojik üstünlük kurmak istemesidir. Başka bir sebep olarak Çin'in Tek Çin prensibi çerçevesinde Tayvan'ın bağımsızlığa yönelik politikalarının durdurulması için askeri caydırıcılığını artırmak istemesi ve ABD'nin Tayvan'a yönelik desteğinin bunun önünde büyük bir engel teşkil etmesi gösterilebilir.²⁸⁴

Çin hükümeti, savunma politikasında gerçekleştireceği düzenlemeleri 2013 yılında organize edilen 18. Parti Kongresi'nin 3. Genel Kurul Toplantısı'nda deklare

²⁸²İnternet: "İşte 2020 raporu! Dünyanın en güçlü orduları açıklandı", (4 Şubat 2020), Web:<https://www.milliyet.com.tr/galeri/iste-2020-raporu-dunyanin-en-guclu-ordulari-aciklandi-6136733/1> (Erişim Tarihi: 11.04.2020)

²⁸³ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.299

²⁸⁴ Yılmaz, S. (2008). "Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri" Web:https://www.academia.edu/22187065/Y%C3%BCkselen_g%C3%BC%C3%A7_%C3%87inin_g%C3%BCvenlik_politika_ve_stratejileri (Erişim Tarihi:11.04.2020)

ederek 2015 yılında açıklanan Savunma Beyaz Belgesi ile uygulamaya koymuştur. Savunma Beyaz Belgesi'nde Çin'in yeni askeri doktrini olarak kabul edilen "aktif savunma" stratejisine geçilmiştir. Aktif Savunma Doktrini ile birlikte 2004 yılında "birleştirilmiş operasyonlarla, kesin vuruşla düşmanı kontrol altına almak" düşünce anlayışı yerini "bilişimin hâkim olduğu, stratejik noktalara kesin vuruşla zafer kazanmak için ortak operasyonlar" düşüncesine bırakmıştır. Ayrıca evveliyatta Çin'in karadaki operasyon ve çarpışma gücü esas alınırken deniz sahasındaki çatışmalar ve çıkarların ayyuka çıkmasıyla "yakın sularda savunma" stratejisine ek olarak "uzak sularda koruma" stratejisi eklenmiştir.²⁸⁵

Çin'in savunma stratejisini değiştirmesinde ABD ve iş birliği halinde olduğu bölge ülkelerine karşı Güney Çin Denizi'nde hak iddia ettiği yüksek petrol rezervi içeren Spratly ve Paracel adalarına ek olarak bazı kayalıkları egemenliğine katmak istemesi gösterilebilir. Benzer şekilde Aktif Savunma Doktrini ile "uzak sularda koruma" sağlama yetisini kazanan Çin Deniz Kuvvetleri ABD ve ittifak yaptığı ülkeleri kendi kıyılarından uzakta denetim altına alma ve engelleme imkanını yakalamışlardır. Ayrıca Çin stratejik ortak olarak gördüğü Rusya'yla ve Hindistan ile ŞİÖ çerçevesinde ortaklık kurarak ABD ve müttefiklerine karşı Güney Çin Denizi'nde bir manevra alanı oluşturmayı amaçlamıştır.²⁸⁶

Hu Jintao tarafından 2012 yılında düzenlenen 18. Parti Kongresi'nden bu yana Çin'in kendi haklarını korumasını bilen bir deniz gücü olması için gösterilen uğraşlar Xi Jinping döneminde de devam etmektedir. Xi, 2018 nisanında; "*Güçlü bir donanma inşa etme görevi bugün olduğu kadar acil olmamıştı.*" ifadesini kullanmış ve 24 Temmuz 2019 tarihinde yayınladığı Yeni Dönemde Ulusal Savunma Beyaz Kitabı'nda "uzak denizlerde misyonlar gerçekleştirebilecek güçlü ve modern bir deniz gücü inşa etme ihtiyacını" vurgulamıştır.²⁸⁷ Yeni Ulusal Savunma Beyaz Kitabı, Çin'in barışçıl yaklaşım çerçevesinde ulusal savunma angajmanlarını artıracak ve çok kutuplu dünya düzeni çerçevesinde bölgede daha proaktif politikalar izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Kitap'ta ayrıca nükleer kapasite, dış ve siber uzayın yanı sıra ulusal sular,

²⁸⁵ Tüter, M. 82018), a.g.e.194-195

²⁸⁶ Tarakçı, N. "Çin'in Yeni Askeri Stratejik Belgesi'nin Değerlendirmesi", (5 Haziran 2015), Web:https://tasam.org/tr-TR/Icerik/18525/cinin_yeni_askeri_stratejik_belgesinin_degerlendirmesi (Erişim Tarihi:12.04.2020)

²⁸⁷İnternet: "How is China modernizing its navy?" (3 Nisan 2020). Web:<https://chinapower.csis.org/china-naval-modernization/>. (Erişim Tarihi: 12.04.2020)

adalar ve Sarı deniz ve Güney Çin Denizi'ndeki su yüzeyindeki kayalıkların savunulmasının gerekliliği temel meseleler olarak görüşülmüştür.²⁸⁸

Pekin yönetimi tarafından ekonomik ve politik istikrarın önemli bir ayağı olan askeri gücün dolayısıyla PLA'nın 2004 yılında Hu Jintao tarafından yapılan konuşmada “çekirdek görev” olarak tanımlanan savaş durumu hariç diğer görevlerine dikkat çekilerek “yeni tarihi misyon” olarak belirtilen dört temel işlevi olduğu ifade edilmiştir. Bu temel misyonlardan ilki, ülke içerisindeki istikrarın sağlanması iken ikincisi, ülke dışarısından gelebilecek tehditlere karşı savunmayı sağlamaktır. Üçüncüsü nükleer caydırıcılık kabiliyetini geliştirmek olarak belirtilirken son misyon ise PLA'nın askeri operasyonlara katılma yeteneğini güçlendirmek olarak ifade edilmiştir.²⁸⁹

Pekin yönetimi son yıllarda artan askeri modernizasyonuna bir gerekçe olarak Japonya, Hindistan, Vietnam ve Tayvan'ın Asya-Pasifikte askeri potansiyellerini genişletmesini göstermektedir. İşbu gerekçenin de etkisiyle ekonomik olarak güçlenen Çin, gerek kara ve hava gerekse deniz kuvvetlerini güçlendirerek ve son teknolojik imkanları kullanarak²⁹⁰ Xi tarafından 2019 yılında yayınlanan Yeni Ulusal Savunma Beyaz Kitabı'nda belirtildiği üzere Çin Rüyası'nın bir ayağı olarak askeri modernizasyonun 2035 yılında büyük oranda başarılabacağı ve 2049 yılına gelindiğinde ise askeri güç noktasında ABD'nin seviyesine çıkarılması öngörülmektedir.

4.1.3.1. Çin'in kara kuvvetleri gücü

Çin Kara Kuvvetleri, hareket yeteneğini artırmak, askeri giderleri azaltmak ve savunmaya dayalı askeri politikadan bölgesel çaplı taarruz gücüne sahip olmak vb. amaçlarla 1995-2005 yılları arasındaki on yıllık süre zarfında hava ve deniz gücünü artırmak suretiyle azaltılma yoluna gidilmiştir.²⁹¹ Askeri modernizasyonu sağlamada hala önemli bir rol üstlenen PLA Kara Kuvvetleri Global Firepower'ın 2020 verilerine

²⁸⁸ Daşdemir, N. (2019). “Değişen Dengeler: Çin'in Yeni Savunma Stratejileri Bölüm 1: Askeri Reformlar”, *C4 Defence* (77), s.51-52

²⁸⁹ Scobel, A. ve Andrew, J. Nathan. (2012). “China's Overstretched Military”, *The Washington Quarterly* 35(4), 135-148, s.135-136

²⁹⁰ Karadağ, H. “Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme”, (20 Eylül 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/haluk-karadag-cin-kurtulus-ordusu-pla-ve-cinin-askeri-gucu-uzerine-bir-degerlendirme-31496h.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

²⁹¹ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.308

göre 3,500 tank, 33,000 zırhlı araç, 3,800 kendinden hareketli ağır silah ve 2,650 roket projektörü ile dünyanın üçüncü büyük kara kuvveti olma özelliğini sürdürmektedir.²⁹²

Özellikle Hu Jintao dönemi ile birlikte dış politikada “barışçıl gelişme” stratejisini benimseyerek uluslararası platformlarda dostane ilişkiler geliştirme yaklaşımı içerisinde olan Çin, ilk defa 1990 yılında Çin ordusuna kayıtlı beş personelini BM Ateşkes Sağlama ve Denetleme Teşkilatı (UNTSO) içerisinde görev almasını sağlamış izleyen yıllarda BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu (UNIKOM), Batı Sahra’daki Referandum için Gözlem Misyonu (MINURSO) ve BM Kamboçya’daki Gelişmiş Misyon (UNAMIC) bünyelerinde askeri personel görevlendirmesi yapmıştır. 2003 yılına gelindiğinde BM Güvenlik Konseyi Daimî üyeleri içerisinde BM’ye en yüksek personel katkısını sağlayan Çin kendi ordusundan BM operasyonlarına askeri personel sayısını 358’e çıkarmış ve 2014 yılına gelindiğinde bu sayı 3045 personele yükselmiştir.²⁹³

Temmuz 2019 tarihinde yayınlanan Yeni Ulusal Savunma Beyaz Kitabı’nda PLA Kara Kuvvetleri’nin taktik ve manevra yeteneğinin geliştirilmesi, çok fonksiyonlu bir savunma stratejisinin uygulanması ve sınır ötesi operasyonlar için ordunun iyi hazırlanmasının gerekliliğine yer verilmiştir. Ayrıca PLA Kara Kuvvetleri Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve Merkez olmak üzere bölümlere ayrılmış, Doğu Türkistan ve Tibet Askeri Komutanlıkları Kara Kuvvetlerine bağlanmıştır.²⁹⁴

4.1.3.2. Çin’in deniz kuvvetleri gücü

Çin’in askeri modernizasyonunun önemli bir ayağı olarak gördüğü PLA Deniz Kuvvetleri, Kara ve Hava Kuvvetleri’ne nazaran görece olarak daha çok gelişmenin kaydedildiği bir savunma kolu olarak görülmektedir. Bunun başlıca sebeplerinden biri Güney ve Doğu Çin Denizi’nin Çin ve bölge ülkeleri arasında yaşanabilecek sorunlara ev sahipliği yapmasının Çin’in denizlerdeki güvenlik kaygısını artırması olmuşken bir diğeri Tayvan meselesinin doğal bir sonucu olarak bölgede ABD’nin üstünlük kurma ihtimaline karşı Çin’in deniz gücünü artırmak istemesi olmuştur. Bunlara ek olarak

²⁹²İnternet: “China Military Strength (2020)”, 2020, Web:https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china. (Erişim Tarihi:11.04.2020)

²⁹³ Karadağ, H. (2018). “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin Uluslararası Barış ve Güvenliğe Katkıları”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 1(1), 55-74, s.61

²⁹⁴ Daşdemir, N. (2019), a.g.m.53

Çin'in küresel ekonomik hamlelerinin devamlılığı için hem enerji tedarikinin hem de uluslararası ticaretinin güvencesi olarak deniz hakimiyetini muhafaza etmek istemesi gösterilebilir.²⁹⁵

PLA Deniz Kuvvetleri kıyı çizgisinden itibaren 200 deniz mili açıklarında kuzeyi Japonya'ya uzanan Kurile, Senkaku ve Ryuku adaları Tayvan ve Güney Çin Denizi'nin bazı kesimlerinde faaliyetlerini gerçekleştiren bir "yeşil su donanması" olma özelliğinin yanı sıra günümüzde 700 deniz milinden daha uzak sahalarda gemi ve denizaltılarını operasyona dahil edebilmektedir. Bu sınır Endonezya ve Doğu Timor'a kadar uzanan ikinci ada zincirine tekabül etmektedir ve Çin'i "sınırlı mavi su donanması" seviyesine çıkarmıştır. Çin, bir sonraki süreçte Avustralya, Yeni Zelanda ve Guam'ın ardından Batı Pasifikte operasyon gerçekleştirebilecek bir "mavi su donanması" olma aşamasına geçmek istemektedir. Çin'in nihai amacı ise dünyada herhangi bir denizde operasyon kabiliyetine sahip küresel bir deniz gücü olmasıdır.²⁹⁶

Çin'in 2009 yılında ABD, Rusya, Hindistan, NATO (Kuzey Atlantik Paketi) ve Avrupa Birliği'ne bağlı birlikler tarafından Somali'de korsanlık faaliyetlerine karşın giriştikleri mücadeleye destek vermesi denizlerdeki ekonomik ve güvenlik bazlı çıkarlarını korumak istemesine ek olarak sorumluluk alan küresel bir güç olma isteğinin de bir tezahürü olarak yorumlanabilir. 2015 yılına gelindiğinde 70'ye yakın gemi ve 16 bin askeri personel ile Hint Okyanusu'nda bulunan PLA Deniz Kuvvetleri, uluslararası mahiyette görev alma imkanına kavuşarak ülkeler arasındaki imajını güçlendirme imkanına haiz olmuştur.²⁹⁷

Çin'in "mavi su donanması" olması için gerek duyulan en önemli unsurlardan olan ilk uçak gemisi Liaoning (tip 001) 2012 yılında hizmete girmiş ardından yüzde yüz yerli olarak tasarlanmış Shandong (tip 001A) uçak gemisi ise 17 Aralık 2019 tarihinde suya inmiştir. Çin bugün itibarıyla Tip002 adıyla 2024 yılında hizmete açacağı üçüncü uçak gemisinin yapım aşamasını sürdürmektedir.²⁹⁸ Benzer şekilde

²⁹⁵ Karadağ, H. "Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", (20 Eylül 2017), Web: <https://www.tyb.org.tr/haluk-karadag-cin-kurtulus-ordusu-pla-ve-cinin-askeri-gucu-uzerine-bir-degerlendirme-31496h.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

²⁹⁶ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.295

²⁹⁷ Karadağ, H. "Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", (20 Eylül 2017), Web: <https://www.tyb.org.tr/haluk-karadag-cin-kurtulus-ordusu-pla-ve-cinin-askeri-gucu-uzerine-bir-degerlendirme-31496h.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

²⁹⁸ "China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress (2020)". **Congressional Research Service**, s.9

Çin, çoğunluğu Çin ve Rus tasarım ürünü olan denizaltılarını gün geçtikçe daha işlevsel hale getirmektedir. Büyük kısmı nükleer olmayan saldırı denizaltılarından oluşmasına rağmen şu an az sayıda da olsa nükleer güçle çalışmakta olan nükleer saldırı denizaltıları ve balistik füze denizaltıları donanmanın bir parçası haline gelmiştir. 2020 itibarıyla toplamda 66 olan denizaltı sayısının 2030 yılında 76'ya çıkarılması ön görülmektedir.²⁹⁹ The 052C/052D destroyerler, Tip 54A fırkateyler, Tip 56 korvetler ve Tip 22 hücumbotları ve son olarak donanmaya eklenen 112 VLS (Dinkey Fırlatma Sistemi) bulunan Tip 55 destroyerler donanmanın diğer unsurlarını oluşturmaktadır.³⁰⁰

Yeni Ulusal Savunma Beyaz Kitabı'nda ise PLA Deniz Kuvvetleri'nin uzak denizlerde eğitim yürüttüğü ve uçak gemilerinin Batı Pasifikte savaş tatbikatına katıldığı vurgulanarak Deniz Kuvvetleri'ne bağlı Donghai, Nanhai, Beihai Filosu ve Deniz Piyade Kolordu'sunun politika değişikliğine giderek “yakın sularda savunma” stratejisinden “uzak denizlerde koruma” stratejisine geçtiğinin bilgisi verilmiştir.³⁰¹

Çin'in, ekonomik bazlı küreselleşme hamlelerinin genişletilerek kültürel olarak yumuşak gücünün önem kazandığı 2000'li yıllardan bu yana esasen sert güç unsuru olarak tanımlanan askeri deniz gücünü “Peace Ark” isimli bir hastane gemisi ile yumuşak güç unsuruna dönüştürmesi dikkat çekicidir. Şimdiye kadar 37 ülkenin ziyaret edildiği ve 180 bin kişinin tedavi edildiği “Peace Ark” üç yüz yatak, sekiz ameliyathane ve yirmi yoğun bakım ünitesi ve bir helikopter ambulans ile hizmet vermektedir. Çin “Peace Ark” vesilesiyle yalnızca kültürel olarak değil ekonomik ve siyasi olarak da çıkarlar sağlamaktadır. Geminin Kosta Rika gibi zengin petrol rafinesine sahip ülkeleri rota olarak seçmesi buna örnek teşkil etmektedir.³⁰²

²⁹⁹ “China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress (2020)”. Congressional Research Service, s.7

³⁰⁰ Kozan, E. “Çin Halk Kurtuluş Ordusu Deniz Kuvvetleri'ne Bakış”, (30 Temmuz 2019), Web:<https://www.defenceturk.net/cin-halk-kurtulus-ordusu-deniz-kuvvetlerine-bakis> (Erişim Tarihi:11.04.2020)

³⁰¹ Daşdemir, N. (2019), a.g.m.53

³⁰² Archana, A.L ve Li, M. “Geopolitical objectives fuel China's Peace Ark”, (13 Ekim 2018), Web:<https://www.eastasiaforum.org/2018/10/13/geopolitical-objectives-fuel-chinas-peace-ark/> (Erişim Tarihi:13.04.2020)

4.1.3.3. Çin'in hava kuvvetleri gücü

Deniz ve Kara Kuvvetleri'nde yaşanan gelişmelere ek olarak PLA Hava Kuvvetleri de yıllarca süren üretim sorunları ve etkinsizliğe rağmen son yıllarda büyük hamleler gerçekleştirerek gelişme yoluna gitmiştir. Rusya'dan ithal edilen 70 civarı Su-27 ve Su-30 savaş uçağına ek olarak Çin tarafından üretilen ve 2011 yılında tanıtılan J-10 prototip hayalet uçağı³⁰³ ve 2019 yılında tanıtılan 2100 km hıza sahip bombardıman ve elektronik savaş kabiliyetine sahip beşinci nesil hayalet uçağı olan J-20'nin yanı sıra 11 adet özel misyon uçağı, 911 helikopter, 281 atak helikopteri, 371 adet özel saldırı uçağı Çin Hava Kuvvetleri envanterinde yerini almıştır.³⁰⁴

Yeni Ulusal Savunma Beyaz Kitabı'nda PLA Hava Kuvvetleri'nin Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki "Red Sword" ve devriye uçuş tatbikatlarına katılım sağlayarak hava savunma stratejisinden taaruz stratejisine geçildiğinin altı çizilerek hava sahası eğitimlerine ağırlık verildiği vurgulanmış ve buna ek olarak füze savunma, erken ikaz ve karşı önlem hareketinin güçlendirilmesinin Hava Kuvvetleri'nin modernizasyonu noktasında önemine değinilmiştir.³⁰⁵

Çin'in PLA Hava Kuvvetleri'ne ağırlık vermesinin altında Asya Pasifikteki ABD varlığının dengelenmesine verilen ehemmiyetin yanı sıra hava gücünü ekonomik bir argüman olarak değerlendirme arzusu da yatmaktadır. Çin işbu amaç doğrultusunda insansız hava araçlarını Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır ve Irak gibi Orta Doğu ülkelerine daha ekonomik bir meblağ karşılığında ihraç etmektedir.³⁰⁶ Çin'in bu hamleleri hem bölgesel hem de küresel ölçekli olarak askeri güvenlik düzleminde stratejik rakip olarak gördüğü ABD'ye karşı var olma mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

4.1.3.4. Çin'in uzay ve nükleer gücü

ABD ve Rusya'dan sonra 2003 yılında uzaya insan gönderen üçüncü ülke olarak tarihe geçen Çin, bu tarihten sonra uzay çalışmalarını durmaksızın sürdürmüştür. Yang

³⁰³ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.310

³⁰⁴ "China Military Strength (2020)", 2020, Web:https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china. (Erişim Tarihi:11.04.2020)

³⁰⁵ Daşdemir, N. (2019), a.g.m.54

³⁰⁶ Karadağ, H. "Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", (20 Eylül 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/haluk-karadag-cin-kurtulus-ordusu-pla-ve-cinin-askeri-gucu-uzerine-bir-degerlendirme-31496h.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Liwei, Shenzhou V uzay gemisinde dünyanın yörüngesinde dolaşmış ve ardından 2005 yılında Shenzhou VI seferi ve 2008 yılında da Shenzhou VII seferi düzenlenerek ilk uzay yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında Tiangong I isimli bir uzay istasyonu fırlatılarak Çin'in uzay gücünde önemli bir gelişme kaydedilmiştir.³⁰⁷ Aya insan göndermek hedefi içerisinde olan Çin bu doğrultuda ilk olarak 2019 ocağında Ay'ın karanlık yüzüne Change-4 adında bir insansız uzay aracı göndermiş ve Ay'ın derinliklerinde toprak ölçümü yapan ilk ülke olmayı başarmıştır.³⁰⁸ Ayrıca Çin, uzaktan algılama uyduları, küresel konumlandırma ve gözlem uyduları, yörüngede devamlı kalacak uzay istasyonu kurma, Mars ve Jüpiter'i keşif gibi hedefleriyle 2045'te "uzayın lideri" olma amacı taşımaktadır.³⁰⁹

Çin konvansiyonel askeri gücüne ek olarak nükleer gücünü geliştiren bir ülke konumundadır. 1964 yılında H-6 tipi araçla gerçekleştirdiği ilk nükleer denemesinin üzerinden geçen 50 yılı aşkın süredir Çin, nükleer askeri güç konusunda “asgari caydırıcılık stratejisi” izlemektedir. Çin işbu strateji bağlamında nükleer silah kullanma noktasında “ilk kullanan olmama” kavramını uzun yıllardır temel prensip olarak benimsemektedir.³¹⁰ Buna ek olarak PLA nükleer kuvvet kullanma konusunda düşük uyarı seviyesini muhafaza ederek nükleer silah serbest bölgelerinde, nükleer güce sahip olmayan ülkeler üzerinde ve mecburi caydırıcılık halleri hariç nükleer silah kullanmama ilkelerini kendisine şiar edinmiştir.³¹¹

İlk olarak 1966 yılında Dong Feng (DF-2A) füzesi ile nükleer deneme gerçekleştiren Çin, 2000'li yıllardan itibaren füze sistemlerini geliştirerek 2008 yılında 7,200-11,200 km menzile sahip katı yakıtlı ateşleyici özelliği bulunan DF-31 ve DF-31A isimli iki kıtalararası balistik füzesini konuşlandırma imkanına kavuşmuştur. Bununla birlikte Çin ilk kez 2009 yılında kara tabanlı füzesini Cheng Jian (CJ-10) adıyla tanıtmıştır. 2013 yılından beri 12 adet DF-31, 30 adet DF-31A ve 54 CJ10

³⁰⁷ Shambaugh, D. (2016), a.g.e.320

³⁰⁸ Chang, K. “China’s Rover Finds Layers of Surprise Under Moon’s Far Side”, (26 Şubat 2020), Web:<https://www.nytimes.com/2020/02/26/science/china-moon-far-side.html> (Erişim Tarihi:11.04.2020)

³⁰⁹ İnternet: “Çin'in uydu fırlatma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.”, (23 Mayıs 2019), Web:<https://www.cnnturk.com/dunya/diger-haberler/cinin-uydu-firlatma-girisimi-basarisizlikla-sonuclandi> (Erişim Tarihi:12.04.2020)

³¹⁰ Tüter, M. (2018), a.g.e.198

³¹¹ Kristensen, H. M. ve Korda, M. (2019). “Chinese Nuclear Forces, 2019”, *Bulletin of the Atomic Scientists* 75(4), 171-178, s.172

füzelerini envanterine katmış olan Çin,³¹² 2019 yılında ÇHC'nin kuruluşunun 70. Yıldönümü anma töreninde şimdiye kadar ki en uzun (15,000 km) menzile sahip DF-41 nükleer başlıklı füzesinin de tanıtımını yapmıştır. (Çin'den gövde gösterisi, 2019) Kara tabanlı füze sistemlerinin yanında deniz tabanlı nükleer füze sistemini geliştiren Çin ilk kez 1982 yılında Ju Lang (JL-1) isimli balistik füzesini 1987 yılında 092-Tipi balistik füze fırlatma özelliği olan bir denizaltıdan (SSBN) fırlatma imkanını yakalamıştır. 2018 itibarıyla ise Çin Julong-3 adlı katı yakıtlı denizaltısından balistik füze fırlatma denemesinin başarılı olduğunu ifade etmiştir.³¹³

Çin, dış politikada Hu Jintao ile başlattığı barışçıl yükseliş stratejisini Xi Jinping ile daha proaktif politikalar izlemek suretiyle devam ettirmektedir. 2049 yılına gelinceye kadar her anlamda küreselleşmiş müreffeh bir devlet olma yolunda ilerleyen Çin'in hızlı ekonomik küreselleşmesine oranla dengeli bir askeri savunma stratejisi izlediği gözlemlenmektedir. Hem ana karada hem de bölgesel düzeyde çatışmalardan ve huzursuzluklardan uzak durması gerektiğinin farkında olan Çin'in Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin Doğu Asya'da etkisinin kırılmasıyla ABD'nin bölgede hegemonik güç olmasından duyduğu endişe Çin askeri savunmasının, bölgesel güç dengesini korumaya yönelik politikalar izlemesi sonucunu doğurmaktadır. Çin'in ABD'ye yönelik bu kaygısında 2011 yılında Obama'nın Asya'ya Dönüş stratejisini hayata geçirdiğine yönelik yapmış olduğu açıklamanın etkisi büyüktür. İşbu nedenle bölgedeki ekonomik ve politik üstünlüğünü korumak amacı taşıyan Çin, aktif savunma stratejisi uygulamak suretiyle bölge ülkelerinden veya ABD'den gelebilecek tehditlere karşı yeterli ve etkin bir savunma gücüne sahip olma amacını gütmektedir.

4.2. Çin'in Küreselleşmesini Geciktirici Unsurlar

Çin'in hızlı küreselleşme hamlelerine nazaran ana karada yaşanan sosyo-ekonomik ve politik boyutlu zafiyetlerin Çin ilerlemesine büyük engel teşkil etmekte olduğu görüşü çoğu yetkililer, akademisyenler ve halkın büyük bir kısmı tarafından paylaşılmaktadır. ÇKP'nin güdümündeki resmi bir gazete olan Halkın Günlüğü gazetesinin 2004 yılında çoğu Çinli ve yabancı uzmanların Çin'deki kırılganlıkların

³¹² Yılmaz, S. (2016). "Çin'in Nükleer Askeri Stratejisi ve Ulusal Güvenliği", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 151-185, s.171

³¹³İnternet: "Çin ilk denizaltı balistik füze atışını test etti", (24 Aralık 2018), Web:<https://www.cnnturk.com/dunya/cin-ilk-denizalti-balistik-fuze-atisini-test-etti> (Erişim Tarihi: 11.04.2020)

küreselleşmek isteyen Çin için engel teşkil ettiğine yönelik görüşlerine yer verdiği makalede ayrıca 2006 ve 2010 yıllarını kapsayacak olan 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bu sorunların çözümüne yönelik politika üretmesinin Çin için elzem olduğu ifade edilmiştir.³¹⁴

4.2.1. Küreselleşmeyi Geciktiren Politik Boyutlu Sorunlar

Çin'in politik sorunlarının başında sosyalist bir devlet olmasının olağan bir sonucu olarak demokrasi ve insan hakları konusunda gösterdiği zafiyet gelmektedir. Ekonomik olarak küresel liberal düzene büyük oranda ayak uydurarak piyasa ekonomisine adapte olan bir devlet olarak Çin, Batı'nın evrensel demokrasi ve insan hakları değerlerine uyum sağlamak noktasında uzun yıllardan beri isteksiz davranmaktadır.

Demokrasi konusunda başta ABD olmak üzere dünya kamuoyunda büyük tepkilere maruz kalan Çin'in olası bir demokratikleşme süreci yaşaması halinde yükselişine karşı oluşan tepkilerin direncinin kırılacağı gerçeğine rağmen³¹⁵ demokrasi Çin için aşılması her daim güç olan bir mesele olarak yerini korumaktadır. ÇKP'nin tek parti tekeline dayalı otoriter yönetiminin yerel ve uluslararası mecralarca eleştirilmesine rağmen Pekin yönetimi, evrensel demokratik ilkeleri uygulamak yerine Çin tarzı bir demokrasi kavramının olması gerektiğinden dem vurmaktadırlar. İşbu doğrultuda 2007 yılında Çin'in siyasi parti sistemi üzerine yayınlanan Beyaz Kitap'ta seçim demokrasisi ve danışma demokrasisinin bileşiminden oluşan "sosyalist demokrasi" konsepti ortaya atılmıştır. Seçim demokrasisinin arka plana atılarak danışma demokrasisinin uygulanmasını ön gören bu demokrasi biçimi, sonrasında gerçekleşen 19. Merkez Komitesi'nin 4. Genel Kurul toplantısının ardından yerini "bütün süreç demokrasi" kavramına bırakmıştır. Bu konsept ile karar verme sürecinin bütün olarak demokratik müzakerelerden geçtiği ifade edilerek Çin'in demokratik siyasal yapısının tartışmaya açılmayacak derecede Batı demokratik sisteminden üstün olduğu ifade edilmiştir.³¹⁶ Benzer şekilde Xi Jinping, demokrasinin uygulanması

³¹⁴ Tüter, M. (2018), a.g.e.221

³¹⁵ Luttwak, E. (2016). *Çin'in Yükselişi: Stratejinin Mantığına Karşı*, (1. Baskı), (Çev. Özer P.T.), İstanbul: Doruk Yayınları, s.17

³¹⁶ Kim, J. "Exploring China's New Narrative on Democracy" (6 Aralık 2019), Web:<https://thediplomat.com/2019/12/exploring-chinas-new-narrative-on-democracy/> (Erişim Tarihi:15.04.2020)

noktasında evrensel bir modele bağlı kalınmasının doğru olmadığını savunarak demokrasinin yalnızca oy vermekten ibaret olmadığı aynı zamanda karar alma sürecinde etkili olmak anlamına geldiğini vurgulayarak Çin'in devlet idaresinde danışmacı demokrasiye sadık kaldığının altını çizmiştir.³¹⁷

Çin'in demokrasi sınavı geçirdiği ve uluslararası camianın ortak kararıyla sınıfta bırakıldığı Tiananmen hadisesinden günümüze Pekin yönetiminin demokrasi konusunda çeşitli bakış açıları geliştirmesine ve kendine özgü demokratik sisteme sahip olduğunu ifade etmesine karşın temel demokratik değerlere bağlı olmaktan oldukça uzak politikalar yürütmesi şu an için ekonomik büyümeye odaklanan Çin halkının ve tek parti yönetiminin gündeminde ilk sırada yer almasa da ekonomik gelişmeye bağlı olarak eğitim ve ekonomik refah noktasında artışın yaşandığı bir Çin'de demokratik bir yönetime sahip olma arzusunun son tahlilde tek parti yönetimini meşruiyet bağlamında zora sokması kaçınılmazdır.

Pekin yönetiminin uygulama noktasında sıkıntı yaşadığı insan hakları kavramı ise Çin'in her bakımdan büyük bir güç olmasının önündeki en büyük handikaplardan biridir. Son yıllarda uluslararası kamuoyunun sempatisini kazanmak için yumuşak yüzünü devreye sokan Çin'in buna nazaran etnik veya rejimine yönelik tehdit olarak varsaydığı unsurlara karşı tutunduğu tavır ve uygulamaları küresel çaplı bir güç olma şansını azaltmaktadır.

Zengin yer altı kaynaklarına sahip olan ve jeopolitik açıdan Çin'in batıya açılan kapısı olarak değerlendirilen Doğu Türkistan Çin'in beş özerk bölgesi içerisinde en büyük olanıdır. Çin, sağladığı avantajlar nedeniyle uzun süredir bölge üzerindeki kontrolü sağlamak amacıyla bölgenin gerçek sahibi olan Uygur Türklerine yönelik giriştiği sert tutumla dünya kamuoyunun tepkisini çekmektedir. Başlıca amacı bölgedeki Türk varlığını kırmak olan Çin gerek nüfus politikaları gerekse mental ve fiziksel şiddet yoluyla bölge halkını asimile etmeye çalışmaktadır. Çin özerk bölgelerinden ikinci büyük topraklara sahip olan Tibet Özerk Bölgesi ise Çin'in insan hakları kavramını önemsemeyen politikalarını uyguladığı diğer bir bölgeyi oluşturmaktadır. 1950 yılında toprakları Çin tarafından işgal edilerek özerkleştirilen Tibet halkının Dalay Lama liderliğinde bağımsızlıklarını tekrar kazanmalarına yönelik

³¹⁷ Oktay, F. (2017), a.g.e.457

giriştikleri mücadele³¹⁸ çoğusu rahip birçok Tibetlinin tutuklanmasına ve işkence görmesine neden olmuş ve gerçekleştirilen protestolar sonucu çok sayıda insan katledilmiştir. Çin'in insan hakları ihlallerine maruz kalan diğer bir kesim ise Budizm ve Taoizm öğretilerinin modernize olmuş halinin yerel inanışlarla harmanlanması sonucu ortaya çıkan ve bu yolla insan bedeninin ölümsüzleştirildiğine inanan felsefi bir düşünce olan Falun Gong'u destekleyen gruplardır. Falun Gong'un Çin'de çoğu insanın takdirini ve üyeliğini kazanması sonucu Çin yönetimi tarafından rejimine yönelik tehdit olarak görülmesi sonucu 1999 yılında yasaklanması³¹⁹ şiddet olaylarını da beraberinde getirmiş ve Çin yönetimi tarafından orantısız bir karşılık verilerek çok sayıda insan katledilmiş kalanları ise hapse gönderilmiştir. Çin'in bu muameleleri dünya kamuoyunda tepkiyle karşılanmış ve insan hakları raporlarında da kendisine yer bulmuştur.³²⁰

Çin halkının uzun yıllardan beri maruz kaldığı başka bir politik boyutlu sorun yozlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yolsuzluk meselesidir. Xi Jinping'in 2012 yılında göreve gelmesinden sonra yolsuzlukla mücadele konusunda kapsamlı bir zafere ulaşılacağına sözünü vermesinin ardından ÇKP Merkezi Disiplin Denetleme Komisyonu'nca ülkede üst düzey yetkililer ve alt kademe çalışanlarına yönelik yolsuzluk operasyonları başlatılmıştır. İşbu bağlamda 2015 yılına kadar toplam 330 bin kişinin yargılanıp ceza alması sağlanmış ve çok sayıda idam ve müebbet hapis cezaları verilmiştir. Yolsuzlukla mücadele kapsamında kaplan olarak tabir edilen üst düzey yetkililerden Çin Ulusal Halk Kongresi Başkanı, Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Başkanı, ÇKP Merkezi Disiplin ve Denetleme Komisyonu Sekreteri gibi kişilerin yanı sıra ÇKP Merkezi Askeri Komitesi Başkan Yardımcıları da bulunmaktadır.³²¹ Berlin merkezli bağımsız bir kuruluş olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2012 yılında yayımladığı Yolsuzluk Raporu'nda ABD 19. Sırada yer alırken hızla gelişen bir ülke olarak Çin 80. sırada yer almıştır.³²² Yolsuzluk Algı

³¹⁸ Adıbelli, B. (2016), a.g.e.183

³¹⁹ Abdülkerim, M. (2016). Çin'de Yasaklanan Kilit: Falun Gong Üzerine. *Dini Araştırmalar Dergisi* 8(23), 229-238, s.232

³²⁰ Adıbelli, B. (2016), a.g.e.188

³²¹İnternet: "Çin'de yolsuzlukla mücadelede 'kaplan avı'", (10 Ekim 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-yolsuzlukla-mucadelede-kaplan-avi/1277942> (Erişim Tarihi: 18.04.2020)

³²²İnternet: "Türkiye 2012 Yolsuzluk Raporu'nda 49 Puanla 54'üncü Sırada Yer Aldı", (5 Aralık 2012), Web:<https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-2012-yolsuzluk-endeksinde-49-puanla-54-uncu-sirada-yer-aldi/1558820.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2020)

Endeksi 2019 Raporu'na göre ise ABD 23. Sıraya gerilerken Çin'in 80.sıradaki yerini koruduğu görülmektedir.³²³

Çin'de Xi ile başlayan yolsuzlukla etkin mücadele programına rağmen Çin'in yolsuzlukla mücadele konusunda gözle görülür bir yol kat edememiş olmasını bazı nedenlere bağlamak mümkündür. Çin'in yolsuzluk konusundaki kırılganlığını artıran başlıca unsur ülkedeki otoriter sosyalist bir yönetimin olmasından mütevellit demokrasi, özgürlük ve insan hakları kavramlarını askıda bırakacak uygulamaların mevcut olmasıdır. Liberal demokrat ülkelerin aksine şeffaf demokratik seçimler ve hesap verilebilirliğin olmaması ÇKP'nin ülke yönetiminde tek sesli politika yürütmesi yönetici ve yetkililerin liyakat usulü yerine keyfi olarak atanmalarının önünü açmakta ve rüşvet riskini artırmaktadır.³²⁴ Benzer şekilde Çin'deki ademi-merkeziyetçi yönetimlere tanınan geniş yetkilere nazaran yeterli denetimin yapılmaması yolsuzluk ihtimalini artıran başka bir faktördür.³²⁵ Çin devlet yönetiminden kaynaklı sorunların yanı sıra Çin'deki Konfüçyanist öğretisi ve "guanxi" anlayışının da yolsuzluk meselesiyle bağlantısı mevcuttur. Aile üyelerini, arkadaşları ve tanıdıkları gözetme, onlara iyilik etme yoluyla ilişkileri güçlendirme anlayışına dayanan "guanxi" kavramı zaman içerisinde bireysel boyutlu olarak algılanmanın ötesine geçerek Çin toplumunda birbirini kayırma ve çıkar sağlama amacına hizmet etmeye başlamış ve yolsuzluğun artmasında bir sebep olarak görülmeye başlanmıştır.³²⁶ Benzer duygularla hareket eden Konfüçyüsçü kültür anlayışında ise insanlar arasında ayırım yapmadan ihtiyaçlarının karşılanması öğretilerine rağmen akrabayı diğer insanlara nazaran önde tutma gözetme prensibi birbiriyle çelişmektedir. Esasen kişilerin aile ve yakın bağlar içinde oldukları insanlara yönelik ayrıcalık tanınmasının yolunu açan bu iki unsur, Çin toplumunda genişletilerek herhangi bir çıkar sağlayacakları kişileri bu sınıfa dahil ederek gözetmelerine neden olmakta ve yolsuzluğu artırmaları sonucunu doğurmaktadır.

³²³İnternet: "ULUSLARARASI ŞEFFAFLIK ÖRGÜTÜ 2019 YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ'Nİ AÇIKLADI", (23 Ocak 2020), Web:<https://www.seffaflik.org/2018-yolsuzluk-algi-endeksi-aciklandi/> (Erişim Tarihi:18.04.2020)

³²⁴ Zhu, J. (2018). "Corruption in Reform China: A Multidisciplinary Review, (Düz. W. Wu, ve M. W. Frazier), The SAGE Handbook of Contemporary China", **SAGE Publications**, s.13.

³²⁵ Oktay, F. (2017), a.g.e.386

³²⁶ Yin, X. (2017). "An Analysis Of Corruption In China: The Guanxi Network Of Chinese High Level Officials And Governors", **Master of Arts in International Development and Social Change (IDSC)**, Research Paper. s.2.

4.2.2. Küreselleşmeyi Geciktiren Sosyo-Ekonomik Boyutlu Sorunlar

Çin'in küresel bir güç olması yolundaki sosyo- ekonomik temelli sorunların başında 1978 yılında reform ve dışa açılım politikasının sonucu olarak sosyalist piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte yaşanan hızlı ekonomik gelişmenin 1990'lardan itibaren yoksulluğu azaltmasına rağmen ülkedeki gelir dağılımındaki eşitsizliği artırması olmuştur. Dünya Bankası verilerine göre 1990 yılında nüfusun %60'ı yani 750 milyon kişi yoksulluk sınırında yaşarken 2019 yılına gelindiğinde bu sayı 16,6 milyona gerilemiştir.³²⁷ Alt gelir gruplarında yaşanan iyileşmeye rağmen hızlı ekonomik büyümeden küçük bir kesimin büyük ekonomik çıkarlar sağlaması ise ülkedeki gelir dağılımı dengesizliğini artırmaktadır. 2002 ve 2007 yılları arasında ülkedeki geliri en düşük %10'luk bir kesimin aynı tarihlerde gelirinde yaşanan artış %50 oranındayken, ülkedeki en zengin %10'luk kesimin gelirinin ise %100'lük bir artış sağlaması gelir dağılımındaki adaletsizliği ortaya koymuştur.³²⁸ Ülkelerdeki gelir dağılımında adaleti gösteren ve 0 ve 100 arasında değişen gini kat sayısı oranı 2008 yılında Çin'de 49.1 seviyesine yükselerek Çin'in gelir dağılımında adaleti sağlayamayan bir ülke olduğunu kanıtlarken bu oran 2015 yılında 46.2'ye gerilemiş ve 2018 yılında tekrar yükselerek 46.8 seviyesine çıkmıştır.

Ülkedeki sürdürülebilir büyüme ve siyasi istikrar konularında çıkmazlara yol açabilecek bir sorun olarak görülen gelir dağılımında görülen eşitsizliğin büyük oranda kırsal ve kentsel kesim arasındaki uçurumdan kaynaklandığını söylemek doğru olacaktır. Kent ve kırsal kesim arasındaki gelir oranı eşitsizliği 1988 yılı için %37 oranındayken 2002 yılında %46 oranına çıkmıştır. 1978 yılında kırsal alana yönelik reformların da etkisiyle 1985 yılında %1,9 oranına inen eşitsizlik oranı kentsel reformların ön plana çıkarılmasıyla tekrar yükselerek 2009 yılında %3,3 seviyesine çıkarak zirveyi görmüştür.³²⁹ Son on beş yıl içerisinde kırsal kesimin gelirinin artırılması yönelik destek sağlanması, çiftçilere mecburi tahıl üretme şartının esnetilerek kâr marjı yüksek ürünler üretme imkânı verilmesi, kırsal kesim vergi oranlarının düşürülmesi ve kırsal kesimden pazarlara direk geçişin sağlanabileceği

³²⁷ Wescott, B ve Wang, S." Xi Jinping is determined to end all poverty in China by 2020. Can he do it?", (20 Nisan 2019), Web:<https://edition.cnn.com/2019/04/19/asia/poverty-alleviation-2020-xi-jinping-intl/index.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2020)

³²⁸ Oktay, F. (2017), a.g.e.389

³²⁹ Ertekin, M. S. (2017). "Çin'de Ekonomik Büyüme, Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği: Dünya Ekonomisinde Konumu", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* 12(1), 13-37, s.26.

yolların inşası vb. olumlu gelişmelerin de etkisiyle³³⁰ 2015 yılına gelindiğinde gelir oranı eşitsizliği %3 seviyesine geriletirse de farkın kapanması için daha çok çaba gerektiği ortadadır.

Çin’de gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan diğer başlıca unsur ise bölgeler arasındaki eşitsizliktir. Kıyı ve iç kesimler arasındaki gelir farkının meydana gelmesinde reform ve dışa açılım politikasının getirdiği konjonktürde devletin kıyı ile iç kesimler arasındaki bölgesel gelir dengesini sağlamak yerine önceliğini kıyı bölgeleri geliştirmek suretiyle hızlı ekonomik kalkınmayı sağlamaya vermesi gösterilebilir. 2000’li yıllardan itibaren Pekin hükümeti, kıyı ile iç kesimler arasındaki gelir farkını azaltmak için iç kesimlerde kalkınma hamleleri gerçekleştirmiş, kıyı şehirlerine ek üretim maliyetleri yüklemiş³³¹ olsa da 2012 yılına gelindiğinde Çin’in Pekin, Shanghai, Jiangsu ve Tianjin gibi kıyı eyaletlerinde kişi başı ortalama gelir 10-15 bin dolar seviyesindeyken Guizhou, Gansu ve Yunnan gibi iç bölgede yer alan eyaletlerde kişi başı gelir miktarı 3 bin dolar seviyesinde kalmıştır.³³²

Son yıllarda Çin’deki çalışan nüfus oranındaki azalma Çin’in en önemli içsel problemlerinden biri haline gelmiştir. Şu an için dünyada ilk sırada yer alan Çin nüfusu 2010 yılında 1,36 milyar kişiye 2050 yılında 1,58 milyara yükseleceği tahmin edilmektedir. Çin nüfusunun, ekonomik refahın ve sağlık sistemindeki iyileşmenin sonucu olarak yaşam süresinin uzaması ve 1980’lerden beri aile planlamasında uygulanan tek çocuk politikasının sonucu olarak yaklaşık yirmi yıldır yaşlanmaya başlaması Çin’in özellikle ekonomik olarak küreselleşmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Çin’deki 65 yaş üstü nüfus 2000 yılında 90 milyon dolaylarındayken bu sayının 2050 yılı için 300 milyon kişiye yükselmesi beklenmektedir.³³³ Tek çocuk politikasının bir sonucu olarak Çin’deki mevcut düşük doğurganlık oranı sonucu 2000-2010 yılları arasında Çin nüfusu yalnızca %0,57 oranında artarak 73,9 milyon kişi artmıştır. Mevcut doğum oranı devam ettiği sürece 2027 yılına gelindiğinde Çin nüfusundaki büyüme negatife evrilerek ve 21. Yüzyılın sonuna gelindiğinde ise toplam Çin nüfusunun 950 milyonun altına düşeceği varsayılmaktadır. İşbu gerekçeyle Çin yönetimi uzun yıllardan beri sürdürdüğü tek çocuk politikasını Ocak 2016

³³⁰ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.278

³³¹ Ertekin, M. S. (2017), a.g.m.30

³³² Oktay, F. (2017), a.g.e.389-390

³³³ Zou, X. ve Say, D. (2014). “China’s Ageing Population: Challenges and Implications”, *5th Annual Conference of the International Association for Asia Pacific Studies*, 310-318.

itibarıyla terk ederek her aileye iki çocuk hakkı tanımaya başlamıştır. Bu politikanın sonucu olarak 2016 yılında Çin'deki yeni doğan sayısı son 16 yılın en yüksek seviyesine ulaşırken 2017 yılında bu sayı 600 bin azalmış ve 2018 yılında ise 2017 yılına göre 2 milyon düşmüştür. Çin Ulusal İstatistik Bürosunun verilerine göre 2018 yılında Çin'de 15 milyon 230 bin bebek dünyaya gelirken, 9 milyon 930 bin kişi ölmüş ve Çin nüfusu 2018'de 5,3 milyon artışla 1 milyar 395 milyon 380 bine yükselmiştir.³³⁴

Çin'in küreselleşmesinin önündeki handikaplardan bir diğeri ise gün geçtikçe artan enerji hammadde ihtiyacıdır. 1978 yılından itibaren Çin'deki hızlı sanayileşmenin sonucu olarak Çin'in başta kömür ve petrol olmak üzere enerji hammadde kaynaklarına olan ihtiyacı hiç olmadığı kadar artmıştır. 2005 yılında Çin'in toplamda 15,6 milyar varil petrol rezervi, 1,6 trilyon metre küp doğal gaz rezervi bulunurken bu oranlar 2015 yılı içerisinde 18,5 milyar varil petrol ve 3,8 trilyon metreküp doğal gaz rezervine ulaşmıştır. Yine Rusya'dan sonra ikinci büyük kömür rezervine sahip olan Çin 2015 yılında 114 milyar ton kömür rezervi ile dünya kömür rezervinin yaklaşık %13'üne sahiptir.³³⁵ Dünyanın büyük enerji hammadde tedarikçilerinden birisi olan Çin aynı zamanda yoğun nüfusu ve endüstriyel kapasitesiyle küresel enerji tüketiminin dörtte birini tek başına gerçekleştirerek enerji tüketimi bakımından ABD'yi geride bırakarak zirveye oturmuştur.³³⁶

Çin'in enerji tüketimi konusunda dünya ülkeleri arasında birincil seviyeye yükselmesinde ve bununla bağlantılı olarak enerji tedariki noktasında sıkıntı yaşamasında etkili olan en önemli faktör özellikle 1990'lardan itibaren yüksek hızlı ekonomik reform ve kalkınma dönemine geçilmesi olmuştur. Çin ekonomik büyümesinin en önemli sac ayağını oluşturan endüstriyel üretimin sonucu olarak enerjiye olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Ağır endüstri üretimine ağırlık veren Çin'de çelik, alüminyum ve petro kimyasalların işlenmesi, cam ve çimento üretimi gibi enerjinin fazlaca kullanıldığı sektörlerin başı çekmesi enerjiye olan ihtiyacı artırmaktadır.³³⁷ Çin'in enerjiye olan bağımlılığını artırarak bu noktada sıkıntı yaşamasının altındaki başka bir neden ise kırsal alandan kentlere doğru yaşanan göç

³³⁴ Kabakçı F. "Çin'de 'tek çocuk politikası' kalkmasına rağmen çocuk sayısı düştü", (23 Ocak 2019), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-tek-cocuk-politikasi-kalkmasına-ragmen-cocuk-sayisi-dustu/1372164> (Erişim Tarihi:20.04.2020)

³³⁵ Ertekin, M. S. (2017b). "Çin'in Büyüyen Enerji Talebinin Karşılmasında Afrika'nın Önemi." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (12), 189-222, s.192

³³⁶ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.207

³³⁷ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.209

dalgasıyla birlikte şehir hayatının olmazsa olmazlarından olan ulaşım talebinin yoğunlaşması ve ulaşım sektörünün enerjiye olan ihtiyacının artması olmuştur.³³⁸ Benzer şekilde hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak inşaat sektörünün Çin’de büyük bir patlama yaşaması sonucu ev ve iş yeri inşaatlarında yalıtımın göz ardı edilerek ısınma noktasında enerji tasarrufunun sağlanamamış olması Çin’in enerji tüketimini artırmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir üretim gerçekleştirme noktasında verimsiz çalışan kamu işletmelerinin çok kısıtlı bir ekonomik çıktı üretmesine nazaran yüksek enerji tüketimine yol açmaları Çin’i enerji hammadde temin noktasında zora sokan başka bir nedendir.³³⁹

Çin’in küresel bir güç olmasının yolundaki zorlayıcı unsurlardan bir diğeri ise endüstrileşmenin bir sonucu olarak Çin’de giderek yoğunlaşan çevre kirliliği sorununun baş göstermesi olmuştur. Çevre sorunlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi ve kaynak israfı dikkate alındığında Çin, Dünya Bankası raporuna göre yaklaşık olarak %9 oranında bir maliyet kaybına uğrayarak yıllık büyüme oranının hemen hemen hepsini çevre sorunları sonucu ortaya çıkan kayıpları gidermek için harcaması sorunuyla karşılaşmaktadır.³⁴⁰

Çin enerji ihtiyacının yaklaşık %70’ini karşılayan ve diğer alternatif kaynaklara nazaran teminin daha ekonomik olması nedeniyle kömür tüketimi ekonomik sektörlerde sürekli artış göstermiştir. Bu bağlamda Çin karbon emisyonu bakımından 2006 yılında ABD’yi yakalamış ve ülkedeki mevcut enerji ve ekonomi politikalarının devam etmesi noktasında 2025 yılına kadar ABD’nin iki katı emisyon açığa çıkarma potansiyelini de barındırmaktadır.³⁴¹ 2013-2014 kış aylarında Pekin’deki hava kirliliği seviyesi Dünya Sağlık Örgütü’nün yaşanabilir sınır olarak gördüğü seviyenin oldukça üzerinde seyretmiştir. Aynı yıllar içerisinde ABD Çevre Koruma Ajansı’nın Hava Kalitesi Endeksi raporuna göre hava kirliliği seviyesi tanımlanabilecek en yüksek sınırı da aşmıştır. Bahsi geçen hesaplamalarda şehrin havası 300 gün için “sağlıksız”, 60-70 gün için ise “çok sağlıksız” veya “tehlikeli” olarak tanımlanmıştır.³⁴² 2013 yılında Pekin’de gerçekleşen ve şehrin üzerini kaplayan yoğun bir sis tabakası şeklinde

³³⁸ Ertekin, M.S. (2017b), a.g.m.194

³³⁹ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.211

³⁴⁰ Oktay, F. (2017), a.g.e. 217

³⁴¹ Shealy, M., ve Dorian, J. (2008). “Forecasting Chinese Energy Demand: Is the World in Denial?” *Second Quarter*, 37-40, s.39

³⁴² Oktay, F. (2017), a.g.e. 393

ortaya çıkarak dünya kamuoyunun ilgisini toplayan hava kirliliği “havadaki kıyamet” tabiriyle dikkat çekmiştir.³⁴³ 2018 yılında ise Pekin Meteoroloji Bürosu tarafından yapılan açıklamada havadaki PM2.5 ve PM10 zararlı partiküllerinin tehlikeli boyuta ulaştığı ve kentte hava kirliliğinin üst sınırını geçmesi üzerine “mavi alarm” verildiği açıklanmış ve mümkün olabildiğince halkın sokağa çıkmaması tavsiye edilmiştir.³⁴⁴

Çin’de çevre kirliliği konusunda hızlı sanayileşmenin negatif etkisi yalnızca hava kirliliği olarak değil aynı zamanda toprak ve su kirliliği şeklinde de tezahür etmektedir. Tarım sektöründe kullanılan ilaçlar, fabrikalar tarafından doğaya salınan sanayi atıkları vb. nedeniyle Çin geri dönüşü mümkün olmayan çevresel problemler yaşamaktadır. Çevre Koruma Bakanlığı’nın 2014 yılında yayınladığı rapora göre Çin, nüfusunun büyük bir kısmı tarafından içme suyu olarak kullanılan yeraltı su kaynaklarının %60’ının ve benzer şekilde ülkede bulunan göl ve nehir sularının %40’ının insan tüketimi için elverişsiz olması sorunsalıyla karşı karşıya gelmiştir.³⁴⁵ Benzer şekilde bakanlığın yaptığı açıklamada Çin tarım arazilerinin yaklaşık %20’sinin kullanılamaz halde olduğu ifade edilerek çevre kirliliğinin toprak üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir.

Çin’i olası ek maliyetlere yol açarak ekonomik anlamda zor durumda bırakacak başka bir mesele de salgın hastalıklardır. Capital Economics’in verilerine göre ilk olarak 2002 yılında Çin’de görülen SARS hastalığı Çin’in GSYH’sinde %3 civarında bir küçülmeye neden olarak piyasalarda durgunluğa yol açmıştır. Benzer şekilde uluslararası derecelendirme kuruluşu olan Moody’s, 2019 yılında Çin’de başlayan bir pandemi olan Covid-19 virüsü sonucu Çin’in ekonomik olarak zarar göreceğini ifade etmiştir. Standart and Poors’a göre ise Çin ekonomik büyümesi Covid-19 nedeniyle 2020 yılında 1-2 puan kaybetme riskiyle karşı karşıyadır.³⁴⁶

³⁴³ Kroeber, A.R. (2017), a.g.e.216

³⁴⁴ Kabakçı, F. “Çin’de 'Hava Kirliliği Tehlikeli Boyutlara Ulaştı' Uyarısı”, (28 Mart 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-de-hava-kirliligi-tehlikeli-boyuta-ulasti-uyarisi/1101339> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

³⁴⁵ Oktay, F. (2017), a.g.e. 394

³⁴⁶ Gönültaş, B. “Koronavirüsün Çin ve küresel ekonomiye maliyeti artabilir”, (29 Ocak 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/koronavirusun-cin-ve-kuresel-ekonomiye-maliyeti-artabilir/1717727> (Erişim Tarihi:23.04.2020)

5. ÇİN’İN KÜRESELLEŞME HAMLESİ OLARAK KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ

Çin’in 21. Yüzyılın yükselen güçleri arasındaki ayrıcalıklı konumunu pekiştiren ve mevcut küresel sistemin yeni hegemonik gücü olma ihtimalinin önünü açan Kuşak ve Yol, bilinen adıyla Modern İpek Yolu Girişimi’nin içerdiği anlamın, kapsadığı alanın, finansman boyutunun, ortaya koyduğu temel prensiplerinin ve şimdiye kadar geldiği aşamaların anlaşılması ve girişimin baş mimarı Çin açısından değerlendirilmesi bakımından bu bölüm önem arz etmektedir.

5.1. Kuşak ve Yol Girişimi’nin Tarihsel Arka Planı

Xi iktidarı sonrası uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandıran ve Çin’in her bakımdan küresel bir güç haline gelmesinde kilit öneme sahip olduğu düşünülen Kuşak ve Yol Girişimi, mahiyeti ve kapsadığı alan bakımından Tarihi İpek Yolu’nun Çin tarafından modernize edilerek gündeme getirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. İşbu nedenle girişimin anlaşılması bakımından Tarihi İpek Yolu’nun genel hatları itibarıyla değerlendirilmesinde fayda vardır.

Tarihi kaynaklardan yola çıkarak takriben iki bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilen İpek Yolu, Doğu ile Batı arasında çoğunluğu ipekten oluşan ürünlerin ve diğer kıymetli mal ve eşyaların el değiştirdiği bir ticaret ağını kapsamaktadır. Doğu’nun zenginliklerinin Batı’ya aktarılmasında büyük bir öneme haiz olan bu ticaret yolunun uzun geçmişine kıyasla isimlendirilmesi ancak 1877 yılında Alman bilgini Ferdinand von Richthofen tarafından gerçekleştirilmiş ve bu tarihten sonra “İpek Yolu” tabiri kullanılmaya başlamıştır.³⁴⁷

Tarihi İpek Yolu’nun ortaya çıkmasında mihenk taşı görevi üstlenen gerekçe ise Büyük Hun Devleti ve Çin’in Han Hanedanlığı arasında M.Ö 206- M.S 220 yılları arasında gerçekleşen siyasi, askeri ve ekonomik rekabete dayanmaktadır. Bilhassa M.Ö 200 yılında Hun imparatoru Şan-Yü Mete’nin, Çin imparatoru Kao-ti’yi, Pai-teng dağında kuşatma altına alarak zapt etmesinin akabinde Han Hanedanlığı tarafından Hunlara her yıl ipekli kumaş, içki ve yiyecek verilmesi kararlaştırılmış ve evlilik

³⁴⁷ Tezcan, M. (2014). “İpek Yolu’nun İran Güzergahı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engelleme”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 1(3), 96-123, s.97

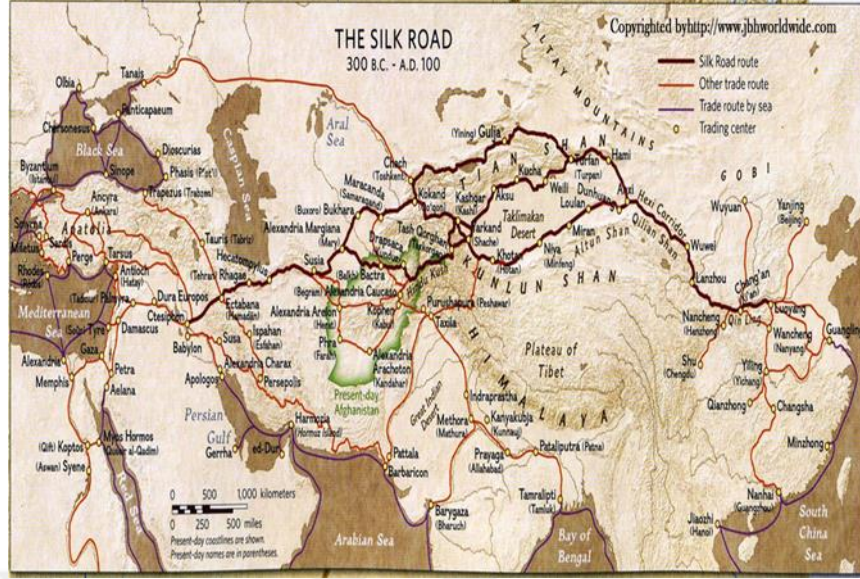
yoluyla uyum anlaşması yapılarak Han Hanedanlığı üzerindeki Hun baskısı artırılmıştır. Hunların gerek siyaseten gerekse ekonomik olarak Han Hanedanlığı üzerinde egemenlik sağlaması³⁴⁸ Çinlilerin Sarı Irmak vadisindeki varlıklarının tehdit altında olduğu gerçeğini ortaya çıkarmış işbu gerekçeyle Han sülalesinin bünyesinde bulunan yönetici ve askeri sınıf tarafından Hunların batısındaki beylikleri Hunlara karşı doldurmak ve bu beylikler ile ittifak etmek suretiyle Hun tehdidini bertaraf etmek saikiyle casusluk faaliyetlerinde bulunulmuştur. Önceleri Çin'in güvenliği gerekçesiyle batı ile sürdürülen diyalog, sonraları Çin milli ülküsünün önemli bir parçası olarak addedilen “Xiyü” yani “Batı Diyar” anlayışının temellerini atarken öte yandan ilişkilerin sürekliliği açısından kritik önemi olan ticari kervanların bir yol üzerinden geçmesi zamanla ticari, siyasi ve güvenlik boyutlu olarak değerlendirilen İpek Yolu'nu ortaya çıkarmıştır.³⁴⁹

Doğu'da Çin'in başkenti Xi-an'dan başlayarak Türkistan üzerinden Afganistan, İran ve Anadolu'dan geçerek Avrupa'ya ulaşan ve dünyanın en uzun ticaret ağı olma sıfatını bünyesinde taşıyan İpek Yolu, Coğrafi Keşifler ile birlikte deniz güzergahları üzerinden yeni ticaret ulaşım ağlarının ortaya çıkacağı 15. Yüzyılın ortalarına kadar Doğu ve Batı toplumları arasında ticari, siyasi, dini ve kültürel ilişkilerin güçlenmesini sağlayan bir misyona sahip olmuştur. Çin'in ipekli malları ve değerli madenlerinin yanı sıra Hindistan'ın zengin baharatlarını Batı'ya aktaran kervan saraylar kültür ve medeniyetlerin kaynaşmasında baş rol oynamıştır. Yalnızca ekonomik değil siyasi ve kültürel olarak da üzerinde hakimiyet kurmanın önem teşkil ettiği ve Müslüman Türk Devletleri'nin asayişi sağlamaları suretiyle Çin'in Xi-an şehrinde gelen kervanları, He-xi koridorunu geçerek Doğu Türkistan'ın Kaşgar kentine kadar ulaştıran İpek Yolu, bu aşamadan sonra biri Hindikuş dağlarından Afganistan ve Türkmenistan sınırı üzerinden Hazar denizine diğeri ise Karakum dağları üzerinden İran ve Anadolu'ya akabinde deniz güzergahları vasıtasıyla Akdeniz ve Karadeniz'e ve nihai olarak Avrupa'ya uzanan iki ana kola ayrılarak devam etmiştir.³⁵⁰

³⁴⁸ Onay, İ. (2019). “Tarihi İpek Yolu'nun Açılması ve Sonrasına Dair Süreçte İktisadi Faktörlerin Yeri ve Önemi”, *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(3), 60-86, s.63

³⁴⁹ Karluk, A. C. (2020). “Çin'in Ülküsü, Soykırım Mağduru Doğu Türkistanlılar ve Hayal Kırıklığı”, *Türk Yurdu* 109(400), 30-35, s.31

³⁵⁰ Çakan, V. (2017). “Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 35-52, s.36.

Harita 5.1. Tarihi İpek Yolu³⁵¹

15. yüzyıla gelindiğinde Avrupa toplumları tarafından hem İpek Yolu üzerinde hakimiyet kuran Müslüman toplumların ticareten ve siyaseten etkisini kırmak hem de karada hayvan taşımacılığı vasıtasıyla yürütülen ticaretin zaman ve güvenlik açısından bazı sorunlara yol açmasına bağlı olarak taşınan malların değerinde ve miktarında sınırlamalar olması buna nazaran yalnızca harita ve pusula kullanarak ağır tonajlı gemilerin rüzgar gücüyle kısa sürede daha fazla ürün ve mal taşıyacağı deniz ticaretinin öneminin anlaşılması üzerine Coğrafi Keşiflerin gerçekleşmesi Tarihi İpek Yolu’nun önemini giderek kaybetmesine yol açmıştır. 15. Yüzyılın ortasından itibaren 18. Yüzyılda gerçekleşen Endüstri Devrimi’ne kadar uluslararası ticaret deniz hakimiyeti altında yürütülürken bu tarih itibarıyla devrimin itici gücünü oluşturan demiryollarının, büyüyen sanayi sektörüne dışarıdan ham madde sağlamak ve yeni pazarlara kolayca ulaşım imkânı tanınması gibi nedenlerden ötürü geliştirilmesi uluslararası ticaretin yeniden kara hakimiyeti altında sürdürülmesine olanak tanımıştır.

20. Yüzyılın sonunda gerek Sovyetler Birliği’nin parçalanması sonucu bağımsızlıklarını kazanan Türkistan Cumhuriyetleri’nin zengin enerji kaynakları nedeniyle uluslararası ticarete stratejik bir konuma sahip olmaları gerekse Hindistan, Çin ve Güney Asya ülkelerinin iktisadi açıdan liberal ekonomik düzene ayak uydurarak bölgesel düzlemde aktif politikalar geliştirmeleri³⁵² uluslararası ticaretin

³⁵¹ Bunun için bkz: <https://www.chinadiscovery.com/assets/images/silk-road/maps/China-Silk-Road-Map-full.jpg>

³⁵² Kalaycı, İ. ve Şahin, G. (2014). “Yeni Bir Küresel Kalkınma Paradigması: Sürdürülebilir İpek Yolu”, (Düz. Kahraman M. ve Kalaycı İ.) *Avrasya Etüdları* 20 (45), 123-154, s.129.

Atlantik merkezli yapısını doğu batı yönünde değiştirerek İpek Yolu'nun yeniden gündeme gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. İşbu nedenle 20 Temmuz 2011 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Hindistan ziyareti sırasında yaptığı konuşmada Tarihi İpek Yolu'nun, Güney Asya ve Türkistan'ın yanı sıra dünyadaki diğer bölgeleri birbirine bağlama misyonuna değinerek 21. Yüzyılda yeniden hayata geçirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

ABD'nin İpek Yolu'nu gündeme getirmesinin en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz Güney Asya ve Türkistan arasında yer alan ve Asya kıtasında köprü vazifesi gören Afganistan üzerinde 11 Eylül sonrası sağladığı hakimiyeti devam ettirerek Asya'yı ticari ve siyasi anlamda kontrol altında tutmaktır. Bu bağlamda ABD, Afganistan ve çevresinde ticaret ağları, inşaat, altyapı ve hukuk sistemini iyileştirme, ekonomiyi ve demokratik yönetim sistemini güçlendirme, ABD'nin bölge halkı üzerindeki imajını düzeltmek gibi yollarla bölgedeki hakimiyetini pekiştirmek istemektedir. ABD ayrıca bu vesileyle Güney Doğu Asya'nın potansiyel gücü olarak görülen Çin'i ve Türkistan'da etkinliği bilinen Rusya'yı pasifize ederek uluslararası statüsünü devam ettirmeye çalışmaktadır.³⁵³ ABD'nin Asya ve Avrasya eksenli “Yeni İpek Yolu” vizyonu “aslında çok taraflı ve farklı odaklı, ancak amaçta birleşen bir projeler bütünüdür. ABD, hareket merkezine Afganistan'ı alan ve çevresindeki ülkelere açılan ortak bir iş birliği ve yatırım alanı oluşturma, bu alanın dünyanın diğer bölgeleriyle ekonomik olarak bütünleşmesini sağlama anlayışında YİY stratejisi uygulamaktadır; işin içine politik ve güvenlik iş birliği boyutlarını da açıkça dahil etmekte ve YİY'in ABD desteğiyle inşa ediliyor olduğunu ilan etmektedir.”³⁵⁴ İşbu amaçla ABD'nin ikinci durağı olarak Türkistan Cumhuriyetleri gelmektedir.

Bakıldığında ABD'nin Türkistan'a olan ilgisinin SSCB'nin parçalanmasına müteakip 1990'lı yıllarda başladığı görülmektedir. Amerikan Kongresi tarafından 1999 yılında çıkarılan “İpek Yolu Strateji Yasası” ABD'nin Türkistan ve Güney Kafkasya politikasının esaslarını içermesi bakımından önemlidir. İşbu yasa ile birlikte ABD, “güneyden, kuzeyden ve doğudan gelen siyasi ve ekonomik baskılara maruz kalan Kafkasya ve Türkistan'ın Batı'yla bağlarının gelişmesiyle istikrara kavuşacağı

³⁵³ Chen, J. ve Liang, Q. (2018). “Comparative Study on the “New Silk Road” Strategy between China and the U.S”, *Journal of Finance Research*, 2(1), 1-6, s.3

³⁵⁴ Şahin, Ç. (2016). Çin ve Avrupa Birliği'nin Yeni İpek Yolu Girişimleri ve Orta Asya'ya Yansımaları, *III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, 53-58, s.54.

belirtilerek”³⁵⁵ bölgede bağımsızlık, egemenlik, demokrasi ve insan haklarına olan bağlılığın artırılması, ırkçılık ve anti semitizmle mücadele etmek, bölgesel sorunların çözümü noktasında gerekli desteği sağlamak ve sınır ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olmak, ekonomik bazlı iş birliğini geliştirmek, piyasa sisteminin uygulanmasını desteklemek, iletişim, ulaşım, sağlık ve enerji konularında altyapı desteği sunmak ve Avrupa- Atlantik topluluğu tarafından doğu-batı eksenli ticari ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesini desteklemek gibi farklı türden amaçlarla Rusya’nın bölgedeki etkisini kırarak bölge üzerinde hegemonyasını kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır.³⁵⁶ Benzer şekilde 6 Ekim 2009 tarihinde ABD Siyasi İşler Müsteşarı William Burns, Amerikan Ticaret Odası’nda yaptığı konuşmada ABD ve Türkistan ekonomik ilişkilerinin “İpek Yolu Ticaret ve Yatırım” vizyonu çerçevesinde yürütülmesinin ABD’nin Türkistan’daki ekonomik ilişkilerini güçlendirme, Türkistan’ın politik ve ekonomik bakımdan modernleşmesini sağlama, Türkistan’nın güvenliği konusunda yerel toplumu bir arada tutmak için destek vermesi bakımından önemli olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁷

ABD’nin 2011 yılında resmen deklare ettiği “Yeni İpek Yolu” projesine karşı en somut adım 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından açıklanan Yeni İpek Yolu projesi olmuştur. Her bakımdan güçlü müreffeh bir Çin idealinin kavramsallaştırılması sonucu ortaya çıkan “Çin Rüyası” söyleminin önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilen İpek Yolu girişimi, Çin’in tarihten gelen misyonunu kullanarak 1979 yılından beri yürüttüğü “Reform ve Dışa Açılım” politikasının sonucu geçirdiği ekonomik dönüşüm ve buna bağlı olarak ekonomi ve dış politika bağlamında küresel bir güç olma yolunda hızlı adımlarla ilerlemesini perçinleyecek olan önemli bir hamle olarak görülmektedir.

5.2. Kuşak ve Yol Girişimi’nin Ortaya Çıkış Gerekçeleri

Çin’in Tarihi İpek Yolu’nu revize ederek gündeme taşımasının en önemli gerekçelerinden biri bölgesel düzlemde maruz kaldığı çevrelenme ve kuşatılmışlık hissinden kurtularak kendisine manevra alanı inşa etme arzusudur. Çin’in son yirmi

³⁵⁵ Ayan, E. (2016). “Yeni İpek Yolu Stratejileri ve Trans-Avrasya Güvenlik Sistemleri”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(3), 9-24, s.54

³⁵⁶ Pirinççi F. (2008). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63(1), 207-235, s.212

³⁵⁷ Chen, J. ve Liang, Q. (2018)., a.g.m.2

yıldır hızlı ekonomik küreselleşmesine ek olarak siyasi ve askeri kapasitesini artırarak öncelikle bölgesel ve akabinde küresel bir güç olacağı yönündeki algı 2012 yılında Obama yönetimindeki ABD'nin Hint Pasifik stratejisini benimseyerek Asya'ya Dönüş politikası³⁵⁸ ile ekonomik, siyasi ve askerî açıdan bölgedeki Çin varlığını zayıflatmak amacıyla harekete geçmesine sebep olmuştur. ABD'nin, Çin ile çeşitli anlaşmazlıklar yaşayan Japonya, Güney Kore, Vietnam ve Filipinler gibi bölge ülkeleriyle Trans Pasifik Ortaklığı'nı kurarak Çin'i Doğu ve Güney Çin Denizi'nde köşeye sıkıştırma ve çevreleme çabaları³⁵⁹ Çin'in Avrasya'ya Dönüş stratejisinin³⁶⁰ uygulayıcısı olarak Kuşak ve Yol Girişimi'ni devreye sokması ve girişimin Çin'in yatırım ve kalkınma konularında ihmal ettiği Batı sınırı üzerinden başlatılmasıyla sonuçlanmıştır.³⁶¹

Çin'in gelişen ekonomisine yeni pazarlar bulma ve hızla büyüyen sanayisi için hammadde temin etme isteği İpek Yolu'nu yürürlüğe koymak istemesinin başka bir gerekçesini oluşturmaktadır. Çin'in, 2001 yılında DTÖ üyeliği ile ekonomisinin küresel piyasa sistemine entegrasyonunu büyük oranda gerçekleştirerek üretim kapasitesini küresel ölçekli olarak artırması çift haneli büyüme başarıları göstermesini sağlamıştır. 2008 küresel krizinin ardından büyüme oranının tek haneli rakamlara düşmesi ve 2011 yılı itibarıyla da büyüme oranında görülen durağanlık ve dengesizlikler³⁶² Pekin hükümetinin ihracata dayalı büyüme anlayışından vazgeçip iç tüketimi artırmaya yönelik büyüme modeline geçerek ülke içerisindeki bölgesel gelişmişlik farklarını minimuma indirmek koşuluyla topyekûn bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İşbu amaçla çoğunluğunu azınlık halkların oluşturduğu geri bırakılmış bölgeleri kalkındırmak, gelir eşitsizliğini en aza indirmek, iç piyasa dengesini büyük oranda sağlamak ve olası ekonomik krizlerin önüne geçmek ve pazar ve hammadde ihtiyacını karşılamak için içeride Batıyı Kalkındırma politikası hayata geçirilirken, dış politikada Kuşak ve Yol Girişimi uygulamaya koyulmuştur.³⁶³ Özellikle 1990'lardan itibaren hızlı sanayileşmenin

³⁵⁸ Jung, H.-S. ve Chen, J.-L. (2019). "Impact of the U.S. "Indo-Pacific Strategy" and "Pivot to Asia" and China's "Belt and Road Initiative" on Sino-US Political and Economic Relations", *International Business Research* 12(6), 11-22, s.18

³⁵⁹ Karluk A. C. (2017). "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine", *Denge Dergisi*, 95-114, s.104

³⁶⁰ Chance, A (2016). "Amerikan Perspectives on the Belt and Road Initiative", *Institute for China-America Studies*, 1-31, s.11.

³⁶¹ Jung, H.-S. ve Chen, J.-L. (2019), a.g.m.19

³⁶² Çakan, V. (2017), a.g.m.37

³⁶³ Karluk, A. C. (2017b), a.g.m.97

etkisiyle üretimini artırarak ihracat ölçekli büyümede hızlı bir ivme yakalayan ve üretim merkezi haline gelen Çin, uluslararası piyasalarda edindiği bu rolü sürdürülebilir hale getirmek için ihtiyaç duyduğu hammadde ve enerji kaynaklarının büyük bir kısmını Basra ve Umman Körfezleri, Türkistan ve Afrika kıtasından tedarik etmektedir.³⁶⁴ Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı açıklamaya göre 2035 yılına gelindiğinde Çin'in Afrika ve Orta Doğu'dan ithal edeceği ham petrolün iki misli artacağı tahminine bakıldığında bu kaynakları temin etmek için en uygun güzergâh olan Malakka Boğazı ve Güney Çin Denizi'nin potansiyel tehlikeler barındırması Çin'i enerji güvenliği noktasında alternatif güzergahlar bulmak açısından teşvik etmektedir.³⁶⁵ İşbu amaçla Çin, Pakistan tarafından kendisine satılan Gwadar limanı üzerinden Kaşgar'a kadar ulaşan boru hatları ile Orta Doğu'dan ve Afrika'dan ithal edeceği enerjiyi, ABD ve bölgesel müttefiklerinin tehdidi altında olduğu Malakka Boğazı ve Güney Çin Denizi'ne uğramadan tedarik etmek³⁶⁶ hasebiyle Kuşak ve Yol Girişimi'ni hayata geçirmek istemektedir. Çin'in son yıllarda ekonomik büyümesinde yaşanan düşüşle birlikte “yeni normal” olarak adlandırılan aşamaya geçmesi ve 2014 yılında 7.4'lük büyüme oranıyla son yirmi dört yılın en düşük seviyesini görmesinin yanı sıra çelik, cam, elektrolitik alüminyum ve gemi sektörlerindeki aşırı üretim kapasitesi Çin ekonomisini sıkıntıya sokan diğer bir unsurdur.³⁶⁷ İşbu amaçla Pekin hükümeti Çin ekonomisini canlandırmak ve üretim fazlası ürünlerini uluslararası piyasalara güvenli bir şekilde pazarlamak amacıyla Kuşak ve Yol Girişimi'ni gerekli görmüştür.

Çin'in planladığı Yeni İpek Yolu coğrafyasının genellikle devlet yapısı güçlü ve oturmuş ülkelerin aksine sömürge geçmişi olan ve toprakları harita üzerinde belirlenen kırılgan yapıya sahip veya köklü bir geçmişe sahip olup yine aynı sömürge düzeni tarafından özlerinden koparılmış ülkelerden oluşması, Çin'in bu ülkeler üzerinde özellikle eğitim ve kültürel alanlarda manipülasyon gücünü artırması ve kendisiyle iş birliğine açık kolay satın alınabilen bürokratik bir sınıf bulmasını kolaylaştırması

³⁶⁴ Karluk, A. C. (2017b), a.g.m.105

³⁶⁵ Ergünsü, U. “İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye”, (31 Ekim 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmasi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

³⁶⁶ Karluk, A.C. (2017b), a.g.m.105

³⁶⁷ Ergünsü, U.” China's new Silk Road initiative attracts Turkey's attention”, (19 Şubat 2015), Web:<https://www.hurriyetdailynews.com/chinas-new-silk-road-initiative-attracts-turkeys-attention-78523> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

Çin'in İpek Yolu'nu açmak istemesinin başka bir gerekçesini oluşturmaktadır. Özellikle Tacikistan ve Kazakistan gibi Türkistan ülkelerinde Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla Çin dilinin yaygınlaşması ve Çin'de eğitim imkanlarının sağlanması³⁶⁸ Çin'in elini bu ülkelerle olan ilişkilerinde oldukça güçlendirmektedir. Tarihten gelen bir bakış açısıyla Çin, gerek kendi bünyesindeki kendinden olmayan unsurları gerekse farklı ülke toplumlarını bir tehdit unsuru olarak görerek ve Han sülalesi döneminde Çinli olmayan unsurları asimile edip bünyesine katarak egemenlik kurduğu alanları tek tipleştirip ardından Çinli olmayan “çevre” bölgelerini bağımlılık oluşturarak “merkeziileştirmeyi” esas alan bir politika izlemekteydi.³⁶⁹ Günümüzde Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında batıya doğru genişlerken Doğu Türkistan ve Tibet bölgelerinde tam hakimiyeti sağlama gayretine ek olarak girişim çerçevesinde Türkistan ülkelerinde tarımsal faaliyet yürütme amaçlı toprak satın alma girişimleri³⁷⁰ benzer şekilde Çin'in Doğu Türkistan ve Mançurya bölgelerinde asimilist politikalarını sürdürmekle görevli yarı askeri kurumu olan “Xinjiang Production and Construction Corp (XPCC/Bingtuan)”un Ukrayna'nın tarıma elverişli topraklarının %7'sini oluşturan 3 milyon hektarlık araziye satın alması³⁷¹ gibi faaliyetleri Çin'in güçlü olmayan ülkelerde Çin tarzı postkolonyal bir politika izlediği algısına neden olmaktadır.

5.3. Kuşak ve Yol Girişimi'ne Genel Bir Bakış

Çin'in ekonomik ve siyasal olarak küresel ölçekli bir güç olma niyetinin eyleme dökülmüş hali olarak lanse edilen Kuşak ve Yol Girişimi'nin, öncelikli olarak Kasım 2012 tarihinde On Sekizincisi düzenlenen ÇKP Ulusal Kongresi'nde, Çin'in çevre ülkelerle olan ilişkilerinde ekonomik etkisine nazaran güvenlik alanında ABD otoritesinin baskın olduğu görüşüne varılarak Çin'in ekonomik ve siyasi olarak çevre diplomasisinde yeni bir döneme girmesi gerektiğinin vurgulanmasıyla fikirsel olarak alt yapısı hazırlanmış ve ardından Mayıs 2013 tarihinde Çin Başbakanı Li Keqiang'ın Pakistan ve Hindistan ziyaretlerinde Çin-Pakistan ve Bangladeş-Hindistan- Myanmar

³⁶⁸ Karluk A.C. (2017b), a.g.m.106

³⁶⁹ Karluk, A. C. (2018). “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 1(1), 30-54, s.37

³⁷⁰İnternet: “Çin Orta Asya'da Toprak Satın Alıyor”,(5 Nisan 2018), Web:<https://avim.org.tr/tr/Bulten/CIN-ORTA-ASYA-DA-TOPRAK-SATIN-ALIYOR> (Erişim Tarihi:05.01.2021)

³⁷¹ Karluk, A.C. (2017b), a.g.m.107

Ekonomi Koridorlarını oluşturma fikrini beyan etmesiyle girişim su yüzüne çıkmıştır.³⁷² Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Eylül 2013'te Kazakistan'ın Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "İpek Yolu Ekonomi Kuşağı"nı ve Ekim 2013 tarihinde Endonezya Parlementosu'nda yaptığı konuşmada "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu"nu ortaklaşa inşa etme isteklerini beyan etmesi ve Çin Başbakanı Li Keiqang'ın Çin-ASEAN Fuarı'nda, ASEAN ülkeleri ile Deniz İpek Yolu'nu inşa etme ve hinterland kalkınması için stratejik ilerleme mekanizmalarına ihtiyaç duyduklarını ifade etmesiyle birlikte girişim deklare edilmiştir. Ardından aynı yıl içerisinde "Çin'in Çevre Diplomasisi Forumu" kapsamında projenin çevre ülkelerle ilişkiler açısından önemi vurgulanmış ve akabinde düzenlenen ÇKP Merkez Komitesi 3. Genel Oturumu'nda "İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ve "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" projelerinin "Kuşak ve Yol Projesi" olarak birleştirilmesine karar verilmiş ve işbu proje Çin'in devlet politikalarından biri haline gelmiştir.³⁷³

Çin'in öncülüğünde gerçekleştirilen Kuşak ve Yol Girişimi, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlamasının yanı sıra gelecek elli yılın küresel ekonomi politliğini şekillendirecek mahiyettedir. 1 Trilyon dolarlık yatırım bütçesi, 3 milyarı aşan nüfus potansiyeli ve farklı coğrafyalardan kapsadığı 65 ülkeyle devasa bir yatırım projesi olması bakımından önem arz etmektedir. Projenin kapsadığı ülkeler:³⁷⁴

- **Doğu Asya:** Çin, Moğolistan
- **Güneydoğu Asya:** Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland, Timor-Leste, Vietnam
- **Türkistan:** Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan,
- **Ortadoğu ve Kuzey Afrika:** Bahreyn, Mısır, İran, Irak, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Filistin, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen
- **Güney Asya:** Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan, Sri Lanka

³⁷² Durdular, A. (2016). "Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi", *Avrasya Etüdləri* 49(1), 77-97, s.79

³⁷³ Durdular, A. (2016), a.g.m.79

³⁷⁴ İnternet: "Projede 65 ülke var", (13 Mayıs 2017),

Web:<https://www.yenisafak.com/ekonomi/projede65-ulke-var-2659036> (Erişim Tarihi: 25.07.2020)

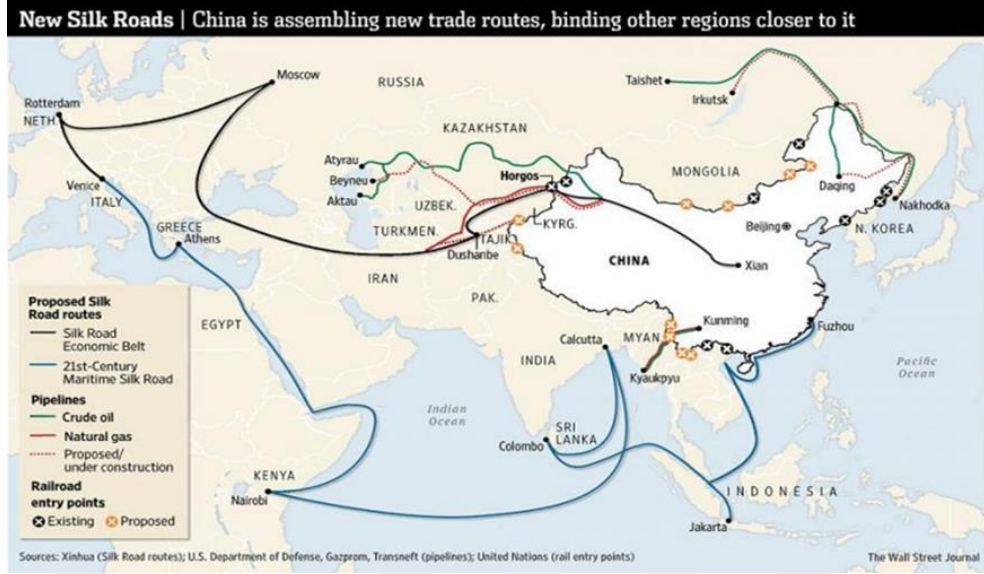
- **Avrupa:** Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Hırvatistan, Çekya, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Makedonya, Moldova, Karadağ, Polonya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna

Projedeki kara yolları, demir yolları, petrol ve doğalgaz boru hatları ve diğer altyapı yatırımları “Kuşak” kavramını kapsarken işbu kavramla Çin’den başlayarak Türkistan ve akabinde Moskova güzergahından Venedik’e kadar uzanan bir rota anlaşılmaktadır. Proje ayrıca tek bir güzergâh yerine birden çok koridorda ilerleyerek Avrupa’ya ulaşmaktadır. Bu ekonomi koridorları: ³⁷⁵

- Çin-Hindistan Ekonomik Koridoru
- Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru
- Çin-Türkistan-Batı Asya Ekonomik Koridoru
- Çin-Bangladeş-Hindistan- Myanmar Ekonomik Koridoru
- Çin-Moğolistan-Rusya Ekonomik Koridoru
- Yeni Avrasya Kara Kıta Köprüsü Ekonomik Koridoru

“Yol” kavramı ise projedeki deniz yolu bağlantılarını tanımlamaktadır. Güney ve Güneydoğu Asya, Doğu Afrika ve Akdeniz’in kuzeyini kapsayan bir güzergaha sahip olan kavram için Güney Çin Denizi, Hint Okyanusu ve Ortadoğu Körfezleri kilit rol oynamaktadır.

³⁷⁵ Çalışkan, Z. “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi”, (2 Ocak 2018), Web:https://insamer.com/tr/cinin-yeni-ipek-yolu-projesi_1111.html (Erişim Tarihi: 28.07.2020)

Harita 5.2. Kuşak ve Yol Girişimi³⁷⁶

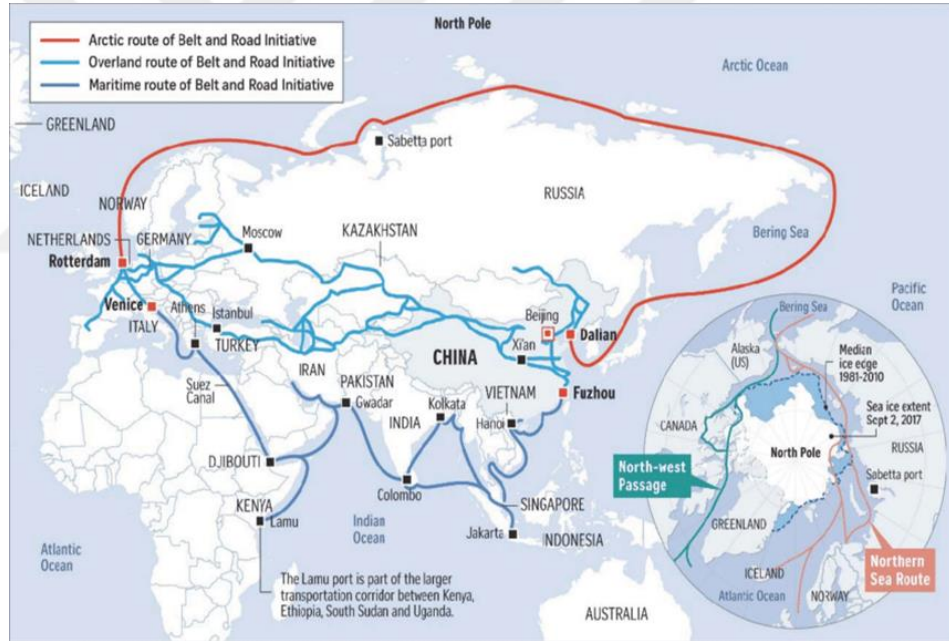
“Kuşak” ve “Yol” olmak üzere kara ve deniz güzergahlarına sahip girişime üçüncü bir koridor eklenmesine dayanan Kutup İpek Yolu Projesi ise kendisini “yakın Arktik ülkesi” olarak tanımlayan Çin’in Arktik Okyanusu üzerinden Avrupa kıtasına geçişini ön görmektedir. Son yıllarda Arktik bölgesinde küresel ısınmayla birlikte yaşanan iklim değişikliğinin oluşturduğu imkanlardan azami fayda sağlamak isteyen ülkelerin bölge üzerinde birtakım tasarruflarda bulunmasının sonucu olarak Çin’de bölgeye olan ilgisini artırmış ve “yeni ticaret güzergahları bulma” ve “enerji tedarik etme” saikiyle hareket ederek bölgeyi Kuşak ve Yol Girişimi’nin bir parçası olarak görme eğilimine girmiştir.³⁷⁷ İşbu amaçla Çin, bölgedeki stratejik konumunun önemini bildiği İzlanda ile proje kapsamında ilişkilerini güçlendirerek ülkedeki limanları konteynerleri için birer depolama alanı olarak değerlendirmek istemektedir. Benzer şekilde bölge ülkeleri olan Finlandiya ve Norveç ile de ilişkilerini güçlendirmeye çalışan Çin, bölge üzerindeki politikalarını resmileştirmek adına 20 Haziran 2017 tarihinde Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu ve Çin Okyanus İdaresi tarafından yayımlanan “Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road

³⁷⁶ Bunun için bkz: <http://politikaakademisi.org/2017/12/23/yeni-ipek-yolu-projesi-nedir/>

³⁷⁷ Erkan, A. Ç.ve Eminoğlu, A. (2019). “Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu’nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü”, *Akdeniz İİBF Dergisi* (Özel Sayı), 145-173, s.159

Initiative” belgesi ile Arktik’i “Mavi Ekonomik Geçit” ismiyle Kuşak ve Yol Girişimi kapsamına almıştır.³⁷⁸

Diğer önemli bir adım olarak 2018 yılında Çin hükümeti tarafından Kuzey Kutbuna ilişkin ilk Beyaz Kitap yayınlanarak karşılıklı saygı, anlayış çerçevesinde ortak refahı ve uluslararası iş birliğini geliştirme ve bölge istikrarının korunmasına dayalı ilkeler benimsenmiş ve “Kutup İpek Yolu Vizyonu” çerçevesinde Kuşak ve Yol Girişimi’nin ilgili tüm taraflara çeşitli fırsatlar sunarak, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişimlerinin garantörü olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁹ Beyaz Kitap’ta ek olarak Kuşak ve Yol güzergahlarının Arktik versiyonu olarak Rusya kıyılarından geçecek olan “Kuzeydoğu Geçidi” Kanada kıyısını kapsayan “Kuzeybatı Geçidi” ve Kuzey Kutup bölgesini baz alan “Merkez Geçidi” olmak üzere üç ana geçitten bahsedilmiştir.³⁸⁰

Harita 5.3. Kutup İpek Yolu³⁸¹

Arktik bölgesinde Çin ve Rusya iş birliği çerçevesinde Yamal Yarımadası merkezli doğal gaz arama ve çıkarma faaliyetleri yürütülmesi ve çıkarılan doğalgazın

³⁷⁸ Büyüksağnak, Y. B. (18-21 Ekim 2017). *Kuzey Buz Denizi'ndeki Gelişmelerin Çin Deniz Taşımacılığına Etkisi*. II. International Academic Research Congress, Antalya: **Çizgi Kitabevi Yayınları**, 1690-1697, s.1694.

³⁷⁹ Tillman, H., Jian, Y., ve Nielsson, E. T. (2018). “The Polar Silk Road: China’s New Frontier of International Cooperation”. *China Quarterly of International Strategic Studies* 4(3), 345-362, s.346

³⁸⁰ Erkan, A. Ç.ve Eminoğlu, A. (2019), a.g.m.161

³⁸¹ Bunun için bkz: https://www.researchgate.net/figure/Map-of-existing-and-developing-routes-included-in-Polar-Silk-Road-36_fig4_330643092

Asya'ya yani Çin'e ulaşması amacıyla Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin yanı sıra İpek Yolu Fonu'nun projeye destek vererek %30 oranında hisse satın alması Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında bölgeye olan yatırımlarının somut bir örneğini teşkil etmektedir.³⁸²

Çin hükümeti tarafından 2018 yılında başlatılan Dijital İpek Yolu Projesi ise Kuşak ve Yol Girişimi'nin başka bir ayağını oluşturmaktadır. Mısır, Laos, Suudi Arabistan, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ve İngiltere'nin içinde bulunduğu elliye yakın ülke ile Dijital İpek Yolu Projesi kapsamında Mutabakat Zaptı imzalayan Çin, dijital bilgi hizmetleri, fiber optik altyapı sistemleri, uluslararası telekomünikasyon³⁸³ ve Alibaba ve Tencent gibi yerli teknoloji şirketleri aracılığıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel etkisini artırmayı amaçlamaktadır.³⁸⁴

ÇHC Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, Dışişleri Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı'nın ortak kararıyla Mart 2015 tarihinde yayınlanan “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ile 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolunun Ortaklaşa İnşa Edilmesini Teşvik Üzerine Vizyon ve Faaliyetler” bildirisinde girişim tarafından benimsenen ilkelere ve girişimin çerçevesine yer verilmiştir.

İşbu bildiride yer alan ilkelerin başında Kuşak ve Yol Girişimi'nin BM tüzüğü'nün amaç ve ilkeleriyle uyumlu olarak “barış içinde bir arada yaşama” prensibini esas alması gerektiği ifade edilerek girişimin uluslararası kamuoyunda meşruiyeti BM'ye dayandırılmıştır. Ayrıca Kuşak ve Yol Girişimi'nin referansını Tarihi İpek Yolu'ndan aldığı ancak gerek uluslararası gerekse bölgesel organizasyonların katılımıyla daha geniş bir coğrafyayı kapsayacak nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Bildiride yayınlanan başka bir ilke de ise girişimin medeniyetler arasında uyumlu ve kapsayıcı rolüne değinilerek her ülkenin kendine has kalkınma yöntemlerine saygı duyulması neticesinde ortak refahın sağlanacağına vurgu yapılmış, Kuşak ve Yol Girişimi'nin ülkelerin iç işlerine müdahale ve statükoyu değiştirmek noktasında herhangi bir amaç gütmeyeceğinin sinyalleri verilmiştir. Bunlara ek olarak Kuşak ve Yol Girişimi'nin karşılıklı yararı baz alarak piyasa kurallarına ve uluslararası

³⁸² Genç, A. (2019). “Bir Kuşak Bir Yol projesi ve Çin”, (Düz. Yılmaz S.) içinde, **Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Kavramlar, Aktörler, Uygulamalar**, Astana Yayınları, Ankara, 19-44, s.35

³⁸³ Genç, A. (2019), a.g.e.36

³⁸⁴ Triolo, P., Brown, C., Allison, K.” The Digital Silk Road: Expanding China's digital footprint”, (29 Nisan 2020), Web:<https://www.eurasiagroup.net/live-post/digital-silk-road-expanding-china-digital-footprint> (Erişim Tarihi: 04.08.2020)

normlara uyacak şekilde pazarın kaynak tahsisinde ve işletmelerin birincil rolünde belirleyici bir rol oynayacağına değinilmiştir.

Bildirinin çerçeve bölümünde ise Kuşak ve Yol Girişimi'nin taraf ülkeler arasında ortak kalkınma, karşılıklı fayda, her alanda iş birliği ve güven, ekonomik entegrasyon ve kültürel kapsayıcılığı içeren ve “kazan kazan” stratejisine dayalı bir “kader ve sorumluluk topluluğu” dizayn etmek amaçlı bir organizasyon olduğuna değinilmiştir. Ayrıca girişimin, ekonomik kalkınma için büyük potansiyeli olan ülkeleri kapsayarak dinamik Doğu Asya ekonomisini gelişmiş Avrupa ekonomisine bağlayacağı vurgulanarak “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı” ve “21. yüzyıl Deniz İpek Yolu” güzergahlarına yer verilerek girişim ağı üzerinde yer alacak ekonomi koridorları detaylandırılmıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi güzergahında bulunan ülkeler kendi kaynak avantajlarına ve ekonomik olarak birbirlerini tamamlayıcı niteliğe sahiptir. İşbu nedenle iş birliği için büyük bir potansiyele ve manevra alanına sahip olan girişim kapsamında beş ana hedef taraf ülkelerce desteklenmeli ve uygulanmalıdır. Bunlar; politika koordinasyonu, engelsiz ticaret, olanakların birbirine bağlanabilirliği, finansal entegrasyon ve halklar arasında doğrudan bağların tesis edilmesidir.³⁸⁵

Politika Koordinasyonu: Girişimin uygulanabilirliği açısından önemli bir argümanı teşkil eden politika koordinasyonu bağlamında hükümetler arasında ve uluslararası katılımcılarla iş birliği teşvik edilerek çok düzeyli bir makro politika ve iletişim mekanizması oluşturularak ortak çıkarlar genişletilmeli, karşılıklı siyasi güven güçlendirilmeli ve yeni iş birliği konusunda fikir birliğine varılmalıdır. Ayrıca” Kuşak Yol” hattı boyunca ülkeler, koordine edilebilir ekonomik kalkınma strateji ve politikaları ve bölgesel iş birliği için plan ve önlemler geliştirmek, iş birliğine dayalı çıkacak olası sorunları çözmek ve büyük ölçekli projelerin hayata geçmesi için ortak bir politika desteği sağlamalıdır. İşbu doğrultuda yaşanan gelişmeler;

- ✓ Temmuz 2015 tarihinde Şangay İş Birliği Örgütü tarafından Kuşak ve Yol Girişimi'ne destek vermek amaçlı yayınlanan Ufa Deklerasyonu

³⁸⁵ “Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road”. (28 Mart 2015) Web: https://reconasia-production.s3.amazonaws.com/media/filer_public/e0/22/e0228017-7463-46fc-9094-0465a6f1ca23/vision_and_actions_on_jointly_building_silk_road_economic_belt_and_21st-century_maritime_silk_road.pdf. (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

- ✓ Eylül 2016 tarihinde G20 Hangzhou Zirvesi'nde kabul edilen "G20 Liderlerin Tebliği" adlı bildiriyle birlikte girişim bağlamında küresel alt yapı çalışmaları için ittifak düzenlemeleri
- ✓ Kasım 2016 tarihinde 193 BM üyesi tarafından içinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin de yer aldığı ekonomik iş birliği girişimlerinin memnuniyetle karşılandığına dair bir konsensüs kararı
- ✓ Mart 2017 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin oybirliği ile aldığı 2344 sayılı karar ile "insanlık için ortak bir gelecek" sloganıyla bölgesel ekonomik iş birliği faaliyetleri
- ✓ Ocak 2018 tarihinde Santiago'da düzenlenen Çin-Latin Amerika ve Karayip Devletleri (CELAC) Topluluğu Forumu'nun İkinci Bakanlar Toplantısı'nda kabul edilen "Kuşak ve Yol Girişimi Özel Deklarasyonu"
- ✓ 2018 Temmuz ayında Pekin'de sekizincisi düzenlenen Çin-Arap Devletleri İş Birliği Forumu'da (CASCF) "Çin Arap Devletleri Kuşak ve Yol İş Birliği Eylem Planı"
- ✓ 2018 Eylül ayında ise FOCAC Pekin Zirvesi düzenlenerek "Çin- Afrika İş Birliği Forumu Pekin Eylem Planı" kabul edilerek "ortak bir geleceğe sahip daha güçlü bir Çin-Afrika Topluluğu'na doğru" mottosunun beyanı
- ✓ 2019 yılında Afrika, Latin Amerika ve Güney Pasifik ülkelerinin de katılımıyla birlikte Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında toplam 125 ülke ve 29 uluslararası kuruluş ile 170'i aşkın iş birliği antlaşması imzalanması ve girişimin kapsamının genişletilmesi³⁸⁶

Olanakların Birbirine Bağlanabilirliği: Taraf ülkelerin birbirlerinin egemenlik ve güvenliğine saygı göstermesi dahilinde "Kuşak Yol" hattı boyunca Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayacak bir alt yapı ağı oluşturarak işbu ağ üzerinde önemi haiz geçitlere, proje ve bağlantı noktalarına önem verilerek yol güvenliğinin asgari müsterekte sağlanması ve ulaşım engellerinin ortadan kaldırılmasına öncelik tanınmalıdır. Ülkeler arasında gümrük işlemlerinde ülkeler

³⁸⁶ Xinhua. (22 Nisan 2019). "The Belt and Road Initiative Progress, Contributions and Prospects" Web:<https://www.chinadaily.com.cn/a/201904/22/WS5cbd6e17a3104842260b7902.html>. (Erişim Tarihi: 22.07.2020)

arasında uyumlu ve standart bir uygulama benimsenmelidir. Ayrıca liman alt yapı inşaları artırılıp kara ve deniz taşımacılığında ulaşım kanalları vasıtasıyla deniz yolu güzergâh ve sefer sayıları artırılıp liman taşımacılığında bilgi teknolojilerinden yararlanılmalıdır. Buna ilaveten sivil havacılık alanında iş birliği genişletilmeli işbu amaca yönelik olarak platform ve mekanizmalar kurularak hava ulaşımında ilerleme kaydedilmelidir. Ülkeler arasındaki enerji alt yapı bağlantısının kesintisiz devam etmesi, petrol ve doğal gaz boru hatlarının güvenliğinin sağlanması adına iş birliği ve uyum içinde çalışılmalı ve sınır ötesi güç tedarik ağları ve güç aktarma hatları kurularak bölgesel güç nakil şebekeleri güçlendirilmelidir. Ayrıca sınır ötesi optik kablo ve diğer iletişim hatlarının güçlendirilerek uluslararası iletişimin kesintisiz sağlanması amacıyla “Bilgi İpek Yolu” oluşturulmalıdır.³⁸⁷

Engelsiz Ticaret: Girişimin en önemli hedeflerinden biri de yatırım ve ticaret konusunda uyumlu bir iş birliğinin sağlanmasıdır. Taraf ülkeler arasındaki ticaret ve yatırımı güçlendirmek ve sağlam temellere dayalı bir iş alanı sağlamak hasebiyle ticaret ve yatırımın önündeki engeller kaldırılmalıdır. Ülkeler arasındaki bilgi alışverişi, mevzuatların karşılıklı olarak tanınması ve hukuki yaptırımlar anlamında yardımlaşma ve gümrük konusunda iş birliğine önem verilmeli, denetim, karantina, bilgilendirme ve yetkilendirme gibi işlemlerde çok yönlü iş birliği sağlanarak DTÖ Ticareti Kolaylaştırma Antlaşması’nın uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Sınır limanlarındaki gümrük imkanları revize edilip “tek pencere” oluşturularak gümrük giderleri azaltılmalı ve imkanlar artırılmalıdır. Tedarik zincirinin güvenliği noktasında denetimler sağlanarak karantina ve denetim belgelerinin online olarak kontrol edilmesine olanak tanınması ve yetkilendirilmiş ekonomi operatörlerinin karşılıklı olarak tanınmasının önü açılmalıdır. Geleneksel ticareti sağlamlaştırmak ve geliştirmek amacıyla ticaret destek sistemi oluşturmak ve bunun yanında ticarete modernleşme yoluna gidilerek sınır ötesi e-ticareti yaygınlaştırmak gerekmektedir. İşbu hedeflerin gerçekleşmesinde Kuşak Yol güzergahı üzerindeki ülkelerde Çin şirketleri tarafından alt yapı olanaklarının geliştirilmesi ve endüstriyel yatırımlarda katkı sağlaması desteklenmektedir. Yerel ekonomiyi canlandırmak, istihdamı ve

³⁸⁷ “Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road”. (28 Mart 2015). Web: https://reconasia-production.s3.amazonaws.com/media/filer_public/e0/22/e0228017-7463-46fc-9094-0465a6f1ca23/vision_and_actions_on_jointly_building_silk_road_economic_belt_and_21st-century_maritime_silk_road.pdf. (Erişim Tarihi: 22.07.2020)

geçim seviyesini iyileştirmek adına Çinli şirketlerin yerelleştirilmiş operasyon ve idarede yer alması biyolojik çeşitlilik ve çevre konusunda sosyal sorumluluk üstlenmesi desteklenmektedir.

Finansal Bütünlük: Girişimin hayata geçirilmesinde destekleyici bir unsur olarak addedilen finansal bütünlük, mali anlamda iş birliğinin sağlanması ve Asya’da kur değeri için istikrar, yatırım, finansman ve kredi bilgilendirme sistemi oluşturmak amacıyla büyük önem arz etmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi için şeffaf, istikrarlı ve kaliteli bir finansman sağlanması adına yatırım ve finansman modelleri oluşturularak uluslararası ve çok taraflı finansal kurumlar aracılığıyla altyapı ve endüstriyel kapasite açısından geniş ölçekli bir iş birliği alanına sahip olan girişim desteklenmelidir.

Halklar Arasında Doğrudan Bağların Kurulması: Taraf ülke halkları arasında kurulacak olan doğrudan bağlantılar girişimin devamı ve etkinliği noktasında önem arz etmektedir. İşbu amaçla toplumlar arasındaki kültürel, siyasal, akademik ilişkiler bağlamında tanınırlık ve iş birliği artırılarak girişim desteklenmelidir. Öğrenci takas programları genişletilmeli, kitap, film ve sanat fuarları düzenlenmeli turizm alanında iş birliğinin kapsamı artırılarak taraf ülkeler arasında vize başvuru sisteminde kolaylıklar sağlanmalıdır.³⁸⁸

Atlantik merkezli ekonomik sistemin son dönemlerde yaşanan bir dizi finansal problemler neticesinde yerini üretim ve ticari potansiyel bakımından çıkış yakalayan Asya kıtasına bırakmaya başlaması bölgede bir merkeze bağlı parasal istikrar, yatırım, finansman ve kredi derecelendirmesi gibi konularda finansal bir iş birliği oluşturulmasını gerekli kılmıştır. İşbu amaçla Çin hükümeti merkez ülke sıfatıyla Asya kıtasının topyekün kalkınmasına ve dünya üretim ve ticaret odağı haline gelmesine yönelik olarak bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en somut örneğini Kuşak ve Yol Girişimi oluşturmaktadır. Çin hükümeti işbu girişim ile beraber kendi ekonomik ve politik hamleleri için manevra alanı açarken bir yandan da bölgesel bağlantılar kurarak taraf ülkelerdeki altyapı çalışmalarını finansal açıdan destekleyerek girişimin sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır. İşbu amaçla Çin 2014 yılından beri BRICS Kalkınma Bankası, Asya Alt Yapı Yatırım Bankası ve İpek Yolu Altyapı Fonu olmak üzere üç finansal oluşumun kurulmasına ön ayak olmuştur.

³⁸⁸ Yavilioğlu, C. (2016). “Çin Öncülüğünde Yeni Bölgesel Finansal Mimari Oluşturma Çabaları: Tek Kuşak-Tek Yol Projesi”, *Maliye Dergisi* (170), 4-15, s.5

Asya kıtasının ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasında iyileştirme görevi üstlenen Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB), 2016 yılında Pekin merkezli kurulan çok taraflı bir kalkınma bankasıdır. 103 resmi üyesi bulunan AAYB, Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Fonu, Asya Kalkınma Bankası, Avrasya Kalkınma Bankası, Avrupa yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa İstikrar Mekanizması, Inter-American Kalkınma Bankası, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (DVB Grubu) ve İslam Kalkınma Bankası'nın yanı sıra özel finans kuruluşları ve kamu ve sivil toplum sektörleriyle de ortak çalışmalar yürütmektedir.

Çin, AAYB'yi Atlantik merkezli küresel finansal sistemin uygulayıcısı olan Dünya Bankası ve ABD'nin %15,7, Japonya'nın ise %15,5 hissesi olmasına rağmen kendisinin yalnızca %5 hisseye sahip olduğu Asya Kalkınma Bankası'na alternatif olarak kurduğu ifade edilmektedir. Sermayesinin en az %75'i Asya ülkelerinin, bölge dışı ülkelerin ise toplamda %25 hisseye sahip olması kararlaştırılan bankanın 29,780 milyon dolarlık bir yatırım ile %30,34'lük payını Çin elinde bulundururken Hindistan 8,367 ve Rusya ise 6,536 milyon dolarlık bir yatırım ile Çin'i takip etmektedir. Asya kıtası dışında bankanın en büyük yatırımcılarından biri ise 4,484 milyon dolarlık pay ile Almanya'dır. Çin öncülüğünde inşa edilen Kuşak ve Yol Girişimi'nin finansmanında önemli bir argüman olarak banka, Asya kıtasına sermaye, işgücü ve altyapı konularında Çin desteğini sağlamasının yanı sıra Yuanın uluslararası pozisyonunu güçlendirerek Çin'in küresel finansal sistemdeki yerini pekiştirmektedir.³⁸⁹

Pekin merkezli olarak 2014 yılında kurulan İpek Yolu Fonu, Kuşak ve Yol Girişimi'nin finansmanında önemli görevler üstlenen diğer bir kuruluştur. 2019 yılının sonuna kadar toplam 34 projeyi finanse eden İpek Yolu Fonu, geniş coğrafyalarda yüksek kalkınma hedefleri, altyapı projeleri, endüstriyel gelişme ve finansal hizmetler konularında gelişmiş ülkelerin yanı sıra çok uluslu şirketler, çok taraflı kalkınma kurumları ve Dünya Bankası dahil olmak üzere uzun süreli sermaye yatırımları yaparak iş birliği halinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Toplam sermayesi 100 milyar yuan ve 40 milyar ABD dolarından oluşan İpek Yolu Fonu sayesinde renminbinin

³⁸⁹“Asya Altyapı Yatırım Bankası: Oluşumu ve Beklentiler” (14-20 Temmuz 2015), Web:http://www.ayu.edu.tr/static/aae_haftalik/aae_bulten_tr_29.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2020)

Uluslararası Para Fonu'nun özel çekme hakları sepetine dahil edilerek sınır ötesi yatırımlarda kullanımının artmasının yanı sıra Çin'deki deniz aşırı işletmelerin etkinliğini artırarak bu işletmelerin Çin pazarına dahil olması ve ticaret ortaklıklarının önünün açılması sağlanmıştır.³⁹⁰

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer finansal kuruluş ise BRICS ülkeleri tarafından ilk kez 2012 yılında dillendirilen ve 2014 yılında 5.si düzenlenen BRICS Zirvesi'nde karara bağlanarak 2015 yılında Şanghay merkezli Hint üst yöneticili ve Güney Afrika bölge ofisine sahip olarak kurulan BRICS Yeni Kalkınma Bankası'dır. Çin hükümeti tarafından 41 milyar dolar, Brezilya, Hindistan ve Rusya tarafından 18'er milyar dolar ve Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından ise 5 milyar dolar olmak üzere toplam 100 milyar dolarlık bir başlangıç bütçesiyle faaliyetlerine başlayan Yeni Kalkınma Bankası, küresel ekonomik sistemi iyileştirme misyonunun yanı sıra BRICS ülkeleri de dahil olmak üzere gelişen ve gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı ve kalkınma projeleri için sermaye sağlama saikiyle hareket etmektedir.

5.4. Kuşak ve Yol Girişimi'nin Sürdürülebilirliği Açısından Zorluklar

Çin Halk Cumhuriyeti tarafından 2013 yılında başlatılan ve 2049 yılında tamamlanması planlanan ve dünya nüfusunun dörtte üçünü, dünya GSYH'sinin neredeyse yarısını içine alacak şekilde geniş bir kapsamda uygulamaya koyulan Kuşak ve Yol Girişimi, ulaştırma, ticaret, kültürel ve siyasi anlamda diyalog ve karşılıklı iş birliğini esas alması hasebiyle merkez ülke konumunda bulunan Çin ve girişime taraf ülkeler açısından çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu zorluklar kendisini Çin'in sistematik bir şekilde uyguladığı borç tuzağı diplomasisi, girişime karşı çıkan ülkelerin tutumları ve girişim kapsamındaki coğrafyalarda yaşanan uluslararası veya bölgesel çaplı sorunların varlığı şeklinde göstermektedir.

5.4.1. Çin'in Borç Tuzağı Diplomasisi

Kuşak ve Yol Girişimi'nin sürdürülebilirliği noktasında büyük handikaplara neden olan sorunların başında Çin hükümeti tarafından girişim dahilinde ilişkiler tesis

³⁹⁰ Dan, W. "Silk Road Fund's Investment & Cooperation with Belt & Road Countries", (26 Nisan 2020), Web:<https://www.beltandroad.news/world/asia/silk-road-funds-investment-cooperation-with-belt-road-countries/> (Erişim Tarihi: 16.08.2020)

ettiği az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere yönelik uygulanan ve borçlandırma politikası yoluyla ekonomik ve siyasi olarak egemenlik kurma amacı taşıyan “borç tuzağı diplomasisi” gelmektedir. ABD tarzı kredilendirme sisteminin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve paranın yönetimi gibi konularda kredi talep eden ülkenin çeşitli ön koşullara sahip olması gerektiği gerçeğinin aksine Çin sermaye sahipleri tarafından kredi sağlama sisteminin, herhangi bir siyasi ve ekonomik ön koşula bağlı olmaksızın düşük faizli ve uzun vadeli ödeme imkânı sunması ülkeler açısından Çin’in “iyi bir alacaklı” imajını güçlendirmektedir. Ancak ortaya çıkan sonuç bakımından durum sanıldığı kadar iç açıcı değildir. Çin hükümeti tarafından borcunu ödemede aceze düşmüş olan ülkelerin liman, havaalanı, telekomünikasyon gibi stratejik açıdan önemli kurumlarının 49 yahut 99 yıllık bir süre için devralınması³⁹¹ akıllara borç tuzağı diplomasisi yoluyla “Çin tarzı emperyalizmin” uygulandığı ihtimalini getirmektedir.

Çin’in borç tuzağı diplomasisini eyleme döktüğü ülkelerin başında Sri Lanka gelmektedir. Çin’in Sri Lanka ile ekonomik yönlü ilişkilerinin başlangıcı 2007 yılında son bulan iç savaş sonrasında Sri Lanka hükümeti tarafından yapımı gerçekleştirmek istenen liman inşasının finansmanı için Japonya, Hindistan, IMF, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası’na başvurulmasına rağmen insan hakları ve ticari uygulanabilirlik ile ilgili endişeler gerekçesiyle projenin reddedilmesinin akabinde 2009 yılında Sri Lanka’da liman inşaatının bitirilmesi ve yeni bir hava limanı inşası için Çin tarafından projeye 1,9 milyar dolarlık bir finansman sağlanmasına dayanmaktadır.³⁹² Çin hükümeti ve Çin kaynaklı şirketlere 8 milyar dolarlık borcu olan Sri Lanka hükümetinin borçlarını ödeyememesi sonucu 2017 yılında Hambantota limanının kullanım ve tasarruf haklarının %70’ini 99 yıllığına ve 1,12 milyar dolar karşılığında Çinli bir şirketçe kiralanması³⁹³ Çin’in borç tuzağı diplomasi yoluyla post kolonyal politikalar izlediği kanısını güçlendirmiştir. Konuya ilişkin olarak ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Hudson Enstitüsünde yaptığı konuşmada Çin’in borç

³⁹¹ Vural, Ç. ve Aydın, H. (2019). “Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisi: ABD ve Çin Örneklerinin Karşılaştırılması”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 174-194, s.184

³⁹² Parker, S. ve Chefitz, G. (2018). “China’s Strategic Leveraging of its Newfound Economic Influence and the Consequences for U.S. Foreign Policy”, *Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs*, Cambridge, s.9.

³⁹³ Tandoğan, M. “Çin’in borç diplomasisi ve Afrika”, (21 Eylül 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-borc-diplomasisi-ve-afrika/1260770> (Erişim Tarihi: 05.09.2020)

diplomasisi aracılığıyla Hambantota limanını 99 yıllığına kiralamasının Çin'in büyüyen donanması için askeri bir üs arayışına girmesinin sonucu olduğunun altını çizmiştir.³⁹⁴

Sri Lanka'nın Çin hükümeti tarafından borç tuzağı diplomasisine yenik düşmesi Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında Çin ile ekonomik yönlü ilişkiler ağı içerisinde olan ülkelerin daha temkinli politikalar izlemesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. İşbu doğrultuda Malezya'da 2018 yılında yapılan seçimler sonucu görevi Necip Rezak'tan devralan Manathir Muhammed'in ilk iş olarak Rezak tarafından Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında başlatılan ve toplam 22 milyar dolarlık bir maliyete sahip doğu kıyı şeridi boyunca 688 kilometrelik bir demiryolu bağlantısı projesi ve 2016'da yapımına başlanan gaz boru hattı projelerini *"Bu iki projeye ihtiyacımız olduğunu düşünmüyoruz. Uygun olduklarını düşünmüyoruz. Yani eğer yapabilirsek, projeleri bırakmak istiyoruz"*³⁹⁵ şeklinde bir açıklamayla durdurma kararını vermesi konuya ilişkin önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında borç tuzağı diplomasisi yoluyla ekonomik ve siyasi çıkarlarını maksimize etmek istediği bir başka ülke ise Afrika Boynuzu'nda, Orta Doğu ve enerji nakil güzergahlarına yakın konumda bulunan, ABD başta olmak üzere Çin, İtalya, Fransa, Almanya, Uganda, İspanya ve Suudi Arabistan'ın da birer askeri üssünün bulunduğu Cibuti'dir. Küresel Kalkınma Merkezi'nin 2018 Mart ayında yayınladığı rapora göre Cibuti'nin 2017 sonu itibarıyla Çin'e olan borcunun 1,72 milyar dolar seviyesine çıkarak Cibuti'nin toplam GSYH'sinin % 88'ine tekabül etmesi durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.³⁹⁶ ABD'nin yaklaşık 4 bin askeri ile konuşlandığı ve Yemen ve Somali'deki nüfuzunun garantörü olarak gördüğü stratejik öneme sahip Lemonnier üssünün, Çin'in 2017 yılında ülkede askeri üs kurmasıyla birlikte Çin tehdidi altında olduğuna yönelik algının üzerine Çin'in Cibuti'de Sri Lanka örneğine benzer şekilde borç tuzağı

³⁹⁴ Muradoğlu, A. "Sri Lanka'da neler oluyor?", (23 Nisan 2019), Web:<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/sri-lankada-neler-oluyor-2050129> (Erişim Tarihi: 06.09.2020)

³⁹⁵ Schreck, A. "AP Interview: Malaysia's Mahathir aims to scrap China deals" (13 Ağustos 2018), Web:<https://apnews.com/article/27dd8af785214660b29cbb917161b47e> (Erişim Tarihi: 06.09.2020)

³⁹⁶ Cheng, A. "Will Djibouti Become Latest Country to Fall Into China's Debt Trap?", (31 Temmuz 2018), Web:<https://foreignpolicy.com/2018/07/31/will-djibouti-become-latest-country-to-fall-into-chinas-debt-trap/> (Erişim Tarihi: 07.09.2020)

diplomasisini uygulamaya koyarak bölge üzerinde hakimiyet kuracağına yönelik düşünce ABD'yi oldukça tedirgin etmektedir.³⁹⁷

Benzer şekilde Kenya'nın 2013 yılı itibarıyla ülkenin en büyük yatırım projesi olan Standard Gauge Railway (SGR) inşası için Çin'den 5 milyar doları aşkın kredi almasının akabinde projenin 98 milyon dolarlık bir zarara uğraması sonucu Kenya hükümetinin kredileri ödeme noktasında zora düşmesine neden olmuş ve Kenya'nın Mombasa limanı gibi bazı önemli varlıklarının üzerinde Çin'in borç tuzağı diplomasisi yoluyla hakimiyet sağlayacağı yönünde bir algı oluşmuştur. Zambiya'nın Kenneth Kaunda Uluslararası Havaalanı'nı benzer nedenlerle Çin'e devretmesi yine Sri Lanka örneğinin Zambiya'da da yaşanması sorunsalına sebep olmaktadır.³⁹⁸

Türkistan Cumhuriyetleri'nde de durum farklı değildir. Tacikistan'ın 2,3 milyar dolarlık dış borcunun 1,2 milyar dolarının Çin'e olması üzerine 2018 yılında 30 milyon dolarlık bir maliyete sahip Duşanbe hidroelektrik istasyonuna mukabil Yukarı Kumarg altın maden ocağının Çinli bir şirkete devredilmesi³⁹⁹ ve yine Cumhurbaşkanlığına bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Suhrob Sharipov'un belirttiği üzere 2011 yılında Çin'in, Tacikistan'ın bir miktar borcuna karşılık 28 bin 500 km² 'lik bir toprak parçasını egemenliği altına almak istemesi sonucu yürütülen gizli görüşmelerde Tacikistan'ın toplam yüz ölçümünün % 1'ne tekabül eden topraklarının Çin'e bırakılması, Çin'in borç tuzağı diplomasisi yoluyla Çin tarzı emperyalizm uyguladığının önemli bir örneğini teşkil etmektedir.⁴⁰⁰ Türkistan'da Çin'in uyguladığı borç diplomasisinin tuzağına düşen başka bir ülke ise Kırgızistan'dır. 2018 yılı itibarıyla toplam dış borcunun %44'ünün Çin'e ödenecek tutardan oluşması ve Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında gerçekleşmesi planlanan yatırımlar için Çin'den 4,5 milyar dolarlık bir tutar karşılığında borçlanması Kırgızistan'ı dünya üzerinde aşırı borçlanma riskine maruz kalan sekiz ülkeden biri haline getirmiştir.⁴⁰¹ Amerikan Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu'nun "Çin'in Yurtdışına Borç Vermesi"

³⁹⁷ Yılmaz T.O. "Cibuti'de üs savaşları", (28 Mayıs 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cibuti-de-us-savaslari/1856262> (Erişim Tarihi: 07.09.2020)

³⁹⁸ Internet: "Kenya hits at China's debt-trap diplomacy", (2 Temmuz 2020), Web:<https://www.sentinelassam.com/business/kenya-hits-at-chinas-debt-trap-diplomacy-486236> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)

³⁹⁹ Genç, A. (2019), a.g.e.41

⁴⁰⁰ Omonkulov, O. (2020). "Kuşak ve Yol Projesi Bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 4(1), 45-115, s.66.

⁴⁰¹ Omonkulov, O. (2020), a.g.m.75

başlığını taşıyan raporunda, Kırgızistan'ın Çin'e borçlu ülkeler arasında ilk beşte yer aldığı belirtilirken söz konusu raporda aynı zamanda Kırgızistan GSYH'nın %30'unun Çin'den alınan borçlardan meydana geldiği ifade edilmiştir.⁴⁰²

IMF'nin verilerine göre artan borçları nedeniyle Cibuti, Laos, Maldivler ve Tacikistan “yüksek risk grubu”ndaki ülkeler arasında yer alırken, Çin'in, yörüngesini Yunanistan'ın Pire, İsrail'in Aşdod, Mısır'ın Ebu Kir Limanı'ndaki yatırımları sonrası büyük bir patlamayla zarar gören Lübnan'daki Beyrut Limanı'na çevirmesi konuya ilişkin olarak tepkilerin odağı haline gelmiştir.⁴⁰³ ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı Genel Müdür Yardımcısı Bonnie Glick, The Epoch Times'ın Amerikan Düşünce Liderleri (American Thought Leaders) programına yaptığı açıklamada konuya ilişkin olarak “Çin dünya haritasına oldukça stratejik yaklaşarak, ilk önce en değerli limanlara bakıyor ve bu ülkelere yakınlaşıyor.” ifadelerini kullanmıştır. Glick, Kuşak ve Yol Girişimi için yaptığı yorumda ise girişimin “kazan kazan” prensibinin aksine “çözülemez borçlara tek yönlü bir yolculuk” olduğunun altını çizmiştir. Dünya Bankası ve IMF'nin, COVID-19 pandemisi nedeniyle Çin'in de içinde bulunduğu G-20 ülkelerini dünyanın en fakir 76 ülkesinin talepleri halinde kredi ödemelerinin 1 Mayıs'tan 2020 yılının sonuna kadar dondurulmasını esas alan borç dondurma sözleşmesine davet etmesi üzerine imzalanan sözleşmeye Çin ilk etapta olumlu yaklaşıp da sonrasında yaptığı açıklamada “borcu affetmek için ne tür bir borcun dikkate alınacağına dair her türlü koşulu koymaya başladığını, borç sahiplerini borçlu tutmak için şartları dikkatli bir şekilde oluşturmaya çalıştığını” ifade ederek dondurma şartlarını düzenlediğini beyan etmiştir.⁴⁰⁴

5.4.2. Kuşak ve Yol Girişimi'ne Karşı Çıkan Ülkelerin Tutumları

Kuşak ve Yol Girişimi'nin sürdürülebilirliği açısından sorun teşkil eden başka bir durum ise ABD, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerin Çin ile ilişkilerindeki olumsuz

⁴⁰² Batur, O. “ Kırgızistan, Çin'e en çok borçlu 5. ülke oldu”, (4 Kasım 2019), Web:<https://qha.com.tr/haberler/kirgizistan-cin-e-en-cok-borclu-5-ulke-oldu/110693/#:~:text=Listeye%20g%C3%B6re%20%C3%87in'e%20en,%C4%B1n%20da%2040.%20oldu%C4%9Fu%20belirtili>. (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

⁴⁰³ Varan, G., Kabakçı, F. “ Uzmanlara göre Çin Orta Doğu'da 'borç diplomasisiyle' etkinliğini artırmak istiyor.”(3 Eylül 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/uzmanlara-gore-cin-orta-doguda-borc-diplomasisiyle-etkinligini-artirmak-istiyor/1961689> (Erişim Tarihi: 22. 09.2020)

⁴⁰⁴ Atmaca, H. “Daha Fazla Ülke COVID-19 nedeniyle Çin'in Borç Tuzağına Düşebilir”, (31 Mayıs 2020), Web:<https://epochtimestr.com/index.php/cinin-borc-tuzagina-covid-19-nedeniyle-daha-fazla-ulke-dusebilir> (Erişim Tarihi: 24.09.2020)

havanın girişime yansması sonucu ortaya çıkan sorunlardan oluşmaktadır. Daha önceki bölümlerde zikredilen ABD ve Çin arasındaki küresel ve bölgesel çaplı gelişen hakimiyet ve rekabete dayalı ilişkiler genel olarak ABD'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ne mesafeli yaklaşmasına sebep olurken benzer şekilde Japonya'da Çin ile yaşadığı adalar sorunu ve Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki hakimiyet mücadelesinin sonucu olarak girişime soğuk bakan başka bir ülkedir. Hindistan ise Çin ile yaşadığı sınır çatışmalarının neticesi olarak girişime taraf ülke olmasına nazaran aynı zamanda çeşitli sebeplerle girişime karşı mesafesini korumaktadır. İşbu bağlamda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi nüfuz ve manevra alanı bakımından sekteye uğrama riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Hindistan, gerek Hint Okyanusuna olan kıyısıyla uluslararası deniz ticareti güzergahlarından birini oluşturması nedeniyle 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu açısından gerekse karada İpek Yolu Ekonomi Kuşağı kapsamında Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar (BCIM) ekonomi koridorunda kilit öneme sahip bir ülke konumundadır.⁴⁰⁵ Hindistan'ın Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında sahip olduğu stratejik potansiyele karşı girişime yönelik mesafeli duruşunun bazı nedenleri mevcuttur. Bu nedenlerin başında Hindistan hükümetinin, Kuşak ve Yol Girişimi'nin iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, şeffaflık gibi ilkelerden yoksun olduğuna ilişkin kanaatinin yanında girişimin taraf ülkeleri sürdürülemez borç yükü altına soktuğu kanısı da gelmektedir. Sri Lanka'nın, Çin'in uyguladığı borç tuzağı diplomasisi nedeniyle Hint Okyanusu üzerinde stratejik öneme haiz Hambantota limanını devralması Hindistan'ın girişime dair kaygılarını güçlendirmiştir. İşbu gerekçeye dayanarak Haziran 2017 tarihinde Hindistan ve ABD bölgedeki ekonomik faaliyetlerde egemenlik, toprak bütünlüğü, çevre duyarlılığı, alt yapı ve borç finansmanı uygulamalarında şeffaflığın geliştirilmesine yönelik ortak bir bildiri yayınlamışlardır.⁴⁰⁶

Hindistan'ın girişime karşı ön yargılı olmasındaki bir diğer gerekçeyi ise Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'nun güzergahı oluşturmaktadır. Pakistan'ın Çin ile tek bağlantı noktasının Hindistan ve Pakistan arasında yıllarca süregelen çatışmaların kaynağı olarak bilinen Keşmir üzerinden sağlanması sorunun ana kaynağıdır. 1962

⁴⁰⁵ Gökten, K. (2018). "Hindistan'ın Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'ne Ekonomik ve Stratejik Yaklaşımı Üzerine", *Quo Vadis Social Sciences*, Proceedings Books, FSCONGRESS, 38-43, s.39

⁴⁰⁶ Baruah, D. M. (2018). India's Answer to the Belt and Road: A Road Map for South Asia. India, *Carnegie Endowment for International Peace*. Working Paper, New Delhi, s.13.

yılında Çin ve Hindistan arasında vuku bulan savaş sonrası Keşmir'in Aksai bölgesinin Çin'in kontrolüne geçmesi ve 1963 yılında Çin ve Pakistan arasında Keşmir'in bazı kuzeydoğu bölgelerinin Çin egemenliğine geçmesini onaylayan bir antlaşmanın imza edilmesi Hindistan'ın tepkisine neden olmuştur.⁴⁰⁷ İşbu nedenle Hindistan, Kuşak ve Yol Girişimi'ni Çin'in kendisini çevreleme politikasının bir argümanı olarak görme eğilimindedir. Çin'in özellikle Kuşak ve Yol Girişimi ile Hint Okyanusu ve Güney Asya'da konumunu güçlendirerek Hindistan'ın komşuları olan Bangladeş, Myanmar ve Nepal ile ve deniz rotası boyunca Maldivler ve Sri Lanka ile ikili ilişkilerini geliştirmesi Yeni Delhi'nin hem deniz hem de kıtasal düzlemde manevra alanını kısıtlamaktadır.⁴⁰⁸

21. yüzyılın hızla gelişen ülkelerinden biri olan Hindistan'ın doğuya ilerlemesine karşın Çin'in son yıllarda özellikle Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla batıya ilerlemesi iki ülkeyi pragmatik hedefleri noktasında karşı karşıya getirmektedir. 2005 yılında ABD merkezli Booz Allen Hamilton danışmanlık şirketinin ABD Savunma Bakanlığı için hazırladığı raporda Çin'in Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan Hint Okyanusu üzerindeki enerji ve ticaret yollarını garantiye alma stratejisi "İnci Dizisi" teorisi olarak addedilerek söz konusu stratejinin "önemli geçit noktaları Malakka Boğazı, Hürmüz Boğazı ve Bab'ül Mendep Boğazı olmakla beraber; potansiyel incileri de, Myanmar (Kyaukphyu ve Sittwe limanları), Bangladeş (Chittagong Limanı), Sri Lanka (Hambantota ve Colombo limanları), Maldivler (Marao Adası-denizaltı üssü), Pakistan (Gwadar Limanı) ve Cibuti (Djibouti-ilk denizaşırı askeri üssü) olarak sıralanmaktadır. Görüldüğü üzere, çok sayıda kritik ülke ve limanı kapsayan "İnci Dizisi"nin sacayaklarını Pakistan, Myanmar ve Sri Lanka oluşturmaktadır. Myanmar kapsamında ayrıca Myitsone Barajı, Trans-Myanmar Gaz-Petrol Boru Hattı (2009-2011) ve Kyaukphyu Serbest Bölgesi projeleri bulunmaktadır."⁴⁰⁹

Çin'in Hint Okyanusu üzerinde Yeni İpek Yolu çerçevesinde hegemonyasını artırma girişimleri Hindistan kadar küresel siyasetin merkezinin Orta Doğu'dan

⁴⁰⁷ Türker, H. "KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ KEŞMİR SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE KATKI SAĞLAR MI?", (5 Mart 2019), Web:<http://bogaziciasya.com/kusak-ve-yol-girisimi-kesmir-sorunu/> (Erişim Tarihi: 04.10.2020)

⁴⁰⁸ Baruah, D. M. (2018), a.g.m.15

⁴⁰⁹ Bayram, D. Ç. ve Arafat M. (2018). "Hindistan-Çin-ABD Üçgeninde "Hint Pasifik" Kavramsallaştırması", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 69-102, s.87-88.

Asya'ya kaydıgının farkına varan ABD'nin de tepkisini çekmektedir. 2010'lu yıllardan beri öncelikle "Asya'ya Dönüş" sonrasında "Asya'yı Yeniden Dengeleme" stratejileri yürüten ABD, son olarak "Hint Pasifik" adıyla Asya'daki politikalarını şekillendirmektedir. Aralık 2017 tarihinde ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin "Hint Pasifik'e yönelik Çin tehdidi" söyleminin üzerine ABD, 2018 yılında Pasifik Komutanlığı'nın adını Hint Pasifik Komutanlığı olarak değiştirmiş Japonya, Hindistan ve Avustralya'yı da kapsayacak olan bir "Hint Pasifik Konsepti" dizayn etmiştir. İşbu stratejiyle bölgedeki ekonomik ve siyasal düzeni sağlamanın yanı sıra Kuşak ve Yol Girişimi ile manevra alanını genişleten Çin'i dengeleme saiki güdülmemektedir.

5.4.3. Kuşak ve Yol Girişimi Coğrafyasında Yaşanan Sorunlar

Kuşak ve Yol Girişimi'nin sürdürülebilirliği açısından sıkıntı oluşturabilecek diğer önemli meseleyi ise girişimin kapsadığı coğrafyalarda yaşanan uluslararası çaplı krizler, siyasi istikrarsızlar, terör faaliyetleri, etnik ve dini farklılıkların oluşturduğu sorunlar, sınır problemleri ve finansal handikaplar teşkil etmektedir.

Çin'in 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu güzergahı için önemli bir coğrafyayı teşkil eden Güney Çin Denizi, uzun yıllardan beri Çin ile kıyıdaş devletler arasında süregelen karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunlarına sahne olmaktadır. İşbu sorunların devam ettiği bir konjonktürde Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında bölge ülkeleriyle iş birliği yaptığı göz önüne alındığında ekonomik çıkarların bölgedeki sükunete olanak tanıyabileceği beklentisi mevcutken Çin'in son zamanlarda sürekli olarak Güney Çin Denizi'ne donanma gemisi indirmesi ve askeri anlamda teknolojik hamleler yapması⁴¹⁰ bölge ülkeleri açısından Çin tehdidinin arttığı algısını oluştururken öte yandan Kuşak ve Yol Girişimi'nin güvenliğinin sorgulanmasına yol açmak suretiyle geleceği açısından da sorun teşkil etmektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin sürdürülebilirliğini zora sokan bir diğer handikap ise Afrika kıtasında yaşanan iç savaşlar ve terörizm faaliyetleri gelmektedir. Girişim kapsamında kıtaya olan ilgisini ve yatırımlarını artıran Çin'in koşulsuz kredi olanağı sağlaması ,halihazırda sömürge sonrası dönemde sınırları küresel güçler tarafından yapay şekilde belirlenen ve kıtadaki iç savaşların ve terör faaliyetlerinin desteklenmesi

⁴¹⁰ Doğan, D. ve Gürkaynak, M. (2019). "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizi'nde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24(4), 921-947., s.940

suretiyle bu küresel güçlerin bölgeye konuşlanıp emperyalist amaçlarını gerçekleştirdikleri ortamda,⁴¹¹ Afrika'daki demokratikleşme sürecini sekteye uğratma ve kıtadaki otoriter rejimlerin silah satın alıp sivil halk üzerinde kullanması gibi olumsuz durumlar ortaya çıkarak⁴¹² Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Çin'in kıtadaki faaliyetlerini sekteye uğratma potansiyelini barındırmaktadır. Benzer şekilde Kuşak ve Yol Girişimi'nin iki paydaşı olan Hindistan ve Pakistan arasındaki çözilemeyen Keşmir sorunu, Orta Koridor Girişimi coğrafyasında yer alan Güney Kafkasya'da Ermenistan ve Azerbaycan arasında süregelen Dağlık Karabağ meselesi, Orta Doğu'da Suriye İç Savaşı, iç istikrarsızlıklar ve DAESH, YPG, PYD gibi terör örgütlerinin varlığı Kuşak ve Yol Girişimi'nin güvenliği açısından tehlike arz eden durumların bazılarıdır.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin akıbeti noktasında kilit öneme sahip diğer bir mesele ise ilk olarak Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan ve çok sayıda can kaybı ve ekonomik felaketlere yol açan COVID 19 pandemisinin girişimin geleceği açısından ortaya çıkardığı olumsuz durumdur. Girişimle birlikte Çin'in küresel bir güç olması ihtimalinin güçlendiği bir konjonktürde pandeminin ortaya çıkması ekonomisinde ihracatın kilit öneme sahip olduğu bir ülke olan Çin'in büyüme hızında düşüslere neden olurken diğer yandan girişime yönelik yatırımlarını sekteye uğratmaktadır. Çinli işçilerin salgın nedeniyle projelerin olduğu ülkelere dönememesi ve Çin'deki fabrikaların uzun bir süredir çalışmaması nedeniyle tedarik zincirinin kesintiye uğraması gibi nedenlerle Bangladeş, Endonezya, Nepal, Sri Lanka gibi ülkelerdeki altyapı projelerinde koronavirüs nedeniyle bir gecikme yaşanması⁴¹³ pandeminin kaynağı olarak görülen Çin'in uluslararası imajını sarsarken girişimin mahiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi'nin, gerek siyasi rejimleri ve iktisadi kalkınma modelleri gerekse hukuki ve toplumsal gelişmişlik ve mali durumları birbirinden farklı çok

⁴¹¹ Işık M. "Afrika'da Terörizm ve Sessiz Savaşlar", (18 Nisan 2019), Web:<https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/afrikada-terorizm-ve-sessiz-savaslar-kose-yazisi-10033> (Erişim Tarihi: 15.10.2020)

⁴¹² Dağlı O, "Afrika'da Çin'in yükselişi ve stratejik hedefleri", (28 Ağustos 2018), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/afrikada-cin-in-yukselisi-ve-stratejik-hedefleri/1240987> (Erişim Tarihi: 24.10.2020)

⁴¹³ İncekaya, G. "Çin'e güvensizlik 'Kuşak ve Yol Girişiminin' askıya alınmasına neden olabilir." (1 Nisan 2020), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cine-guvensizlik-kusak-ve-yol-girisiminin-askiya-alinmasina-neden-olabilir/1787530> (Erişim Tarihi: 12.12.2020)

sayıda ülkeyi kapsamayı girişimin koordine edilmesinde ana finansör konumunda bulunan Çin hükümeti ve Çinli şirketleri zora sokan bir sorun olarak görülmektedir. Girişim kapsamında sorumluluk alması gereken denetleyici bir mekanizmanın halihazırda bulunmaması ve girişimin uygulanmasında ortaya çıkacak sorunların çözümüne ilişkin bir yargı sisteminin olmaması girişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi'ne yönelik yatırımlarla ekonomik olarak sendeleyerek Çin, KİT'ler yoluyla finansman arayışına girmenin yanında girişimin mali sorumluluklarını taraf ülkelerin de almasını arzulamaktadır.⁴¹⁴ Ancak Kuşak ve Yol Girişimi'nin coğrafyasına genel itibarıyla bakıldığında çoğu ülkenin ekonomisinin az gelişmiş veya gelişmekte olması Çin'in bu beklentisinin kısa vadede olumlu bir şekilde sonuçlanmasını engellemektedir.

⁴¹⁴ Aybar, S.” Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi Bağlamında Türkiye- Çin İlişkileri” (21 Haziran 2017), Web:https://tasam.org/tr-TR/Icerik/45102/tek_kusak_tek_yol_inisiyatifi_baglaminda_turkiye_-_cin_iliskileri (Erişim Tarihi: 01.11.2020)

6. KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE- ÇİN İLİŞKİLERİ

Tarihsel perspektiften bakıldığında coğrafi ve politik nedenlerle mesafeli ve yüzeysel bir şekilde idame ettirilen Türkiye ve Çin arasındaki ilişkiler, özellikle Çin'in ekonomik küreselleşme hamlelerini hızlandırdığı ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geldiği 2010 yılında stratejik ortaklık seviyesine yükselerek iki ülkenin ekonomik, ticari, kültürel ve siyasi arenada iş birliği yapmasını olanaklı kılmıştır. Türkiye ve Çin arasındaki gelişen ilişkilerin Kuşak ve Yol Girişimi hasebiyle 2013 yılı sonrasında yeni bir boyuta taşındığı görülmektedir. Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafi konumunun girişimin geleceği açısından önem arz etmesi Türkiye'yi Kuşak ve Yol Girişimi'nin en önemli paydaşlarından biri haline getirmektedir. Bu bölümde Türkiye'nin girişim çerçevesinde ihtiva ettiği anlamın, iş birliği alanlarının, elde edebileceği kazanımların ve olası risklerin vb. Orta Koridor Girişimi bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

6.1. Türkiye ve Çin İlişkilerine Genel Bakış

Türkler ve Çinliler arasındaki hakimiyet eksenli olarak yürütülen siyasi, askeri, kültürel, ekonomik ve ticari boyutlu ilişkiler milattan önceki yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Özellikle ticaretin toplumlar üzerindeki etkisinin yaygın olduğu dönemlerde rekabet halinde yürütülen ilişkilerin varlığını görmekteyiz. Aradan geçen yüzyıllar boyunca iki toplum arasındaki ilişkiler modern dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 19. Yüzyılda diplomatik bir boyut kazanmıştır. İlk Defa 1875 yılında Osmanlı tarafından Çin'e elçiler gönderilmesine karşın doğrudan resmi ilişkiler tesis edilememiş ancak iki devlet arasında dolaylı olarak ticari veya dini amaçlarla çeşitli diyalog ve seyahatler gerçekleştirilebilmiştir.⁴¹⁵

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye ve Çin ilişkilerinde ilk diyalogun 1927 yılında gerçekleştirilmesinin ardından geçen iki yıl içinde Çin'in başkenti Nanjing'de ilk Türk elçiliği açılmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle 1931 yılında Çin'deki elçiliğini kapatmasının ardından 1934 yılında iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imza edilmiş ve akabinde 1944 yılında Çin'de büyükelçilik açılarak ilişkilerin düzeyi artırılmış ve Hulusi Fuat Tugay,

⁴¹⁵ Atlı, A. (2016). "Turkey's Foreign Policy Towards China Analysis and Recommendations for Improvement", *Bogazici University Asian Studies Center*, İstanbul, s.6

ilk Türk Büyükelçisi olarak Çin'e atanmıştır.⁴¹⁶ 1950 yılına kadar geçen süre boyunca gerek Türkiye'deki yeni rejimin temel taşlarının oturması gerekse Çin'in kendi içinde yaşadığı sorunlar nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler asgari düzeyde devam etmiştir.

Mao Zedong liderliğindeki komünistlerin bir dizi iç savaş sonrası 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmalarına rağmen BM'nin, Tayvan'daki milliyetçi Çin Cumhuriyeti'nin meşruiyetini kabul etmesine bağlı olarak Türkiye, ÇHC'nin Ekim 1971 tarihinde yapılan düzenleme sonucu BM üyeliğine kabul edilmesine kadar geçen süre zarfında ÇHC'yi uluslararası olarak tanıma yoluna gitmemiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler Türkiye'nin Tayvan'daki milliyetçi cumhuriyet yönetimi yerine ÇHC'nin uluslararası geçerliliğini kabul etmesiyle birlikte Kasım 1971 tarihinden itibaren tesis edilebilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği ve dünyanın kapitalist/emperyalist ve komünist/sosyalist olarak ikiye bölündüğü konjonktürde Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerin ideolojik kamplaşmanın etkisi altında kaldığını söylemek doğru olacaktır. 1950 yılında SSCB ve Çin desteğini alan Kuzey Kore ve ABD eksenli Güney Kore arasındaki savaşta Türkiye ve Çin'in ayrı cephelerde yer alması ve Türkiye'nin 5000 kişilik bir ordu ile NATO'ya destek vermesi Türkiye'nin Çin tarafından "emperyalist güçlerin kuklası" olarak tanımlanmasına yol açarken Türkiye ise Çin'i "komünizmin askeri" olarak tasvir ederek ideolojik düşman olarak görmüştür.⁴¹⁷ Benzer şekilde Türkiye'nin Orta Doğu'daki SSCB nüfuzunu kırmak adına 1955 yılında İran, Irak, Pakistan ve İngiltere ile kurulan Bağdat Pakti'na ve ardından 1959 yılında Irak'ın ayrılması üzerine ismi CENTO olarak değiştirilen birliğin içinde yer alması ve oluşumun Güneydoğu Asya ülkelerinin komünist Çin'in direncini azaltmak adına oluşturdukları Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ile benzer mahiyette olması Türkiye ve Çin ilişkilerinin kopuk olmasındaki başka bir gerekçeyi oluşturmaktadır.⁴¹⁸

İki ülke arasında 1971 yılı itibarıyla başlayan diplomatik ilişkiler sonucu ilk kez 1978 yılında Çin Dış İşleri Bakanı Huang Hua Türkiye'ye ziyarette bulunmuş ve Başbakan Bülent Ecevit ile dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Gündüz Ökçün ile

⁴¹⁶ Akdağ, Z. (2019). Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi, *Hafıza Dergisi*, 1(1), 40-57, s.42.

⁴¹⁷ Honghui, P. (2016). "Prospects for Sino-Turkish Relations", *China Quarterly of International Strategic Studies* 2(1), 101-117, s.104

⁴¹⁸ Akdağ, Z. (2019), a.g.m.43

gerçekleştirilen görüşmeler sonrası iki devlet arasında dünya barışının tesisi için nükleer ve konvansiyonel silahların sınırlandırılması, adilane bir uluslararası düzenin oluşmasının gerekliliği, Filistin sorununa yönelik Filistinlilerin uluslararası hukuktan kaynaklı haklarının iade edilmesi ve uluslararası sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesinin öneminin ele alındığı bir dizi mesele hakkında taraflar görüş birliğine varmışlardır. 1981 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İlder Tüzmen'in Çin ziyareti ile Türkiye ilk kez Çin'e bakanlar nezdinde seyahat gerçekleştirmiştir. Bir yıl sonra ise Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Çin'e ziyarette bulunmuş ve yapılan görüşme sonucu emperyalist güçler aleyhine açıklamalar yapılarak iki ülke arasındaki dostane ilişkiler vurgulanmıştır. Türkiye'nin cumhurbaşkanları nezdinde yaptığı ikinci ziyaret ise 1995 yılında dönemin cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴¹⁹ Ardından 2000 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Jiang Zemin'in Türkiye ziyareti, ekonomik ve diplomatik olmasının yanı sıra askeri ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi bakımından da önemlidir. Jiang Zemin tarafından Çin'in DTÖ üyeliği için Türkiye'nin desteğini almak ve uluslararası terörizm ve ayrılıkçılık konuları üzerinden iş birliği vurgusu yapılmak suretiyle Uygur meselesini iki ülke arasındaki ilişkilerde merkeze koymak amacıyla gerçekleştirilen ziyaret⁴²⁰ aynı zamanda Türkiye ve Çin'in dış politika önceliklerinin ve hammadde ve pazar yönelimlerinin öne çıkmasına vesile olmuştur. İşbu kapsamda Orta Doğu her iki ülkenin kazan-kazan mantığına uygun olarak kaynak ve pazar rekabetinin politika sahası haline gelmiştir. Bu ziyaretin en ses getiren özelliği ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Çankaya Köşkü'nde düzenlenen törende Jiang Zemin'e "Devlet Liyakat Nişanı" verilmesi olmuştur. Çin hükümetinin Doğu Türkistan'daki soydaşlarımıza yönelik sistematik bir şekilde gerçekleştirdiği baskı, şiddet ve insan haklarını ihlal eden tutumlarının adeta taçlandırılması anlamına gelen bu eylem Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Aydınlar Ocağı Genel Merkezi, Türk Ocağı İstanbul Şubesi, Avrasya Türk Dernekleri Federasyonu, Türk Edebiyatı Vakfı, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Doğu Türkistan Vakfı, Ahmet Yesevi Vakfı, Avrasya I Vakfı,

⁴¹⁹ Ekrem, E. (2012). "Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)", Web: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/106065/mod_resource/content/1/13.%20%20konu%20T%C3%BCrkiye-%C3%87in%20Stratejik%20C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20C4%B0i%C5%9Fkileri%20--T%C3%BCrkiye-Cin%20iliskilerinin%2040%20Yili%201971-2011%20-%20Erkin%20Ekrem.pdf (Erişim tarihi:01.11.202)

⁴²⁰ Temiz, K. (2018) "An Illustration of Sino-Turkish Relations: The Cyprus Question", *Insight Turkey* 20(1), 81-98, s.84

Kırım Türkleri Derneği, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği ve Turan Kültür Vakfı gibi sivil toplum örgütlerinin düzenlediği ortak bir bildiriyle kınanmış ve protesto edilmiştir.⁴²¹

2000’li yılların başında Türkiye ile Çin arasında olumlu bir atmosferde gelişen ilişkiler Çin yönetiminin 2009 yılında Urumçi’de Uygurlar’a yönelik gerçekleştirdiği çağ dışı şiddet eylemleri ile sekteye uğramıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın katliama yönelik olarak; *“Şu anda Çin’deki bu olay adeta bir soykırımdır. Bunu daha farklı bir şekilde yorumlamanın bir anlamı yok.”* şeklindeki açıklamasının ardından katliamı “vahşet” olarak tabir ederek şu ifadelerde bulunmuştur:

"Böyle bir asimilasyon peşinde koşan Çin yönetimine biz diyoruz ki bu asimilasyon bir şey kazandırmaz. Bunlardan vazgeçin. Bizim Çin yönetiminden talebimiz bu. Böyle bir vahşete ister Uygur Türkü olsun, ister Çinli olsun hiçbir zaman müsamaha ile bakamayız. Uygur Türklerinin yaşadığı acı, acımızdır."

Ayrıca Erdoğan’ın Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabia Kadir’e Türkiye’nin vize vermesine olanak tanınacağı yönündeki açıklamaları gerek Çin basınında gerek üst düzey yetkililerce tepkiyle karşılanarak bu meselenin Çin’in iç işleri olduğuna yönelik açıklamalar yapılmış ve Türkiye Kıbrıs Meselesi, sözde Kürt Sorunu ve sözde Ermeni Soykırımı üzerinden köşeye sıkıştırılmaya çalışılmıştır.⁴²²

Aradan geçen bir yılın ardından Çin Başbakanı Wen Jiabao’nun 2010 yılında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sonrası taraflar arasında gerçekleştirilen görüşmeler ve bir dizi anlaşmalar sonrası iki ülke ilişkilerinin “stratejik ortaklık” çerçevesinde yürütüleceği beyan edilmiştir. Stratejik İş Birliği İlişkileri Ortak Bildirisi’nin gereği olarak Türkiye ile Çin arasında eğitim, turizm, kültür, ulaşım, savunma, enerji vb. birçok alanda iş birliği ve diyalogun geliştirilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda uluslararası barışın korunması ve olası tehditlere karşı iş birliği vurgusu yapılmıştır. İşbu stratejik ortaklık çerçevesinde dostane ilişkilerin artırılması ve kültürel

⁴²¹İnternet: “Zulme Devlet Nişanı”, (20 Nisan 2000), Web:<https://www.yenisafak.com/dunya/zulme-devlet-nisani-610168> (Erişim Tarihi:04.01.2021)

⁴²² Ekrem, E. (2009). “Urumçi Olayı, Çin Basınında Türkiye”, Web: <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2368> (Erişim Tarihi:01.11.2020)

etkileşimin sağlanması adına 2012 yılı Türkiye’de Çin Yılı olarak kutlanırken 2013 yılı ise Çin’de Türkiye Yılı olarak kutlanmıştır.⁴²³

Stratejik Ortaklık kapsamında yürütülen çok yönlü ilişkiler Nisan 2012 tarihinde dönemin Başbakanı Erdoğan’ın kalabalık bir heyetle Çin’e gitmesi ve Uygur Özerk Bölgesi’ne bir ziyaret gerçekleştirmesinin akabinde iki ülke arasında, “Nükleer Enerjinin Barışçı Amaçlarla Kullanımına İlişkin İş Birliği Antlaşması” dahil altı antlaşma imza edilmiştir.⁴²⁴

Erdoğan’ın 2015 yılında ilk kez cumhurbaşkanı sıfatıyla Çin’e gerçekleştirdiği ziyaret sonrası 3 Kasım 2016 tarihinde Türkiye-Çin Hükümetler arası İşbirliği Komitesi’nin ilk toplantısını Ankara’da yapmasının ardından Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi 13-14 Kasım 2016 tarihlerinde “Türkiye-Çin Dışişleri Bakanları İstişare Mekanizması Toplantısı”na katılmak üzere Türkiye’yi ziyaret etmiş ve 2017-2020 yıllarını kapsayacak olan “Kültürel Değişim Programı” ve Ekonomi Bakanlığı ile Çin Ticaret Bakanlığı arasında “İkili Ticari ve Yatırım İşbirliğinin Geliştirilmesine Yönelik Eylem Planı”nı hayata geçirmişlerdir.⁴²⁵

Türkiye ve Çin arasında stratejik iş birliğine dayalı olarak yürütülen ilişkiler kendisini ŞİÖ çerçevesinde de göstermiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin dünya siyasetindeki dönüştürücü etkisiyle birlikte Türkiye’de Avrasya politikasında daha proaktif stratejiler izlemeye başlamıştır. Türkiye’nin uzun yıllardan beri AB’ye üye olmak için uğraşmasına mukabil bir arpa boyu yol alamaması ve NATO müttefiki olmasına rağmen özellikle Orta Doğu coğrafyasındaki meselelerde ABD ile ters düşen politikalar izlemesi Türkiye’yi alternatif iş birliği alanı bulma noktasında teşvik etmiştir. İşbu kapsamda Türkiye, Çin ve Rusya’nın öncülüğündeki ŞİÖ’ye katılım noktasında isteğini her fırsatta dile getirmeye başlamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2013 yılından beri sık sık AB yerine ŞİÖ’ye üye olmanın daha güçlü kılacağına dair çeşitli açıklamalarda bulunarak Türkiye’nin ŞİÖ’ye üye olması halinde dış politika bağlamında hareket serbestisinin artacağını ifade etmiştir.⁴²⁶

⁴²³ Durdular, A. (2018). “Çin’in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği”, *Avrasya Etüdleri* 53(1), 117- 144, s.130.

⁴²⁴ Akdağ, Z. (2019), a.g.m.52

⁴²⁵ Akdağ, Z. (2019), a.g.m.52

⁴²⁶ Wang, L. “Will Turkey Join the Shanghai Cooperation Organization Instead of the EU?”, (24 Kasım 2016) Web:<https://thediplomat.com/2016/11/will-turkey-join-the-shanghai-cooperation-organization-instead-of-the-eu/> (Erişim Tarihi: 22.10.2020)

Çin'in 2012 yılında Savunma Beyaz Belgesi'nde de yer verdiği "üç şer" olarak tabir edilen terörizm, aşırıcilık ve ayrımcılık ŞİÖ temel amaçları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin de mücadele ettiği bu hususlar Çin ve Türkiye'yi ŞİÖ çerçevesinde yakınlaştırmaktadır.⁴²⁷ Ayrıca Türkistan ve Orta Doğu'daki barış ve istikrarın sağlanması hem Türk hem de Çin tarafı için gerek enerji tedariki gerekse güvenlik konularında büyük önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin Çin'in Avrupa'ya geçiş güzergahı üzerinde transit ülke olarak yer alması da Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği noktasında Çin'in olumlu bir tutum sergilemesi bakımından önem arz etmektedir.

ŞİÖ'ye tam üye sıfatına henüz sahip olmasa da 2010 yılında ŞİÖ'ye Diyalog Ortağı olarak dahil olan Türkiye, 2013 yılında kendinin de aralarında bulunduğu Çin Halk Cumhuriyeti, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Afganistan, Hindistan, İran, Moğolistan, Pakistan, Belarus ve Sri Lanka tarafından kurulan ŞİÖ Enerji Kulübü'ne 2017 yılında dönem başkanı olarak seçilmiştir.

6.2. Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi

Çin'in 2013 yılında fitilini ateşlediği Kuşak ve Yol Girişimi'nin, Rusya üzerinden ilerleyecek olan "Kuzey Koridoru", İran merkezli "Güney Hattı" ve Çin'den başlayarak Afganistan, Pakistan, Türkistan Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye'yi birbirine bağlayacak olan "Orta Koridor" olmak üzere üç önemli hat üzerinden ve Avrupa'ya ulaşması planlanmaktadır.⁴²⁸

Çin'in Orta Doğu ve Avrupa'ya ulaşmasında üç alternatif güzergahtan ikisini teşkil eden Kuzey Koridoru ve Güney Hattı'nın Çin açısından jeopolitik anlamda çeşitli riskler barındırdığı görülmektedir. Çin'in Rusya üzerinden Avrupa'ya taşınmasında kilit öneme sahip olan Kuzey Koridorunun, Çin'i çevreleme noktasında olası bir Rusya-ABD iş birliğine ev sahipliği yapma ihtimalinin yanı sıra Rusya'nın Kuzey Koridorunun sağladığı avantaj ile Doğu Avrupa'daki etkisini artırması halinde ABD'nin müdahalesiyle karşılaşmasının ve işbu kapsamda Baltık Denizi'nde Rusya ile ortak tatbikat gerçekleştiren Çin'in Rusya lehine pozisyon almasının mümkün

⁴²⁷ Keyvan, Ö.Z. "Türkiye'nin ŞİÖ Çıkışına Çin'in Tepkisi", (30 Aralık 2016), Web:<https://ankasam.org/turkiyenin-sio-cikisina-cinin-tepkisi/> (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

⁴²⁸İnternet: "Türkiye ve Çin'den Orta Koridor hamlesi" (24 Mayıs 2016), Web:<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ve-cin-den-orta-koridor-hamlesi-2250498> (Erişim Tarihi: 15.10.2020)

Bunlardan biri Uygur Özerk Bölgesi'nin Shihezi kentinden başlayarak Kazakistan'ın Mangışlak Yarımadası'nda bulunan Aktav Limanı'na ulaşan Nomad Ekspres'tir. 2013 yılında Astana'da düzenlenen II. Uluslararası Ulaşım ve Lojistik İş Formu toplantısında “Yeni İpek Yolu” başlığı altında yapılan değerlendirmeler sonucunda Gürcistan, Kazakistan ve Azerbaycan Demiryolları ile Batum, Aktav ve Bakü Liman işletmeleri tarafından imzalanan “Trans-Hazar Uluslararası Ulaştırma Hattının Geliştirilmesi için Koordinasyon Komitesi İhdası” anlaşması bağlamında dizayn edilen bir tren hattı olan Nomad Express, sonraları Çin ve Türkiye'nin de katılımıyla genişletilerek 2015 tarihinde ÇHC'nin Shihezi kentinden Azerbaycan'ın Kishli İstasyonuna, 2016 tarihinde Ukrayna'nın Çornomorsk kentinden Kazakistan'ın Dostık kentine ve 2017 tarihinde ÇHC'nin Lianyungang kentinden İstanbul'a üç ayrı sefer düzenlemiştir.⁴³¹

Orta Koridor Girişimi bağlamında gerçekleştirilen bir diğer çok taraflı ulaştırma hamlesi ise yapım çalışmalarına 2012 yılında başlanan Lapis Lazuli Güzergahı (Afganistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye Transit Taşımacılık Koridoru)'dır. İşbu tarih itibarıyla “Ticaret ve Ulaştırma Yolu Anlaşması” yoluyla Afganistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında bölgesel iş birliği ve ticaretin geliştirilmesi çalışmaları hız kazanmıştır. Akabinde 15 Kasım 2017'de Aşkabat'ta düzenlenen “Afganistan İçin Bölgesel Ekonomik İş birliği Konferansı RECCA 7. Bakanlar Toplantısı” kapsamında proje detaylandırılmış ve Nisan 2018 tarihinde Lapis Lazuli projesinin uygulanmasına dair toplantı gerçekleştirilerek Aralık 2018'de ise Afganistan'ın Herat şehrinde Lapis Lazuli Güzergahı'nın açılış töreni düzenlenerek Herat şehriden Türkiye'ye ilk iş olarak dokuz tır dolusu pamuk ipliği, kuru üzüm, karpuz tohumu ve susam gönderilmiştir.⁴³²

Türkiye'nin katkı ve ortaklığıyla Orta Koridor Girişimi'nin, çok taraflı ulaşım sektöründe aktif bir güzergâh olmasına vesile olan diğer önemli bir iş birliği alanı ise Bakü- Tiflis-Kars Demiryolu (BTK) Projesidir. 2006 yılında Kazakistan ve Çin'in proje kapsamında iş birliğine destek vereceklerini açıklamalarının akabinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Ulaştırma

⁴³¹ Toprak, N. G. (2020). “Orta Koridor Girişimi Bağlamında Türkiye'nin Değişen Orta Asya Politikası”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(1), 19-32, s.24.

⁴³²İnternet: “LAPİS LAZULİ GÜZERGAHI VE ORTA KORİDOR GİRİŞİMİ'NİN BÜTÜNLEŞMESİ”, (26 Aralık 2018), Web:<https://avim.org.tr/tr/Bulten/LAPIS-LAZULI-GUZERGAHI-VE-ORTA-KORIDOR-GIRISIMI-NIN-BUTUNLESMESI> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

Bakanları nezdinde gerçekleştirilen toplantıyla birlikte BTK, yalnızca bu üç ülkeyi kapsayan bir iş birliği girişimi olmanın ötesine geçerek Hazar üzerinden Kazakistan'ın Aktau şehri ve Çin arasında oluşturulacak yeni bir demir yolu hattı ile Türkiye'de Boğaz'dan geçen Marmaray demiryolu tüp geçidi üzerinden bağlantı sağlanarak Avrupa demiryolu hatlarına ulaşan uluslararası bir demiryolu projesi olarak ortaya çıkmıştır. Asya'dan Avrasya'ya ve Kafkasya'ya uzanan tarihi ipek yolunu "Demir İpek Yolu" adıyla yeniden hayata geçiren proje Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan tarafından 7 Şubat 2007 tarihinde Tiflis'te düzenlenen bir toplantı sonucu hayata geçirilmiştir.

Kuşak Yol Girişimi bağlamında Çin'den başlayarak Avrupa'ya kadar uzanacak olan kesintisiz bir ulaşım ve alt yapı bağlantısının Orta Koridor ayağının önemli bir parçası olan proje, Azerbaycan'ın Bakü şehrinden Gürcistan'ın Tiflis ve Ahilkelek şehirlerinden geçerek Türkiye'nin Kars iline kadar uzanarak Azerbaycan ve Türkiye arasında doğrudan bağlantı kurulmasını amaçlamıştır. Toplam uzunluğu 838,6 km olan projenin 259 km'si Gürcistan'dan, 503 km'si Azerbaycan'dan ve 76 km'si ise Türkiye'den geçmektedir. Demiryoluna ek olarak Türkiye sınırında 4 istasyon ve 3 köprü inşası gerçekleştirilen projenin toplam maliyeti 450 milyon dolar civarındadır.⁴³³ 2017 yılında tamamlanan BTK kapsamında ilk durak olan Çin'den başlayarak akabinde Marmarayı kullanmak suretiyle Avrupa'ya geçecek olan ilk yük treni China Railway Express, 6 Kasım 2019 tarihinde organize edilen bir törenle Ankara'da karşılanmıştır. Törene katılan Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanı Mehmet Cahit Turhan, Çin'in Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasındaki devasa ulaşım ve alt yapı bağlantısını sağlayacak olan Kuşak Yol Girişimi'ni önemsediklerini ifade ederek işbu doğrultuda gerçekleştirilen BTK projesi ile Bakü'den Kars'a ilk uluslararası transit seferi gerçekleştiren China Railway Express'in dünya demiryolu taşımacılığında önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır. Turhan ayrıca BTK ile birlikte Çin'den Türkiye'ye ulaşım süresinin bir aydan 12 güne Avrupa'ya ise 18 güne indiğini belirterek *"Asya ile Avrupa arasındaki 21 trilyon dolarlık ticaret hacmini dikkate aldığımızda, meselenin önemi kolaylıkla anlaşılacak. Yaklaşık 5 milyar nüfusun ve 60 ülkenin faydalandığı Demir İpek Yolu Hattı, global ticaret ağları için yeni ve çok önemli alternatif oldu."* açıklamalarında bulunmuştur. Yıllık 1 milyon yolcu ve 6,5

⁴³³ Akçay, N. (2017). "Yeni İpek Yolu Projesi Kapsamında Türkiye-Çin İlişkileri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 73-96, s.82.

milyon yük taşıması planlanan hattın 2034 yılına gelindiğinde 3 milyon yolcu ve 17 milyon ton yük taşıyacağı ön görülmektedir.⁴³⁴ Ayrıca BTK kapsamında Türkiye’den 4 Aralık 2020 tarihinde yola çıkan ilk ihracat treni yaklaşık 9 bin kilometrelik mesafeyi 12 günde tamamlayarak Çin’e ulaşmayı hedeflemiştir. İşbu doğrultuda Kars’tan hareket eden tren 8 Aralık günü Gürcistan’a varmış ardından Ahılkelek-Tiflis-Rustavi üzerinden Azerbaycan’a ulaştıktan sonra Agstafa-Gence-Yevlah-Kürdemir-Hacıgabal güzergahı üzerinden Bakü Deniz Limanı’na ve akabinde “Beket Ata” yük gemisiyle Kazakistan’ın Aktau limanına ulaşmış ve 23 Aralık’ta düzenlenen törenle Çin’in Xi’an kentine varmıştır.⁴³⁵ Törene katılan Türkiye’nin Pekin Büyükelçisi Abdülkadir Emin Önen konuya ilişkin olarak *"Teknolojinin ve modernleşmenin getirdiği fırsatlarla birlikte modern İpek Yolu'nu inşa ediyoruz."* ifadelerini kullanırken törene mesaj yoluyla katılım sağlayan Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ise *"Bu seferlerimiz artacak ve düzenli olarak sürecek."* açıklamasında bulunarak Tarihi İpek Yolu’nun ruhu yaşatılarak Türk mallarının 13 gün içerisinde dünyadaki sayılı pazarlardan olan Çin pazarlarına ulaşmasının Türkiye için büyük bir sevinç ve gurur vesilesi olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁶

BTK projesi, başta içerdiği geniş ulaşım ve ticaret hacmiyle Bakü ve Türkmenistan güzergahı üzerinden doğuda Türkistan Cumhuriyetleri’ne ve Çin’e bağlanırken batıda Kars’tan Ankara ve İstanbul Marmaray ağı ile Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Avusturya, Almanya, İsviçre, Fransa ve Manş tüneli ile İngiltere’ye bağlanan kısacası Pekin ve Londra arasında kesintisiz bir demiryolu hattı imkânı ile Çin menşeli ürünlerin Avrupa’ya naklinin sağlanması⁴³⁷ bakımından küresel çaplı bir öneme haizdir.

Bakü-Tiflis- Kars demiryolu projesinin üç kurucu unsurundan biri olarak Türkiye, hayata geçirilen bu proje ile birlikte Kuşak ve Yol Girişimi Orta Koridoru bağlamında transit ülke olması nedeniyle jeopolitik konumunu güçlendirirken öte

⁴³⁴ Akçay, N. (2017), a.g.m.83

⁴³⁵ İnternet: “Türkiye’den Çin’e giden ilk ihracat treni Kazakistan’a ulaştı”, (13 Aralık 2020), Web:<https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyeden-cine-giden-ilk-ihracat-treni-kazakistana-ulasi,2I6xJjWibEakjkdHRPmCdG> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

⁴³⁶ İnternet: “Çin Türkiye’nin ihracat trenini törenle karşıladı.”, (23 Aralık 2020), Web:<https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2020/12/23/cin-turkiyenin-ihracat-trenini-torenle-karsiladi> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

⁴³⁷ Üzümcü, A. ve Akdeniz, S. (2014). “Yeni İpek Yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi”, *Avrasya* Etüdleri, 171-199, s.193.

yandan Türkistan ve Kafkasya ülkeleriyle geçmişten gelen kültürel ve toplumsal bağlarını güçlendirme fırsatını yakalamıştır. Ekonomik olarak bölgede çıkarılan petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına kolaylıkla erişim olanağına kavuşan Türkiye ayrıca BTK ile beraber Tiflis ve Bakü üzerinden Güney Kafkasya'ya doğrudan ulaşım sağlayabilmekte ve böylelikle Ermenistan sınırlarından geçen Kars-Gümrü-Ayrum-Tiflis demiryolu ağını geçersiz kılma olanağına kavuşmuştur.⁴³⁸ BTK'nın Kars güzergahlı olması Türkiye'nin gelişmemiş bir şehri olan Kars'ın açılan lojistik merkezinin de etkisiyle ticari olarak hızlı bir şekilde kalkınmasına olanak sunması ve Türkistan ile Kafkasya arasında bir köprü olması Türkiye açısından projenin sunduğu başka bir avantajı oluşturmaktadır.⁴³⁹

Orta Koridor Girişimi kapsamında gerçekleştirilen çok taraflı ulaştırma projelerine ek olarak Türkiye'de girişimin önemli bir paydaşı olarak, Türkiye'yi Türkistan güzergahı üzerinden Pekin'e bağlamayı ön gören "Trans-Hazar-Orta Koridor" girişimi ile birlikte kendi bünyesinde belli başlı projeleri hayata geçirmiş ve bazılarını da hayata geçirmeyi planlamaktadır. Gümrükler arası iş birliğini gerçekleştirmek amacı güden Kervansaray Projesi, Asya ve Avrupa kıtaları arası ulaşımın en kolay yoldan gerçekleştirilmesi adına Marmaray, Avrasya Tüneli, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Üçüncü Havalimanı, Üç Katlı Tüp Geçit Projesi, Filyos, Çandarlı ve Mersin Limanları Projesi ve Edirne- Kars Demiryolu Projesi bunlardan bazılarıdır.

Türkiye'nin girişim bağlamında tamamlayarak faaliyete açtığı yatırımlarının başında Marmaray gelmektedir. Marmaray Projesi, gerek İstanbul trafiğini rahatlatarak insanlara daha kaliteli bir ulaşım imkânı sunmak gerekse şehrin doğal tarihi yapısını muhafaza ederek sunduğu elektrik enerjili ulaşım imkanıyla çevre dostu bir demir yolu hattı olması hasebiyle yurt içi ve uluslararası kamuoyunda adından sıkça söz ettirmektedir. Proje, Avrupa yakasında Halkalı ve Anadolu yakasında Gebze'ye kadar olan ilçeler arasında kesintisiz ve yüksek kaliteli ulaşım imkânı sunan bir demiryolu hattını kapsamaktadır. 60,46 metre derinlik ile dünyada kullanılan en derin batırma tüp tüneline sahip olan Marmaray, Gebze-Ayrılık Çeşmesi ve Halkalı-

⁴³⁸ Küçükaydız, C. (2012). "Modern İpek Yolunda Bakü Tiflis Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* 4(16), 59-64, s.63

⁴³⁹ Babiş A. Nasirova S. "Demir İpek Yolu'nun Kalbi: "Bakü – Tiflis – Kars Demiryolu"", (28 Kasım 2017), Web:<https://turksam.org/demir-ipek-yolunun-kalbi-baku-tiflis-kars-demiryolu> (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

Kazlıçeşme arasında 3, Ayrılık Çeşmesi-Kazlıçeşme arasında 2 hatta sahip olup ayrıca güzergahındaki bölgelerde barınma hatları bulundurmaktadır. Gebze, Pendik, Bostancı, Söğütlicheşme, Bakırköy ve Halkalı mevkilerinde yüksek hızlı tren ve ana hat trenleriyle de faaliyettedir. Bunların yanı sıra metro, metrobüs, tramvay ve vapurlar ile de bazı istasyonlarda doğrudan bağlantı sağlanabilmektedir. Projeyle birlikte normalde 185 dakika süren Halkalı ve Gebze arasındaki seyahat süresi 105 dakikaya indirilmiş, Bostancı ve Bakırköy arası 37 dakikaya ve Söğütlicheşme ile Yenikapı arası ise 12 dakikaya düşerek zamandan büyük oranda tasarruf imkânı sağlanmıştır. Ayrıca Üsküdar istasyonu ile Sirkeci istasyonu arasındaki mesafe 4 dakikaya indirilerek İstanbul'un iki yakası kısmen bir araya getirilmiş olmaktadır.⁴⁴⁰

İlk kez Sultan Abdülmecid tarafından 1860 yılında dillendirilen Marmaray projesi bugünkü haline çok benzememekle birlikte 1892 yılında Sultan Abdülhamid tarafından proje olarak çizdirilmiştir. 1902 yılında İstanbul Boğazı'nın altından geçmesi ön görülen bir demiryolu tüneli oluşturma fikri ilk kez 1980'li yıllarda Turgut Özal tarafından detaylı bir fizibilite çalışması yaptırılmasıyla fiziken hayata geçirilebilir bir proje olduğuna karar verilmiştir. 1997 yılında tekrar gündeme gelen projenin 2000 yılında müşavirlik ihalesi yapılarak 2002 yılında ihalenin sonuçlanmasıyla sondajlama işlemine başlanılmıştır. Jica-Japon Uluslararası İş birliği Bankası, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından finanse edilen proje 9 Mayıs 2004 tarihinde resmen başlatılmıştır. 2004 yılından 2013 yılına kadar yapımı tamamlanan BC1 Tüp Geçit İnşaatı, 2007-2019 yılları arasında çalışmaları tamamlanan CR1 (Tünel) ve CR3 İstasyonların Modernizasyonu İnşaatı ve 2007 ile 2012 yıllarını kapsayan CR2 Demiryolu Araç Temini inşaatı olarak üç aşamalı olarak gerçekleştirilen Marmaray Projesi ilk etabı tamamlanarak 2013 yılında ilk seferine başlamıştır. Bugüne gelindiğinde ikinci etabının 2019 yılında faaliyete geçmesiyle 76,6 km uzunluğuna sahip olan Marmaray, barındırdığı 43 istasyon ile geniş bir platformda faaliyet göstermektedir.

Yalnızca İstanbul'un ulaşım sorununu çözmekle kalmayıp aynı zamanda Orta Koridor Girişimi'nin sac ayaklarından birini oluşturan bu devasa projenin hayata geçirilmesine ilişkin olarak dönemin Ulaştırma Bakanı Lütfi Elvan, 11. Avrupa

⁴⁴⁰İnternet: "İşte asrın projesi Marmaray" (29 Ekim 2013), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iste-asrin-projesi-marmaray/208199> (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

Demiryolu Trafik Yönetim Sistemi (ERTMS) Dünya Konferansı'nda şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bölgesel ve kıtalar arası gerçekleşen büyük demiryolu projelerinden biri Marmaray'dır. Marmaray'la sadece İstanbul'un iki yakası birleştirilmekle kalmamış, uzak Asya'dan Batı Avrupa'ya uzanan modern ipek yolunun en önemli halkalarından biri İstanbul Boğazı'nın 62 metre altından bir mühendislik harikası olarak inşa edilmiştir. Marmaray sadece Türkiye'nin bir kazanımı değil, demir ipek yolu güzergâhındaki tüm ülkelerin kazanımıdır.”⁴⁴¹

Demir İpek Yolu'nun başka önemli bir projesi olan Bakü-Tiflis -Kars demiryolu ile birleştiğinde Asya ile Avrupa arasındaki mesafenin 18 güne düşmesini sağlayan ve kendisinden asrın projesi olarak söz ettiren Marmaray ile Orta Koridor'un stratejik önemi zaman ve enerji kazancı açısından daha da artmıştır.⁴⁴²

Türkiye'nin gerek iç ulaşım sorununa gerekse Orta Koridor Girişimi'ne yönelik can suyu olarak nitelendirilebilecek başka bir proje ise, Kazlıçeşme ve Göztepe arasındaki mesafede deniz tabanının altından geçen 5,4 km uzunluğa sahip iki tüneli de içine alan 14,6 km uzunluğundaki bir güzergahı kapsayan Avrasya Tüneli'dir. Avrupa ve Anadolu yakası arasında oluşan yoğun trafiğe 100 bini aşkın araçla destek veren ve seyahat süresini 1 saat 40 dakikadan 15 dakikaya indiren proje ayrıca deniz ekolojisine zarar vermeyen çevre sağlığı açısından ergonomik, araç yakıt tasarrufu ve ekonomiye can veren bir proje olması hasebiyle büyük bir öneme haizdir. Sabiha Gökçen Hava Limanı ve Atatürk Havalimanı arasındaki ulaşımı zaman açısından en aza indirgeyen Avrasya Tüneli, İstanbul'un uluslararası havacılık alanında gelişmesine vesile olmuştur. Temelleri 2011 yılında atılan ve 2016 yılında açılışı yapılan Avrasya Tüneli projesi için kamu kaynakları kullanmak yerine proje, yap işlet devret modeli benimsenerek yirmi beş yıllık süre için projenin tasarım ve inşaatını üstlenen Avrasya Tüneli İşletme İnşaat ve Yatırım A.Ş (ATAŞ) 'ın işletmesine verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açılışı yapılan ve Orta Koridor'un bir parçası olan Avrasya Tüneli Projesi için İstanbul'a gelen Gürcistan Başbakanı Giorgi

⁴⁴¹İnternet: “Marmaray, Demir İpek Yolu güzergahındaki tüm ülkelerin kazanımıdır”, (2 Nisan 2014), Web:<https://www.ihh.com.tr/haber-marmaray-demir-ipek-yolu-guzergahındaki-tum-ulkelerin-kazanimidir-345515/> (Erişim Tarihi: 01.11.2020)

⁴⁴²İnternet: “Demir İpek Yolu'nun Kilit Noktası Marmaray”, (8 Kasım 2019), Web:<https://rayhaber.com/2019/11/demir-ipek-yolunun-kilit-noktasi-marmaray/> (Erişim Tarihi: 02.11.2020)

Kvirikaşvili ; “Avrasya Tüneli, Avrupa ve Asya kıtalarının birbirlerine bağlayarak yeni ulaşım imkanlarını ortaya koyuyor. Türkiye ve Gürcistan’ın amacı, partnerlerimizle tarihi İpek Yolu’nu canlandırmaktır. Avrasya Tüneli de tarihi İpek Yolu’nun canlandırılmasına yeni bir ivme kazandıracaktır” ifadelerinde bulunmuştur.⁴⁴³

Orta Koridor bağlamında yapımı tamamlanarak İstanbul’un Boğaz Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü’nden sonra üçüncü köprüsü olarak 2016 yılında faaliyete geçirilen Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 59 metre genişliği ve 1408 metreyi bulan ana açıklığı ile birlikte raylı sisteme sahip olan en uzun köprü olması bakımından bir ilki oluşturmaktadır. Ayrıca 322 metreyi aşkın yüksekliği ile dünyadaki en yüksek asma köprü olma vasfını da taşımaktadır. İşletmesi on yıl süre ile yapımını üstlenen IC İçtaş – Astaldi JV tarafından yürütülecek olan proje, belirlenen süre sonunda Ulaştırma Bakanlığı’na bağlanacaktır. Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Odayeri-İkitelli ile Paşaköy-Çamlık bağlantıları sayesinde gerek şehir içi ulaşım bağlantılarını sağlarken aynı zamanda TEM otoyolundaki trafiğin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Köprü sayesinde gerçekleştirilecek kesintisiz ulaşım Boğaz Köprüsü’ndeki trafiği azaltırken bir yandan da sürücülere yakıt tasarrufu noktasında kolaylık sunmaktadır. Köprü’nün diğer bir avantajı ise yük taşıyan araçlara kesintisiz ulaşım imkânı sağlaması nedeniyle ithalat ve ihracata zaman yönünden katkıda bulunmasıdır.⁴⁴⁴

İstanbul’un trafik sorununun çözülmesinde ciddi bir rol oynamasının yanı sıra İstanbul’u dolayısıyla Türkiye’yi uluslararası düzeyde ticaret ve finans merkezi haline getirecek bu proje, kara yoluna ek olarak sahip olduğu demir yolu imkânı ile de Asya ve Avrupa arasındaki ticaret ve ulaşım alt yapısını özellikle zamansal açıdan desteklemektedir.⁴⁴⁵ Dolayısıyla Yavuz Sultan Selim Köprüsü’nün Kuşak Yol Orta Koridor Girişimi açısından gerek kara yolu gerekse demir yolu bağlantısı sağlaması hasebiyle önemli bir yatırım olduğunu söylemek doğru olacaktır.

⁴⁴³İnternet: “Avrasya Tüneli İpek Yolu”, (21 Aralık 2016), Web: <https://emlakkulisi.com/guncel/avrasya-tuneli-ipek-yolu/1558080> (Erişim Tarihi: 02.11.2020)

⁴⁴⁴İnternet: “İlklerin Köprüsü” (2013), Web: <https://www.3kopru.com/proje/PROJE-HAKKINDA/1> (Erişim Tarihi:04.11.2020)

⁴⁴⁵ Karagöl, E.T. “İpek Yolu’nun Bağlantısı: 3. Köprü”, (10 Mart 2016), Web: <https://www.setav.org/ipek-yolunun-baglantisi-3-kopru/> (Erişim Tarihi: 05.11.2020)

Son olarak faaliyete başlayan diğerk bir proje ise Ekim 2018 tarihinde açılışı yapılan ve 2019 yılı itibarıyla uçuşlarına başlayan ve iki ana terminale sahip olup 76,5 km’lik bir alanda faaliyet gösteren İstanbul Havalimanı’dır. Ayrıca bünyesinde altı pist ve biri sanal üç kontrol kulesi bulunan liman dünyada ulaşım sağladığı 350 ağ ile günlük 3500 sefer düzenleme potansiyeline sahiptir. Çevre dostu teknolojik özelliklerle donatılan ve yolcu memnuniyetinin ön sırada tutulduğu bir hava limanı olma özelliğine sahip olması vb. nedeniyle dünya standartlarında bir hizmet kalitesi sunan İstanbul Havalimanı 90 milyon yolcu kapasitesine sahip olmakla birlikte bu sayının 2025 yılı itibarıyla 120 milyon olması beklenmektedir. İstanbul Grant Airport tarafından ihalesi alınan hava limanı 26 milyar 142 milyon Euro bedel ile 25 yıllık bir süre için şirkete devredilmiştir.⁴⁴⁶

Avrasya merkezli ticaretin ön plana çıktığı ve Modern İpek Yolu Projesi ile şahlandığı bir dönemde Orta Koridor’un işlevselliğini artıracak olan İstanbul Havalimanı projesi girişimin hava ayağı olarak görülebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2019 yılında Çin’in resmi haber ajansı Xinhua’ya verdiği demeçte Türkiye ile Çin arasındaki siyasi, kültürel, ticari ve ekonomik alanlardaki iş birliğine ve Modern İpek Yolu Girişimi’ne dikkatleri çekerek İstanbul Havalimanı için *“İstanbul Havalimanı’nın Çin’in ‘Hava İpek Yolu’nun en önemli merkezlerinden biri haline geleceğine inanıyoruz”* ifadelerini kullanmıştır.⁴⁴⁷

Tarihi İpek Yolu’nun Çin tarafından güncelleştirilerek doğu-batı ticaretinin yeniden canlandırılması kapsamında hareket eden Orta Koridor Girişimi bağlamında Türkiye, “kazan kazan” ilkesi çerçevesinde girişime yönelik çeşitli adımlar atmaktadır. Bu adımlardan biri 14 Kasım 2015 tarihinde Antalya’da düzenlenen G20 Liderler Zirvesi’nde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası’dır. İlk aşamada 40 milyar dolarlık bütçeyi öngören ve her yıl yatırımlar için 750 milyon dolar harcanması planlanan, ‘Orta Koridor’ kapsamında Türkiye ile Çin arasında imzalanan, ‘İpek Yolu

⁴⁴⁶İnternet: “Üçüncü havalimanı ihalesini Limak-Cengiz-Mapa-Kolin-Kalyon OGG kazandı.”, (3 Mayıs 2015), Web:<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ucuncu-havalimani-ihalesini-limak-cengiz-mapa-kolin-kalyon-ogg-kazandi> (Erişim Tarihi: 05.11.2020)

⁴⁴⁷İnternet: “Havanın ‘İpek Yolu’ merkezi İstanbul olacak”, (3 Temmuz 2019), Web:<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/havanin-ipek-yolu-merkezi-istanbul-olacak-41262219> (Erişim Tarihi: 06.11.2020)

Ekonomi Kuşağının 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolunun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı Tasarısı' ile 'Türkiye-Çin Demiryolu İşbirliği Anlaşma Tasarısı' TBMM Dışişleri Komisyonu'ndan geçerek uygulamaya koyulmuştur. İşbu tasarı mukabilinde esas alınması gereken düzenlemelerin başında iki ülke arasında ana kalkınma stratejileri, planları ve politikalarına ilişkin diyalog ve değişimleri düzenli olarak gerçekleştirecek ve ana-makro politikaların ayarlanmasına ilişkin iletişim ve eşgüdümü sağlayacak olan "politik eş güdüm" kavramı gelmektedir. Bir diğer düzenleme olarak otoyol, demiryolu, sivil havacılık, limanın yanı sıra petrol ve gaz boru hatları, enerji nakil hatları şebekesi ve telekomünikasyon ağı da dahil Türkiye'de, Çin'de ve üçüncü ülkelerde iki taraflı altyapı projelerinde ve kargo taşımacılığı konusunda limanlar arasında işbirliğini güçlendirecek, işlevsel etkinlik ve kapasiteyi artıracak, trafik erişilebilirliği, ulaşım ağı güvenliği ve sınır ötesi ulaşımın yanı sıra içme suyu güvenliğini, sel kontrolünü, afet azaltma projelerini destekleyecek olan "kolaylaştırıcı bağlantı" kavramından bahsedilmektedir. Bir diğer düzenlemeyi içeren "mali bütünleşme" ise ticaret ve yatırımda yerel ülke para birimlerinin kullanımını genişleterek TL ve Yuan üzerinden takas yöntemiyle yatırım yapılmasının teşvik edilmesini kapsamaktadır. Son olarak "insandan insana bağ" düzenlemesiyle birlikte orta ve uzun vadede kültür alışverişi iş birliği modeli oluşturulacak ve kardeş şehir ağları kurulacak, medya, çevre koruma, eğitim, sağlık, kültür, kültür merkezleri, sanat, turizm, yoksulluğun giderilmesi, toplumsal refah gibi konularda iş birliği anlaşmaları imzalanacak ve iki ülke arasında medya, düşünce kuruluşları, öğrenci ve gençlerin değişimi hızlandırılacaktır.⁴⁴⁸

Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin önemli bir finansman ayağı olarak Aralık 2015 yılında kurulan Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası'nda Asya kıtasıyla iş birliği alanlarını genişletmek, alt yapı projelerinde özel sektör için kolay ve güvenilir kredi imkanından yararlanmak ve bölgesel düzeyde gerçekleştirecek projelerde faal olabilmek adına kurucu üye olarak yer almaktadır. Dönemin Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek, AAYB'ye üyelikle birlikte büyük alt yapı projelerine finansman sağlamanın daha kolay hale geldiğini aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında Türk firmalarının müteahhitlik projeleri öncelikli olmak üzere

⁴⁴⁸İnternet: "Türkiye ve Çin'den Orta Koridor hamlesi", (24 Mayıs 2016), Web:<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ve-cin-den-orta-koridor-hamlesi-2250498> (Erişim Tarihi:05.11.2020)

yatırımlarda daha aktif rol üstlenmelerinin mümkün olduğunu ifade ederek ayrıca Türkiye'nin AAYB'deki konumuna ilişkin olarak şu şekilde yorum yapmıştır:⁴⁴⁹

“Ülkemizin kayıtlı sermayesi 2,6 milyar dolar ve ödenmiş sermayesi ise 521,99 milyon dolardır. Ödenmiş sermaye payları 5 eşit yıllık taksitle ödenecek. İlk taksiti ocak ayı içinde ödeyeceğiz. Ülkemiz söz konusu sermaye katkısı ile yüzde 2,5237'lik oy gücüne sahip olarak bankanın 11'inci büyük hissedarı olmuştur. Bölge ülkeleri arasında yüzde 3,44'lük oy gücü ile 7. sıradadır. Türkiye, bankadaki yüksek oy gücü sayesinde Pakistan, Azerbaycan, Gürcistan, Brunei ve Kırgızistan ile oluşturduğu ülke grubunu AAYB Yönetim Kurulu'nda 'Ülke Grubu Direktörü' sıfatıyla temsil edecektir. Banka politikalarına ulusal önceliklerimiz ve küresel ekonomik kalkınma hedeflerimiz doğrultusunda katkıda bulunulacaktır.”

Çin'in öncülüğünde 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde 130 ülke ve 70 uluslararası kuruluşun katılımıyla Pekin'de düzenlenen Kuşak ve Yol Uluslararası İş birliği Forumu'na Türkiye devlet başkanı nezdinde katılım sağlamıştır. Ticaretten ekonomiye, eğitimden insani yardım alanına kadar çok sayıda anlaşmanın imzalandığı forumda Türkiye ile Çin arasında "Uluslararası Taşımacılık ve Koordinasyon Stratejisi Anlaşması", "Kuşak ve Yol'un İnşası ve Standart İşbirliğini Güçlendirme Ortak İnisiyatifi", "Suçluların Karşılıklı İadesi Anlaşması", "Uluslararası Karayolları Üzerinde Taşımacılık Anlaşması" ve "Çin Halk Cumhuriyeti ile Karşılıklı Kültür Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma" olmak üzere beş alanda iş birliği anlaşması imzalanmıştır.⁴⁵⁰ 25-27 Nisan 2019 tarihlerinde ikincisi düzenlenen Kuşak ve Yol Uluslararası İş birliği Forumu'na Türkiye bakan nezdinde katılım sağlamıştır. Forum'da Türkiye'yi temsil eden Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Cahit Turhan, Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi ile Yeni İpek Yolu Projesinin tam ortasında yer aldığını belirterek şu ifadelerde bulunmuştur:

"Ülkemizdeki Kars-Edirne demiryolu hattının Karadeniz, Ege ve Akdeniz limanlarına bağlantılarını sağlanması, mevcut demiryolu altyapımızın iyileştirilmesi ve ayrıca yeni demiryolu hatlarının projelendirilmesi ve hayata geçirilmesi çalışmaları sürmekte. Bu konuda Türkiye gelecekte dünyanın lojistik üssü olmaya adaydır. Üretilen malların dağıtıldığı bir merkez olmaya adaydır.

⁴⁴⁹ Zentürk, Ö. (17 Ocak 2016). "Türkiye'nin ortağı olduğu Asya Altyapı Yatırım Bankası resmen faaliyete başladı". Web:<https://tr.euronews.com/2016/01/17/turkiye-nin-ortagi-oldugu-asya-altyapi-yatirim-bankasi-resmen-faaliyete-basladi>. (Erişim Tarihi:05.08.2020).

⁴⁵⁰ Kabakçı, F., ve Durul, T. "Kuşak ve Yol Forumunun ardından", (16 Mayıs 2017), Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-forumunun-ardindan/819306> (Erişim Tarihi: 29.08.2020)

Biz de sahip olduğumuz coğrafi avantajlarımızı bu manada kullanacağız ve bunu ülkemize kazandıracağız" ⁴⁵¹

6.3. Türkiye'nin Girişim Bağlamında Elde Edebileceği Fırsatlar

Çin'in "Çin Rüyası" söylemi dahilinde 2021 kalkınma hedeflerinin Türkiye'nin 2023 kalkınma vizyonu ile bağdaştığı gerçeğinden yola çıkarak her iki ülkenin özellikle Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında iş birliğine dayalı uyumlu ilişkiler tesis etme potansiyeli olduğu aşikardır. Ancak Türkiye'nin girişim çerçevesinde çeşitli fırsatlar elde etmesi, Çin'in girişimin ilanından bu yana sıkça dile getirdiği "kazan kazan" stratejisinin güvenlik, lojistik, pazar, enerji, ticaret, kültür ve turizm gibi alanlarda Türkiye lehine de sürdürülebilirliğiyle doğru orantılıdır. İşbu kapsamda Türkiye'nin girişim bağlamında elde edebileceği kazanımları şu başlıklar altında değerlendirilebilir:

Güvenliğin sağlanması: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Orta Koridor ayağının en önemli paydaşı olarak addedilen Türkiye'nin, girişime taraf komşu ülkelerle özellikle ulaşım ve ticarete dayalı bağımlı ilişkiler tesis etmesi ülkeler arasındaki sorunların çatışma veya terörizm yerine barışçıl yollarla çözümüne olanak sağlamasının yanında görece olarak istikrardan yoksun bu bölgenin istikrar ve güvenilirlik potansiyelini artırarak Irak, Suriye, Lübnan, Gürcistan veya Azerbaycan'dan daha büyük bir ekonomiye sahip ve ekonomik ambargonun uygulandığı İran'dan farklı olarak Türkiye'yi bölgedeki kalkınma için lokomotif bir güç haline getirecektir.⁴⁵² 2017 yılında düzenlenen Kuşak ve Yol İşbirliği Forumu'nda Cumhurbaşkanı Erdoğan konuya ilişkin olarak *"Terörü adeta yerle yeksan edecek bir girişim olacaktır. Bu iş birliğinin bir model olarak başarılı olacağını düşünüyorum."*⁴⁵³ ifadesinde bulunarak Türkiye'nin başını çektiği Orta Koridor'un tamamlanması halinde bölgedeki huzur ve refahın azami seviyeye çıkacağına olan inancını vurgulamıştır.

⁴⁵¹ Şahin, V.N. (2019) "II. KUŞAK- YOL FORUMUNUN ARDINDAN", (8 Mayıs 2019), Web:<https://avim.org.tr/tr/Yorum/II-KUSAK-YOL-FORUMUNUN-ARDINDAN> (Erişim Tarihi: 30.08.2020)

⁴⁵² Kadılar, R.ve Ergüney, E. (2017). "One Belt One Road Initiative: Perks and Challengesfor Turkey, *Turkish Policy Quaterly* 16(2), 85-90, s.88

⁴⁵³İnternet: "Erdoğan: Yeni İpek Yolu terörü yerle yeksan edecek bir girişimdir.", (14 Mayıs 2017), Web:<https://www.sabah.com.tr/video/turkiye/erdogan-yeni-ipek-yolu-teroru-yerle-yeksan-edecek-bir-girisimdir> (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

Lojistik merkezi olma: Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi'nin tamamlanması dahilinde ulaştırma politikası kapsamında 2023'e kadar tamamlamayı hedeflediği 10.000 km'lik Yüksek Hızlı Tren (YHT) hattı ve 4.000 km konvansiyonel hatla birlikte 25.940 km olması beklenen demir yolu hattını 2035 yılına gelinceye kadar 11.480 km YHT ve 4.480 km konvansiyonel hatta çıkararak toplam 28.376 km'lik bir demiryolu hattına ulaşma ideali Türkiye ve Çin'in YHT hattının büyük bir kısmını kapsayan Edirne – Kars Hızlı Tren Projesi bağlamında iş birliği yapmasına vesile olmuştur. Çin'in finansörlüğünde yapımı tamamlanan “Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi 2. Etapı”, iki ülkenin bu alandaki iş birliğinin somut bir sonucu olarak gelecekte girişilecek benzer projeler için ön ayak olmuştur. Edirne- Kars YHT Projesi'nin tamamlanarak BTK'ya bağlanması Türkiye'nin Orta Koridor Girişimi'nin Avrupa'ya kesintisiz ulaşımı açısından önem teşkil etmektedir. Benzer şekilde Türkiye'nin 2023 hedefleri arasında Kuşak ve Yol Girişimi'nin deniz güzergahı açısından büyük öneme sahip limanlardan birinin Türkiye'de tamamlanarak Orta Koridora kazandırılması amaçlanmaktadır.⁴⁵⁴ İşbu amaçla dünyadaki ilk on liman arasına girme potansiyelini barındıran Kuzey Ege Denizi'nde yer alan Çandarlı Limanı'nın projelendirilmesi amaçlanmaktadır. Çin'in girişim kapsamında projeye yatırım yapması sonucunda 120 milyon tonluk konteyner kapasitesine sahip olması beklenen Çandarlı limanının faaliyete başlaması Türkiye'nin deniz ticareti noktasında büyük gelişme kaydetmesi anlamına gelmektedir.

Pazar ve enerji tedarikinin sağlanması: Türkiye, orta koridor girişimi kapsamında hayata geçirilen çok taraflı ulaşım ağları sayesinde Türkistan ülkeleriyle siyasi, kültürel ve ticari etkileşimini artırma fırsatı yakalamaktadır. Türk müteahhitlik firmalarının Türkistan'a direk erişim sağlaması ve Türkiye'nin ihracat ürünlerini Türkistan pazarlarına kısa sürede ve sorunsuz ulaştırması bakımından girişim Türkiye'ye büyük avantajlar sağlamaktadır.⁴⁵⁵ Aynı zamanda Türkistan enerji kaynaklarının nakil ağı üzerinde bulunan Türkiye'nin girişim vesilesiyle düşük maliyetli enerji tedarik etme avantajı yakalaması beklenmektedir. Türkiye'nin üretim potansiyelini negatif etkileyerek ekonomik ve ticari gelişmesinin önündeki

⁴⁵⁴ Ergünsü, U. “İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye”, (31 Ekim 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmasi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

⁴⁵⁵ Kadılar, R.ve Ergüney, E. (2017), a.g.m.89

engellerden biri olarak görülen “enerji tedariki sorunu” halledilmesi gereken meselelerin başında gelmektedir. 2017 yılında İstanbul Kongre Merkezi’nde 22.si düzenlenen Dünya Petrol Kongresi’nde konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, geçtiğimiz yüzyıldan beri müreffeh ülke olma yolunun enerji kaynaklarına hâkim olmayla doğru orantılı olduğunu vurgulamış, Türkiye’nin enerji talep eden ülkeler arasında OECD’de ilk sırada dünyada ise Çin’in ardından ikinci sırada yer aldığını ifade ederek, Türkiye’nin gelecek on yıl içinde enerji talebinin 2 kat artacağı beklentisi dahilinde ekonomideki büyümenin sürdürülebilirliği ve enerji alanında dışa bağımlılığın azaltılması için yerli, yenilenebilir ve nükleer enerji kaynaklarının kullanımının artırılması gerektiğini dillendirmiştir.⁴⁵⁶ İşbu açıklamalar dahilinde Türkiye’nin nükleer ve yenilenebilir enerji kaynakları noktasında Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında müttefikliğini yaptığı Çin ile iş birliği yapması ihtimal dahilindedir. 2016 yılında iki ülke arasında nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımına ilişkin anlaşması yapması ve ÇHC-ABD ortaklığındaki enerji devi SNPTC (国家核电技术公司, zhongguo hedian jishu gongsi, Devlet Nükleer Enerji Teknoloji Şirketi)-Westinghouse Elektrik Şirketi (Westinghouse Electric Company)’nin ülkemizde yapılacak üçüncü nükleer santrale talip olması bu iş birliğine örnek teşkil etmektedir. Benzer şekilde rüzgâr ve güneş enerjisi bakımından dünyada ileri seviyede üretim yapan ve dünyadaki en büyük altı solar modül üretim fabrikasından beşine sahip olan Çin, yurtdışına yaptığı devasa yenilenebilir enerji yatırımları⁴⁵⁷ ile Türkiye için cazip ülke olma avantajını barındırmaktadır.

Turizmin geliştirilmesi: Çin ve Türkiye arasındaki kültür ve turizme dayalı ilişkilerin “kazan kazan” stratejisi çerçevesinde geliştirilmesi dahilinde Türkiye’nin dış ticaret açığını kapatması ve uluslararası tanınırlığını güçlendirmesi bakımından bazı fırsatlar sunmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi’nin Türkiye ve Çin’in eğitim, sanat, film, festival ve kitap fuarı ve turizm gibi alanlarda iş birliği yapma şansını artırması beklenmektedir. Ancak bu konuda da açık veren tarafın Türkiye olduğu dikkatlerden

⁴⁵⁶İnternet: “Türkiye, Uzmanlar Tarafından 'Enerjinin İpek Yolu' Olarak İsimlendiriliyor.”, (10 Temmuz 2017), Web:<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/78854/turkiye-uzmanlar-tarafindan-enerjinin-ipek-yolu-olarak-isimlendiriliyor> (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

⁴⁵⁷ Ergunü, U. “İpek Yolu’nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye”, (31 Ekim 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmasi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

kaçmamaktadır. 2016 yılında 130 milyonu aşkın Çinli turistten yalnızca 200 bininin Türkiye'yi ziyaret etmesi Türkiye'nin beklentilerini karşılamamıştır. 2018 yılının Çin'de "Türkiye Turizm Yılı" ilan edilmesi ve dünyanın en büyük özel mülk tedarikçisi ve sinema zinciri operatörü Çinli Wanda Grubu'nun 2017 yılında Wanda Vista İstanbul Oteli ile Türkiye pazarına girmesi⁴⁵⁸ Çin'den gelen turist sayısında artış olacağına dair Türkiye'nin beklentilerinin artması bakımından önemlidir. Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş, Çin'in 2018 yılını "Türkiye Turizm Yılı" olarak lanse etmesine ilişkin olarak yaptığı açıklamada, Çin pazarına tesir etmenin önemli bir aracı olarak gördüğü Türkiye turizm yılı etkinliklerine gerek bakanlık gerekse özel sektör temsilcilerinin yeterli iştiraki sağlamasının ehemmiyetini vurgulayarak Türkiye'nin 2023 yılı hedefleri arasında turizmden elde edilen gelir bakımından dünyanın en müreffeh devletlerinden biri haline gelmesini arzuladıklarını ifade etmiştir.⁴⁵⁹

Yatırım olanaklarının artırılması: Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yatırımlarını gerçekleştirmesi, Türkiye'nin kalkınması için gerekli ekonomik desteğin sağlanması bakımından önem arz etmektedir. 2005 ve 2018 yılları arasında 1,94 trilyon dolarlık dış yatırım imkânı sunan Çin'in Türkiye'ye olan yatırımları ise 15 milyar dolara yaklaşmıştır. Özellikle Türkiye'deki büyük alt yapı ve enerji projelerinin finansmanı bakımından önemli bir role sahip olan Çin'in özellikle girişim kapsamında bölgesel ve küresel iş birliğine ön ayak olma çabaları Ankara ve Pekin⁴⁶⁰ arasındaki ekonomik yönlü ilişkileri güçlendirirken Türkiye'ye Çin yatırımlarından azami ölçüde faydalanma fırsatı sunabilir.

Türkiye ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin sürekli olarak Türkiye aleyhine açık verdiği bu konjonktürde Çin'in Türkiye'ye olan doğrudan yatırımlarını artırması dahilinde açığın minimum seviyeye inmesi muhtemeldir. 2019 yılında Dış Ekonomik

⁴⁵⁸ Ergünsü, U. "İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye", (31 Ekim 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmasi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020).

⁴⁵⁹İnternet: "Bakan Kurtulmuş: "2018 Yılı Çin'de Türkiye Yılı Olacak"", (30 Kasım 2017), Web:<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/bakan-kurtulmus-2018-yili-cinde-turkiye-yili-olacak-12436205> (Erişim Tarihi: 11.11.2020)

⁴⁶⁰İnternet: "SETA'dan 'Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri Raporu'", (3 Temmuz 2019), Web:<https://www.setav.org/setadan-turkiye-cin-ekonomik-iliskileri-raporu/> (Erişim Tarihi:15.11.2020)

İlişkiler Kurulu (DEİK) ve PwC Türkiye iş birliği ile hazırlanan "Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması" başlıklı ve DEİK bünyesinde faaliyet gösteren DEİK/Türkiye-Çin İş Konseyi ve DEİK/Lojistik İş Konseyi'nin koordinasyonunda hazırlanan raporda Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki konumuna ilişkin potansiyel ticaret stratejileri, politika senaryoları, doğrudan yabancı yatırım, lojistik ve küresel ölçekli fırsatları değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nin ekonomi politik anlamda sunduğu avantajlardan azami ölçüde yararlanması için beş farklı stratejinin ortaya koyulduğu rapora göre, "Türkiye'nin Çin Yatırımı Açısından Çekiciliğinin Artırılması", "Türkiye'nin Çin ile Beraber Üretmesi ve Teknoloji Geliştirmesi", "Türkiye'nin Öncelikli Olarak Bir Lojistik Merkezi Haline Gelmesi", "Çin ile Birlikte Başka Pazarlara Öncelik Verilmesi ve Girilmesi" ile "Kuşak ve Yol Yoluyla Genişleyen Ticarete Öncelik Verilmesi" olarak sıralanan bu stratejilerin hayata geçirilmesi halinde Türkiye'ye önemli fırsatlar sunması beklenmektedir. Birinci senaryonun gereği olarak Türkiye'nin kısa vadeli sanayi stratejisine uygun olarak ilk etapta Çin'in orta ve düşük teknoloji sektörlerinin Türkiye'deki yatırımlarının önünün açılması akabinde gelişen ticari entegrasyon sonrası yüksek teknoloji üreten sektörlerin Türkiye'ye yatırım yapmasının mümkün olacağından bahsedilmiştir. Türkiye'nin Çin ile ortaklaşa üretim yapması ve teknoloji geliştirmesine dayalı ikinci senaryo da ise Türkiye'nin endüstriyel kapasite ve tecrübe bakımından doğrudan yatırım yapılması avantajlı bir ülke olma özelliğine vurgu yapılarak ayrıca Avrupa, Afrika ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında yer alması bakımından Türk sanayisinin girişime taraf ülkelere deneyimlerini aktarması için iyi bir diplomasi ajandası hazırlamanın önemine değinilmiştir. Türkiye'nin Orta Koridorun lojistik merkezi olması bakımından avantajlı bir pozisyonda olduğunun ifade edildiği üçüncü senaryoda, kültürel ve diplomatik olarak ilişkilerin güçlü olduğu Türkistan ve Kafkasların, Türkiye açısından bölgesel iş birliği ve ekonomik entegrasyona uygun bölgeler olduğu görüşü savunulmuş ve Türkiye'nin Mersin ve İskenderun gibi Akdeniz limanlarını geliştirmesinin girişimin deniz güzergahı açısından Türkiye'nin Avrupa'ya güvenli şekilde bağlanmasının lojistik köprü vazifesini güçlendireceği görüşü savunulmuştur. Ayrıca Kuşak ve Yol Girişimi'nin Avrupa ayağını teşkil eden 16+1 İnisiyatifi'ne katılmak için Türkiye'nin diplomatik ilişkiler kurmasının önemine değinilmiştir. Türkiye ve Çin arasındaki bölgesel iş birliği potansiyelinin artırılarak diğer pazarlara açılmasını ön gören dördüncü

senaryoda ise öncelikli olarak giriş yapılacak pazarların iki ülke açısından ortaklaşa tasarlanması ve seçilen pazarlardaki sektörler için tedarik zinciri olgunluğu, sektörel kapasite analizi, iş gücü değerlendirmeleri ve sektörel kümelenme gibi çalışmaların yapılması önerilmektedir. Ayrıca Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında yer alan yatırım projelerinin TİKA'nın yatırım ajandasına eklenmesi de önerilmiş ve yapılandırılan Türk Eximbank, diğer özel bankalar ve Türk müteahhitlerin de bu girişimin fon sağlayıcılarıyla bir araya getirilmesinin faydalı olacağına değinilmiştir. Son olarak girişim bağlamında Türkiye'nin taşımacılık rotalarının önemine değinildiği beşinci senaryoda ise Türkiye'deki fiziksel alt yapının uluslararası standartlara uyumlu teknik özelliklere sahip olmasının gerekliliği vurgulanarak Edirne-Kars Demiryolu Projesi'nin Orta Koridor'un önemli bir çok taraflı ulaşım projesi olan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu'na bağlanması önerilmiş ve Kuşak ve Yol Girişimi'ne daha iyi bir entegrasyon için İskenderun Limanı, Mersin Uluslararası Akdeniz Limanı, Çandarlı Limanı, Bandırma Limanı, AsyaPort ve Samsunport gibi limanlarının bağlantısının, ek demiryolu ve karayolu kanallarıyla ve bağlantı yollarıyla artırılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.⁴⁶¹

Son zamanlarda Kuşak ve Yol girişimi bağlamında ortak politikalar üretme noktasında istekli olan Çin ve Türkiye'nin yurt dışı yatırımlarıyla da iş birliğini güçlendirdikleri görülmektedir. Müteahhitlik sektöründe görülen bu yatırımların en somut örnekleri Belarus'taki termik santral ve Cezayir'deki demir yolu kapsamında yapılan iş birliği oluşturmaktadır.⁴⁶² Benzer şekilde Afrika kıtasında yatırımlarını artıran Türkiye ve Çin'in bölgede iş birliğine dayalı ekonomik ve ticari ilişkiler tesis etmesi Türkiye'nin dış ticaret açığını kapatması hususunda olumlu bir adım olarak görülebilir.

6.4. Türkiye'nin Girişim Bağlamında Karşılaşabileceği Zorluklar

Türkiye'nin başrolünde olduğu Kuşak Yol Girişimi'nin Orta Koridor ayağı beraberinde bazı fırsatlar sunduğu kadar iki ülke arasındaki bazı konularda çeşitli

⁴⁶¹İnternet: "Kuşak ve Yol Girişimi ile Türkiye'nin ihracatında yüzde 15 artış öngörülüyor.",(17 Ekim 2019),

Web:<https://www.sondakika.com/haber/haber-kusak-ve-yol-girisimi-ile-turkiye-nin-ihracatinda-12538233/> (Erişim Tarihi: 11.11.2020)

⁴⁶² Akdağ, Z. (2019b). "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Önemi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 65-96, s.85

zorluklara gebedir. Bu zorluklar kendisini girişimi algılamadaki farklılıktan başlayarak Doğu Türkistan meselesi, Türkiye ve Çin'in jeopolitik meselelerde sergilediği tutum, Türkiye aleyhine günden güne artan dış ticaret açığı ve finansal ilişkilerde Türkiye aleyhine artan bağımlılık şeklinde göstermektedir.

6.4.1. Her İki Ülkede Girişimi Algılamadaki Farklılık

Türkiye ve Çin arasındaki Orta Koridor Girişimi'nin, etkinliği ve uygulanabilirliğinin önündeki zorlukların başında iki ülke toplumlarının, basın mensuplarının, akademisyen ve siyasilerinin arasındaki iletişim kopukluğu ve birbirlerini anlama noktasındaki yetersizliği gelmektedir. Türkiye ve Çin arasındaki siyasi ilişkilerin sağlam bir temele oturtulması ve diplomasi faaliyetlerinin artırılması, toplumlar arasındaki kültürel kaynaşmanın sağlanması ve her iki dili bilen akademisyen, uzman, öğrenci ve devlet yetkililerinin sayısının artması olası kopuklukların giderilmesindeki en önemli noktaları ihtiva etmektedir.⁴⁶³ Özellikle Türkiye'nin, Çin'in girişim bağlamındaki hedeflerini doğru okuyabilmesi, risk ve kazançlarının farkında olduğu politikalar geliştirmesi hasebiyle Çin devlet anlayışı ve kültürüne aşına diplomatlar ve akademisyenler yetiştirmesi, üniversitelerde konuya ilişkin çalışmaların yapılması ve oluşturulacak enstitüler aracılığıyla toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Açıklandığı tarihten bu yana Kuşak ve Yol Girişimi, kimi ülkelerde Çin'in yayılmacı politikasının güçlü bir argümanı olarak görölüp tepkiyle karşılanırken kimi ülkelerde ise girişim, kazançlı bir ilişkiler ağı olarak algılanarak destek görmüştür. Türkiye Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 2008 yılında ortaya atılan ve güzergahta yer alan ülkelerin arasındaki ticaretin kolaylaştırılması, güvenlişliğinin sağlanması ve bölge devletlerinin refahının artırılması adına gümrük işlemlerinin revize edilmesine dayalı olarak planlanan Uluslararası İpek Yolu Girişimi Forumu (Kervansaray Projesi)⁴⁶⁴ ve Çin tarafından 2013 yılında ortaya atılan Kuşak ve Yol Girişimi'nin benzer özellikler göstermesi Türkiye'yi girişim noktasında motive eden

⁴⁶³ Ergünsü, U. "İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye", (31 Ekim 2017), Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmasi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

⁴⁶⁴İnternet: "İpek Yolu Girişimi ve Kervansaray Projesi'nde Önemli Adım", (13 Haziran 2014), Web:<https://www.haberler.com/ipek-yolu-girisimi-ve-kervansaray-projesi-nde-6149680-haberi/> (Erişim Tarihi:12.11.2020)

ve girişime destek vermesini sağlayan başlıca unsur olmuştur. Ancak Türkiye ve Çin'in girişime yönelik bakış açıları girişimin sürdürülebilirliği açısından zorlayıcı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'ni Tarihi İpek Yolu'nun reenkarne edilmesi ve işbu icraatla birlikte güzergâh üzerindeki ülkelerle ticaretin geliştirilmesi ve tarihsel ve kültürel olarak paydaşı olan Türkistan Cumhuriyetleri ile ilişkilerini güçlendirecek bir araç olarak yorumlarken⁴⁶⁵ Çin ise girişimi ticari, kültürel, ekonomik, politik emellerine ulaşmada bir kazanç kapısı ve karasal anlamda yayılmacı stratejisinin önemli bir argümanı olarak değerlendirerek işbu yolla beraber Türkistan ve Orta Doğu enerji kaynaklarına ve Avrupa pazarlarına hakim olacak şekilde küresel çıkarlarına hizmet edecek bir araç olarak görmektedir.⁴⁶⁶

6.4.2. Jeopolitik Meselelere Bakış Açısındaki Farklılık

Orta Koridor'un sürdürülebilirliğini sekteye uğratma potansiyelini içinde bulunduran başka bir mesele ise Türkiye ve Çin'in bölgesel düzlemde jeopolitik çıkarlarının çakışması sorunsalıdır. ABD ve Çin arasında Türkistan'da yaşanan rekabetin tırmanması halinde NATO üyesi olan ve Türkistan devletleriyle güçlü ilişkiler ağı içerisinde olan Türkiye'nin nasıl bir pozisyon alacağı bilinmemekle birlikte Batı ve Çin ile ilişkilerini ne yönde etkileyeceği belirsizliğini korumaktadır.⁴⁶⁷ Türkiye ve Çin arasında muhtemel sorunlara yol açabilecek başka bir jeopolitik bölge ise Orta Doğu coğrafyasıdır. Gerek coğrafi olarak gerekse tarihten gelen bir misyon ile Orta Doğu ülkeleri ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye Orta Doğu coğrafyasında izlediği proaktif politikalarla son yıllarda bölgeye olan ilgisini artıran Çin'in tepkisini çekmektedir. Uzun yıllar boyunca dış politikada düşük profil stratejisini benimseyen ve çekimser politikalar izleyen Çin, özellikle 2013 yılında ilan ettiği Kuşak ve Yol Girişimi ile Orta Doğu'ya olan ilgisini artırmıştır. Orta Doğu, Kasım 2013'te ÇKP 18. Merkez Komitesi Üçüncü Genel Kurul Toplantısında

⁴⁶⁵ Durdular, A. (2016), a.g.m. 92

⁴⁶⁶ İnayet, A. (2020) "İpek Yolu, İşgal, Asimilasyon ve Soykırım", *Türk Yurdu* 109(400), 36-38, s.38.

⁴⁶⁷ Ergünsü, U. "İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye", (31 Ekim 2017) Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmesi-ve-turkiye-31493h.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2020)

hükümet tarafından “komşu” bölge olarak belirlenmiş ve jeostratejik olarak Çin’in odak noktalarından biri haline gelmiştir.⁴⁶⁸

Orta Doğu, Çin ekonomisinin bel kemiği olan enerji ihtiyacının büyük bir tedarikçisi olmasının yanı sıra Çin’in siyasi olarak da son yıllarda daha proaktif bir dış politika yürüttüğü coğrafyalardan birini teşkil etmektedir. Çin’in özellikle Suriye konusunda izlediği politikaların Türkiye’nin Suriye meselesinde takındığı tavır ile çatışması Kuşak ve Yol Girişimi’nin iki müttefik ülkesini karşı karşıya getirmektedir. Öyle ki Türkiye tarafından Suriye’nin kuzeyinde oluşturulmak istenen terör koridorunu engellemek adına Ekim 2019 yılında gerçekleştirilen “Barış Pınarı Harekâtı” Çin yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmış ve Çin Dış İşleri Bakanlığı Sözcüsü Geng Shuang tarafından Türkiye’ye “*Suriye'deki askeri faaliyetlerinizi durdurup doğru yola geri dönün.*”⁴⁶⁹ şeklinde bir çağrı yapılması taraflar arasında soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur.

6.4.3. Doğu Türkistan Meselesi

Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerde kilit rol oynayan Doğu Türkistan meselesi Kuşak ve Yol Girişimi’nin kaderi açısından da zorlayıcı bir meseleyi teşkil etmektedir. Çin tarafından Uygur halkına uzun yıllardan beri sistematik biçimde uygulanan soykırım faaliyetleri tüm dünyada olduğu gibi Uygurlarla soy bağı olan Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmakta ve Çin ile geliştirilen ilişkilerde handikap oluşturmaktadır. 2009 yılında Çin yönetimi tarafından Doğu Türkistanlılara yönelik gerçekleştirilen şiddet olaylarının ardından Türkiye’den devlet nezdinde tepkiler gelerek eylemlerin Çin’in asimilasyon politikasının bir parçası olduğunun vurgulanması Türkiye ve Çin’i Doğu Türkistan konusunda karşı karşıya getirmiştir. Türkiye’nin tepkisine karşılık olarak bunun Çin’in iç meselesi olduğunu beyan eden Çin yönetimi Türkiye’nin önüne sözde Kürt meselesini getirerek işin içinden sıyrılmaya çalışmıştır. Çin ise Orta Doğu, Türkistan ve Kafkasya’nın bağlantı noktasında bulunan ve kendisi için stratejik öneme sahip olan Türkiye’yi Doğu

⁴⁶⁸ Lyall, N. “China in the Middle East: Past, Present, and Future”, (16 Şubat 2019), Web:<https://thediplomat.com/2019/02/china-in-the-middle-east-past-present-and-future/> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

⁴⁶⁹İnternet: “Çin, Türkiye'ye Barış Pınarı Harekati'ni durdurma çağrısı yaptı”, (15 Ekim 2017), Web:<https://www.haberler.com/cin-turkiye-ye-baris-pinari-harekati-ni-durdurma-12528697-haberi/> (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

Türkistan meselesi üzerinden zor durumda bırakmaya çalışma ve kendi lehine politika yürütmeye zorlamaktadır.⁴⁷⁰ Çin'in, Türkiye'nin 2011 yılında Arap Baharı olaylarının akabinde Uygur Türklerine Suriye'ye geçiş noktasında yardım ederek Çin'e karşı yürütülen terör faaliyetlerine destek verdiği iddiasında bulunması iki ülke ilişkilerinde sıkıntıya neden olmuş ve stratejik ortaklığın tehlikeye girmesine neden olmuştur.⁴⁷¹ Çin hükümeti tarafından 2013'ten beri yüzlerce Uygur Türkünün cihatçı örgütlere katılarak terör faaliyetlerinde bulunmak suretiyle Suriye ve Irak'a gittiği iddiası üzerine "terörle yeni mücadele politikası"⁴⁷² gereğince Uygur Özerk Bölgesi genelinde uyguladığı insan hakları ihlallerine haklı bir dayanak bulmaya çalışmaktadır.

Son yıllarda Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında yürütülen yoğun ilişkiler sonucu girişimin her iki ülke açısından tamamlanmasının önemi vurgulanırken Uygur Meselesi üzerinde Türk ve Çin tarafları arasında görüş ayrılığının devam ettiği gözlemlenmektedir. 2018 yılında TBMM Başkanı Binali Yıldırım'ın Çin'e gerçekleştirdiği ziyarette gerek Çin Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi Başkanı Li Zhanshu ile gerekse Başbakan Li Keqiang ile yaptığı görüşmelerde Uygur Meselesini gündeme getirerek Doğu Türkistan'daki DAESH ile irtibat halindeki ayrılıkçı grupların Türkiye tarafından da terör örgütü olarak kabul edilerek mücadele etmenin gerekliliği vurgulanmış ancak Türkiye ile soy ve akrabalık bağı olan Uygur halkının bu terör örgütlerinden bağımsız tutularak onlara yönelik insanlık dışı eylemlerden kaçınılmasının elzemiyeti ifade edilmiştir.⁴⁷³ 2019 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 52. ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı'na katılmak üzere Tayland'ın başkenti Bangkok'ta Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ile Orta Koridor Girişimi bağlamında entegrasyonun sağlanması noktasında yaptığı görüşmelere ek olarak Türkiye olarak beklentinin Uygur Türklerinin, Çin çatısı altında barış ve huzur içinde yaşamaları olduğunu, Çin hükümetinin talebi üzerine Doğu Türkistan'a 10 kişilik bir

⁴⁷⁰ Karaca, R. (2007). "Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu", *Akademik Bakış* 1(1), 219-245, s.242

⁴⁷¹ Durdular, A. (2016), a.g.m. 92

⁴⁷² İnternet: "Uyghur Militants in Syria: The Turkish Connection", (4 Şubat 2016), Web:<http://www.uyghur.nl/uyghur-militants-in-syria-the-turkish-connection/> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

⁴⁷³ Sarıkaya, M. "TBMM.BAŞKANI BİNALİ YILDIRIM'IN ÇİN ZİYARETİ VE UYGUR TÜRKLERİ SORUNU", (6 Aralık 2018), Web:<https://uyghuristaninfo.wordpress.com/2018/12/06/tbmm-baskani-binali-yildirim-cin-ziyareti-ve-uygur-turkleri-sorunu/> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

gözlem heyeti göndererek durumu yerinde göreceklerini ifade etmiştir.⁴⁷⁴ Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu, Şubat 2020 tarihinde katıldığı 56. Münih Güvenlik Konferansı'nda Uygur Meselesine ilişkin olarak Uygur Türklerinin Çin vatandaşı olduğunu ve birinci sınıf vatandaşların yararlandığı haklara sahip olmaları gerektiğinin altını çizmiş buna ek olarak Çin tarafınca ortaya atılan “Uygurların Türk olmadığı” iddiasını reddederek Türkiye'nin Uygurlarla etnik ve kültürel olarak soy bağı olduğunu yinelemiştir. Çavuşoğlu aynı zamanda Uygur meselesini Çin'e karşı bir koz olarak uygulamak isteyen ülkelerin varlığından bahsederken Türkiye'nin bu tür eylemler içerisinde yer almayacağını belirtmiş ve Çin'in bütünlüğünü desteklediklerini açıklamıştır.⁴⁷⁵ Son zamanlarda Türkiye'nin, Uygur Türklerine yönelik Çin tarafından uygulanan şiddet ve asimilasyon politikalarına verdiği tepki bağlamında tutarlı bir duruş sergilemesinin yanında Çin'in toprak bütünlüğünün desteklendiğine yönelik yapılan açıklamaların çeşitli çevrelerce ve bilhassa Uygur Türkleri tarafından endişeyle karşılandığına yönelik bir algının ortaya çıktığı görülmektedir. Orta Koridor Girişimi kapsamında Çin ile yürütülen siyasi ve ekonomik ilişkilerdeki entegrasyonun bir sonucu olarak Türkiye'nin Uygur Meselesine yönelik tutumunun değişmesi olasılık dahilinde değerlendirildiğinde bu meselenin iki ülke arasındaki ilişkilerin olumsuz seyrini düzeltmesi beklenirken Türk kamuoyu ve Uygurlar tarafından Türkiye yönetimine olan güven sorunun varlığını ortaya çıkaracağı ihtimal dahilindedir. Bu ihtimalin bertaraf edilmesi için başta Türkiye olmak üzere Orta Koridor'un önemli paydaşlarından olan Türkistan Cumhuriyetleri'nin, aralarında soy ve dindaşlık bağı bulunan Uygur Türklerinin haklarına yönelik olarak gerekli hassasiyeti göstermeleri⁴⁷⁶ güçlü bir diaspora oluşturarak meseleyi uluslararası boyuta taşımaları ve Kuşak ve Yol Girişimi ile 21. Yüzyılın küresel hegemonik gücü olmaya aday bir ülke olarak Çin'in, Orta Koridor bağlamındaki çıkarlarının Doğu Türkistan meselesine karşı göstereceği tutum ile doğru orantılı olacağını hissettirmeleri gerekmektedir.

⁴⁷⁴İnternet: “Türkiye, Doğu Türkistan'a gözlem heyeti gönderecek.” (31 Temmuz 2019), Web:<https://www.milligazete.com.tr/haber/2947748/turkiye-dogu-turkistana-gozlem-heyeti-gonderecek> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

⁴⁷⁵İnternet: “Bakan Çavuşoğlu, 56. Münih Güvenlik Konferansı'nı değerlendirdi: (2)”, (16 Şubat 2020), Web:<https://www.haberler.com/bakan-cavusoglu-56-munih-guvenlik-konferansi-ni-12924800-haberi/> (Erişim Tarihi:16.11.2020)

⁴⁷⁶ Okur, M.A. (2017), a.g.m.52

6.4.4. Türkiye Aleyhine Artan Ticaret Açığı

Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerde Orta Koridor'un geleceği açısından zorlayıcı bir faktör olan diğer bir mesele ise iki ülke arasında gerçekleşen dış ticarete Türkiye aleyhine sürekli olarak verilen açıktır. 2010 yılında imza edilen “stratejik ortaklık” ile beraber iki ülke arasında enerji, ulaşım, altyapı vb. alanlarda ekonomik yönlü ilişkiler geliştirilmiş ve ticaretin Türkiye ve Çin para birimleri üzerinden yürütülmesi kararı alınmıştır. Ancak stratejik iş birliğine karşın Türkiye aleyhine artan dış ticaret açığı sürekli yükselen bir seyir izlemektedir. Çin karşısında yalnızca 1993 ve 1994 yılları arasında ticaret fazlası veren Türkiye'nin⁴⁷⁷ 2015 yılına gelindiğinde Çin'e yönelik ihracatı yalnızca 2,4 milyar dolarla sınırlı kalırken Çin'den ithalatı 24,9 milyar doları bulmuştur. İki ülke arasında 1 ihracata karşılık 10 ithalat düzeyinde gerçekleşen ticaret sonucu 2020 yılı için belirlenen 100 milyar dolarlık ticaret hacmine erişilmesi halinde Türkiye'nin cari açığında 80 milyar dolarlık bir zarar ortaya çıkmış olacaktır.⁴⁷⁸ 2018 yılı için Türkiye aleyhine gerçekleşen 17,8 milyar dolarlık dış ticaret açığı üzerine Ekonomi Bakanı Berat Albayrak konuya ilişkin olarak hükümetin önlem almakta olduğunu belirterek Türkiye'nin Çin ve diğer Asya ülkeleriyle bu şekilde bir ticaret sürdürmesinin olasılık dışı olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷⁹ Türkiye aleyhine gerçekleşen bu durum Kuşak Yol Girişimi'nin “kazan-kazan” prensibinin yalnızca Çin için geçerli olduğu gerçeğini ortaya koymakta ve Türkiye açısından girişimin güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

6.4.5. Finansal İlişkilerde Artan Bağımlılık

Orta Koridor Girişimi kapsamında Türkiye ve Çin arasındaki finansal ilişkilerdeki giderek artan bağımlılık Türkiye'yi siyasal ve ekonomik açıdan bağımsız dış politika yürütme konusunda zora sokması muhtemel diğer bir meseleyi teşkil etmektedir. 2012 yılında iki ülke arasında imzalanan döviz takası anlaşması kapsamında Çin Halk Bankası'nın 400 milyon dolar değerinde Çin Renminbisi için

⁴⁷⁷ Durdular, A. (2016), a.g.m.93

⁴⁷⁸İnternet: “ÇİN İLE EKONOMİK İLİŞKİLERDE 9 ADIMLIK REÇETE”, (21 aralık 2016), Web:<https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-cin-ile-ekonomik-iliskilerde-9-adimlik-recete> (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

⁴⁷⁹ Karadeniz, T., Toksabay, E. “China's envoy says Turkish Uighur criticism could hit economic ties” (1 Mart 2019), Web:<https://www.reuters.com/article/us-china-turkey-xinjiang-idUSKCN1QI4C0> (Erişim Tarihi:15.11.2020)

Türk lirası takas etmek istemesi üzerine iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin dolar yerine yuan cinsinden yapılmasının önü açılarak Çin parasının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi artırılmaya çalışılmaktadır. Benzer şekilde 2015 yılında Türkiye'nin üçüncü büyük konteyner terminali olan ve Avrupa ile stratejik bağlantı noktasında, Marmara Denizi'nin kuzeybatı kıyısında yer alan Kumport limanının Çinli lojistik şirketi China Merchants Holdings International ve China Investment Corporation (COSCO) tarafından %48'lik hissesinin 940 milyon dolar bedelinde satın alınması Çin'in Orta Koridor Girişimi noktasında Türkiye'deki etkinliğini artırmaktadır.⁴⁸⁰ 2015 yılında Çin'in en büyük dört bankasından biri olan Çinli Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) GSD Holding'in Tekstil Bank'taki %75,5'lik hisselik payının tamamını 669 milyon liraya Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) onayı ile satın alarak Türkiye'de faaliyete geçen ilk Çin Bankası olmuştur. Tekstil Bank tarafından yapılan açıklamada bu hamlenin gelişen ekonomileriyle göze çarpan Çin ve Türkiye'nin iş birliği çerçevesinde ekonomik ve ticari ilişkiler için önemli bir yatırım olduğu ifade edilirken Asya Alt Yapı Yatırım Bankası'nın kurucu üyesi olan Türkiye'nin bu icraatinin Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında Çin ile yapılacak olan altyapı anlaşmalarına öncülük edeceği vurgulanmıştır.⁴⁸¹ Benzer şekilde 2017 yılında Ziraat Bankası ve Çin Kalkınma Bankası'nın yaptığı kredi anlaşması sonucu Asya Alt Yapı Yatırım Bankası tarafından Türk doğalgaz arzının güvenliğini sağlama kapsamında 2018 yılında Türkiye'ye 600 milyon dolarlık kredi desteği sağlanmış, yine aynı yıl ICBC tarafından Türkiye'ye doğal gaz ihtiyacının %20'sini depolayacak olan Silivri ve Tuz Gölü depolama tesislerinin kapasitesini artırması hasebiyle 3,6 milyar dolarlık kredi verilmiştir.⁴⁸² Kuşak ve Yol Girişimi ile Asya, Afrika, Orta Doğu ve son tahlilde Avrupa pazarlarına ulaşarak küresel bazda ekonomik ve siyasal dönüşümün mimarı olmak saikleriyle hareket eden Çin'in işbu amacı gerçekleştirmek için öncelikli olarak ticaret ve yatırım argümanını kullanarak akabinde vatandaşlık yoluyla girişime taraf ülkelere nüfuz etme potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Bu perspektiften

⁴⁸⁰Lerner, G.M. "China to the Rescue in Turkey?", (5 Temmuz 2020), Web:<https://www.beltandroad.news/2020/07/05/china-to-the-rescue-in-turkey/> (Erişim Tarihi: 29.10.2020)

⁴⁸¹İnternet: "ICBC Tekstil Bankası'nı alarak Türkiye'deki ilk Çinli oldu", (25 Mayıs 2015), Web:<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/icbc-tekstil-bankasini-alarak-turkiyedeki-ilk-cinli-oldu-29098026> (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

⁴⁸²Çolakoglu, S." China's Belt and Road Initiative and Turkey's Middle Corridor: A Question of Compatibility", (29 Ocak 2019), Web:<https://www.mei.edu/publications/chinas-belt-and-road-initiative-and-turkeys-middle-corridor-question-compatibility> (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

bakıldığında Türkiye’de öncelikli olarak lojistik, enerji, turizm ve gayrimenkul üzerine yatırımlarını artıran Çin’in bir sonraki adım olarak Türkiye’de deniz üssü kurması için arazi sağlama ve Akdeniz merkezli politikalarda Türk donanmasına ek kuvvet olarak Türkiye’deki limanlara yerleşme ve gümrüksüz ticaret hakkı kazanacağı öngörülürken son aşamada vatandaşlık yoluyla⁴⁸³ Türkiye’yi post kolonyal hedefleri noktasında kullanma ve hatta asimilasyon politikasına kurban etme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

⁴⁸³ Bodur, M.Z. “Çin Tehdidi, Soğuk Savaş Komünizminden Daha Kötü Olabilir mi?”, (21 Ağustos 2020), Web: <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/cin-tehdidi-soguk-savas-komunizminden-daha-kotu-olabilir-mi> (Erişim Tarihi: 16.11.2020)

7. SONUÇ

Soğuk Savaşın, 1990'ların başında sosyalist/komünist tarafın liderliğini üstlenen SSCB ve güdümündeki Doğu Bloğu ülkelerinin aleyhine sonuçlanmasının akabinde ABD'nin öncülüğündeki Batı medeniyetinin inşa ettiği tek kutuplu liberal sistemin tüm dünyayı etkisi altına aldığı konjonktürde, Marksist/ Leninist ideolojinin Maoçu düşünce tarzıyla harmanlandığı sosyalist Çin'in mevcut durumdan etkilenmediği bilakis iç ve dış politikada uyguladığı stratejilerle uluslararası konumunu pekiştiren bir çizgide hareket ettiği gözlemlenmiştir. Özellikle 1978 yılında Deng Xiaoping'in fitilini ateşlediği "Reform ve Dışa Açılım" politikalarıyla Batı'nın kapitalist ekonomik sisteminin "Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi" adıyla Çin'e uyarlanması, Çin'in kabuğundan çıkarak küresel bir güç olma yolunda attığı adımların başlangıcını teşkil etmektedir. Küreselleşen bir güç olarak Çin'in, uluslararası rolüne ilişkin yapılan analizlerin bir süredir revizyonizm ve statükoculuk söylemleri düzleminde gidip gelmesine rağmen bugün gelinen noktada her fırsatta "barış içinde bir arada yaşama" prensibinin vurgulandığı çok kimlikli bir pozisyon aldığı görülmektedir. Batı'nın değerler sisteminin uygulayıcısı olan uluslararası kuruluşlara aktif katılım gösteren Çin'in, bir yandan uluslararası sistemin işleticisi konumundaki liberal küresel sisteme entegre olan politikalar izlemesi, Çin'i mevcut küresel sistemin sorumlu bir paydaşı haline getirirken öte yandan özellikle 2008 küresel finansal krizi sonrası Atlantik ağırlıklı küresel ekonomik sistemin yerini üretim ve ticari potansiyel bakımından çıkış yakalayan Asya kıtasına bırakmaya başlamasıyla bölgesel gücünü pekiştiren Çin'in merkez ülke sıfatıyla Asya kıtasının topyekûn kalkınmasına ve dünya üretim ve ticaret odağı haline gelmesine yönelik olarak BRICS Yeni Kalkınma Bankası, Asya Alt Yapı Yatırım Bankası ve Kuşak ve Yol Girişimi gibi alternatif kurumlar aracılığıyla küresel etkisini artırarak mevcut sistemin yeni küresel gücü olma rolünü güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Bu çalışmanın çıkış noktasını ihtiva eden "Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in küresel güç eksenini kaydırarak 21. Yüzyılın yeni küresel gücü olma çabalarının en önemli argümanı mı?" sorusu projenin ilan edildiği 2013 yılından beri yerli ve yabancı çeşitli akademik çevrelerin ilgisine mazhar olan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'in kurulduğu tarihten günümüze dek geçirdiği sosyo ekonomik dönüşüm ve uyguladığı dış politika stratejileri göz önüne alındığında Kuşak ve Yol Girişim

hamlesinin kapsamı, içeriği ve mahiyeti bakımından yüzyılın projesi olduğu aşıkardır. Girişimin, Çin'in yükselişinin ve 21. Yüzyılın küresel hegemonik gücü olma potansiyelinin en önemli bileşeni olarak addedildiği konjonktürde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Çin açısından taşıdığı anlam tahmin edileceği üzere büyük öneme haizdir.

ÇHC Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, Dışışleri Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı'nın ortak kararıyla Mart 2015 tarihinde yayınlanan “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ile 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolunun Ortaklaşa İnşa Edilmesini Teşvik Üzerine Vizyon ve Faaliyetler” bildirisinde girişime taraf ülkelerde politika koordinasyonu, engelsiz ticaret ve finansal bütünlüğü sağlamak suretiyle ülkeler arasındaki ulaşım, iletişim ve altyapıyı güçlendirerek halklar arasında doğrudan bağlantılar kurulmasını mümkün kılan Kuşak ve Yol Girişimi, taraf ülkeler arasında ortak kalkınma, karşılıklı fayda, her alanda iş birliği ve güven, ekonomik entegrasyon ve kültürel kapsayıcılığı içeren ve “kazan kazan” stratejisine dayalı bir “kader ve sorumluluk topluluğu” dizayn etmek amaçlı bir organizasyon olarak ifade edilmiştir.

Yükselişe geçen Doğu Asya ekonomilerini gelişmiş Avrupa ekonomisine taşımayı hedefleyen girişimin Çin devleti açısından tüm bu ticari, ekonomik ve kültürel sebeplerin ötesinde daha kritik ve derin anlamlar içerdiği görölmektedir. Çoğunluğunu Afrika, Güneydoğu Asya ve Türkistan ülkelerinin oluşturduğu az gelişmiş veya gelişme aşamasında olan ülkelere Kuşak ve Yol Girişimi'nin alt yapı çalışmalarının desteklenmesi gerekçesiyle Çin tarafından sunulan yüksek miktarlı sınırsız kredi imkânı zaman içerisinde bu ülkeler ve Çin arasında asimetrik bir ilişkiler ağı meydana getirerek girişimin “kazan kazan” ve karşılıklı yarar hedeflerinden sapmalara yol açmıştır. Çin'in verdiği borçlara karşılık olarak ilgili ülkenin liman, havaalanı, telekomünikasyon vb. kritik öneme sahip işletmeleri üzerinde “borç tuzağı diplomasisi” yoluyla çok uzun süreler için egemenlik tesis etme politikası yürütmesi Kuşak ve Yol Girişimi'nin, Çin tarzı emperyalizmin bir aracı olarak yorumlanmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Güney Asya ve Afrika'da kurduğu tarım şirketleri aracılığıyla ülkeler üzerindeki hakimiyet alanını genişleten Çin'in, Kazakistan ve Tacikistan'da büyük tarım arazileri satın almak suretiyle tarımsal faaliyetler sürdürmesi, Çin'in lojistik, enerji, turizm, askeri ve tarım vb. alanlardaki yatırımları vesilesiyle girişime taraf ülkelere konuşlanma ve zamanla vatandaşlık yoluyla artan nüfusu için yerleşim yeri açma olasılığını artırarak Çin'in

Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla emperyalist politikalar güttüğü algısını güçlendirmektedir.

Çin'in, kapitalist bir ülke mantığıyla Kuşak ve Yol Girişimi'ni emperyalist politikalarının bir aracı olarak görme eğilimini, Wallerstein'in dünya sistemi analizi perspektifinden değerlendirmek de mümkündür. 2008 yılında Batı finansal sisteminin yol açtığı küresel ölçekli krizin ülke ekonomileri üzerinde oluşturduğu uzun soluklu negatif etkiye rağmen Çin ekonomisinin sanayi ve teknoloji alanındaki yükselişini hız kesmeden sürdürmesi, 20. Yüzyılın sonlarından itibaren yarı çevre ülke olarak lanse edilen Çin'i merkez ülke sıfatına haiz bir ülke haline getirmiştir. Özellikle günümüzde bölgesel hegemonik güç olarak addedilen Çin'in, 2013 yılında sürdürülebilir ekonomik kalkınmasını devam ettirerek küresel bir güç olmak amacıyla giriştiği yoğun ham madde arayışları neticesinde, çoğunluğunu enerji kaynakları bakımından zengin, gelişmemiş çevre ülkelerin oluşturduğu bir coğrafyayı teşkil eden Kuşak ve Yol Girişimi'ni başlatması Çin'in merkez ülke olduğuna yönelik algıyı güçlendirirken girişimin sağladığı avantajla birlikte Çin Afrika, Türkistan ve Güneydoğu Asya'nın gelişmemiş çevre ülkeleriyle gerçekleştirdiği eşitsiz mübadeleye dayalı asimetrik ticari ilişkilerini, bu ülkelerin aleyhlerine bağımlılık oluşturarak gelişmelerini olanaksız kılacak şekilde sürdürürken hem girişimin karşılıklı yarar ve "kazan kazan" ilkelerinin geçersiz hale gelmesine neden olmakta hem de bu ülkeleri ekonomik ve son tahlilde siyasi anlamda emperyalist çıkarlarına alet etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Çin'in girişimin sunduğu imkanlarla birlikte kültürel çeşitliliği baz almadan sadece kendi kültürel standartlarına uygun olarak ürettiği mallarını dünyanın çok geniş bir kısmına ihraç etmesi, farklı ülke toplumlarının Çin lehine olacak şekilde kültürel anlamda asimile edilmesi riskini de ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile birlikte yalnızca ekonomik ve siyasi boyutlu olarak değil kültürel anlamda da kendi hegemonyasını güçlendirmesi ihtimalini artırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ve Çin arasındaki ilk temasların 1927 yılında gerçekleşmesine rağmen gerek yeni kurulan bir ülke olarak Türkiye'nin kademeli olarak gerçekleştirdiği yapısal değişikliklerin ülke içerisindeki yansımalarının ortaya çıkardığı öncelikli politika alanları gerekse Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılına kadar Çin'de hâkim olan iç savaşın getirdiği açmazlar nedeniyle iki ülke arasında sağlıklı ve sürdürülebilir bir ilişkiler ağı oluşturulamamıştır. 1950'lerde vuku

bulan Kore Savaşı'nda Türkiye ve Çin'in ideolojik anlamda ayrı cephelerde yer alması taraflar arasındaki iplerin tamamen kopmasına neden olmuştur. Çin- Sovyet anlaşmazlığının devam ettiği 1970'lerin başında ABD ve Çin arasındaki ilişkilerin seyrinin değişerek 1971 yılında Çin'in BM nezdinde tanınması ve akabinde Tayvan'ın çıkarılarak yerine Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi yapılması ABD'nin müttefiki Türkiye tarafından Çin'in uluslararası olarak tanınmasıyla sonuçlanmış ve bu tarih itibarıyla iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler tesis edilebilmiştir. Türkiye ve Çin arasında asgari seviyede yürütülen ilişkiler, 2010 yılında imzalanan “stratejik ortaklık” anlaşmasıyla derinleşerek eğitim, turizm, kültür, ulaşım, savunma, enerji vb. birçok alanda iş birliği ve diyalogun geliştirilmesi hedeflenmiştir. 2013 yılında Çin tarafından deklare edilen Kuşak ve Yol Girişimi'nin Orta Koridor hattının Türkiye'den geçecek olması Türkiye'yi girişim bağlamında önemli bir paydaş haline getirirken iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, ticari, kültürel vb. ilişkilerin daha kapsamlı olarak değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

Türkiye'nin jeopolitik olarak kilit öneme sahip olduğu Orta Koridor Girişimi'nin Türkiye açısından ihtiva ettiği anlamın kesinkes kazanç veya zararlara gebe olduğu yaklaşımı yerine içerisinde fırsat ve tehditleri barındıran uzun soluklu bir sürece tabi olduğu aşıkardır. Girişim kapsamında Türkiye'nin olası risklere rağmen çeşitli fırsatlar sağlama yerine olası risklerin bertaraf edilmesi suretiyle fırsatlarını katlayacağı politikalar izlemesi uzun vadede Türkiye açısından girişimin etkinliğinin azami seviyeye yükselmesini muhtemel kılmaktadır. İşbu nedenle Kuşak ve Yol Girişimi'nin Türkiye açısından ortaya çıkaracağı açmazların ve bunların çözümlerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada Türkiye'nin izlemesi gereken muhtemel politikalar şu şekilde sıralanabilir;

Öncelikli olarak Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ideolojik kutuplaşmanın olduğu konjonktürde dış politika bağlamında statükocu bir anlayışla Batı ittifakı içerisinde yer alarak uzun yıllar boyunca sorumlu bir paydaş olma hassasiyeti göstermek suretiyle hareket etmiştir. Türkiye'nin, Avrupa Konseyi ve NATO vb. Batı menşeli kuruluşlara üyeliğinin gerekliliklerine azami önemi göstermesine rağmen özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uzun yıllardır Avrupa Birliği'ne üye olmak için sergilediği çabanın sonuçsuz kalmasının yarattığı hayal kırıklığı ve NATO'nun stratejik müttefiki olmasına rağmen ABD'nin ve diğer Batılı

devletlerin, Suriye meselesinde PYD/YPG/PKK ile gerçekleştirdiği iş birliğinin Türkiye'nin güvenliği açısından sıkıntılar oluşturmaması, Sözde Ermeni Soykırımı tasarıları ile Türkiye'yi köşeye sıkıştırma politikası, 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası Batı'nın takındığı tutum son tahlilde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarından rahatsızlık duyulması vb. çoğu bölgesel ölçekli meselede Türkiye aleyhine pozisyon alması, Türkiye'nin son yıllarda dış politikada çok yönlü ilişkiler kurma arayışı içerisine girmesine ve NATO üyeliğinin ehemmiyetini sorgulamasına neden olurken öte yandan Türkiye'yi alternatif iş birliği alanı bulma noktasında teşvik etmektedir. Türkiye'nin son dönemlerde hız kazanan Avrasya politikasındaki hareketliliği bu perspektiften değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye bir yandan Şangay İş Birliği Örgütü'ne üye olma isteğini her fırsatta dile getirirken diğer yandan Çin'in öncülüğünde başlatılan Kuşak ve Yol Girişimi'ni destekleyerek Orta Koridor Girişimi'nin jeopolitik ve ekonomik ortaklığı konusunda yatırımlarını hızlandırmıştır. Ancak Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında ekonomik, ticari ve politik vb. alanlarda Çin'in yörüngesi altına girmesi ihtimalinde, Batı ittifakı sistemi içerisinde çeşitli yükümlülükleri bulunan Türkiye'nin Batılı müttefikleri tarafından hangi yaptırımlarla karşı karşıya bırakılacağı belirsizliğini korumaktadır. Aynı zamanda “stratejik rakip” olarak addedilen Çin ve ABD arasında yaşanan rekabetin olası bir çatışmaya dönüşmesi halinde NATO üyesi olan Türkiye'nin alacağı pozisyonun Türkiye'yi zora sokması muhtemeldir. İşbu açmazların çözümüne ilişkin olarak Türkiye dış politikasında yalnızca Çin'in veya Batı'nın belirleyeceği bir pozisyon almak yerine taraflarla jeostratejik konumuna bağlı olarak geliştirdiği ekonomik, ticari, askeri ve politik ilişkileri pragmatist bir bakış açısıyla değerlendirerek kendisine hareket serbestisi kazandıracak manevra alanları açarken geliştireceği doğru stratejilerle Çin ve ABD'yi dengeleme politikası izleyerek kazançlarını artırma fırsatına erişmelidir.

İkinci olarak, Çin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Rusya üzerinden ilerleyecek olan “Kuzey Koridoru”, İran merkezli “Güney Hattı” ve Çin'den başlayarak Afganistan, Pakistan, Türkistan Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye'yi birbirine bağlayacak olan “Orta Koridor” olmak üzere üç güzergâh üzerinden Avrupa'ya ulaşmayı planlamaktadır. Diğer iki güzergaha nazaran güvenlik ve zaman açısından Çin'e büyük avantajlar sağlaması beklenen Orta Koridor Girişimi, çoğunluğunu Türk diyarlarının oluşturduğu bir güzergahı temsil etmektedir.

Türkiye'nin merkez ülke olarak stratejik öneme sahip olduğu Orta Koridor Girişimi, Çin ekonomisini Avrasya ve Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya bağlayarak Çin'i küresel tedarik halkasının önemli bir unsuru haline getirirken aynı zamanda Orta Koridor Girişimi kapsamında hayata geçirilen Nomad Express, Lapis Lazuli Koridoru ve Bakü Tiflis Kars Demiryolu Projeleri gibi çok taraflı ulaşım ağları vasıtasıyla Türkiye Azerbaycan ve Türkistan Cumhuriyetleri arasında siyasi, ticari, ekonomik ve kültürel boyutlu ilişkilerin de güçlenmesini sağlayacaktır. Ancak Orta Koridor Girişimi'nin Türkiye ve Çin açısından ihtiva ettiği önemin birbiriyle çakışan yapıda seyretmesinin Türkiye'nin girişime yönelik beklentilerinde hayal kırıklıklarına sebebiyet vermesi muhtemeldir. ABD'nin izlediği çevreleme ve kuşatma stratejisi nedeniyle Doğu ve Güney Çin Denizi'nde köşeye sıkıştırılan Çin'in gerek enerji tedariki açısından gerekse ekonomisinin bel kemiğini oluşturan ihracatı için Orta Doğu ve Avrupa pazarlarına ulaşmasının yolunun batı sınırındaki Doğu Türkistan ve akabinde Türkistan Cumhuriyetlerinden geçmesi bu coğrafyanın, Çin hükümeti tarafından jeopolitik ve jeoekonomik açıdan yaşamsal çıkarlarının bulunduğu bir bölge olarak görülmesine ve işbu bağlamda bölgenin Çin'in emperyal politikalarını uyguladığı bir alana dönüşmesine sebebiyet vermektedir. Çin'in Türkistan Cumhuriyetleri'ni gerek borç tuzağı diplomasisi yoluyla gerekse toprak satın almak suretiyle kendi yörüngesine çeken ve küresel çıkarlarına alet etmeye yeltenen politikalar içerisinde olduğu görülmektedir. Çin'in Türkistan üzerindeki bu hedeflerinin gerçekleşmesi halinde benzer bir politikayı aktive edeceği diğer coğrafyalardan birinin Türkiye olması kaçınılmazdır. İşbu risklerin bertaraf edilmesi için Türkiye ve Türkistan Cumhuriyetleri'nin Kuşak ve Yol Girişimi'ni kendi lehlerine çevirebilecekleri ortak bir strateji izlemeleri gerekmektedir. Orta Çağ döneminde Tarihi İpek Yolunun hamiliğini üstlenen Türklerin, edindikleri tecrübeleri Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında hayata geçirmeleri sonucunda Türkiye ve Türkistan Cumhuriyetleri arasındaki siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel iş birliği alanlarının genişletilip son tahlilde de kuracakları ortak pazar vasıtasıyla Orta Koridor Girişimi'ni Türk Yoluna çevirmeleri mümkün olacaktır.

Üçüncü olarak, Türkiye ve Türkistan Cumhuriyetleri'nin Kuşak ve Yol Girişimi üzerinde sağlayacakları olası hakimiyetin yıllardır Türk dünyasının kanayan yarası olarak çözüme kavuşmayı bekleyen Doğu Türkistan meselesinin çözümü noktasında büyük avantajlar sağlaması muhtemeldir. Öncelikle Türkiye'nin konuya ilişkin olarak

inisiyatif olarak Türk kuşağında yer alan diğer ülkelerle birlikte meseleye ilişkin yeni bir strateji izlemesi halinde Çin'in direncinin kırılacağına anlaşılmaktadır. İşbu kapsamda ilk etapta Türkler dünyası ve Çin arasında yürütülen siyasi, ticari, ekonomik ve kültürel yönlü ilişkilerde devletlerarasında eşitlik esası ve kazan kazan ilkesi hayata geçirilerek ilgili ülkelerdeki mevcut Çin politikasının değiştirilmesinin elzemiyeti anlaşılmaktadır. Çin devlet yapısı ve değerler sistemini iyi bilen ve Çin'in konuya ilişkin politikalarını doğru okuyabilen nitelikli akademisyenler ve diplomatlar yetiştirilmeli, dünyanın dört bir yanına dağılmak zorunda bırakılmış Uygur Türklerinin Türkiye ve Türkistan Cumhuriyetleri'nde kendilerini güvende hissetmelerinin sağlanması gerekmektedir. Güçlü bir Türk diasporası oluşturularak Kuşak ve Yol Girişimi ile 21. Yüzyılın yeni küresel gücü olma iddiasındaki Çin'in girişim kapsamında elde edeceği küresel çıkarların Doğu Türkistan meselesinin çözümüne ilişkin göstereceği tutumla doğru orantılı olacağını hissetmesi gerekmektedir. Ayrıca Doğu Türkistan'da Çin hükümetinin baskısı altında yaşamak zorunda kalan ve en temel hakları dahi ellerinden alınan soydaşlarımızın bir nebze rahatlamaları için Çin hükümetine baskı yapılmalıdır. İşbu kapsamda Çin'in, öncelikli olarak bölge halkına karşı nüfus değişimi, zorunlu kürtaj gibi politikalarını terk etmesi, toplumun dini inancına saygı göstererek ateist politikalarından vazgeçmesi, dünyayla bağlantısı koparılan bölgenin yeniden iletişim ve ulaşımına açılması, mesleki eğitim kampı adıyla açılan toplama kamplarının kapatılması ve bölge üzerindeki nükleer çalışmaların sonlandırılmasının sağlanması hususlarında ikna edilmesi gerekmektedir.

Son olarak, Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerde Orta Koridor'un geleceği açısından Türkiye'yi zora sokan ve çözüme kavuşmayı bekleyen diğer bir mesele ise iki ülke arasında gerçekleşen dış ticarete Türkiye aleyhine sürekli olarak verilen açıktır. 2010 yılında imza edilen "stratejik ortaklık" ile birlikte iki ülke arasında enerji, ulaşım, altyapı vb. alanlarda ekonomik yönlü ilişkiler geliştirilmesi ve ticaretin Türkiye ve Çin para birimleri üzerinden yürütülmesi kararı alınmasına karşın Türkiye aleyhine artan dış ticaret açığı sürekli yükselen bir seyir izlemektedir. 2015 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Çin'e yönelik ihracatı yalnızca 2,4 milyar dolarla sınırlı kalırken Çin'den ithalatı 24,9 milyar doları bulmuştur. İki ülke arasında 1 ihracata karşılık 10 ithalat düzeyinde gerçekleşen ticaret sonucu 2020 yılı için belirlenen 100 milyar dolarlık ticaret hacmine erişilmesi halinde Türkiye'nin cari açığında 80 milyar dolarlık bir zarar ortaya çıkmış olacaktır. Türkiye aleyhine gerçekleşen bu durum

Kuşak Yol Girişimi'nin “kazan-kazan” prensibinin yalnızca Çin için geçerli olduğu gerçeğini ortaya koymakta ve Türkiye açısından girişimin güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Türkiye'nin, Kuşak ve Yol Girişimi'nin ekonomi politik anlamda sunduğu avantajlardan azami ölçüde yararlanması ve dış ticaret açığını minimuma indirmesi için Çin'in Türkiye'ye yönelik doğrudan yatırımlarını artırması gerekmektedir. İşbu kapsamda öncelikli olarak Çin'in orta ölçekli sektörlerinin Türkiye'ye girişinin sağlanması akabinde ise gelişen ticari entegrasyon ile beraber yüksek teknoloji üreten sektörlerin yatırım yapmasının olanaklı kılınması gerekmektedir. Avrupa, Asya ve Orta Doğu'nun kesişim noktasında bulunan Türkiye'nin, Çin ile ortak yatırım yapma ve teknoloji üretme noktasında avantajlı konuma gelmesi açısından bir diplomasi ajandası hazırlayarak sanayisini girişime taraf ülkelere tanıtması önem arz etmektedir. Ayrıca Türkiye ve Çin arasındaki bölgesel iş birliği potansiyelini artırmak için öncelikli olarak giriş yapılacak pazarların iki ülke açısından ortaklaşa tasarlanması ve seçilen pazarlardaki sektörler için tedarik zinciri olgunluğu, sektörel kapasite analizi, iş gücü değerlendirmeleri ve sektörel kümelenme gibi çalışmaların yapılması, Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında yer alan yatırım projelerinin TİKA'nın yatırım ajandasına eklenmesi ve yapılandırılan Türk Eximbank, diğer özel bankalar ve Türk müteahhitlerin de bu girişimin fon sağlayıcılarıyla bir araya getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdülkerim, M. (2016). Çin'de Yasaklanan Kilit: Falun Gong Üzerine. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 229-238.
- Adıbelli, B. (2016). *Pax Sinica: Çin'in Dünya Düzeni* (2. Baskı.), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Akçadağ, E. (20 Mayıs 2010). "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi" Web:<https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/83-yuekselen-guec-cinin-kamu-diplomasisi> (Erişim Tarihi:07.04.2020)
- Akçay N. (2017). "Yeni İpek Yolu Projesi Kapsamında Türkiye-Çin İlişkileri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 73-96.
- Akdağ Z. (2019). "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Önemi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 65-96, <http://dx.doi.org/10.20493/birtop.558276>.
- Akdağ, Z. (2019). Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi, *Hafıza Dergisi*, 1(1), 40-57.
- Alagöz E. A. (2015). "İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin'in Orta Doğu Politikası", *Güvenlik Stratejileri* (29), 79-113.
- Altuğ, B. (11 Temmuz 2019) "BM İnsan Hakları Konseyi'ne üye 22 ülkeden Çin'e 'Uygur Türkleri' tepkisi," Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-insan-haklari-konseyine-uye-22-ulkeden-cine-uygur-turkleri-tepkisi-/1529234> (Erişim Tarihi: 09.01.2021)
- Altunkaya, T. (5 Mart 2019). "Çin savunma bütçesini açıkladı: 177 milyar dolar," Web:<https://tr.euronews.com/2019/03/05/cin-savunma-butcesini-acikladi-177-milyar-dolar> (Erişim Tarihi:10.04.2020)
- Amadeo, K. (26 Şubat 2020). "US Trade Deficit With China and Why It's So High" Web:<https://www.thebalance.com/u-s-china-trade-deficit-causes-effects-and-solutions-3306277> (Erişim Tarihi:10.08.2020)
- Archana, A. L. ve Li, M. (13 Ekim 2018). Geopolitical objectives fuel China's Peace Ark. Web:<https://www.eastasiaforum.org/2018/10/13/geopolitical-objectives-fuel-chinas-peace-ark/>. (Erişim Tarihi:13.04.2020)
- Arif, B. H. (2017). "The Role of Soft Power in China's Foreign Policy in the 21st Century", *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 3(3), 94-101. <http://dx.doi.org/10.23918/ijsses.v3i3p94>
- Arslan, İ. (2018). "Bir Ülke-Bir Kıta İlişkileri: Çin-Afrika Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 125-142.
- Aslan H. K. (2014). "Yükselen Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu politikası", *Akademik ORTADOĞU*, 9(1), 29-55.
- "Asya Altyapı Yatırım Bankası: Oluşumu ve Beklentiler," (15-20 Temmuz 2015). *Eurasian Research* Insititute,(29). Web:http://www.ayu.edu.tr/static/aae_haftalik/aae_bulten_tr_29.pdf. (Erişim Tarihi:05.08.2020)
- Atlı, A. (2016). "Turkey's Foreign Policy Towards China Analysis and Recommendations for Improvement", *Bogazici University Asian Studies Center*.

- Atmaca, H. (31 Mayıs 2020). "Daha Fazla Ülke COVID-19 nedeniyle Çin'in Borç Tuzağına Düşebilir" Web:<https://epochtimestr.com/index.php/cinin-borc-tuzagina-covid-19-nedeniyle-daha-fazla-ulke-dusebilir>. (Erişim Tarihi:24.09.2020)
- Ayan E. (2016). "Yeni İpek Yolu Stratejileri ve Trans-Avrasya Güvenlik Sistemleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(3), 9-24. <https://doi.org/10.21551/jhf.281813>
- Aybar, S. (21 Haziran 2017). "Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi Bağlamında Türkiye-Çin İlişkileri" Web:https://tasam.org/Files/Icerik/File/TEK_KU%C5%9EAK_TEK_YOL_%C4%B0NS%C4%B0YAT%C4%B0F%C4%B0_BA%C4%9ELAMINDA_T%C3%9CRK%C4%B0YE_pdf_f0c7c547-5f7e-4287-9df3-4afb00659483.pdf. (Erişim Tarihi: 01.11.2020)
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20),260-282.
- Aykurt, İ. S. (11 Eylül 2015). "Geleneksel İlişkilere Halk Aşısı: Kamu Diplomasisi" Web:<https://www.sosyalbilimler.org/geleneksel-iliskilere-halk-asisi-kamu-diplomasisi/> (Erişim Tarihi: 07.04.2020)
- Babiş, A. G. ve Nasirova, S. (28 Kasım 2017). "Demir İpek Yolu'nun Kalbi: "Bakü – Tiflis – Kars Demiryolu". Web:<https://turksam.org/demir-ipek-yolunun-kalbi-baku-tiflis-kars-demiryolu>. (Erişim Tarihi: 30.10.2020)
- Baruah D. M. (2018). "India's Answer to the Belt and Road: A Road Map for South Asia. India", *Carnegie Endowment for International Peace*. Working Paper, New Delhi.
- Batur O. (4 Kasım 2019). "Kırgızistan, Çin'e en çok borçlu 5. ülke oldu," Web:<https://qha.com.tr/haberler/kirgizistan-cin-e-en-cok-borclu-5-ulke-oldu/110693/>. (Erişim Tarihi: 15.12.2020)
- Bayram D. Ç. ve Arafat M. (2018). "Hindistan-Çin-ABD Üçgeninde "Hint Pasifik" Kavramsallaştırması", *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 69-102.
- Bodomo A. (2009). "Africa-China Relations: Symmetry Soft Power and South Africa", *China Review*, 9(2), 169-178.
- Bodur, M. Z. (21 Ağustos 2020). "Çin Tehdidi, Soğuk Savaş Komünizminden Daha Kötü Olabilir mi?" Web:<https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/cin-tehdidi-soguk-savas-komunizminden-daha-kotu-olabilir-mi>. (Erişim Tarihi: 16.11.2020)
- Bozkurt, V. (2000). "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar," içinde *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Basım Yayım,1-25,
- Brodsgaard K. E. (2010). "Economic and Political Reform In Post-Mao China", *Copenhagen Journal of Asian Studies*, 1(1), 31-56.
- Bryane, M. (2003). "Theorising the Politics of Globalisation:A Critique of Held et al.'s Transformationalism", *Journal of Economic and Social Research*, 4(2),3-17.
- Büyüksağnak Y. B. (18-21 Ekim 2017). "Kuzey Buz Denizi'ndeki Gelişmelerin Çin Deniz Taşımacılığına Etkisi", II. International Academic Research Congress, Antalya,,*Çizgi Kitabevi Yayınları*,1690-1697.
- Chan K.M. (2009). "Harmonious Society", *International Encyclopedia of Civil Society*, 821-825.
- Chance,A (2016). "Amerikan Perspectives on the Belt and Road Initiative", *Institute for China-America Studies*, 1-31.

- Chang, K. (26 Şubat 2020). "China's Rover Finds Layers of Surprise Under Moon's Far Side." Web:<https://www.nytimes.com/2020/02/26/science/china-moon-far-side.html>. (Erişim Tarihi: 11.04.2020)
- Chang, M. H. (1996). "The Thought of Deng Xiaoping", *Communist and Post-Communist Studies*, 29(4), 377-394.
- Chen, J. ve Liang Q. (2018). "Comparative Study on the "New Silk Road" Strategy between China and the U.S", *Journal of Finance Research*, 2(1), 1-6. <http://dx.doi.org/10.26549/jfr.v2i1.703>
- Chen, Y. S. (2020). "The Causes and Enlightenment of Chinese Cultural Revolution", *Journal of Social Science Studies*, 7(1), 1-7.
- Cheng, A. (31 Temmuz 2018). "Will Djibouti Become Latest Country to Fall Into China's Debt Trap?" Web:<https://foreignpolicy.com/2018/07/31/will-djibouti-become-latest-country-to-fall-into-chinas-debt-trap/>. (Erişim Tarihi: 07.09.2020)
- Cheng, J. Y.-S.ve Zhan, F. W. (1999). "Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis", *Philippine Journal of Third World Studies*, 14(3), 91-114.
- China Military Strength (2020), (2020). Web:https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china. (Erişim Tarihi:11.04.2020)
- China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress (2020). Congressional Research Service
- Chun, Z. (2019). "China's Whole-of-Region Diplomacy Revisited", *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5(1), 15-32, <http://dx.doi.org/10.1142/S2377740019500039>
- Creswell, j.W,(2013) *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (3.Baskı) (Çev: Bütün, M ve Demir, S.B.), Ankara: Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik.
- Çakan V. (2017). "Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 35-52.
- Çakı C. (2019). "Mao Zedong'un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Gösterge bilimsel Analizi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 189 – 210.
- Çalık, Ü. (2011). "Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)", *Liberal Düşünce Dergisi* (64), 15-206.
- Çalışkan, Z. (2018). "Çin'in Ortadoğu Politikası" Web:https://insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html. (Erişim Tarihi: 12.03.2020)
- Çalışkan, Z. (2018). "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi" Web:https://insamer.com/tr/cinin-yeni-ipek-yolu-projesi_1111.html. (Erişim Tarihi:28.07.2020)
- Çalışkan, Z. (2019). "Çin'in Ekonomi-Politik Stratejisi: Tarihsel Bir Bakış" Web:https://insamer.com/tr/cinin-ekonomi-politik-stratejisi-tarihsel-bir-bakis_2026.html. (Erişim Tarihi: 09.08.2020)
- Çavuş T. (2012). "Dış politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Çelik, M.Y. (2012). "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 57-74.
- Çınar Y. (2013). "Çin'in Güney Doğu Asya'da Bölgesel İş Birliğine Açık Hegemonya Girişiminin Temelleri", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 9(34),1-26

- Çolakoğlu, S. (1999). “Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya” *Bilig*, (8), 13-25.
- Çolakoğlu, S. (29 Ocak 2019). “China’s Belt and Road Initiative and Turkey’s Middle Corridor: A Question of Compatibility” Web:<https://www.mei.edu/publications/chinas-belt-and-road-initiative-and-turkeys-middle-corridor-question-compatibility>. (Erişim Tarihi:10.11. 2020)
- D’Hooghe, I. (2005). “The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations”, (Düz: J. Melissen) New York: **Palgrave Macmillan**.
- Dağlı, O. (28 Ağustos 2018). “Afrika’da Çin’in yükselişi ve stratejik hedefleri” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/afrikada-cin-in-yukselisi-ve-stratejik-hedefleri/1240987>. (Erişim Tarihi: 24.10.2020)
- Dan, W. (26 Nisan 2020). “Silk Road Fund’s Investment & Cooperation with Belt & Road Countries”, Web:<https://www.beltandroad.news/2020/04/26/silk-road-funds-investment-cooperation-with-belt-road-countries/>. (Erişim Tarihi: 16.08.2020)
- Daşdemir N. (2019). “Değişen Dengeler: Çin’in Yeni Savunma Stratejileri Bölüm 1: Askeri Reformlar”, *C4 Defence* (77).
- Dedekoca E. (2017). “ABD–Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 141-168.
- Demirci, M. C. (28 Kasım 2020). “5G teknolojisi, yapay zeka, nesnelerin interneti... ABD–Çin 'dijital savaşı' nasıl şekilleniyor?” Web:<https://tr.euronews.com/2020/11/28/5g-teknolojisi-yapay-zeka-nesnelerin-interneti-abd-cin-dijital-savas-nas-l-sekilleniyor>. (Erişim Tarihi: 12.01.2021)
- Deniz, T. (2014). “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti’nin Stratejik Hamleleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 188-212.
- Devecioğlu, K. ve Yılmaz, M. E. (2016). “Çin’in Yumuşak Güç Politikalarının Uluslararası Arenada Mevcut Durumu ve Geleceği”, *International Turgut Özal Congress on Business Economics and Political Science*, Turgut Özal University. Ankara, 517-528.
- D’Hooghe, I. (2007). “The Rise Of Chinese Public Diplomacy”. *Netherlands Institute of International Relations Clingendael diplomacy Papers* (12).
- Dikkaya, M.ve Deniz, F. (2006). “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 163-181.
- Dirlik, A. (2006). *Global Modernite ve Sosyalizm; Üçüncü Dünya Hayaleti, Globalite ve Çin Halk Cumhuriyeti*, (Çev: BatmazV), İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal Aura Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi* (2. Baskı). (Çev. Doğduaslan G.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Doğan, D. ve Gürkaynak, M. (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Güney Çin Denizinde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 921-947.
- Duchâtel M. ve Godement F. (2009). “China’s Politics under Hu Jintao”, *Journal of Current Chinese Affairs*, 3-11.
- Dumbaugh K. (2009). “Taiwan’s Political Status: Historical Background and Its Implications for U.S. Policy”, CRS Report for Congress. *Congressional Research Service*.

- Duran H. ve Purevsuren N. (2016). “Güvenlik, Enerji ve pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Afro-Avrasya Özel Sayısı), 281 – 294.
- Durdular A. (2016). Çin'in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Avrasya Etüdleri* 49(1), 77-97.
- Durdular A. (2018). Çin'in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği, *Avrasya Etüdleri*, 53(1),117- 144.
- Ekrem E. (2009). “Urumçi Olayı, Çin Basınında Türkiye”, Web: <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2368> (Erişim Tarihi:01.11.2020)
- Ekrem E. (2012). “Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)”, Web: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/106065/mod_resource/content/1/13.%20%20konu%20T%C3%BCrkiye-%C3%87in%20Stratejik%20C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20C4%B0i%C5%9Fkileri%20--TUrkiye-Cin iliskilerinin 40 Yili %281971-2011%29-Erkin%20Ekrem.pdf (Erişim Tarihi:01.11.2020)
- Emiroğlu H. (2006). “Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası”, *Ortadoğu Yıllığı*, 463-482.
- Ergünsü, U. (19 Şubat 2015). “China's new Silk Road initiative attracts Turkey's attention.” Web:<https://www.hurriyetdailynews.com/chinas-new-silk-road-initiative-attracts-turkeys-attention-78523>. (Erişim Tarihi:19.07.2020)
- Ergünsü, U. (20 Eylül 2017). “İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İş Birliğine Etkileri”, Web:<https://www.tyb.org.tr/umut-ergunsu-ipek-yolunun-yeniden-canlandirilmesi-ve-turkiye-31493h.htm>. (Erişim Tarihi:19.07.2020)
- Erkan A. Ç.ve Eminoglu A. (2019). “Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu'nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü”, *Akdeniz İİBF Dergisi* (Özel Sayı), 145-173, <https://doi.org/10.25294/auibfd.632967>
- Ermağan İ.ve Üstüenal E. (2014). “Çin'in Orta doğu Politikaları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(37), 19-39.
- Ertekin M. S. (2017). “Çin'de Ekonomik Büyüme, Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği: Dünya Ekonomisinde Konumu”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi* 12(1), 13-37.
- Ertekin, M. S. (2017). “Çin'in Büyüyen Enerji Talebinin Karşılansında Afrika'nın Önemi.” *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (12), 189-222.
- Esgin, A. (2001). “Ulus-devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Yaklaşımlar”, *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 185-192.
- Fidan G. (2011). “Çin-Arap Dünyası İlişkileri: Eski Köye Yeni Adet”, *21. YÜZYIL* (27), 53-59.
- Fischer, J. (11 Aralık 2020). “2020'nin kazananı Çin oldu” Web:<https://www.indyturk.com/node/284196/d%C3%BCnyadan-sesler/2020%E2%80%99nin-kazanan%C4%B1-%C3%A7in-oldu>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- Galchu J. (2018). “The Beijing consensus versus the Washington consensus: The dilemma of Chinese engagement in Africa”, *African Journal of Political Science and International Relations* 12(1), 1-9, <http://dx.doi.org/10.5897/AJPSIR2016.0920>

- Genç, A. (2019). “Bir Kuşak Bir Yol projesi ve Çin”, (Düz. Yılmaz S.) içinde, **Bir Kuşak Bir Yol Projesi: Kavramlar, Aktörler, Uygulamalar**, Astana Yayınları, Ankara, 19-44
- Gençkaya Ö.F. ve Gündoğdu H.K.(2017) “Küresel Yönetişim Ekseninde Stratejik Planlarda Koordinasyonun Önemi”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi** (5), 125-137.
- Gibson, R. (1968). “The Sino-Soviet Dispute: An Analysis of the Clash of Ideology and National Interest”, **Oklahoma State University Library**.
- Giddens A. (1994) *Modernliğin Sonuçları* (1.Baskı), (Çev. Kuşdil E.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, (1. Baskı), (Çev: Güzel C.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glaser B. (2019). “China as a Selective Revisionist Power in the International Order”, **YUSOF ISHAK INSTITUTE ANALYSE CURRENT EVENTS** (21).
- Glass, N. (8 Nisan 2008). “Çin’i Batı eleştiriyor, komşuları destekliyor.” Web:<https://www.dw.com/tr/%C3%A7ini-bat%C4%B1-ele%C5%9Ftiriyor-kom%C5%9Fular%C4%B1-destekliyor/a-3252295>. (Erişim Tarihi:05.01.2021)
- Gökırmak, M. (3 Ocak 2012). “Küreselleşen Dünyada Diplomasi: Kamu Diplomasisi” Web:<http://www.kamudiplomasisi.org/ana-sayfa/44-makaleler/124-kureselleen-duenyada-diplomasi-kamu-diplomasisi-.pdf>. (Erişim Tarihi: 07.04.2020)
- Gökten K. (2018). “Hindistan’ın Bir Kuşak Bir Yol Girişimi’ne Ekonomik ve Stratejik Yaklaşımı Üzerine”, **Quo Vadis Social Sciences**, Proceedings Books, FSCONGRESS,38-43.
- Göngen, M. A. (2013). “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** (29), 117-134.
- Gönültaş, B. (29 Ocak 2020). “Koronavirüsün Çin ve küresel ekonomiye maliyeti artabilir” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/koronavirusun-cin-ve-kuresel-ekonomiye-maliyeti-artabilir/1717727>. (Erişim Tarihi: 23.04.2020)
- Gözelli E. ve Aytekin E. (26 Nisan 2019). “Çin’de 'Kuşak ve Yol' Forumu başladı”. Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-kusak-ve-yol-forumu-basladi/1463275>. (Erişim Tarihi:03.08.2020)
- Gündal B. (2015). “Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 3(2), 55-72.
- Günyol, A.ve Yanık, T. (22 Mayıs 2019). “ABD-Çin ticaret savaşında 2. perde: Teknoloji savaşı.” Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-cin-ticaret-savasinda-2-perde-teknoloji-savasi/1484157>. (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- Harris S. (2015). **Çin Dış Politikası**, (1.Baskı), (Çev. Şir A. Y.), İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Harrison, V.ve Palumbo, D. (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti 70 yaşında: 'Ekonomik mucize' nasıl gerçekleşti?” Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49880943>. (Erişim Tarihi: 16.04.2020)
- Hepeng J. (2004). “The Three Represents Campaign: Reform the Party or Indoctrinate the Capitalists?” **Cato Journal** 24(3), 261-275.
- Honghui P. (2016). “Prospects for Sino-Turkish Relations”, **China Quarterly of International Strategic Studies** 2(1), 101-117, <https://doi.org/10.1142/S237774001650007X>

- Hui E. S.-i.ve Chan C. K.-c. (2011). "The "Harmonious Society" as a Hegemonic Project: Labour conflicts and changing labour policies in China", *LABOUR Capital and Society*, 44(2), 154-183.
- Iliev A., Ivanova E. ve Petreski D. (2015). "USSR-China Relations in the Cold and Post Cold War Era", *WULFENIA JOURNAL* 22(3), 313-326.
- Işık, M. (18 Nisan 2019). "Afrika'da Terörizm ve Sessiz Savaşlar." Web:<https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/afrikada-terorizm-ve-sessiz-savaslar-kose-yazisi-10033>. (Erişim Tarihi:15.10.2020)
- İnayet A. (2020) "İpek Yolu, İşgal, Asimilasyon ve Soykırım", *Türk Yurdu* 109(400), 36-38.
- İncekaya, G. (1 Nisan 2020). "Çin'e güvensizlik 'Kuşak ve Yol Girişiminin' askıya alınmasına neden olabilir." Web: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cine-guvensizlik-kusak-ve-yol-girisiminin-askiya-alinmasına-neden-olabilir/1787530>. (Erişim Tarihi: 12.12.2020)
- İnternet: "ABD ile Çin arasındaki uçak krizi büyüyor." (2 Nisan 2001) Web:<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-ile-cin-arasindaki-ucak-krizi-buyuyor-39235357> (Erişim Tarihi:12.02.2020)
- İnternet: "ABD'den 14 Çinli yetkiliye Hong Kong yaptırımı." (7 Aralık 2020), Web:<https://tr.euronews.com/2020/12/07/abd-den-14-cinli-yetkiliye-hong-kong-yapt-r-m> (Erişim Tarihi: 11.01.2021)
- İnternet: "ABD'den Çin'e "Uygur kampları" yaptırımı" (28 Mayıs 2020), Web:<https://www.dw.com/tr/abdden-%C3%A7ine-uygur-kamplar%C4%B1-yapt%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1/a-53593686> (Erişim Tarihi: 10.01.2021),
- İnternet: "ABD'den Çin'e Uygur yaptırımı." (8 Ekim 2019), Web:<https://www.dw.com/tr/abdden-%C3%A7ine-uygur-yapt%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1/a-50735745> (Erişim Tarihi: 10.01.2021),
- İnternet: "Aralarında Müslüman ülkelerin de bulunduğu 46 hükümetten, Çin'in Doğu Türkistan politikasına destek" (7 Temmuz 2020). Web:<https://tr.euronews.com/2020/07/07/aralar-nda-musliman-ulkelerin-de-bulundugu-46-hukumetden-cin-in-dogu-turkistan-politikası> (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- İnternet: "Avrasya Tüneli İpek Yolu'na ivme kazandıracak!" (21 Aralık 2016). Web:<https://emlakkulisi.com/avrasya-tuneli-ipek-yoluna-ivme-kazandiracak/506409>. (Erişim Tarihi:02.11.2020)
- İnternet: "Bakan Çavuşoğlu, 56. Münih Güvenlik Konferansı'nı değerlendirdi" (16 Şubat 2020). Web:<https://www.haberler.com/bakan-cavusoglu-56-munih-guvenlik-konferansi-ni-12924800-haberi/>. (Erişim Tarihi: 16.11.2020)
- İnternet: "Bakan Kurtulmuş: "2018 Yılı Çin'de Türkiye Yılı Olacak"" (30 Kasım 2017). Web:<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/bakan-kurtulmus-2018-yili-cinde-turkiye-yili-olacak-12436205>. (Erişim Tarihi:11.11.2020)
- İnternet: "Basına sızdırılan 'Beş Göz' raporu, Çin'i koronavirüsle ilgili her türlü örtbasla suçluyor." (3 Mayıs 2020). Web:<https://tr.sputniknews.com/abd/202005031041960459-basina-sizdirilan-bes-goz-raporu-cini-koronavirusle-ilgili-her-turlu-ortbasla-sucluyor/>. (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- İnternet: "Bilge Kağan Yazıtı" (2013). Web:<http://www.orphunyalitlari.com/bilge-kagan.html> (Erişim Tarihi: 13.01.2021)

- İnternet: “Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İlk Transit Treni Avrupa'ya Uğurlandı” (7 Kasım 2019). Web: <http://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/355/>. (Erişim Tarihi: 14.10.2020)
- İnternet: “China: New Hong Kong Law a Roadmap for Repression” (29 Temmuz 2020). Web: <https://www.hrw.org/news/2020/07/29/china-new-hong-kong-law-roadmap-repression>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- İnternet: “Çin ile Ekonomik İlişkilerde 9 Adımlık Reçete” (21 Aralık 2016). Web: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-cin-ile-ekonomik-iliskilerde-9-adimlik-recete>. (Erişim Tarihi: 16.11.2020)
- İnternet: “Çin ilk denizaltı balistik füze atışını test etti.” (24 Aralık 2018). Web: <https://www.cnnturk.com/dunya/cin-ilk-denizalti-balistik-fuze-atisini-test-etti>. (Erişim Tarihi: 11.04.2020)
- İnternet: “Çin Milliyetçiliği,” (3 Ekim 2011). Web: <https://www.tuicakademi.org/cin-milliyetciligi/>. (Erişim tarihi: 11.01.2021)
- İnternet: “Çin Orta Asya'da Toprak Satın Alıyor,” (5 Nisan 2018). Web: <https://avim.org.tr/tr/Bulten/CIN-ORTA-ASYA-DA-TOPRAK-SATIN-ALIYOR-1>. (Erişim Tarihi: 05.01.2021)
- İnternet: “Çin Türkiye'nin ihracat trenini törenle karşıladı.” (23 Aralık 2020). Web: <https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2020/12/23/cin-turkiyenin-ihracat-trenini-torenle-karsiladi?paging=5>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- İnternet: “Çin, Türkiye'ye Barış Pınarı Harekâtı'nı durdurma çağrısı yaptı.” (15 Ekim 2019) Web: <https://www.haberler.com/cin-turkiye-ye-baris-pinari-harekati-ni-durdurma-12528697-haberi/>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)
- İnternet: “Çin: Orta Doğu'nun gelişmesi ortak yatırımlarla mümkün olacak”, (26 Kasım 2019). Web: <https://haberglobal.com.tr/ekonomi/cin-orta-dogu-nun-gelismesi-ortak-yatirimlarla-mumkun-olacak-15683>. (Erişim Tarihi: 25.03.2020)
- İnternet: “Çin: Sincan Uygur bölgesi bir iç meseledir, ABD kararı geri çekmezse müteakıl adımlar atacağız.” (11 Temmuz 2020). Web: <https://tr.euronews.com/2020/07/11/cin-sincan-uygur-bolgesi-bir-ic-meseledir-abd-karar-geri-cekmezse-muteakil-adimlar-atacak>. (Erişim Tarihi: 11.01.2021)
- İnternet: “Çin'den ABD'ye misilleme: Vize ve yaptırım uygulayacaklar” (10 Aralık 2020). Web: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/cinden-abdye-misilleme-vize-ve-yaptirim-uygulayacaklar-6161672/> (Erişim Tarihi: 12.01.2021)
- İnternet: “Çin'de tarım arazilerinin beşte biri kirli,” (18 Nisan 2014). Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140418_cin_kirlilik. (Erişim Tarihi: 20.04.2020)
- İnternet: “Çin'de yolsuzlukla mücadelede 'kaplan avı,’ (10 Kasım 2018). Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-yolsuzlukla-mucadelede-kaplan-avi/1277942>. (Erişim Tarihi: 18.04.2020)
- İnternet: “Çin'den gövde gösterisi: Nükleer ve balistik füzeleri sergilediler,” (1 Ekim 2019). Web: <https://www.yenisafak.com/dunya/cinden-govde-gosterisi-nukleer-ve-balistik-fuzeleri-sergilediler-3508526>. (Erişim Tarihi: 11.04.2020)
- İnternet: “Çin'in 13. beş Yıllık Kalkınma Planı Neleri Hedefliyor?” (31 Aralık 2015). Web: <http://tr.academiachina.org/cinin-13-bes-yillik-kalkinma-plani-neleri-hedefliyor/>. (Erişim Tarihi: 22.03.2020)

- İnternet: “Çin'in ABD'ye dış ticaret fazlası rekor düzeye ulaştı” (14 Ocak 2019).
Web:<https://tr.sputniknews.com/asya/201901141037087666-cinin-abdye-ticaret-fazlasi-rekor-duzeye-ulasti/>. (Erişim Tarihi: 15.08.2020)
- İnternet: “Çin'in uydu fırlatma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı,” (23 Mayıs 2019).
Web:<https://www.cnnturk.com/dunya/diger-haberler/cinin-uydu-firlatma-girisimi-basarisizlikla-sonuclandi>. (Erişim Tarihi: 12.04.2020)
- İnternet: “Demir İpek Yolu'nun Kilit Noktası Marmaray” (8 Kasım 2019).
Web:<https://rayhaber.com/2019/11/demir-ipek-yolunun-kilit-noktasi-marmaray/>. (Erişim Tarihi: 02.11.2020)
- İnternet: “Dr. Emine Akçadağ ile Çin-ABD İlişkileri.” (2015)
Web:<http://www.tuicakademi.org/dr-emine-akcadag-ile-cin-abd-iliskileri/>. (Erişim Tarihi: 02.03.2020)
- İnternet: “Erdoğan: Yeni İpek Yolu' terörü yerle yeksan edecek bir girişimdir.” (14 Mayıs 2017). Web:<https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/05/14/erdogan-yeni-ipek-yolu-teroru-yerle-yeksan-edecek-bir-girisimdir>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)
- İnternet: “Havanın ‘İpek Yolu’ merkezi İstanbul olacak.” (3 Temmuz 2019).
Web:<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/havanin-ipek-yolu-merkezi-istanbul-olacak-41262219>. (Erişim Tarihi: 06.11.2020)
- İnternet: “How is China modernizing its navy?” (3 Nisan 2020).
Web:<https://chinapower.csis.org/china-naval-modernization/>. (Erişim Tarihi: 12.02.2020)
- İnternet: “İCBC Tekstil Bankası'nı alarak Türkiye'deki ilk Çinli oldu.” (25 Mayıs 2015). Web:<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/icbc-tekstil-bankasini-alarak-turkiyedeki-ilk-cinli-oldu-29098026>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)
- İnternet: “İlklerin Köprüsü.” (2013). Web: https://www.3kopru.com/proje/PROJE_HAKKINDA/1. (Erişim Tarihi: 04.11.2020)
- İnternet: “İpek Yolu Girişimi ve Kervansaray Projesi'nde Önemli Adım.” (13 Haziran 2014). Web:<https://www.haberler.com/ipek-yolu-girisimi-ve-kervansaray-projesi-nde-6149680-haberi/>. (Erişim Tarihi: 12.11.2020)
- İnternet: “İşte 2020 raporu! Dünyanın en güçlü orduları açıklandı.” (4 Şubat 2020).
Web:<https://www.milliyet.com.tr/galeri/iste-2020-raporu-dunyanin-en-guclu-ordulari-aciklandi-6136733/1>. (Erişim Tarihi: 11.04.2020)
- İnternet: “İşte asrın projesi Marmaray.” (29 Ekim 2013).
Web:<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iste-asrin-projesi-marmaray/208199>. (Erişim Tarihi: 30.10.2020)
- İnternet: “Joseph Stiglitz’in Gözünden IMF ve Küreselleşme.” (14 Aralık 2006).
Web:<https://tasam.org/trTR/Icerik/182/joseph-stiglitzin-gozunden-imf-ve-kuresellesme>. (Erişim Tarihi: 18.02.2020)
- İnternet: “Kenya Hits at China's Debt-trap Diplomacy.” (2 Temmuz 2020).
Web:<https://www.sentinelassam.com/business/kenya-hits-at-chinas-debt-trap-diplomacy-486236#:~:text=Kenya%20is%20one%20of%20China's,of%20its%20total%20external%20debt.&text=The%20appellate%20court's%20decision%20might,C,hinese%20sinkhole%20of%20debt%20Dtrap>. (Erişim Tarihi: 08.09.2020)
- İnternet: “Kuşak ve Yol Girişimi ile Türkiye'nin ihracatında yüzde 15 artış öngörülüyor.” (17 Ekim 2019). Web:<https://www.sondakika.com/haber/haber-kusak-ve-yol-girisimi-ile-turkiye-nin-ihracatinda-12538233/>. (Erişim Tarihi: 11.11.2020)

- İnternet: “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri.” (14 Aralık 2006).
Web:<https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin-boyutlari-ve-etkileri>.
(Erişim Tarihi: 10.02.2020)
- İnternet: “Lapis Lazuli Güzergahı ve Orta Koridor Girişimi'nin Bütünleşmesi.” (26 Aralık 2018). Web: <https://avim.org.tr/tr/Bulten/LAPIS-LAZULI-GUZERGAHI-VE-ORTA-KORIDOR-GIRISIMI-NIN-BUTUNLESMESI>.
(Erişim Tarihi: 20.10.2020)
- İnternet: “Marmaray, Demir İpek Yolu güzergahındaki tüm ülkelerin kazanımıdır” (2 Nisan 2014). Web:<https://www.iha.com.tr/haber-marmaray-demir-ipek-yolu-guzergahindaki-tum-ulkelerin-kazanimidir-345515/> (Erişim Tarihi:01.11.2020)
- İnternet: “New human rights action plan targets benefits for all: official.” (30 Eylül 2016).
Web:http://www.chinahumanrights.org/html/2016/POLITICS_0930/5851_2.html. (Erişim Tarihi: 08.01.2021)
- İnternet: “New normal in economic development.” (2017).
Web:https://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpnationalcongress/2017-10/05/content_32869258.htm. (Erişim Tarihi: 27.03.2020)
- İnternet: “New York borsasından Çinli şirket hamlesi.” (6 Ocak 2021).
Web:<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/new-york-borsasindan-cinli-sirket-hamlesi-326862h.htm> (Erişim Tarihi:08.01.2021)
- İnternet: “Projede 65 Ülke Var.” (23 Mayıs 2017).
Web:<https://www.yenisafak.com/ekonomi/projede65-ulke-var-2659036>.
(Erişim Tarihi: 25.07.2020)
- İnternet: “SETA'dan ‘Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri Raporu’.” (3 Temmuz 2019).
Web:<https://www.setav.org/setadan-turkiye-cin-ekonomik-iliskileri-raporu/>.
(Erişim Tarihi: 15.11.2020)
- İnternet: “The Purple Economy: An Objective,An Opportunity” (11 Haziran 2013)
Web:<https://www.diversum.net/en/purple-economy/f.php?t=the-purple-economy&id=1> (Erişim Tarihi: 15.04.2021)
- İnternet: “Tibet Ayaklanmasının Yıldönümünde Gösteriler.” (10 Mart 2009).
Web:<https://www.cnnurk.com/2009/dunya/03/10/tibet.ayaklanmasinin.yildonu-munde.gosteriler/517070.0/index.html>. (Erişim Tarihi:07.01.2021)
- İnternet: “Türkiye 2012 Yolsuzluk Raporu'nda 49 Puanla 54'üncü Sırada Yer Aldı,” (5 Aralık 2012). Web:<https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-2012-yolsuzluk-endeksinde-49-puanla-54-uncu-sirada-yer-aldi/1558820.html>. (Erişim Tarihi: 18.04.2020)
- İnternet: “Türkiye ve Çin'den Orta Koridor hamlesi,” (24 Mayıs 2016).
Web:<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ve-cin-den-orta-koridor-hamlesi-2250498>. (Erişim Tarihi: 05.11.2020)
- İnternet: “Türkiye, Doğu Türkistan'a gözlem heyeti gönderecek” (31 Temmuz 2019).
Web:<https://www.milligazete.com.tr/haber/2947748/turkiye-dogu-turkistana-gozlem-heyeti-gonderecek>. (Erişim Tarihi: 15.11.2020)
- İnternet: “Türkiye, Uzmanlar Tarafından 'Enerjinin İpek Yolu' Olarak İsimlendiriliyor,” (10 Temmuz 2017).
Web:<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/78854/turkiye-uzmanlar-tarafindan-enerjinin-ipek-yolu-olarak-isimlendiriliyor>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)

- İnternet: “Türkiye'den Çin'e giden ilk ihracat treni Kazakistan'a ulaştı” (13 Aralık 2020). Web:<https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyeden-cine-giden-ilk-ihracat-treni-kazakistana-ulasti,2I6xJjWibEakjkdHRPmCdG>. (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- İnternet: “Uluslararası Şeffaflık Örgütü 2019 Yolsuzluk Endeksini Açıkladı” (23 Ocak 2020). Web:<https://www.seffaflik.org/2018-yolsuzluk-algi-endeksi-aciklandi/>. (Erişim Tarihi: 18.04.2020)
- İnternet: “Uyghur Militants in Syria: The Turkish Connection.” (4 Şubat 2016). Web:<http://www.uyghur.nl/uyghur-militants-in-syria-the-turkish-connection/>. (Erişim Tarihi: 15.11.2020)
- İnternet: “Üçüncü havalimanı ihalesini Limak-Cengiz-Mapa-Kolin-Kalyon OGG kazandı.” (3 Mayıs 2013). Web:<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ucuncu-havalimani-ihalesini-limak-cengiz-mapa-kolin-kalyon-ogg-kazandi-23197988>. (Erişim Tarihi: 05.11.2020)
- İnternet: “Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21stCentury Maritime Silk Road.” (28 Mart 2015). Web:https://reconasia-production.s3.amazonaws.com/media/filer_public/e0/22/e0228017-7463-46fc-9094-0465a6f1ca23/vision_and_actions_on_jointly_building_silk_road_economic_belt_and_21st-century_maritime_silk_road.pdf. (Erişim Tarihi: 22.07.2020)
- İnternet: “World Report 2019: Events of 2018.(2019)” Web:<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/china-and-tibet#7934d0>. (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- İnternet: “Xi-Putin görüşmesinden yeni dönemde ilişkileri geliştirme kararı” (6 Haziran 2019). Web: <http://turkish.cri.cn/1781/2019/06/06/1s198318.htm>. (Erişim Tarihi: 23.03.2020)
- İnternet: “Zulme Devlet Nişanı,” (20 Nisan 2000). Web:<https://www.yenisafak.com/dunya/zulme-devlet-nisani-610168> (Erişim Tarihi: 04.01.2021)
- Jung H.-S. ve Chen J.-L. (2019). “Impact of the U.S. “Indo-Pacific Strategy” and “Pivot to Asia” and China’s “Belt and Road Initiative” on Sino-US Political and Economic Relations”, *International Business Research* 12(6), 11-22. <http://dx.doi.org/10.5539/ibr.v12n6p11>
- K. Punnoose S. (2018). “Volatility of U.S-China Relations”, *International Journal of Research in Social Sciences* 8(9), 637-655.
- Kabakçı, F. (10 Ağustos 2020). “Çin'den ABD'nin Hong Kong yaptırımına misilleme” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-den-abd-nin-hong-kong-yaptirimina-misilleme/1937120>. (Erişim Tarihi:10.01.2021)
- Kabakçı, F. (2018). “Çin'de yolsuzlukla mücadelede 'kaplan avı’” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-yolsuzlukla-mucadelede-kaplan-avi/1277942>. (Erişim Tarihi: 20.04.2020)
- Kabakçı, F. (23 Ocak 2019). “Çin'de 'tek çocuk politikası' kalkmasına rağmen çocuk sayısı düştü” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-tek-cocuk-politikasi-kalkmasina-ragmen-cocuk-sayisi-dustu/1372164>. (Erişim Tarihi: 20.04.2020)
- Kabakçı, F. (28 Mart 2018). “Çin'de 'Hava Kirliliği Tehlikeli Boyutlara Ulaştı' Uyarısı” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-de-hava-kirliligi-tehlikeli-boyuta-ulasti-uyarisi/1101339>. (Erişim Tarihi:21.04.2020)

- Kabakçı, F. (3 Eylül 2018). “Pekin 2018 Çin-Afrika İş Birliği Forumu'na ev sahipliği yapıyor.” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/pekin-2018-cin-afrika-is-birligi-forumuna-ev-sahipligi-yapiyor/1244999>. (Erişim Tarihi: 24.03.2020)
- Kabakçı, F. ve Durul, T. (2017, Mayıs 16). “Kuşak ve Yol Forumu'nun ardından”. Web:<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-forumunun-ardindan/819306>. (Erişim Tarihi:29.08.2020)
- Kadılar R.ve Ergüney E. (2017). “One Belt One Road Initiative: Perks and Challenges for Turkey, *Turkish Policy Quarterly* 16(2), 85-90.
- Kalaycı İ. ve Şahin G. (2014). “Yeni Bir Küresel Kalkınma Paradigması: Sürdürülebilir İpek Yolu”, (Düz. Kahraman M. ve Kalaycı İ.) *Avrasya Etüdleri* 20 (45), 123-154.
- Karaca R. (2007). “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, *Akademik Bakış* 1(1), 219-245.
- Karadağ, H. (20 Eylül 2017). “Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme”. Web:<https://www.tyb.org.tr/haluk-karadag-cin-kurtulus-ordusu-pla-ve-cinin-askeri-gucu-uzerine-bir-degerlendirme-31496h.htm>. (Erişim Tarihi: 10.04.2020)
- Karadağ, H. (2018). “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uluslararası Barış ve Güvenliğe Katkıları”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 1(1), 55-74.
- Karadeniz, T. ve Toksabay, E. (1 Mayıs 2019). “China's envoy says Turkish Uighur criticism could hit economic ties.” Web:<https://www.reuters.com/article/us-china-turkey-xinjiang-idUSKCN1QI4C0>. (Erişim Tarihi:15.11.2020)
- Karagöl, E. T. (10 Mart 2016). “İpek Yolu'nun Bağlantısı: 3. Köprü.” Web:<https://www.setav.org/ipek-yolunun-baglantisi-3-kopru/>. (Erişim Tarihi:05.11.2020)
- Karluk A. C. (2001). “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyo Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar”, *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3(1), 265-283.
- Karluk A. C. (2017). “Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine”, *Denge Dergisi*, 95-114.
- Karluk A. C. (2017). “Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü”, (Düz. Korkmaz T. ve Durgun G.), *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, 302-311.
- Karluk A. C. (2018). “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 1(1), 30-54.
- Karluk A. C. (2019). “Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 2(1), 1-36.
- Karluk A. C. (2020). “Çin'in Ülküsü, Soykırım Mağduru Doğu Türkistanlılar ve Hayal Kırıklığı”, *Türk Yurdu* 109(400), 30-35.
- Kavas, A. (13 Mayıs 2020). “Kovid-19 gölgesinde Konfüçyüs Enstitüleri'nin akıbeti” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803>. (Erişim Tarihi: 04.01.2021)
- Kerimoğlu, Y. (22 Ocak 2019). “Çin'in Orta Asya Politikaları”. Web:<https://insamer.com/tr/cinin-orta-asya-politikalari-1942.html>. (Erişim Tarihi:26.03.2020)
- Keyuan Z. (2012). “Building a Harmonious World: A Mission Impossible”, *Copenhagen Journal of Asian Studies* 30(2), 74-99, <http://dx.doi.org/10.22439/cjas.v30i2.4240>

- Keyvan, Ö. Z. (30 Aralık 2016). “Türkiye’nin ŞİÖ Çıkışına Çin’in Tepkisi” Web:<https://ankasam.org/turkiyenin-sio-cikisina-cinin-tepkisi/>. (Erişim Tarihi: 10.11.2020)
- Kıvılcım, F. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 5(1), 219-230.
- Kim W. ve Gates S. (2015). “Power Transition Theory and The Rise of China”, *International Area Studies Review* 18(3), 219-226. <http://dx.doi.org/10.1177/2233865915598545>
- Kim, J. (6 Aralık 2019). “Exploring China’s New Narrative on Democracy” Web:<https://thediplomat.com/2019/12/exploring-chinas-new-narrative-on-democracy/>. (Erişim Tarihi: 15.04.2020)
- Kiremitçi M. S. (2013). “Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri”, T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara
- Kissinger H. (2015). *Çin* (Çev Çeper N.I.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kocabıyık H. (2019). “Değişen Diplomasi Anlayışı Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, *Avrasya Etüdleri* 25(55), 163-196.
- Korkmaz, H. (24 Mart 2020). “Kovid-19 salgını: ABD-Çin rekabeti propaganda savaşına dönüşüyor.” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/-kovid-19-salgini-abd-cin-rekabeti-propaganda-savasina-donusuyor/1777227>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021)
- Korkmaz, H. (5 Eylül 2019). “ABD-Çin gerilimi: Soğuk savaşa doğru.” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-cin-gerilimi-soguk-savasa-dogru/1573945>. (Erişim Tarihi: 23.03.2020)
- Kozan, E. (30 Temmuz 2019). “Çin Halk Kurtuluş Ordusu Deniz Kuvvetleri’ne Bakış.” Web:<https://www.defenceturk.net/cin-halk-kurtulus-ordusu-deniz-kuvvetlerine-bakis>. (Erişim Tarihi: 11.04.2020)
- Kozul-Wright, R. ve Poon, D. (25 Ocak 2019). “China’s Belt and Road isn’t like the Marshall Plan, but Beijing can still learn from it” Web:<https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=1984>. (Erişim Tarihi: 04.07.2020)
- Köksoy E. (2014). “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi”, *Marmara İletişim Dergisi* (22), 211-231, <http://dx.doi.org/10.17829/midr.20152214175>
- Köksoy F. (2019). “Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 10(2), 88-103, <https://doi.org/10.18354/esam.368201>
- Kristensen H. M. ve Korda M. (2019). “Chinese Nuclear Forces, 2019”, *Bulletin of the Atomic Scientists* 75(4), 171-178, <https://doi.org/10.1080/00963402.2019.1628511>
- Kroeber A. R. (2017). *Çin Ekonomisi: Herkesin Bilmesi Gerekenler* (1. Baskı.), (Çev. Mazi, M.), Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Küçük yıldız C. (2012). “Modern İpek Yolunda Bakü Tiflis Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* 4(16), 59-64.
- Kürkçü, D. D. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yaklaşımlar”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)* 3(2), 1-11.

- Lejli H. A. (2011). "Public Diplomacy of People's Republic of China" , Sarajevo School of Science and Technology Sarajevo School of Science and Technology Department of Political Science, Web:<http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/Public-Diplomacy-of-People's-Republic-of-China-Anja-L-Hessarbani.pdf>. (Erişim Tarihi: 07.04.2020)
- Lerner, G. M. (5 Temmuz 2020). "China to the Rescue in Turkey?" Web:<https://www.beltandroad.news/2020/07/05/china-to-the-rescue-in-turkey/>. (Erişim Tarihi: 29.10.2020)
- Lewis J. W. ve Litai X. (2003). "Social Change and Political Reform in China: Meeting the Challenge of Success". *The China Quarterly* (176), 926-942.
- Li C. (2009). "Intra-Party Democracy in China: Should We Take It Seriously?" *China Leadership Monitor* (30), 1-14.
- Li L., Zhang N. ve Willett T. D. (2012). "The Effects of the Global Financial Crisis on China's Financial Market and Macroeconomy", (Düz. Burdekin, R.C), *Economic Research International*. <https://doi.org/10.1155/2012/961694>
- Li X. ve Yuwen Z. (30 Mart 2016). "A Blueprint for China's Neighborhood Diplomacy." Web:<https://thedi diplomat.com/2016/03/a-blueprint-for-chinas-neighborhood-diplomacy/>. (Erişim Tarihi:13.01.2021)
- Li, Z. (2010). "China-India Relations Stratejic Engagement and Challenges", *Center for Asian Studies*.
- Luttwak E. (2016). *Çin'in Yükselişi: Stratejinin Mantığına Karşı*, (1.Baskı), (Çev. Özer P.T.), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Lyall, N. (16 Şubat 2019). "China in the Middle East: Past, Present, and Future." Web:<https://thedi diplomat.com/2019/02/china-in-the-middle-east-past-present-and-future/>. (Erişim Tarihi: 15.11.2020)
- Mahiroğulları A. (2005). "Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (50), 1275-1288.
- McGrew, A. (2010). "Globalization and Global Politics". Web:http://www.good-governance-debates.de/wp-content/uploads/2015/03/Globalization-and-global-politics-by-Anthony-McGrew_2010.pdf. (Erişim Tarihi: 12.12.2020)
- Meltzer J. P. ve Shena, N. (2019). "The US-China Economic Relationship: A Comprehensive Approach". *American Enterprise Institute*, 1-24.
- Mohanty, B. (2017). "China in Afghanistan: Security, Regional Standing, and Status", *Occasional Paper* (126).
- Muradoğlu, A. (23 Nisan 2019). "Sri Lanka'da Neler Oluyor?" Web:<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/sri-lankada-neler-oluyor-2050129>. (Erişim Tarihi:06.09.2020)
- Nye, J. (2017). *Yumuşak Güç*, (Çev. Aydın R.İ.), İstanbul: BB101 Yayınları.
- Oktay F. (2017). *Çin, Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri* (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okur M. A. (2017). "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin Jeopolitiğı Türk Kuşağı ve Uygurlar, *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 45-55.
- Omonkulov O. (2020). "Kuşak ve Yol Projesi Bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 4(1), 45-115.
- Onay İ. (2019). "Tarihi İpek Yolu'nun Açılması ve Sonrasına Dair Süreçte İktisadi Faktörlerin Yeri ve Önemi", *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10(3), 60-86.

- Öcal, M. (2017). “Soğuk Savaş’tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991)”, *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5(2),165-184.
- Öniş Z. (2018). ““Pekin Uzlaşısı” ve Yükselen Ekonomilerde Demokrasinin Geleceği”, *Fener* (Eşitsizlik Özel Sayısı), 16-17.
- Öz S. (Dü.). (2006). “Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin”, TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu.
- Özdemir, Y. (20 Eylül 2012). “Çin-Japon Dalaşının Perde Arkasında Ne Var?” Web:<https://www.evrensel.net/yazi/36584/cin-japon-dalasinin-perde-arkasinda-ne-var>. (Erişim Tarihi: 06.01.2021)
- Özertem H. S.ve Demirtepe T. (2013). “Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin’in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları”, *Bilig* (65), 95-118.
- Öztürkler, K. (20 Şubat 2020). “Teknoloji savaşları: Huawei, 5G, ABD ve Çin ekseninde neler oluyo” Web:<https://www.bloomberght.com/yorum/koray-ozturkler/2247005-teknoloji-savaslari-huawei-5g-abd-ve-cin-ekseninde-neler-oluyor>. (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- Parker, S. ve Chefitz, G. (2018). “China’s Strategic Leveraging of its Newfound Economic Influence and the Consequences for U.S. Foreign Policy”, *Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs*, Cambridge.
- Pekcan, C. (2016). “Çin’in Kültürel Diplomasinin “Çin Tehdidi” Algısının Kırılmasındaki Önemi”, *International Conference on Eurasian Economies*, 212-219.
- Pekcan, C. (2017). “Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72(4), 1127 – 1155, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002480
- Pekcan, C. (2019). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Temel Gelişme ve Dinamikleri/Xi Jinping’in Tayvan Politikasındaki Dönüşüm: Çin ve Tayvan’ın ‘Diplomatik Tanınma’ Rekabeti”, (Düz. Arı T. ve Yılmaz M.E)., *XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*,538-552.
- Pekcan, C. (2019). “Yeni-liberal Kurumsalcılık Çerçevesinde Çin’in Komşuluk Diplomasisi: Hu Jintao ve Xi Jinping Dönemlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 13(19), 2867-2892.
- Ping X. ve Li W. (2015). “The China Model vs. American Soft Power: Going Global and Peaceful”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2), 153-170. <http://dx.doi.org/10.17336/igusbd.54684>
- Pirinççi F. (2008). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63(1), 207 – 235. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002058
- Reich, S. (1998). “What Is Globalisation”, *The Helen Kellog Institute for International Studies* (Working Paper 261).
- Riaz, M. U., Hassan, S. M. ve Qadri, M. M. (2014). “Understanding Globalisation and Its Future An Analysis”, *Pakistan Journal of Social Sciences* 34(2), 607-624.
- Ritzer G. (2011). *Toplunun McDonaldlaştırılması*, (2.Baskı), (Çev. Kaya Ş.S.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robertson, R (1996). “The Theory and the Discourses of Globalisation”, *Kyoto University Research Information Repository*, 233-250.

- Robertson, R. (1990). "Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept", *Theory Culture & Society* 7(2), 15-30, <https://doi.org/10.1177/026327690007002002>
- Sander O. (1996). *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Sandıklı A. (2009). "Geleceğin Süper Gücü Çin", *Bilgi Strateji* 1(1), 40-50.
- Saray M. O. ve Gökdemir L. (2007). "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)", *Journal of Yaşar Üniversitesi* 2(7), 681-686.
- Sarialioğlu, İ. (2015). "Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını" Web:<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%20O%20eLU-%20r%20c5%9fat-H%20ND%20b0STAN-%20c3%87%20c4%b0N-%20c4%b0L%20c5%9eK%20b0LER%20c4%b0N%20c4%b0N-BUG%20c3%9cN%20c3%9c-VE-YARINI.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.03.2020)
- Sarıkaya M. (6 Aralık 2018) "TBMM. Başkanı Binali Yıldırım'ın Çin ziyareti ve Uygur Türkleri Sorunu" Web:<https://uyghuristaninfo.wordpress.com/2018/12/06/tbmm-baskani-binali-yildirim-cin-ziyareti-ve-uygur-turkleri-sorunu/>. (Erişim Tarihi: 15.11.2020)
- Sayın Y. (2013). "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29), 223-237.
- Schreck, A. (13 Ağustos 2018). "AP Interview: Malaysia's Manathir Aims to Scrap China Deals". Web:<https://apnews.com/article/27dd8af785214660b29cbb917161b47e>. (Erişim Tarihi: 06.09.2020)
- Scobel A. ve Andrew J. Nathan. (2012). "China's Overstretched Military", *The Washington Quarterly* 35(4), 135-148 <https://doi.org/10.1080/0163660X.2012.726438>
- Shambaugh, D. (2016). *Çin Küreselleşme Yolunda* (1. Baskı), (Çev: Boyacı L.), İstanbul: Yarı Yayınları.
- Shealy M., ve Dorian J. (2008). "Forecasting Chinese Energy Demand:Is the World in Denial?" *Second Quarter*, 37-40.
- Sondhi K. (24 Eylül 2020) "Purple Economy- the 21st Century Cultural Evolution," Web:<https://www.youthpolicyreview.com/post/purple-economy-the-21st-century-cultural-evolution> (Erişim Tarihi:15.04.2021)
- Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme*, (2. Baskı), (Çev: Ersoy A.), Ankara: Dost Yayınevi.
- Şahin, Ç. (2016). "Çin ve Avrupa Birliği'nin Yeni İpek Yolu Girişimleri ve Orta Asya'ya Yansımaları", *III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, 53-58.
- Şahin, V. N. (8 Mayıs 2019). "II. KUŞAK- YOL FORUMUNUN ARDINDAN" Web:<https://avim.org.tr/tr/Yorum/II-KUSAK-YOL-FORUMUNUN-ARDINDAN>. (Erişim Tarihi: 30.08.2020)
- Şimşek O. (2019). "Küreselleşmenin Dönüşümü ve Çin'in Rolü", *Sosyo Ekonomi Dergisi* 27(40), 185-196, <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2019.02.11>
- T.C Dışişleri Bakanlığı (tarih yok), *Kars- Tiflis Bakü Demiryolu (KTB) Projesi*. Web: <http://www.mfa.gov.tr/kars---tiflis-baku-demiryolu-ktb-projesi-tr.mfa>. (Erişim Tarihi:30.09.2020)

- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarih yok), Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası. Web:http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa. (Erişim Tarihi: 20.09.2020)
- Tabak H. (2008).” Mao Devletinden Devlet Maosu’na: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2(1), 63-76.
- Tandoğan, M. (21 Eylül 2018). “Çin’in Borç Diplomasisi ve Afrika.” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-borc-diplomasisi-ve-afrika/1260770>. (Erişim Tarihi: 05.09.2020)
- Tarakçı, N. (5 Haziran 2015). “Çin’in Yeni Askeri Stratejik Belgesi’nin Değerlendirmesi” Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/18525/cinin_yeni_askeri_stratejik_belgesinin_degerlendirmesi. (Erişim Tarihi: 12.04.2020)
- Temiz, H. E. (2012). “Sosyal Politika Bağlamında Küresel Yönetişim”, *Tematik Yazılar, Tpolum ve Demokrasi* 6(13-14),201-217.
- Temiz, K. (2018) “An Illustration of Sino-Turkish Relations: The Cyprus Question”, *Insight Turkey* 20(1), 81-98
- Tezcan, M. (2014). “İpek Yolu’nun İran Güzergahı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 1(3), 96-123, <https://doi.org/10.7884/teke.272>
- Tillman H., Jian Y., ve Nielsson E. T. (2018). “The Polar Silk Road: China’s New Frontier of International Cooperation”. *China Quarterly of International Strategic Studies* 4(3), 345-362. <https://doi.org/10.1142/S2377740018500215>
- Timurtaş M. E. (2018). “ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN EKONOMİK VE SİYASİ GEÇMİŞİNİN BUGÜNKÜ GELİŞİM SÜRECİNDEKİ ROLÜ”, *Sakarya İktisat Dergisi* 7(1), 52-69.
- Tireli, M. (2009). “Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz”, T.C. BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Tokgöz, B. (29 Aralık 2019). “Gülümseyen ejderin yumuşak gücü” Web:<http://www.mucerret.com/yazarlar/gulumseyen-ejderin-yumusak-gucu/>. (Erişim Tarihi: 12.01.2021)
- Toprak N. G. (2020). “Orta Koridor Girişimi Bağlamında Türkiye’nin Değişen Orta Asya Politikası”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(1), 19-32.
- Triolo, P., Brown, C., ve Allison, K. (29, Nisan 2020). “The Digital Silk Road: Expanding China's digital footprint” Web: <https://www.eurasiagroup.net/live-post/digital-silk-road-expanding-china-digital-footprint>. (Erişim Tarihi:04.08.2020)
- Tse, J. ve Lee, H. (2008). “China’s Third World Policy from the Maoist Era to the Present”. *Social and Cultural Research Occasional Paper* (3).
- Tumurchuluun, G. (1994). “CHINA’S FOREIGN POLICY AFTER THE COLLAPSE OF THE USSR: CHANGES CHALLENGES AND OPPORTUNITIES”, *The Mongolian Journal of International Affairs* (1),52-63.
- Turan İ.ve Keskin B. Y. (2017). “Çevreleme Politikasının Çin’e Uygulanabilirliği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 707-717.
- Turan, İ. (2016). “ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TAYVAN SORUNU”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(1), 80-105.

- Turan, İ., ve Keskin, Y. B. (2020). “PASİFİK’TE KÜRESEL REKABET: ÇİN’İN YÜKSELMESİ VE ABD’NİN ÇİN’İ DENGELEME POLİTİKASI”, *İlkçağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, 487-502, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Tümtürk S, (2010) “5 Temmuz’un Ardından Doğu Türkistan”, (Düz. Özkan, Ü., Göktuğ, S. ve Kandur, J.), Hür Doğu Türkistan Sempozyumu *İnsani Yardım Vakfı*, 83-100.
- Türker, H. (5 Mart 2019) “Kuşak ve Yol Girişimi Keşmir Sorununun Çözümüne Katkı Sağlar mı?” Web:<http://bogaziciiasya.com/kusak-ve-yol-girisimi-kesmir-sorunu/>. (Erişim Tarihi: 04.10.2020)
- Tüter M. (2018). *Çin Gücü, Statükoya Karşı Yeni Güç Arayışları*, (1.Baskı) İstanbul: Kopernik Yayınları.
- Üngör Ç. (2009). “Çin ve Üçüncü Dünya”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (41), 27-38.
- Üzümcü A. ve Akdeniz S. (2014). “Yeni İpek Yolu: TRACECA ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi”, *Avrasya Etüdleri*, 171-199.
- Varan, G. ve Kabakçı, F. (3 Eylül 2020). “Uzmanlara göre Çin Orta Doğu’da 'borç diplomasisiyle' etkinliğini artırmak istiyor.” Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/uzmanlara-gore-cin-orta-doguda-borc-diplomasisiyle-etkinligini-artirmak-istiyor/1961689>. (Erişim Tarihi:22.09.2020)
- Vural, A. (2017). “Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin’in Afrika Politikası”, *Avrasya Etüdleri* (51), 123-152.
- Vural, Ç. ve Aydın, H. (2019). “Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisi: ABD ve Çin Örneklerinin Karşılaştırılması”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 174-194. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2019.5.3.2>
- Wallerstein, I. (2011) *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, (1.Baskı) (Çev. Abadoğlu E., Ersoy N.), İstanbul: bgst Yayınları.
- Wang, L. (24 Kasım 2016). “Will Turkey Join the Shanghai Cooperation Organization Instead of the EU?” Web:<https://thedi diplomat.com/2016/11/will-turkey-join-the-shanghai-cooperation-organization-instead-of-the-eu/>. (Erişim Tarihi:22.10.2020)
- Weissmann, M. (2015). “Chinese Foreign Policy in a Global Perspective: A Responsible Reformer “Striving For Achievement””. *JCIR*, 3(1), 151-166.
- Wescott, B. ve Wang, S. (20 Nisan 2019). “Xi Jinping is determined to end all poverty in China by 2020. Can he do it?” Web:<https://edition.cnn.com/2019/04/19/asia/poverty-alleviation-2020-xi-jinping-intl/index.html>. (Erişim Tarihi: 19.04.2020)
- Wu, Y. (2018). “The Rise of China with Cultural Soft Power in the Age of Globalization”, *Journal of Literature and Art Studies*, 8(5), 763-778, <http://dx.doi.org/10.17265/2159-5836/2018.05.006>
- Xinhua. (22 Nisan 2019). “The Belt and Road Initiative Progress, Contributions and Prospects” Web:<https://www.chinadaily.com.cn/a/201904/22/WS5cbd6e17a3104842260b7902.html>. (Erişim Tarihi: 22.07.2020)
- Yalın, T. ve Çetinbakış, M. (2019). “Uyanan Dev Çin’in Yapısal ve Ekonomik Dönüşüm Süreci”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(17), 123-145
- Yao, Y. (2018). “The Political Economy Causes of China's Economic Success. Economics”. *ANU Press*, 75-92

- Yavilioğlu, C. (2016). “Çin Öncülüğünde Yeni Bölgesel Finansal Mimari Oluşturma Çabaları: Tek Kuşak-Tek Yol Projesi”, *Maliye Dergisi* (170), 4-15.
- Yıldırım, E. (2019). “Yumuşak Güç Kavramı Bağlamında Çin’in Sahraaltı Afrika’ya Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2373 – 2403. <https://doi.org/10.26466/opus.565691>
- Yıldızoğlu, E. (19 Ocak 2020). “ABD ile Çin ticaret anlaşması, ekonomik ve siyasi rekabeti hafifletecek mi?” Web.<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51152022>. (Erişim Tarihi: 20.03.2020)
- Yılmaz S. (2016). “Çin’in Nükleer Askeri Stratejisi ve Ulusal Güvenliği”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 151-185. <https://doi.org/10.17336/igusbd.68576>
- Yılmaz, S. (2008). “Yükselen Güç Çin’in Güvenlik Politika ve Stratejileri”. Web:https://www.academia.edu/22187065/Y%C3%BCkselen_g%C3%BC%C3%A7_%C3%87inin_g%C3%BCvenlik_politika_ve_stratejileri. (Erişim Tarihi:11.04.2020)
- Yılmaz, T. O. (28 Mayıs 2020). “Cibuti’de Üs Savaşları”, Web:<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cibuti-de-us-savaslari/1856262>. (Erişim Tarihi: 08.09.2020)
- Yin, X. (2017). “An Analysis Of Corruption In China: The Guanxi Network Of Chinese High Level Officials And Governors”, Master of Arts in International Development and Social Change (IDSC), Research Paper.
- Zedong M. (1975). *Seçme Eserler Cilt II*. Ankara:Aydınlık Yayınları.
- Zentürk Ö. (17 Ocak 2016). “Türkiye’nin ortağı olduğu Asya Altyapı Yatırım Bankası resmen faaliyete başladı”. Web.<https://tr.euronews.com/2016/01/17/turkiye-nin-ortagi-oldugu-asya-altyapi-yatirim-bankasi-resmen-faaliyete-basladi>. (Erişim Tarihi:05.08.2020)
- Zhang, D. (2018). “The political Leadership of Mao Zedong”, *Journal of Contemporary Educational Research* ,2(4).
- Zhu, H. T.ve Gruver, W. R. (2016). “Deng Xiaoping: A Leadership Case Study”, *International Journal of Arts&Sciences*, 9(1), 1-38.
- Zhu, J. (2018). “Corruption in Reform China: A Multidisciplinary Review, (Düz.W. Wu, ve M. W. Frazier), The SAGE Handbook of Contemporary China”, *SAGE Publications*.
- Zou, X. ve Say D. (2014). “China’s Ageing Population: Challenges and Implications”, *5th Annual Conference of the International Association for Asia Pacific Studies*, 310-318, <http://dx.doi.org/10.13140/2.1.4436.5609>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Demir, Gülşah
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi	2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....		

Yabancı Dil

İngilizce

